

JUGOSLOVENSKI PREGLED

*INFORMATIVNO DOKUMENTARNI
PRIRUČNIK O JUGOSLAVIJI*

JUL-AVGUST 1958

7-8

JUGOSLOVENSKI PREGLED

GODINA II
JUL-AVGUST 1958

Uredivački odbor

Pretsednik NIKOLA MINČEV. *Članovi*: BOŽIDAR ĐUROVIĆ, dr PAVLE KOVAČ, dr HERBERT KRAUS, SMILJA MESARIĆ, ANTE NOVAK, JAKŠA PETRIĆ, JOVAN POPOVIĆ, MILADA RAJTER, VOJO RAKIĆ, NIKOLA ROT, ALEKSANDAR ŠOKORAC, STANA TOMAŠEVIĆ, dr TONE VRATUŠA.

Glavni urednik BOŽIDAR ĐUROVIĆ

Izdavač

PUBLICISTIČKO-IZDAVAČKI ZAVOD »JUGOSLAVIJA«, BEOGRAD, Terasije 31

SADRŽAJ

STANOVNIŠTVO

Kretanje nataliteta, fertiliteta i mortaliteta stanovništva 279—284

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Federativno uređenje Jugoslavije 285—287

Sastav organa radničkog samoupravljanja 288—290

Pravosudni organi u Jugoslovenskoj narodnoj armiji.... 291—292

Sednice republičkih narodnih skupština..... 293

Savezno izvršno veće 294

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Savez novinara Jugoslavije..... 295—297

Savez udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije 297—298

Plenum Glavnog odbora SSRN Crne Gore 298

Prvi kongres arhitekata Jugoslavije..... 298

PRIVREDA

Industrija cementa 299—301

Javni putnički saobraćaj u gradovima 301—305

Privreda u prvom polугоду 1958 306—310

Građevinarstvo u 1957 310—312

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Ambulantno-polikliničke i dispanzerske ustanove 313—316

Socijalno osiguranje u 1957 316—318

KULTURA

Prosvetno-pedagoška služba 319—321

Hemiski institut »Boris Kidrič« 321—322

Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu i inostrana
u Jugoslaviji 322—323

Peti festival jugoslovenskog filma 324

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija i Danska 325—326

Stav Jugoslavije o pomoći ekonomskom razvoju nerazvi-
jenih zemalja 326—329

Jugoslavija na XXV i XXVI zasjedanju Ekonomsko-soci-
jalnog saveta UN 329—330

Poseta predsednika UAR Nasera i trojni sastanak mini-
stara inostranih poslova FNRJ, UAR i Grčke..... 331

Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1958 332—334

KRETANJE NATALITETA, FERTILITETA I MORTALITETA STANOVNIŠTVA¹

Demografski razvoj stanovništva i njegove promene prate se na osnovu kretanja nataliteta, mortaliteta i migracije. Prirodni priraštaj stanovništva rezultira iz kretanja nataliteta i mortaliteta, a kretanje nupcijaliteta u uskoj je vezi s natalitetom. Stanje stanovništva, koje se utvrđuje popisom, prema demografskim, ekonomskim, kulturno-prosvetnim, etničkim i drugim karakteristikama predstavlja osnovu za sagledavanje razvoja stanovništva i omogućava da se pomoću podataka statistike prirodnog kretanja stanovništva uočavaju tendencije toga razvitka.

Na osnovu trendova kretanja nataliteta i mortaliteta izračunavaju se perspektive o budućem broju stanovništva, što predstavlja jedan od važnih elemenata u planiranju privrede (potrebe stanovništva, radna snaga i tome slično), prosvete (broj školskih obveznika, potreban broj školskih prostorija, nastavnika), zdravstva (potreban broj lekara, zdravstvenih ustanova) itd.

Serie podataka o kretanju opštih stopa nataliteta, mortaliteta, prirodnog priraštaja i nupcijaliteta pokazuju u Jugoslaviji od 1921 do 1957 karakteristične tendencije.²

Opadanje nataliteta trajalo je s dužim ili kraćim periodima 36 godina.³ U ovom periodu opšta stopa nataliteta smanjila se za 35%, jer je broj živorođenih na 1.000 stanovnika opao od 36,7 na 23,6. U periodu posle Drugog svetskog rata (od 1947 do 1950) natalitet se nešto povećao, što je utvrđeno gotovo u svim zemljama koje su ratovale. Do ovog povremenog povećanja nataliteta došlo je zbog toga što je za vreme rata bilo usporeno formiranje porodičnih zajednica. Međutim, posle rata srazmerno je naglo porasla stopa nupcijaliteta.

Konstantno opadanje mortaliteta traje takođe 36 godina. Opšta stopa smrtnosti u Jugoslaviji za poslednjih 36 godina opala je od 20,9 na 10,5 umrlih na 1.000 stanovnika, što u procentima iznosi oko 50% u odnosu na 1921. Naročito je veliko opadanje posle Drugog svetskog rata (u desetogodišnjem periodu za oko 25%). Opadanje stope smrtnosti odojčadi⁴ od 1921 do 1957 bilo je znatno manje nego opadanje smrtnosti ukupnog stanovništva i iznosilo je oko 30%. U Jugoslaviji je smrtnost

odojčadi još na visokom nivou, mada je poslednjih godina uočeno osetno smanjenje. Naročito je velika smrtnost odojčadi na područjima gde je visok natalitet.

Stopa prirodnog priraštaja opala je u periodu od 1921 do 1939 od 15,8 na 11,0 na 1.000 stanovnika, dok je u posleratnom periodu stopa prirodnog priraštaja porasla od 13,9 u 1947 na 17,7 u 1954. Posle 1954 nastupilo je opadanje prirodnog priraštaja, pa je stopa u 1957 iznosila 13,1%. Porast prirodnog priraštaja posle rata je postignut u većoj meri zbog brzog opadanja smrtnosti, a manje zbog povremenog povećanja nataliteta. Jugoslavija je posle rata imala prirodni priraštaj koji je bio jedan od najvećih u Evropi.⁵ Međutim, od 1954 prirodni priraštaj u Jugoslaviji opada, jer natalitet pokazuje tendenciju opadanja ranijim tempom, a mortalitet iz bioloških razloga ne opada tako brzo kao ranijih godina.

Kretanje nataliteta je u korelacionoj zavisnosti od kretanja nupcijaliteta. Neposredno posle ratova obično se pojačavao nupcijaliteta, a time i natalitet. U godinama krize (period posle 1931) takođe je zapaženo opadanje stope nupcijaliteta. Stopa nupcijaliteta kretala se od 1921 do 1930 između 13,0 i 10,0 sklopljenih brakova na 1.000 stanovnika, a posle 1930, u godinama krize, opala na ispod 7,0 sklopljenih brakova. Posle Drugog svetskog rata najviša stopa bila je 1947 (13,2%), a posle toga stalno opada i 1957 iznosila je 8,6 sklopljenih brakova na 1.000 stanovnika.⁶

Razvitak opštih demografskih stopa po narodnim republikama i područjima može se sagledati ako se čitavo područje Jugoslavije podeli na dva reiona. Prvi, veći rejon (uža Srbija, Vojvodina, Hrvatska i Slovenija) pokazuje niže stope nataliteta i mortaliteta, a drugi rejon (Bosna i Hercegovina, Makedonija i Kosmet) visoke stope nataliteta i opšte smrtnosti, a naročito smrtnost odojčadi. Podela na dva reiona ima izvesnih izuzetaka. Naprimera, u Slavoniji je niska stopa nataliteta i visoka smrtnost odojčadi. Posle rata u drugom rejonu se ispoljavaju tendencije smanjivanja nataliteta i mortaliteta zbog promenjenog načina života, boljih zdravstvenih prilika, napretka na polju prosvete i boljih ekonomskih uslova. Crna Gora se u tom pogledu nalazi između oba reiona.

Istovremeno opadanje nataliteta i smrtnosti stanovništva smatra se povoljnim, jer se reprodukcija (obnavljanje) stanovništva odvija s manjim demografskim gubicima, što je pozitivno kako sa opšteljudskog i socijalnog tako i sa ekonomskog gledišta. Međutim, kretanje nataliteta u nekim područjima već pokazuje tendenciju koja može voditi i depopulaciji.

Karakteristike fertiliteta u Jugoslaviji

Fertilitet stanovništva zavisi, pre svega, od starosne i polne strukture stanovništva, zatim od broja ženskog stanovništva u fertilnom dobu starosti (od 15 do 49 godine). I ravnoteža između muškog i ženskog stanovništva u to doba starosti ima jak uticaj na natalitet i fertilitet.

U Jugoslaviji je na 1.000 žena fertilnog doba bilo rođeno u 1956 97,7 živorođene dece. Kretanje broja živorođene dece na 1.000 žena fertilnog doba posle 1950 pokazuje opadanje — od 112,8 na 97,7 u 1956, što iznosi 13,4% u odnosu na 1950.

U 1957 broj živorođenih na 1.000 žena fertilnog doba takođe opada, naročito u užoj Srbiji i Vojvodini, kao i u republikama s visokim stopama fertiliteta (Bosna i Hercegovina, Makedonija, Crna Gora i Kosovo i Metohija), dok se stanje u Sloveniji i Hrvatskoj stabilizuje. U 1957 u Jugoslaviji je na 1.000 žena fertilnog doba živorođeno

⁵ Stopa prirodnog priraštaja bila je visoka i u 1957 u odnosu na druge evropske zemlje. Prema podacima »Demografskog godišnjaka OUN«, stopa prirodnog priraštaja 1957 iznosila je u Austriji 4,1, Belgiji 4,5, Čehoslovačkoj 7,5, Danskoj 10,2, Italiji 8,3, Mađarskoj 6,5, Demokratskoj Republici Nemačkoj 2,7, Saveznoj Republici Nemačkoj 5,7, Velikoj Britaniji 5,0 itd. Stopa prirodnog priraštaja bila je viša u Poljskoj, gde je 1956 iznosila 18,9 i Holandiji 13,7 u 1957.

⁶ Nupcijaliteta opada zato što su generacije koje stupaju u brak deficitarne. Deficitarne su one generacije koje su rođene za vreme rata, kao i u drugim razdobljima kada je mortalitet bio nizak. To se isto odnosi i na generacije koje su imale velike gubitke u ratu.

¹ »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 1—6 (1—6) u informaciji »Porast stanovništva i gustina naseljenosti« tretira kretanje jugoslovenskog stanovništva u opštim crtama. U ovom napisu se, međutim, iznose karakteristike razvoja nataliteta, fertiliteta i mortaliteta s obzirom na aktuelnu, demografsku, ekonomsku i druge strukture stanovništva. Kretanje nataliteta i mortaliteta u velikoj meri zavisi od starosne ili polne strukture stanovništva, pa opšti pokazatelji, naprimera broj živorođenih ili umrlih na 1.000 stanovnika, mogu se koristiti samo u užim granicama. Za duža vremenska, međunarodna ili međuregionalna upoređenja treba uzeti u obzir strukturu stanovništva prema njegovim karakteristikama.

² Opšta stopa nataliteta predstavlja odnos između broja živorođenih u toku jedne godine i ukupnog broja stanovništva na dan 30 juna godine za koju se izračunava natalitet. Podatak o broju živorođenih dobija se iz statistike prirodnog kretanja stanovništva, a podatak o broju stanovnika procenom.

Opšta stopa smrtnosti predstavlja odnos između broja umrlih i broja stanovnika.

Razlikom između opšte stope nataliteta i stope smrtnosti dobija se stopa prirodnog priraštaja.

Opšta stopa nupcijaliteta predstavlja odnos između broja sklopljenih brakova i broja stanovnika.

Stope nataliteta, mortaliteta, prirodnog priraštaja i nupcijaliteta računaju se obično na 1.000 stanovnika.

Podaci koji su uzeti za ovu informaciju publikovani su u »Statističkom godišnjaku Jugoslavije« za 1940 godinu, »Vitalnoj statistici« od 1950 do 1955 ili u statističkim godišnjacima Jugoslavije od 1953 do 1958.

³ Tendencija opadanja nataliteta uočena je i kod drugih populacija u periodu urbanizacije i industrijalizacije privrednog i društvenog života. U nekim zemljama primećuje se već početkom XIX veka (Francuska) ili istog veka (Švajcarska) itd. Opadanje nataliteta konstatovano je u ovom veku kod stanovništva svih evropskih zemalja, ali je, kao i kod nas, opadanje prekinuto za kraće vreme posle Drugog svetskog rata, dok se u poslednje vreme opet nastavlja.

⁴ Stopa smrtnosti odojčadi predstavlja odnos između broja umrlih odojčadi i broja živorođenih u jednoj godini.

89,6 dece, a u užoj Srbiji 68,5 i Vojvodini 66,3. U poređenju s drugim zemljama, u Jugoslaviji je još visok opšti fertilitet, ali je fertilitet u užoj Srbiji i Vojvodini u 1957 na nivou nekih zapadnoevropskih zemalja.⁷

Broj živorođenih na 1.000 fertilnih žena iznosio je u 1956:

	Opšta stopa fertiliteta
Jugoslavija	97,7
Srbija	88,0
uža Srbija	76,8
Vojvodina	74,4
Kosovo i Metohija	194,7
Hrvatska	77,5
Slovenija	77,1
Bosna i Hercegovina	135,6
Makedonija	145,9
Crna Gora	121,1

Fertilitet u nekim zemljama bio je:

SAD (1953)	85,7	Danska (1954)	61,5
Kanada (1953)	98,8	Francuska (1953)	70,0
Venecuela (1953)	144,8	Italija (1954)	59,4
Austrija (1953)	49,8	Švajcarska (1953)	59,0
Belgija (1953)	60,8	Engleska (1953)	55,3

U ovim zemljama poslednjih godina zapaža se lagano opadanje fertiliteta.

Fertilitet ženskog stanovništva prema starosti majki pokazuje koliko rađaju žene pojedinih doba starosti (tabela 1).

Tabela 2
SPECIFIČNE STOPE FERTILITETA U 1956*

Starost majke	FNJR	S r b i j a				Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedo-nija	Crna Gora
		svaga	uža Srbija	Vojvodina	Kosovo i Metohija					
Ukupno	97,7	88,0	76,8	74,4	194,7	77,5	77,1	135,6	145,9	121,1
Ispod 15 godina	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,0	0,1	0,1
15—19	41,4	49,5	46,1	53,9	58,7	41,1	25,7	38,6	28,1	36,7
20—24	183,1	180,7	167,2	172,4	278,9	163,8	138,6	212,9	214,8	199,1
25—29	170,0	145,9	128,5	128,9	313,7	139,4	141,9	231,3	267,7	213,6
30—34	108,0	78,5	61,4	67,7	258,5	84,8	102,4	183,0	196,7	162,2
35—39	72,0	52,0	32,6	31,8	220,7	47,1	68,9	130,5	140,8	110,2
40—44	27,1	20,4	10,1	7,7	121,5	15,3	23,7	51,1	60,2	45,8
45—49	6,4	6,6	2,2	0,8	61,1	1,8	2,3	12,6	18,5	12,3
50 i više godina	1,2	1,2	0,3	0,1	11,6	0,2	0,1	2,4	4,2	2,9

* Specifične stope fertiliteta računane su na 1.000 žena za svako doba starosti. One predstavljaju odnos između broja živorođene dece prema starosti majke i srednjeg broja ženskog stanovništva odnosno starosti.

Znatne su razlike u fertilitetu po grupama starosti. U užoj Srbiji, Vojvodini, Sloveniji i Hrvatskoj fertilitet se razvija uglavnom od 20 do 34 godine starosti, dok je u ostalim područjima fertilitet visok i od 35 do 44 godine.

Pojava opadanja fertiliteta primećena je u svim razvijenijim zemljama; najpre se ispoljava kod nepoljoprivrednog, a zatim kod poljoprivrednog stanovništva. Još su znatne razlike u jačini fertiliteta jednog i drugog dela stanovništva, iako se poslednjih godina smanjuju. U nekim potpuno poljoprivrednim rejonima ispoljavaju se depopulacione tendencije (u istočnoj Srbiji, severozapadnoj Hrvatskoj).⁸ Na osnovu podataka popisa stanovništva od 31 marta 1953 kod poljoprivrednog stanovništva na 100 žena starih od 30 do 39 godina bilo je 321 živorođeno dete, a u doba

Tabela 1
SPECIFIČNE STOPE FERTILITETA U JUGOSLAVIJI*

Starost majke	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
Ukupno	112,8	100,5	110,4	106,0	105,8	100,8	97,7
Ispod 15 g.	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1
15—19	38,8	35,4	39,8	40,1	41,6	42,0	41,4
15	1,9	1,3	1,5	1,9	2,1	2,1	2,1
16	6,8	6,0	6,5	7,8	8,5	9,2	9,3
17	23,8	20,5	21,5	23,8	26,1	27,6	27,7
18	60,8	51,5	55,9	58,2	61,4	61,9	61,0
19	104,6	101,1	105,8	103,7	105,0	105,6	103,7
20—24	199,8	179,4	198,8	189,7	197,7	186,3	183,1
20	161,8	136,1	161,2	147,3	151,0	144,7	142,0
21	177,3	169,8	170,2	176,1	183,8	175,4	170,9
22	208,4	182,9	211,4	193,5	212,3	198,7	190,2
23	221,7	206,1	219,4	221,9	218,1	211,2	202,7
24	233,6	206,1	233,2	212,5	226,8	202,7	205,3
25—29	207,4	186,7	203,3	189,8	188,2	176,1	169,9
30—34	162,9	138,6	152,6	132,2	127,4	113,4	108,0
35—39	92,0	78,9	79,9	82,5	78,8	78,6	72,0
40—44	48,1	39,6	41,5	36,9	33,6	30,3	27,1
45—49	10,8	9,3	8,5	7,9	7,0	7,7	6,4
50 i više g.	3,5	2,7	2,3	1,8	1,4	1,4	1,2

* Specifične stope fertiliteta računane su na 1.000 žena za svaku starost. One predstavljaju odnos između broja živorođene dece prema starosti majke i srednjeg broja ženskog stanovništva odnosno starosti.

U svim grupama starosti (osim grupe od 15 do 19 godina) smanjen je broj živorođene dece na 1.000 ženskih stanovnika. U grupi starosti od 20 do 24 godine smanjenje iznosi nešto preko 8%, u grupi starosti od 25 do 29 godina oko 18% itd. Kod grupe od 15 do 19 godina povećanje je minimalno.

Specifične stope fertiliteta prema starosti majki daju se po petogodištima za narodne republike (tabela 2).

od 40 do 49 godina 451 živorođeno dete. Kod nepoljoprivrednog stanovništva ovi proseki su znatno niži, i kod žena starih od 30 do 39 iznose 233 živorođena deteta, a kod žena starih od 40 do 49 godina 283 živorođena deteta. Međutim, upoređenje podataka iz popisa stanovništva od 1948 i 1953 o podeli ženskog stanovništva prema broju živorođene dece, pokazuje izvesna smanjenja razlika u natalitetu poljoprivrednog i nepoljoprivrednog stanovništva.

Reprodukcija stanovništva

Da bi se mogla sagledati i analizirati reprodukcija stanovništva, potrebno je ispitivati u kojoj se meri obnavlja žensko stanovništvo. Pritom je od značaja koliko živorođene ženske dece umire u prvim godinama života, a kasnije sve do stupanja u fertilno doba i za vreme trajanja tog doba. Jedna od mera reprodukcije stanovništva je neto

⁷ Podaci iz »Demografskog godišnjaka OUN«.

⁸ O depopulacionim tendencijama može se govoriti na onim područjima gde je razlika između nataliteta i mortaliteta negativna, a i na područjima gde je razlika pozitivna ali neznatna. Takve tendencije su se ispoljile kod nas u srezovima istočne Srbije i severozapadne Hrvatske, a na ostalim područjima (vidi kartograme) gde je natalitet nizak.

stopa reprodukcije koja sadrži elemente sadašnjeg fertiliteta i mortaliteta.⁹ Neto stopa reprodukcije pokazuje u periodu od 1953 do 1956 tendenciju opadanja, što se vidi iz sledećeg pregleda:

Godina	Neto stopa reprodukcije
1953	1,32
1954	1,32
1955	1,24
1956	1,18

Ukoliko neto stopa reprodukcije pokazuje da na jednu ženu dolazi samo jedno živorođeno žensko dete, onda kretanje stanovništva pokazuje stacionarnost. Ako stopa reprodukcije pokazuje da na jednu ženu dolazi više od jednog živorođenog deteta onda se stanovništvo povećava.

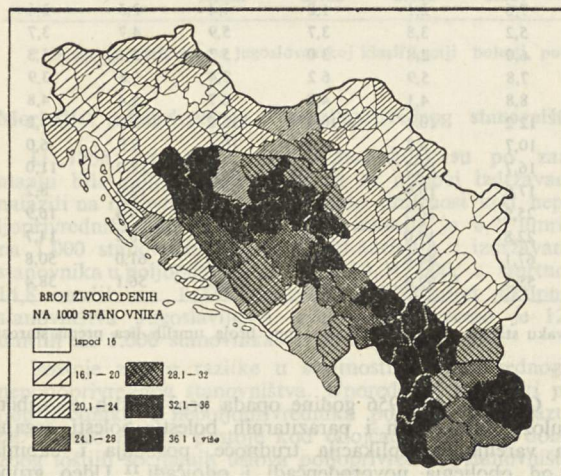
Ako je neto stopa reprodukcije manja od jedan, žensko stanovništvo ne reprodukuje samo sebe, jer prosečno na jednu ženu dolazi manje od jednog živorođenog ženskog deteta. U 1956 neto stope reprodukcije iznosile su:

Srbija	1,04
uža Srbija	0,92
Vojvodina	0,95
Kosovo i Metohija	2,01
Hrvatska	1,02
Slovenija	1,10
Bosna i Hercegovina	1,58
Makedonija	1,67
Crna Gora	1,51

Natalitet po srezovima

Natalitet po srezovima može se pratiti iz kartograma u kome su iskazane opšte stope nataliteta (kartogram 1)¹⁰

Kartogram 1

Opštu stopu nataliteta ispod 16 živorođenih na 1.000 stanovnika pokazuju srezovi: Požarevac, Zaječar, Zagreb i Križevci. Ovo su ujedno i srezovi s najnižim natalitetom

⁹ Neto stopa reprodukcije ženskog stanovništva daje podatak o tome koji će broj živorođene ženske dece imati grupa istovremeno rođenih žena ili u kojoj meri će se ta grupa reprodukovati. Neto stopa reprodukcije izračunava se na taj način što se specifične stope fertiliteta (računate na jedinicu) množe sa odgovarajućim verovatnoćama doživljenja, pa se posle toga dobijene vrednosti sabere. Tako izračunata neto stopa reprodukcije daje, prema tome, podatak koliko će jedno sada živorođeno žensko dete u toku svog života roditi ženske dece pod pretpostavkom sadašnjeg fertiliteta i mortaliteta.

Neto stopa reprodukcije u Belgiji u 1953 iznosila je 1,03, u Švajcarskoj 1,15, u Engleskoj 1,02, a u Austriji 1951 0,91. I ove zemlje u poslednjim godinama pokazuju tendenciju opadanja neto stopa reprodukcije.

¹⁰ Svi kartogrami su dati prema političko-teritorijalnoj podeli od 1 januara 1956, a prema podacima Statistike prirodnog kretanja stanovništva za 1956.

u Jugoslaviji. Nizak natalitet bio je u 1956 godini, osim toga, u sledećim srezovima (od 16 do 20 živorođenih na 1.000 stanovnika): Negotin, Svetozarevo, Smederevo, Beograd, Mladenovac, Kragujevac, Kruševac, Niš, Piroć (uža Srbija); Zrenjanin, Novi Sad, Sombor, Bačka Topola, Subotica, Senta (AP Vojvodina); Krapina, Koprivnica, Kutina, Bjelovar (Hrvatska); Gorica, Ljubljana, Kopar (NR Slovenija). Svi srezovi Bosne i Hercegovine, Kosova i Metohije i Makedonije kao i srezovi Pljevlja, Ivangrad i Nikšić (NR Crna Gora), Prijepolje i Novi Pazar (uža Srbija), odlikuju se visokim natalitetom, dok se opšta stopa nataliteta u ostalim srezovima kreće oko jugoslovenskog proseka.

Smrtnost prema starosti i polu stanovništva

Smrtnost je različita s obzirom na pol, starost, zanimanje, narodnost i druge karakteristike stanovništva.

Na osnovu broja stanovništva po grupama starosti i broja umrlih za istu grupu izračunate su specifične stope mortaliteta — broj umrlih na 1.000 stanovnika određene starosti (tabela 3).

Tabela 3

SPECIFIČNE STOPE MORTALITETA*

Starost umrlog	1953		1954		1955		1956	
	muški	ženski	muški	ženski	muški	ženski	muški	ženski
Ukupno	12,8	12,0	11,2	10,5	11,7	11,1	11,4	10,9
0—4 g.	37,4	34,8	31,9	29,8	34,0	32,5	28,7	27,3
0	129,4	115,6	116,9	105,4	125,0	114,2	110,1	100,9
1	22,4	23,6	16,2	17,2	20,5	23,2	17,7	19,7
2	10,9	12,0	8,8	10,2	8,7	10,0	7,1	7,9
3	5,6	5,6	4,6	4,8	4,2	4,9	3,9	4,3
4	3,5	3,9	2,8	2,9	3,0	3,3	2,5	2,6
5—9	1,9	1,8	1,6	1,6	1,5	1,4	1,4	1,2
10—14	1,3	1,0	1,0	0,8	1,0	0,9	0,9	0,8
15—19	1,6	1,6	1,3	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2
20—24	2,1	2,3	1,8	1,9	1,9	2,0	1,8	1,9
25—29	2,5	2,5	2,3	2,3	2,3	2,2	2,1	2,1
30—34	2,8	2,9	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4
35—39	3,5	3,7	3,3	3,1	3,1	3,0	2,9	2,9
40—44	4,7	4,2	4,4	3,7	4,5	3,6	4,3	3,6
45—49	7,4	5,4	6,8	4,9	6,7	4,9	6,5	5,1
50—54	11,8	8,4	11,2	8,3	10,7	7,3	10,9	7,4
55—59	18,8	13,3	16,7	11,9	17,1	12,1	17,1	12,4
60—64	29,1	22,0	25,2	18,9	26,8	19,5	27,9	20,4
65—69	46,1	35,6	36,5	30,0	41,9	33,0	44,8	34,8
70—74	68,9	57,5	59,8	48,7	62,0	51,7	68,7	55,6
75—79	108,3	91,0	92,2	80,2	93,9	82,4	106,2	90,5
80—84	160,2	134,0	138,6	116,3	144,4	123,8	157,8	135,9
85 i više g.	240,1	198,8	192,2	183,9	207,0	182,5	235,0	199,8

* Specifične stope mortaliteta računane su na 1.000 stanovnika za svaku starost. One predstavljaju odnos broja umrlih lica prema starosti i srednjeg broja ukupnog stanovništva prema polu odnosno starosti.

Broj umrlih na 1.000 stanovnika opada u svim grupama starosti.

Stopa mortaliteta u grupi starosti od 0 do 4 godine kod muškog stanovništva opala je za 23,4%, kod ženskog za 21,9%, a u grupi starosti od 25 do 29 godina i kod muškog i kod ženskog stanovništva za 19,0% itd. Kod starijeg stanovništva (preko 65 godina starosti) opadanje je minimalno ili je stopa u manjem porastu. Do ovakvog pada mortaliteta došlo je u toku od 1953 do 1956, a tendencija opadanja smrtnosti još traje. Smrtnost jugoslovenskog stanovništva starog preko pet godina i više je na niskom nivou, čak iako se specifične stope mortaliteta upoređuju s najrazvijenijim zemljama. Visok je mortalitet dece od 0 do 4 godine (naročito u prvoj godini života). Smrtnost odojčadi (dece u prvoj godini života) iznosi do 100 umrlih na 1.000 živorođenih, dok u nekim razvijenijim zemljama umire ispod 40 odojčadi na 1.000 živorođenih. Znatne su razlike u pogledu smrtnosti odojčadi po narodnim republikama.

Mortalitet muškog stanovništva je veći od mortaliteta ženskog stanovništva. Posledica toga je da je srednje trajanje života kod žena duže nego kod muškaraca. U nekim grupama starosti — od 1 do 4 godine, a delimično i kod stanovništva od 20 do 30 godine starosti mortalitet ženskog stanovništva je veći ili ujednačen s mortalitetom muškog stanovništva, što se može smatrati kao izuzetak od opšteg pravila. Do ovoga dolazi ili zbog manje brige oko ženske dece u prvim godinama života u nekim područjima, odnosno zbog veće smrtnosti žena u fertilnom periodu. Međutim, u poslednje vreme se i u ovim grupama starosti smanjuje mortalitet ženskog stanovništva.

Tabela 4

SPECIFIČNE STOPE MORTALITETA ZA 1956*

Starost umrlog		FNRJ	S r b i j a				Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedo- nija	Crna Gora
			svega	uža Srbija	APV	AKMO					
Ukupno	muški	11,4	11,0	10,0	11,8	14,5	11,1	11 4	12,9	11,2	8,8
	ženski	10,9	11,1	10,2	10,9	16,6	10,3	9,8	12,0	11,3	8,3
0—4 g.	muški	28,7	26,2	20,8	23,6	46,8	23,0	13,8	40,5	36,2	20,2
	ženski	27,3	25,5	18,9	21,1	53,5	20,7	10,1	39,0	35 7	21,5
5—9	muški	1,4	1,4	1,2	1,3	2,3	0,9	1,0	1,9	1,5	1,4
	ženski	1,2	1,2	1,0	0,7	3,0	0,7	0,8	2,0	1,4	0,9
10—14	muški	0,9	0,9	0,9	1,0	1 6	0,7	0,7	0,9	1,0	0,8
	ženski	0,8	0,9	0,8	0,6	1,8	0,5	0,6	1,0	0,9	0,4
15—19	muški	1,3	1,4	1,2	1,4	1,9	1,0	1,5	1,6	0,8	1,2
	ženski	1,2	1,4	1,2	0,9	3,1	0,7	0,7	1,4	1,4	0,9
20—24	muški	1,8	1,8	1,7	1,7	2,2	1,6	1,9	2,2	1,5	1,5
	ženski	1,9	2,1	1,8	1,3	5,2	1,2	0,7	2,4	2,1	2,0
25—29	muški	2,1	2,1	2,2	1,8	2,6	1,9	2,2	2 5	1,8	2,5
	ženski	2,1	2,2	2,0	1,6	5,5	1,5	1,0	3,2	2,3	1,7
30—34	muški	2,4	2,4	2,4	2,1	3,3	2,2	2,3	2,8	2,0	2,6
	ženski	2,4	2,5	2,4	2,3	4,5	1,6	1,5	3,3	3,0	2,6
35—39	muški	2,9	2,9	2,9	2,8	3,3	2,4	3,0	3,8	2 6	4,6
	ženski	2,9	3,1	2,6	2,5	7,6	2,1	1,8	4,4	2,5	2,6
40—44	muški	4,3	4,2	4,1	4,1	5,2	3,8	3,7	5,9	4,7	3,7
	ženski	3,6	3 6	3,5	2,9	6,0	2,8	3 0	5 3	3,1	3,3
45—49	muški	6,5	6,4	6,3	6,4	7,8	5,9	6 2	8,4	5,8	3,9
	ženski	5,1	5,5	5,3	4,9	8,8	4,1	4 2	6 7	5,4	4,8
50—54	muški	10,9	10 4	10,1	10,5	12 2	10,6	10,4	15 2	8,3	7,2
	ženski	7 4	7 7	7 8	6,8	10,7	6 3	4 7	10,5	7 9	6 0
55—59	muški	17,1	16,7	16,4	17,3	16,7	16,5	17,3	22,9	12,0	11,0
	ženski	12,4	13,3	13 7	11,5	17,0	10,0	9 7	17,9	12,0	8 2
60—64	muški	27,9	27,1	26,4	28,9	25,9	26,5	28,6	39,0	20,4	16,9
	ženski	20,4	21,3	22,2	19,2	22,8	19,0	14,8	28,6	16,8	14,7
65 i više g.	muški	81,1	79,0	77,6	86,2	67,1	84,4	90,7	86,4	61,0	50,8
	ženski	68,0	68,6	69,8	69,9	55,5	69,6	75,2	69,1	56,1	38,4

* Specifične stope mortaliteta računane su na 1.000 stanovnika za svaku starost. One predstavljaju odnos broja umrlih lica prema starosti srednjeg broja ukupnog stanovništva prema polu i odnosne starosti.

Napredak u borbi protiv infektivnih bolesti, razvitak zdravstvene službe, kao i napredak medicine uopšte, povećanje prosvetnog i kulturnog nivoa stanovništva i povećanje opšteg standarda ljudi uticali su da se smrtnost stanovništva smanji i produži srednje trajanje života. Međutim, izgleda da socijalni uslovi i demografski faktori (preterano visok natalitet) na nekim područjima još jako deluju, što veoma utiče na smrtnost dece. Ovaj problem je naročito akutan u Bosni i Hercegovini, Makedoniji i na Kosovu i Metohiji, i u srezovima Slavonije. Presudnu ulogu pritom imaju zdravstveni i ekonomski činioci, a u velikoj meri prosvetni i kulturni uslovi. Ustanovljeno je da su na područjima gde je visoka smrtnost odojčadi, slabije higijenske i zdravstvene prilike i nizak prosvetni i kulturni nivo.

Smrtnost prema uzroku smrti. po¹⁰

Najvažnije uzroke smrti od kojih umire naše stanovništvo prikazuje tabela 5.

U užoj Srbiji, Vojvodini, Hrvatskoj i Sloveniji stope smrtnosti kod žena niže su od stope smrtnosti kod muškaraca u svim grupama starosti, dok je u Bosni i Hercegovini, Makedoniji, Crnoj Gori i na Kosovu i Metohiji smrtnost žena fertilnog doba viša. To pokazuje da su žene zbog znatnog broja porođaja iscrpene i da stručna pomoć pri porođaju nije uvek najbolja.

Od 1953 do 1956 konstatovano je opadanje mortaliteta po grupama starosti u svim narodnim republikama. Opadanje nije svuda jednako, ali je veće na područjima gde je ranije smrtnost bila visoka. Razlike specifičnosti stope mortaliteta po narodnim republikama još su znatne (tabela 4).

Od 1952 do 1956 godine opada broj umrlih od tuberkuloze, infektivnih i parazitarne bolesti, bolesti organa za varenje, komplikacija trudnoće, porođaja i babinja i od oboljenja novorođenčadi i odojčadi.¹¹ Udeo grupe uzroka smrti »neoplazme« u ukupnom broju umrlih porastao je do čega je došlo zbog bolje dijagnostike. Povećanje umrlih konstatovano je i kod nervnih oboljenja, nereumatičnih oboljenja srca i oboljenja vaskularnog sistema kao i kod bolesti respiratornog sistema.¹²

¹¹ Podaci o uzroku smrti dobijaju se na jednom delu teritorije, od lekara koji je lečio bolesnika od bolesti od koje je umro, dok se na ostalim područjima podaci dobijaju od lekara koji je bolesnika lečio ili od lica koja su smrtni slučaj prijavila matičaru. Zato podaci o uzroku smrti nisu najsigurniji. Zbog toga i srazmerno veliki broj umrlih u grupi uzroka smrti »simptomi, nedovoljno definisana stanja i senilnost«.

¹² Iz »Demografskog godišnjaka OUN« za 1957 godinu vidi se da je za vreme od 10 godina gotovo na polovinu opala smrtnost od infektivnih i parazitarne bolesti u zemljama za koje je dato poredjenje. Smrtnost je porasla zbog malignih tumora. Smrtnost od srčanih oboljenja porasla je u 15 zemalja. Smrtnost od gripe i pneumonije u najvećem broju zemalja isto tako je u opadanju, čemu je doprinela upotreba antibiotika.

Tabela 5

UMRLI PREMA UZROKU SMRTI I POLU (OD 1952 — 1956)*

Uzrok smrti i pol		Broj umrlih					Struktura				
		1952	1953	1954	1955	1956	1952	1953	1954	1955	1956
Svega	muški	99.649	105.661	93.782	99.796	98.635	100	100	100	100	100
	ženski	97.221	105.537	93.739	100.186	99.862	100	100	100	100	100
Od toga:											
tuberkuloza	muški	10.860	7.855	7.115	7.383	7.436	10,9	7,4	7,6	7,4	7,5
	ženski	9.315	6.969	5.944	5.909	6.025	10,0	6,6	6,3	5,9	6,0
druge infektivne i parazitarne bolesti	muški	5.090	5.666	5.511	5.278	3.568	5,1	5,4	5,9	5,3	3,6
	ženski	4.980	5.623	5.693	5.599	3.729	5,1	5,4	6,1	5,6	3,7
neoplazme	muški	3.872	4.498	5.315	5.830	6.098	3,9	4,3	5,7	5,8	6,2
	ženski	4.778	5.292	6.104	6.174	6.485	4,9	5,0	6,5	6,2	6,5
nervna oboljenja	muški	3.969	4.558	5.097	5.358	5.569	4,0	4,3	5,4	5,4	5,7
	ženski	4.363	4.899	5.797	6.021	6.458	4,5	4,6	6,2	6,0	6,5
hronična reumatična oboljenja srca	muški	864	1.042	1.450	1.029	709	0,9	1,0	1,5	1,0	0,7
	ženski	1.212	1.309	1.882	1.401	1.026	1,2	1,2	2,0	1,4	1,0
nereumatična oboljenja srca i oboljenja vaskularnog sistema	muški	10.162	10.690	12.166	10.794	12.028	10,2	10,1	13,0	10,8	12,2
	ženski	12.215	13.117	15.371	13.402	14.871	12,6	12,4	16,4	13,4	14,9
bolesti respiratornog sistema	muški	13.058	17.853	14.855	16.024	15.433	13,1	16,9	15,8	16,1	15,7
	ženski	12.491	17.822	14.488	16.034	15.271	12,8	16,9	15,5	16,0	15,3
bolesti organa za varenje	muški	8.076	8.031	7.187	7.074	7.037	8,1	7,6	7,7	7,1	7,1
	ženski	6.575	6.527	5.761	5.432	5.596	6,8	6,2	6,1	5,4	5,6
oboljenja urogenitalnih organa	muški	2.002	2.038	2.028	2.051	2.285	2,0	1,9	2,2	2,1	2,3
	ženski	1.840	1.921	1.872	1.834	2.003	1,9	1,8	2,0	1,8	2,0
komplikacije trudnoće, porođaja i babinja	ženski	1.168	1.084	1.070	860	866	1,2	1,0	1,1	0,9	0,9
oboljenja novorođenčadi i odojčadi	muški	14.247	14.403	12.549	9.757	8.418	14,3	13,6	13,4	9,8	8,6
	ženski	11.303	11.771	10.145	8.030	6.832	11,6	11,2	10,8	8,0	6,9
Simptomi, nedovoljno definisana stanja i senilnost	muški	18.317	20.184	11.504	20.351	20.853	18,4	19,1	12,3	20,4	21,1
	ženski	22.156	24.467	14.483	24.430	25.394	22,8	23,2	15,5	24,4	25,4
nesrećni slučajevi	muški	6.080	5.755	5.891	5.732	5.649	6,1	5,5	6,3	5,7	5,7
	ženski	2.182	2.112	2.201	2.245	2.202	2,2	2,0	2,3	2,2	2,2

* Grupe su uzete prema jugoslovenskoj klasifikaciji bolesti, povreda i uzroka smrti.

Mortalitet poljoprivrednog i nepoljoprivrednog stanovništva

U 1953 umrlo je 152.489 lica koja su po zanimanju bila poljoprivrednici ili su se njihovi izdržavaoci nalazili na radovima u poljoprivredi. Smrtnost kod nepoljoprivrednika bila je znatno niža i iznosila je 8,7 umrlih na 1.000 stanovnika. Ukupan broj aktivnih i izdržavanih stanovnika u poljoprivredi iznosio je 10.247.000, a smrtnost 14,8 umrlih na 1.000 stanovnika. Mortalitet ukupnog stanovništva Jugoslavije u ovoj godini iznosio je 12,4 umrlih na 1.000 stanovnika.

Postoje znatne razlike u smrtnosti poljoprivrednog i nepoljoprivrednog stanovništva. Upoređenje smrtnosti poljoprivrednika i nepoljoprivrednika po starosti pokazuje da najveće razlike postoje kod odojčadi. Do toga dolazi zbog lošijih socijalnih uslova poljoprivrednog stanovništva (zdravstvene prilike, higijenske prilike, kulturni nivo, veće mogućnosti za lečenje nepoljoprivrednika koji su uglavnom zdravstveno osigurani itd.), ali i zbog toga što se u posleratnom periodu u nepoljoprivrednim zanimanjima zaposlio veliki broj mladih i srednjih generacija, kod kojih je smrtnost niža.¹³

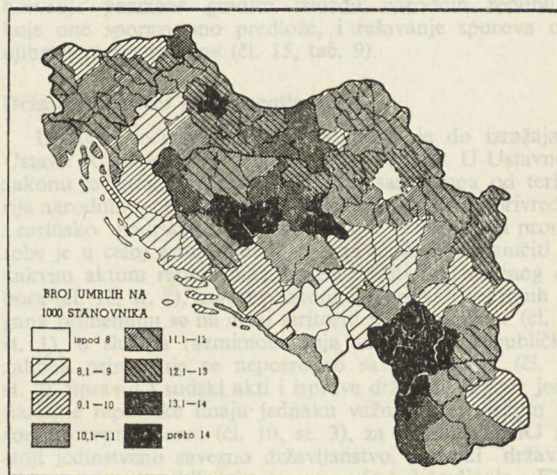
Mortalitet po srezovima

Mortalitet po srezovima može se videti iz kartograma u kome su iskazane opšte stope smrtnosti (kartogram 2):

¹³ Zbog razlika u načinu prikupljanja podataka u popisu stanovništva i u statistici prirodnog kretanja stanovništva, obuhvatanje poljoprivrednika u obe statistike ne podudara se. Zbog toga može da se pojavi izvesno odstupanje u pogledu razlika smrtnosti poljoprivrednog i nepoljoprivrednog dela stanovništva.

S najnižim opštim mortalitetom su srezovi Beograd, Zagreb, Ljubljana, Karlovac, Nikšić, Titograd, Ivangrad, Pljevlja i Trebinje.

Kartogram 2

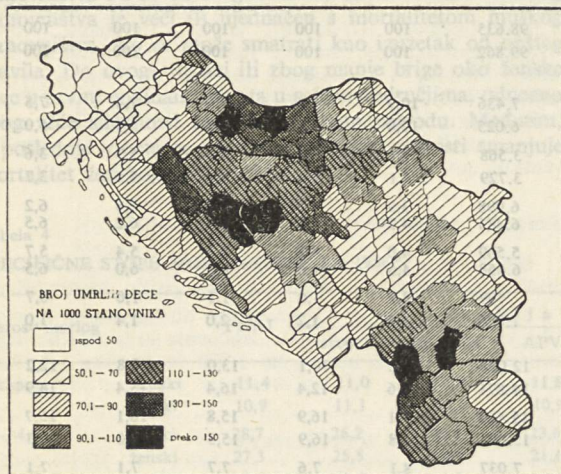

Najveći mortalitet pokazuju srezovi: Doboj, Zenica, Tuzla, Zvornik, Bihać, Jajce (Bosna i Hercegovina); Bjelovar, Slavonska Požega, Slavonski Brod, Osijek, Vinkovci (Hrvatska); svi srezovi Kosova i Metohije, kao i Tetovo

i Ohrid u Makedoniji. Ostali srezovi pokazuju osetne varijacije u pogledu opšte stope smrtnosti između minimalnih i maksimalnih stopa.¹⁴

Smrtnost odojčadi po srezovima data je u kartogramu 3.

Kartogram 3

Kao što pokazuju grafički prikazi broj 2 i 3, između opšteg mortaliteta i smrtnosti odojčadi postoji uska veza, pa srezovi s visokom stopom smrtnosti odojčadi pokazuju i visoku opštu smrtnost stanovništva. Kao što je rečeno, u srezovima koji imaju jači natalitet, postoji i visoka smrtnost odojčadi. Međutim, srezovi Slavonije koji imaju nizak ili prosečan natalitet, pokazuju visoku smrtnost odojčadi. Za naše prilike visoka smrtnost odojčadi postoji u svim srezovima, koji imaju više od 70 umrle na 1.000 živorođene dece.

D. Br.

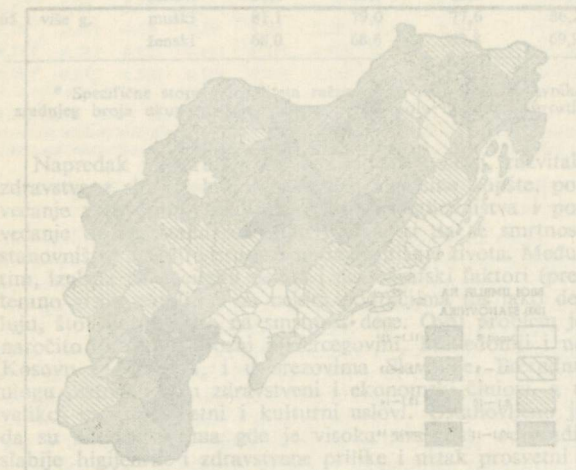
¹⁴ Prilikom upoređivanja opšte stope smrtnosti između srezova treba imati u vidu da ovo merilo ne odgovara u potpunosti, jer se stanovništvo pojedinih područja razlikuje prema starosnoj strukturi, što u velikoj meri utiče na mortalitet (naprimer, veći udeo staraca). Tako, naprimer, u Austriji opšta stopa mortaliteta u 1957. iznosila je 12,7, a u Jugoslaviji 10,5. Poznato je, međutim, da je srednje trajanje života u Austriji duže nego u Jugoslaviji. Do ovoga dolazi zbog različite starosne strukture našeg i austrijskog stanovništva, jer je udeo staraca (stanovništvo iznad 65 godina) u Austriji mnogo viši od uдела staraca kod našeg stanovništva. Ovakvi problemi se pojavljuju i kod upoređivanja opštih stopa mortaliteta između srezova pojedinih republika. Tako je, naprimer, udeo stanovništva iznad 65 godina iznosio u Sloveniji 7,6%, u Bosni i Hercegovini 3,2%, a u Makedoniji 5,9% itd. Zbog toga je u ovoj informaciji dato poređenje specifičnih stopa mortaliteta po narodnim republikama, koje omogućava precizniju analizu. Pored toga, treba uzeti u obzir i eventualno neobuhvaćanje statistike u pogledu registracije umrlih na nekim područjima.

U 1957. umrlo je 122.489 lica koja su po starosti bila poljoprivrednici ili su se glavni izdržavatelji nalazili na radovima u poljoprivredi. Smrtnost kod poljoprivrednika bila je znatno niža i iznosila je 8,7 umrlih na 1.000 stanovnika (ukupno broj aktivnih i izdržavanih stanovnika u poljoprivredi iznosio je 10.247.081, a smrtnost stanovništva u poljoprivredi u ovoj godini iznosila je 124 umrlih na 1.000 stanovnika).

Postoje znatne razlike u smrtnosti poljoprivrednog i nepoljoprivrednog stanovništva. U poređenju smrtnost poljoprivrednika i nepoljoprivrednika po starosti pokazuje da najveće razlike postoje kod odojčadi. To lako dolazi zbog još uvek značajnog uдела poljoprivrednog stanovništva (zastupljenosti) u ukupnoj populaciji. Razlika među većom smrtnošću kod odojčadi nepoljoprivrednika koji su uglavnom stanovnici sela i kod nižom smrtnošću kod poljoprivrednika koji su uglavnom stanovnici sela, što se u potpunosti objašnjava razlikom u opštoj smrtnosti stanovništva u selima i u mestima. U selima smrtnost stanovništva u ovoj godini iznosila je 12,4 umrlih na 1.000 stanovnika, dok u mestima iznosila je 10,5 umrlih na 1.000 stanovnika.

U poređenju smrtnosti stanovništva u selima i u mestima, smrtnost stanovništva u selima u ovoj godini iznosila je 12,4 umrlih na 1.000 stanovnika, dok u mestima iznosila je 10,5 umrlih na 1.000 stanovnika. U poređenju smrtnosti stanovništva u selima i u mestima, smrtnost stanovništva u selima u ovoj godini iznosila je 12,4 umrlih na 1.000 stanovnika, dok u mestima iznosila je 10,5 umrlih na 1.000 stanovnika.

Najveći mortalitet pokazali su srezovi: Dopol, Zlatibor, Tuzla, Zvornik, Bihać, Jajce (Bosna i Hercegovina), Bjelovar, Slavonski Brod, Osijek, Vinkovci (Hrvatska); svi srezovi Kosova i Metohije, kao i Titovo (Makedonija).

Najveći mortalitet pokazali su srezovi: Dopol, Zlatibor, Tuzla, Zvornik, Bihać, Jajce (Bosna i Hercegovina), Bjelovar, Slavonski Brod, Osijek, Vinkovci (Hrvatska); svi srezovi Kosova i Metohije, kao i Titovo (Makedonija).

FEDERATIVNO UREĐENJE JUGOSLAVIJE

Sastav FNR Jugoslavije

Prve propise o federativnom uređenju nove Jugoslavije donelo je Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) na svom Drugom zasjedanju u Jajcu, 29 i 30 novembra 1943. Propisi o federativnom uređenju formulisani su u Deklaraciji Drugog zasjedanja Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i u Odluci o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu. U Deklaraciji se konstatovala potreba postojanja prava opredeljenja naroda Jugoslavije, uključujući i pravo na otcpljenje ili ujedinjenje s drugim narodima; potreba stvaranja demokratske, federativne zajednice naroda Jugoslavije i potreba da se u toj zajednici osigura ravnopravnost svih naroda. U Deklaraciji je takođe konstatovano »da se Jugoslavija izgradi na demokratskom federativnom principu, kao država ravnopravnih naroda«.

Odlukom o izgradnji Jugoslavije na federativnom principu predviđeno je šest posebnih jedinica federativne Jugoslavije: Srbija, Hrvatska, Slovenija, Makedonija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina. Takav sastav federativne Jugoslavije odgovarao je nacionalnom sastavu zemlje. Svaki konstitutivni narod Jugoslavije dobio je svoju posebnu jedinicu. Samo jedna od tih jedinica nije počivala na tom načelu: Bosna i Hercegovina je dobila status posebne jedinice u jugoslovenskoj federativnoj državi zato što nju nastanjuju Srbi, Hrvati i muslimani (u većini nacionalno neopredeljeni), od kojih ni jedni ne čine apsolutnu većinu stanovništva. Sem toga, u toj jedinici nema granice između srpskog i hrvatskog stanovništva, jer žive zajedno u svim delovima te zemlje. Istoriski razlozi i želja stanovništva takođe su imali značajnu ulogu u tome što je Bosna i Hercegovina dobila status posebne federalne jedinice.

Propisujući federativno uređenje nove jugoslovenske države AVNOJ je primenio — prema tadašnjim prilikama i nacionalnim osećanjima jugoslovenskih naroda — jedino moguće rešenje njihova zajedničkog života u istoj državi na bazi njihove ravnopravnosti i jednakosti. Primena federativnog principa u višenacionalnoj državi nije sama za sebe dovoljna da bi se osigurala jednakost svih njenih naroda, i zato je u Jugoslaviji taj princip nadopunjen. Tu je misao izrazio već AVNOJ u pomenutoj Odluci. Predsednik Tito je tu misao izrazio kada je za primenu federativnog principa u ustavnom uređenju nove Jugoslavije rekao da je to »najpravednije rešenje nacionalnog pitanja, rešenje koje svakom narodu, svakoj federalnoj republici posebice, osigurava svestrani politički, kulturni i ekonomski razvitak«; da »u isto vrijeme takvo rešenje nacionalnog pitanja omogućava da stvoreno bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije ostane trajno i nesalomljivo«; da »takvo federativno uređenje Jugoslavije baš i čini našu novu državu monolitnom i nerazrušivom« i da je »prema tome to instinski demokratsko rešenje nacionalnog pitanja u našoj zemlji, i baš zbog toga predstavlja jedan od snažnih stubova na kojima počiva nova Jugoslavija«.¹

Sastav federativne Jugoslavije, određen još za vreme njenog privremenog ustavnog uređenja nije promenjen ni Ustavom od 1946 ni Ustavnim zakonom od 1953. Ustav od 1946 dao je federalnim jedinicama ime »narodne republike«. Narodne republike su pobrojane pojedinačno, a konstatovano je da NR Srbija ima u svom sastavu Autonomnu Pokrajinu Vojvodinu i Autonomnu Kosovsko-Metohisku Oblast. Promene 1953 nisu izmenile u suštini federativni princip o kome je u Programu Saveza komunista Jugoslavije, prihvaćenom na VII Kongresu, rečeno: »Jedinstvo Jugoslavije moguće je jedino na osnovi slobodnog nacionalnog razvoja i pune ravnopravnosti Srba, Hrvata, Slovenaca, Makedonaca i Crnogoraca, kao i nacionalnih manjina. Iz tih razloga socijalistička Jugoslavija nastala je, i jedino je mogla biti stvorena, kao savezna država ravnopravnih i suverenih naroda.«²

¹ Josip Broz Tito, Izgradnja nove Jugoslavije, knj. II, str. 184—185, izd. »Kultura«, Beograd 1948.

² Program SKJ, izd. »Kultura«, Beograd 1958, str. 191—192.

Stanovništvo Vojvodine, Kosova i Metohije i Sandžaka načelno je bilo prepušteno da odluči o tome kojim će se federalnim jedinicama priključiti. Kada se u Beogradu sastala, 9 novembra 1944, Velika antifašistička skupština narodnog oslobođenja Srbije (VASNOS), sastavljena od delegata narodnooslobodilačkih odbora iz Srbije, u njoj nisu bili i predstavnici ovih teritorija. U to vreme su te teritorije bile izvan sastava federalnih jedinica i njihov položaj u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji (kako se do sastanka Ustavotvorne skupštine 29 novembra 1945 zvala nova jugoslovenska država) nije još bio definitivno određen.

Na zasjedanju Antifašističke skupštine narodnog oslobođenja Srbije (ASNOS), kao privremenog vrhovnog organa federalne jedinice Srbije, u Beogradu 7 aprila 1945, saopštene su: Odluka Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Sandžaka (koje je obrazovano novembra 1943), doneta 29 marta 1945, kojom je proglašeno pripajanje šest sandžačkih srezova federalnoj Srbiji, a dva federalnoj Crnoj Gori; Odluka Glavnog narodnooslobodilačkog odbora Vojvodine, u kojoj je bila izražena želja da Vojvodina bude u okviru federalne Srbije; Odluka Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora Kosova i Metohije, u kojoj je bila izražena želja da se ta oblast pripoji federalnoj Srbiji. ASNOS je jednoglasno prihvatio te odluke. O priključenju Vojvodine i Kosova i Metohije federalnoj Srbiji donela su definitivne odluke predstavnička tela tih oblasti: Narodna skupština Vojvodine 30 jula, a Skupština predstavnika Kosmeta 8 jula 1945. Priključenje Kosmeta Srbiji odobrilo je Predsedništvo AVNOJ-a 23 jula, a priključenje Vojvodine 10 avgusta 1945. Predsedništvo Narodne skupštine Srbije donelo je zatim 3 septembra 1945 Zakon o ustanovljenju i organizaciji Autonomne Pokrajine Vojvodine i Zakon o Autonomnoj Kosovsko-Metohiskoj Oblasti.

Vojvodina i Kosovo i Metohija dobili su status autonomnih jedinica u sastavu federalne Srbije zbog pomešanosti stanovništva različitih nacionalnosti, a naročito zbog postojanja brojnih nacionalnih manjina, na bazi volje stanovništva tih teritorija.

Razgraničenje teritorija narodnih republika

Razgraničenje teritorija narodnih republika bilo je po Ustavu od 1946 u nadležnosti Narodne skupštine FNRJ. Granice između narodnih republika, jednom tako određene, nisu se mogle više menjati bez pristanka zainteresovanih narodnih republika (čl. 12). Među poslovima koji su po Ustavnom zakonu od 1953 u isključivoj nadležnosti Savezne narodne skupštine pominje se izričito i »odobranje promene granice između narodnih republika, koje one sporazumno predlože, i rešavanje sporova oko njihova razgraničenja« (čl. 15, tač. 9).

Državno jedinstvo FNR Jugoslavije

Državno jedinstvo Jugoslavije došlo je do izražaja u Ustavu od 1946 i u Ustavnom zakonu 1953. U Ustavnom zakonu je izričito rečeno da FNRJ, sastavljena od teritorija narodnih republika, čini »jedinствeno državno, privredno i carinsko područje« (čl. 10, st. 1). U vezi s tim promet robe je u celoj zemlji slobodan i ne može se ograničiti nikakvim aktom republičkog organa vlasti ili narodnog odbora (čl. 10, st. 2), savezni zakoni i drugi akti saveznih organa primenjuju se na celoj teritoriji savezne države (čl. 11, st. 1), u slučaju razmimoilaženja saveznog i republičkog zakona primenjuje se neposredno savezni zakon (čl. 11, st. 2), upravni i sudski akti i isprave državnih organa jedne narodne republike imaju jednaku važnost i u ostalim narodnim republikama (čl. 10, st. 3), za građane FNRJ postoji jedinstveno savezno državljanstvo, a svaki državljanin narodne republike istovremeno je i državljanin FNR Jugoslavije (čl. 12, st. 1 i 2), državljanin jedne narodne republike uživa u svakoj narodnoj republici ista prava kao i njeni državljani (čl. 12, st. 3). Sve te odredbe, koje izražavaju državno, privredno i carinsko jedinstvo Jugoslavije, sadrže i ustavni zakoni narodnih republika (čl. 15 do 18).

Podela zakonodavne funkcije između Federacije i narodnih republika

Ustavnim zakonom od 1953 određena su prava i dužnosti Federacije (čl. 9) koje osiguravaju primenu i zaštitu državnog jedinstva i osnove društvenog i političkog uređenja Jugoslavije. Na osnovu tih prava i dužnosti određena je zakonodavna nadležnost Federacije, čime je istovremeno izvršena i podela zakonodavne funkcije između Federacije i narodnih republika. Pri toj podeli predviđena je u znatnoj meri kod istih pitanja kombinacija nadležnosti Federacije i narodnih republika. U vezi s tim, Ustavni zakon je podelio sva pitanja u tri kategorije.

U prvoj grupi su ona pitanja koja su principijelno u isključivoj zakonodavnoj nadležnosti Federacije (čl. 15, tač. 5a). U tu grupu spadaju sledeća pitanja: o ličnim slobodama i drugim osnovnim pravima čoveka i građanina; o saveznom državljanstvu; o ličnom stanju građana; o socijalnom osiguranju; imovinski zakonik; o autorskom pravu; o patentima, žigovima, uzorcima i modelima; o ustanovljenju društvenog doprinosu i poreza; o carinama; o novcu, kreditnom sistemu, bankama i finansijskom poslovanju; o devizama; o javnim zajmovima; o menici, čeku i drugim načinima plaćanja; pomorski zakonik; o osiguranju; o merama; o standardima; krivični zakonik; o sudskom i opštem upravnom postupku; o upravnim sporovima; o izvršenju kazni i mera bezbednosti; o uređenju sudova i arbitraže; o javnom tužioštvu; o advokaturi; o ratnim vojnim invalidima; o pitanjima narodne odbrane, spoljnih odnosa i drugim pitanjima iz isključive nadležnosti Federacije; o izboru narodnih poslanika za Saveznu narodnu skupštinu i njihovom opozivanju. Ova pitanja normira, po pravilu, u celosti Federacija, jer se kroz njih naročito ispoljava jedinstvo države, socijalističkog poretka i privrednog sistema. Međutim, i republike mogu donositi svoje zakone o tim pitanjima, ali samo ako su za to posebno ovlašćene saveznim zakonom (čl. 16, st. 1).

U drugoj grupi su pitanja koja su ujedno u zakonodavnoj nadležnosti i Federacije i narodnih republika, tzv. osnovno zakonodavstvo (čl. 15, tač. 5b). Tu spadaju sledeća pitanja: plansko upravljanje narodnom privredom; privredne organizacije; saobraćaj, veze i putevi i dobra u opštoj upotrebi; budžeti; društveni doprinosi, porezi i druge dažbine; iskorišćavanje prirodnih bogatstava i snaga; rad; udruženja, zbor i dogovor; porodica, brak i starateljstvo; mere za suzbijanje zaraznih bolesti i za zaštitu narodnog zdravlja i života građana koje su od opšteg interesa za celu zemlju; službenici državne administracije. Ova pitanja Federacija normira samo delimično svojim osnovnim zakonima, a narodne republike svojim dopunskim zakonima što nije predviđeno saveznim osnovnim zakonom. Ali sve dok neko pitanje te kategorije nije ni delimično normirano saveznim osnovnim zakonom, narodne republike mogu ga normirati u celosti. Ako kasnije neko od tih pitanja bude normirano saveznim osnovnim zakonom, odredbe republičkih zakona, koje nisu u saglasnosti s njim, prestaju da važe (čl. 16, st. 5).

U trećoj su grupi pitanja koja su u principu u isključivoj zakonodavnoj nadležnosti narodnih republika. U to takozvano opšte zakonodavstvo spadaju pitanja iz oblasti organizacije vlasti, prosvete i kulture, narodnog zdravlja i socijalne politike, kao i iz drugih oblasti kad je to od opšteg interesa za sve narodne republike. Međutim, i za ta pitanja saveznim zakonima mogu se propisati opšta načela, koja su obavezna za sve republike (član 16, st. 3 i 5).

Podela izvršne funkcije između Federacije i narodnih republika

Savezne zakone izvršuju savezni organi, republički organi i narodni odbori. Regulišući ovu materiju Ustavni zakon je imao u vidu opštu težnju jačanja decentralizacije, a naročito jačanja uloge lokalnih organa vlasti. Savezne zakone neposredno izvršuju narodni odbori odnosno republički organi uprave (čl. 9, st. 3). Republički organi uprave neposredno izvršuju savezne zakone i propise

Saveznog izvršnog veća i saveznih organa uprave kad je njihovo izvršenje saveznim zakonom ili uredbom stavljeno u njihovu nadležnost. Kad nije tako predviđeno, savezne propise neposredno izvršuju narodni odbori (čl. 111, st. 2 i 3). Načelno savezne i republičke propise izvršavaju narodni odbori opština, a narodni odbori srezova samo kada je to zakonom ili drugim propisima određeno. Savezni organi izvršuju savezne zakone i vrše druge izvršne poslove kada je to izvršenje zakonom stavljeno u nadležnost Federacije s tim da i tada to mora biti u saglasnosti s njenim pravima i dužnostima (čl. 9, st. 4).

Ustavni zakon nije podelio samo izvršavanje saveznih zakona između saveznih i republičkih organa i narodnih odbora, nego je podelio i izvršavanje republičkih zakona između republičkih organa i narodnih odbora. Republički organi uprave neposredno izvršavaju republičke zakone i propise republičkog izvršnog veća kad je to propisano u republičkom ustavu ili u republičkom zakonu, a kad to nije učinjeno onda te propise izvršavaju neposredno narodni odbori (čl. 111, st. 2 i 3).

Podela sudske funkcije između Federacije i narodnih republika

I vršenje sudske funkcije podeljeno je između Federacije i narodnih republika, ali to samo utoliko što, pored Saveznog vrhovnog suda i drugih saveznih sudova, postoje i republički vrhovni sudovi i Vrhovni sud Autonomne Pokrajine Vojvodine, a zatim i okružni i sreski sudovi.³ Inače celokupno pitanje uređenja svih sudova, kao i pitanje sudskog postupka su u isključivoj zakonodavnoj nadležnosti Federacije. Tako je bilo prema Ustavu od 1946 (čl. 44, st. 2, tač. 22), a tako je i prema Ustavnom zakonu od 1953 (čl. 15, st. 1, tač. 5a).

Pravo samoorganizacije narodnih republika

Pravo samoorganizacije narodnih republika bilo je formulisano u Ustavu od 1946: svaka narodna republika ima svoj ustav koji donosi samostalno; ustav narodne republike odražava osobenosti republike i mora biti u saglasnosti sa Ustavom FNRJ (čl. 11). I u Ustavu od 1946 bila su propisana neka načela o organima narodnih republika, a to je isto propisano i u Ustavnom zakonu od 1953. Narodne republike imaju pravo da svojim ustavima određuju svoje organe, samo su pritom dužne da se drže načela koja je FNRJ postavila u Ustavnom zakonu.

Načelne odredbe su jednake za sve narodne republike. Savezni Ustavni zakon je propisao i neke načelne odredbe koje se odnose na organe autonomnih jedinica, garantujući im autonomiju ali ne određujući njen sadržaj. NR Srbija je u svom Ustavnom zakonu na osnovu načela saveznog Ustavnog zakona propisala organizaciju autonomnih jedinica. Što nije regulisano tim zakonom, propisale su same autonomne jedinice svojim statutima koje donose samostalno.

Sudelo vanje narodnih republika i autonomnih jedinica u vršenju vlasti Federacije

Prema Ustavu od 1946 Narodna skupština FNRJ bila je sastavljena od dva doma: prvi dom (koji se zvao Savezno veće) sačinjavali su poslanici izabrani po izbornim srezovima u celoj zemlji, a u drugom (koji se zvao Veće naroda) nalazili su se predstavnici narodnih republika i autonomnih jedinica. Poslanici i jednog i drugog doma bili su birani neposredno. Samo, dok se u prvi dom birao po jedan poslanik na 40.000 stanovnika u celoj zemlji, u drugi su sve narodne republike slale po 30 predstavnika, Autonomna Pokrajina Vojvodina 20, a Autonomna Kosovsko-Metohiska Oblast 15 predstavnika.

Ovlašćenja oba skupštinska doma bila su u načelu jednaka. Saglasnost domova bila je potrebna za odlučivanje o reviziji Ustava, za donošenje saveznih zakona i drugih

³ »Organizacija sudova«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 117—120 (35—38).

akata u nadležnosti Skupštine. Narodne republike i autonomne jedinice sudelovale su u vršenju vlasti Federacije preko svojih predstavnika u Veću naroda Narodne skupštine FNRJ.

Savezni Ustavni zakon od 1953 doneo je neke promene u pogledu primene federativnog principa. Ustanovljen je sasvim novi dom u sastavu Savezne narodne skupštine — Veće proizvođača. Takvo predstavničko telo bilo je u Jugoslaviji ustanovljeno prvi put 1952, ali tada samo u sastavu narodnih odbora srezova i gradova. Ustavni zakon od 1953 ustanovio ga je takođe i u sastavu Savezne narodne skupštine, republičkih narodnih skupština, Narodne skupštine Autonomne Pokrajine Vojvodine i Narodnog odbora Autonomne Kosovsko-Metohiske Oblasti.

Stvaranje novog doma u sastavu Savezne narodne skupštine imalo je za posledicu — da bi se izbegla trodomnost — spajanje stara dva doma u jedan pod imenom Savezno veće. Tako je Savezno veće sastavljeno od predstavnika koje biraju, kao i ranije, neposredno birači (po jednog na 60.000 stanovnika) i od predstavnika koje biraju predstavnička tela narodnih republika i autonomnih jedinica (sve republičke narodne skupštine biraju po 10 poslanika, Narodna skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine 6, a Narodni odbor Autonomne Kosovsko-Metohiske Oblasti 4 poslanika). Tako se u sastavu Savezne narodne skupštine nalaze i predstavnici narodnih republika i autonomnih jedinica, samo što su oni sada u sastavu Saveznog veća.

Predstavnici narodnih republika i autonomnih jedinica izdvajaju se u zasebno telo — Veće naroda, i odlučuju samostalno kada je na dnevnom redu predlog za reviziju Ustava. Oni mogu odlučivati zasebno i kada se radi o Saveznom društvenom planu, o opštem zakonu, o zakonu koji se tiče ravnopravnosti naroda Jugoslavije ili Ustavom utvrdjenih odnosa između Federacije i narodnih republika. Ali to će biti slučaj samo onda ako to zahteva većina predstavnika izabranih od narodne skupštine jedne narodne republike, ili svi predstavnici izabrani od predstavničkog tela jedne ili druge autonomne jedinice, ili 10 predstavnika izabranih od predstavničkih tela ma koje republike ili autonomne jedinice (čl. 45).

Izdvojeno Veće naroda ima pravo da predlaže reviziju Ustava (čl. 23, st. 1), kao i pravo da predlaže primenu referendum za pitanja iz savezne nadležnosti (čl. 18, st. 2).

Narodne republike sudeluju u vršenju vlasti Federacije i u sklopu Saveznog izvršnog veća. Prilikom biranja članova Saveznog izvršnog veća mora se paziti da u Veću bude zastupljena svaka narodna republika (čl. 82, st. 4), a predsednici izvršnih veća narodnih republika po svojim položajima su članovi Saveznog izvršnog veća (čl. 82, st. 5). I odbori Saveznog izvršnog veća imaju u svom sastavu predstavnike republika. To sve je od naročite važnosti za primenu federativnog principa, jer su nadležnosti Saveznog izvršnog veća mnogobrojne i važne.⁴

Jednakost, bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije

Uređenje Jugoslavije na federativnom principu bilo je potrebno da bi se u njoj osigurala jednakost svih naroda. Stvaranje višenacionalne države na federativnoj osnovi u Jugoslaviji se zasnivalo na slobodnom pristanku svih naroda. Tu leži osnovna razlika između načina stvaranja stare i nove jugoslovenske države. Prilikom stvaranja stare jugoslovenske države 1918 izričite i odvojene volje jugoslovenskih naroda nisu došle do izražaja. To ne znači da ti narodi nisu želeli stvaranje zajedničke države, ali njihove volje nisu došle do izražaja ni kod stvaranja te države ni kod odlučivanja o njenom ustavnom uređenju. »... ne radi se o tome da li je trebalo doći do stvaranja nove države, odnosno do ujedinjenja« — pisao je u vezi s tim predsednik Tito. — »Ne, do ujedinjenja Južnih Slovena je trebalo i moralo doći: to je bila ideja najnaprednijih ljudi u zemljama koje su se nazivale jugoslovenskim. Ali se radilo o tome na kojim će principima biti zasnovano to

ujedinjenje... Radilo se o tome da se ostvari vjekovni san naroda, koji su se otreli od austrougarskog ugnjetavanja, da budu nacionalno ravnopravni i slobodni u novoj, ujedinjenoj državi...« (»Temelji demokratije novoga tipa«, »Komunist«, br. 2, januar 1947, str. 2).

U novoj Jugoslaviji federativno načelo je primenjeno tako da su sve narodne republike u pogledu prava i dužnosti potpuno izjednačene. Narodne republike su izjednačene i u pogledu podele državnih poslova između Federacije i njih, bilo da se radi o zakonodavnoj, izvršnoj ili sudskoj funkciji. One su izjednačene s obzirom na obim njihovog prava samoorganizacije, kao i u pogledu sudelovanja u vršenju onih poslova koji su rezervisani za Federaciju kako u okviru Savezne narodne skupštine tako i u okviru Saveznog izvršnog veća. A kako svaki narod Jugoslavije ima svoju narodnu republiku, time je kroz ustavno uređenje njihove zajedničke države izražena i njihova jednakost.

Ali samostalnost i ravnopravnost naroda Jugoslavije ne izražavaju se samo u jednakim političkim pravima. Samostalnost i ravnopravnost, izražene samo kroz te institucije, mogle bi biti više formalne nego stvarne. To zato što je nova Jugoslavija zatekla različite ekonomske situacije u pojedinim narodnim republikama, kao rezultat posebnih prilika u njihovom istoriskom razvoju, koji se zbio nezavisno od volje naroda. Pod takvim uslovima do stvarne jednakosti narodnih republika i njihovih naroda moglo se doći, uz ustavno-pravne institucije, samo ekonomskim uzdizanjem zaostalijskih narodnih republika uz svestranu pomoć naprednijih, bilo da se ta pomoć pruža neposredno ili posredno — preko Federacije. Takvo pomaganje bilo je konstantna politika nove Jugoslavije i ona je dala pozitivne rezultate. Kroz nju i njene tekovine najjasnije se ispoljava bratstvo naroda Jugoslavije.

Podruštvljavanjem sredstava za proizvodnju, poveravanjem upravljanja privrednim preduzećima samim radnicima, učešćem radnika svih naroda Jugoslavije u upravljanju javnim poslovima, a naročito njihovim učešćem u odlučivanju o upotrebi njihovog viška rada preko Veća proizvođača itd. stvara se zajednički socijalni interes i zajednička socijalistička svest svih radnika Jugoslavije, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost, koja tako postaje postepeno glavna osnova jugoslovenske socijalističke zajednice.

Narodne republike pod jednakim opštim uslovima učestvuju u raspodeli dohotka ostvarenog iz proizvodnje i rada na njihovom području i koriste sredstva iz centralnih fondova, koja su pod istim uslovima dostupna svima. Na toj bazi republike samostalno utvrđuju programe svog privrednog razvika u okviru opštih proporcija privrednog plana Federacije.

Sve to deluje i na ostvarivanje jedinstva naroda Jugoslavije. U Programu SKJ to je sažeto i precizno izraženo ovako: »Zajednički interes se već ispoljio i sve se više ispoljava u opštoj društvenoj i kulturnoj svesti radnih masa. Na toj osnovi se razvija socijalistička jugoslovenska svest, jugoslovenski socijalistički patriotizam, koji nije suprotnost već nužna internacionalistička dopuna demokratske nacionalne svesti, u uslovima socijalističke zajednice naroda. Nije tu reč o stvaranju neke nove »jugoslovenske nacije« umesto postojećih nacija, već o organskom rastanju i jačanju socijalističke zajednice proizvođača odnosno radnih ljudi svih naroda Jugoslavije, o afirmaciji njihovih zajedničkih interesa na bazi socijalističkih odnosa. Takvo jugoslovenstvo ne samo da ne smeta slobodan razvoj nacionalnih jezika i kultura, već ga ono, naprotiv, pretpostavlja.

U tome smislu socijalističko jugoslovenstvo, kao oblik socijalističkog internacionalizma, i demokratska nacionalna svest, koja je prožeta duhom internacionalizma, nisu odvojene pojave, već dve strane jedinstvenog procesa. Svako apsolutizovanje jednog ili drugog nužno bi moralo dovesti do skretanja bilo ka reakcionarnom nacionalizmu i šovinizmu, bilo ka isto toliko reakcionarnom velikodržavnom hegemonizmu i negaciji principa samoopredeljenja i ravnopravnosti naroda.«⁵

J. S.

⁴ »Savezno izvršno veće«, »Jugoslovenski pregled«, mart 1957, str. 111—116 (30—34).

⁵ Program SKJ, izd. »Kulture«, Beograd 1958, str. 195—196.

SASTAV ORGANA RADNIČKOG SAMOUPRAVLJANJA

Do 30 aprila 1958 izvršeni su izbori za radničke savete i upravne odbore privrednih organizacija.¹ Kandidatske liste za izbor članova radničkog saveta mogle su podnositi sindikalne organizacije i određeni broj radnika i službenika preduzeća, koji imaju biračko pravo. U preduzećima do 500 radnika i službenika potpunu kandidatsku listu mogla je podnositi najmanje jedna desetina radnika i službenika, s tim da broj predlagača ne može biti manji od pet. U preduzećima sa više od 500 radnika i službenika potpunu kandidatsku listu mogao je predložiti najmanje onoliko broj predlagača koliko je trebalo birati članova radničkog saveta. Nepotpunu kandidatsku listu mogla je predložiti najmanje jedna polovina broja predlagača koji je određen za potpunu kandidatsku listu. Među izabranim članovima radničkih saveta 97,8% izabrano je sa lista sindikalnih podružnica: u Srbiji (99,9%), Makedoniji (98,1%), Bosni i Hercegovini (97,9%), Hrvatskoj (97,4%), Crnoj Gori (96,6%) i Sloveniji (93,7%).

Organi radničkog samoupravljanja u preduzećima sa 30 i više radnika i službenika

U poređenju s podacima iz 1957, u ovoj godini je broj preduzeća sa 30 i više radnika i službenika porastao za 296. Najveći porast preduzeća zabeležen je u Bosni i Hercegovini (92), zatim u Sloveniji (61), Makedoniji (52), Hrvatskoj (42), Srbiji (33), a najmanji u Crnoj Gori (16).

Radnički saveti. — Na izborima za radničke savete u ovoj godini glasalo je 90,2% birača (1957 — 89,0%). Relativno najviše birača glasalo je u Sloveniji (91,5%), zatim Hrvatskoj (90,7%), Srbiji (90,3%), Crnoj Gori (89,6%), Makedoniji (88,7%), a najmanje u Bosni i Hercegovini (88,2%).

Tabela 2

ČLANOVI RADNIČKIH SAVETA PO KVALIFIKACIJAMA RADNIKA I STRUČNOJ SPREMI SLUŽBENIKA

	Radnici					Službenici				Pomoćni službenici
	svoga	visoko-kvalifikovani	kvalifikovani	priučeni	nekvalifikovani	svoga	sa višom stručnom spremom	sa srednjom stručnom spremom	sa nižom stručnom spremom	
Jugoslavija	95.874	16.502	50.394	18.803	10.175	28.660	3.783	13.650	11.227	1.105
Srbija	35.128	6.218	18.692	6.147	4.071	11.360	1.323	5.341	4.696	452
AP Vojvodina	13.446	2.041	6.682	2.617	2.106	3.545	259	1.531	1.755	204
AKM Oblast	1.295	196	637	289	173	346	23	101	222	14
Hrvatska	25.120	4.228	13.132	5.167	2.593	7.119	1.009	3.445	2.665	288
Slovenija	16.572	3.110	8.748	3.304	1.410	4.192	772	2.269	1.151	84
Bosna i Herceg.	11.036	1.462	5.972	2.335	1.267	3.210	426	1.469	1.315	145
Makedonija	6.113	1.098	2.854	1.497	664	1.955	162	734	1.059	107
Crna Gora	1.905	386	996	353	170	824	91	392	341	29

Među članovima radničkih saveta 76,3% su radnici. Relativno najviše radnika-članova radničkih saveta ima u Sloveniji (79,5%), zatim u Hrvatskoj (77,2%), Bosni i Hercegovini (76,7%), Srbiji i Makedoniji (po 74,8%), a najmanje u Crnoj Gori (69,1%). Najviše radnika u radničkim savetima ima u zanatstvu sa domaćom radnošću (86,4%), zatim rudarstvu (79,6%) i poljoprivredi (79,5%), dok ih je u radničkim savetima drugih privrednih grana procentualno nešto manje: u šumarstvu (74%), građevinarstvu (69,9%), saobraćaju i vezama (71,2%), trgovini (66,7%), stanbeno-komunalnoj delatnosti (77%) i kulturno-socijalnoj delatnosti (38,7%).

¹ Objavljeni rezultati ne obuhvataju sezonska kao i sva druga preduzeća koja iz bilo kojih razloga nisu održala izbore do 30 aprila. Nisu obuhvaćena ni preduzeća sa 6 i manje radnika i službenika, jer se u njima ne biraju organi radničkog samoupravljanja, već ceo kolektiv vrši funkciju radničkog saveta i upravnog odbora, kao i pogoni i poslovne jedinice privrednih preduzeća (uključujući tu samostalne pogone zemljoradničkih zadruga i njihovih poslovnih saveza).

Tabela 1

IZBORI I SASTAV RADNIČKIH SAVETA U PREDUZEĆIMA SA 30 I VIŠE RADNIKA I SLUŽBENIKA

	Preduzeća	Radnici i službenici upisani u spisak birača	Birači koji su glasali	Članovi radničkih saveta				
				ukupno	izabrani sa liste sindikalne podružnice	zaposleni neposredno u proizvodnji	bili u dosadašnjem radničkom savetu	
Jugoslavija	6.118	1.437.160	1.296.764	125.639	122.879	94.648	55.895	
Srbija	2.348	504.474	455.361	46.940	46.873	35.464	20.614	
AP Vojvodina	872	129.360	129.378	17.195	17.176	13.341	7.955	
AKM Oblast	87	18.133	16.076	1.655	1.655	1.263	714	
Hrvatska	1.477	383.696	348.087	32.527	31.683	24.246	15.616	
Slovenija	1.047	251.723	230.442	20.848	19.543	16.033	8.587	
Bosna i Hercegovina	695	198.738	175.307	14.391	14.095	10.839	6.361	
Makedonija	405	76.451	67.793	8.175	8.021	6.080	3.293	
Crna Gora	146	22.078	19.774	2.758	2.664	1.986	1.424	

Među izabranim članovima radničkih saveta 20.208 (16,1%) su žene, što u odnosu na prošlu godinu (15,6%) predstavlja mali porast. Relativno najviše žena-članova radničkih saveta je u Sloveniji (20,2%), zatim u Hrvatskoj (17,8%), Srbiji (15,1%), Crnoj Gori (13,2%), Bosni i Hercegovini (12,2%), a najmanje u Makedoniji (11,4%). Žena ima najviše u radničkim savetima preduzeća kulturno-socijalne delatnosti (preko 33%), a najmanje u radničkim savetima građevinskih i saobraćajnih preduzeća (po 5%).

Omladinaca-članova radničkih saveta ima 18.293 (14,6%), tj. nešto manje nego prošle godine (15,5%). Relativno najviše omladinaca ima u radničkim savetima Bosne i Hercegovine (17,3%), zatim u Hrvatskoj (14,8%), Sloveniji (14,7%), Srbiji (14,0%), Crnoj Gori (12,9%) i Makedoniji (12,4%). Omladinaca ima najviše u radničkim savetima u zanatstvu (18,3%) i industriji (16,6%), a najmanje u šumarstvu (6,7%) i kulturno-socijalnoj delatnosti (7,2%).

Od izabranih kandidata 44,5% su i dosada bili članovi radničkih saveta.

Prema kvalifikacijama radnika-članova radničkih saveta najviše ima kvalifikovanih (52,6%), zatim priučeni (19,6%) i visokokvalifikovanih (17,7%), a najmanje nekvalifikovanih (10,6%). Ovakva situacija nije ista u svim republikama. Visokokvalifikovanih radnika u radničkim savetima ima relativno najviše u Crnoj Gori (20,3%), zatim u Sloveniji (18,8%), Makedoniji (18%), Srbiji (17,7%), Hrvatskoj (16,8%), a najmanje u Bosni i Hercegovini (13,2%). Kvalifikovanih ima relativno najviše u Bosni i Hercegovini (54,1%), zatim u Srbiji (53,2%), Sloveniji, Hrvatskoj i Crnoj Gori (u svakoj preko 52%) i Makedoniji (46,7%). Priučeni radnika-članova radničkih saveta najviše ima u Makedoniji i Bosni i Hercegovini (po 21,2%), u Hrvatskoj (20,6%), Sloveniji (19,9%), Crnoj Gori (18,5%) i Srbiji (17,5%). Nekvalifikovanih radnika u radničkim savetima relativno ima najviše u Srbiji (11,6%), a najmanje u Sloveniji (8,5%).

Tabela 3

ČLANOVI RADNIČKIH SAVETA PO DELATNOSTI PREDUZEĆA

	Radnici					Službenici				Pomoćni službenici
	svega	visoko- kvalifi- kovani	kvalifi- kovani	priučeni	nekvali- fikovani	svega	sa višom stručnom spremom	sa srednjom stručnom spremom	sa nižom stručnom spremom	
Ukupno	95.874	16.502	50.394	18.803	10.175	28.660	3.783	13.650	11.227	1.105
Industrija	42.881	6.864	21.625	10.115	4.277	10.454	1.471	5.036	3.947	535
Poljoprivreda	6.241	262	2.052	1.637	2.290	1.481	171	573	737	130
Šumarstvo	341	25	196	81	39	120	17	44	59	—
Građevinarstvo	4.914	1.096	2.615	649	554	2.070	466	1.128	476	43
Saobraćaj i veze	4.945	1.226	2.740	689	290	1.944	162	942	840	57
Trgovina	18.476	2.367	11.206	3.488	1.415	9.029	1.152	4.233	3.644	200
Zanatstvo	16.255	4.346	9.176	1.777	956	2.458	158	1.183	1.117	100
Stanbeno-komunalna delatnost	1.401	182	596	306	317	400	22	164	214	19
Kulturno-socijalna delatnost	420	134	188	61	37	644	154	311	179	21

Ova pojava nije ista ni u svim privrednim delatnostima. Prikazani redosled jedino se javlja u industriji i rudarstvu i trgovini. U građevinarstvu, saobraćaju i vezama, zanatstvu i kulturno-socijalnoj delatnosti najviše ima kvalifikovanih radnika, zatim visokokvalifikovanih i priučenih, a najmanje nekvalifikovanih. U stanbeno-komunalnoj delatnosti najviše je kvalifikovanih radnika-članova radničkih saveta, zatim nekvalifikovanih i priučenih, a najmanje visokokvalifikovanih radnika. U poljoprivredi najviše ima nekvalifikovanih, zatim kvalifikovanih i priučenih, dok visokokvalifikovanih radnika-članova radničkih saveta je najmanje (4,2%). U šumarstvu najviše je kvalifikovanih, zatim priučenih i nekvalifikovanih, a najmanje je visokokvalifikovanih radnika-članova radničkih saveta. Nasuprot poljoprivredi i šumarstvu, u radničkim savetima u zanatstvu i saobraćaju i vezama veoma je mali broj nekvalifikovanih radnika (po 5,9%).

Službenika-članova radničkih saveta ima 23,7%. Među njima najviše ih je sa srednjom stručnom spremom (47,6%), zatim sa nižom spremom (39,2%) i visokom stručnom spremom (13,2%), a najmanje pomoćnih službenika. Ovakav redosled je isti u svim republikama, sem u Makedoniji gde je najviše službenika u radničkim savetima s nižom stručnom spremom (54,2%), zatim sa srednjom, a najmanje sa visokom spremom. I u svim privrednim delatnostima je isti redosled, sem u poljoprivredi, šumarstvu i stanbeno-komunalnoj delatnosti gde među službenicima-članovima radničkih saveta ima najviše s nižom stručnom spremom.

Upravni odbori. — Među izabranim članovima upravnih odbora 4.371 su žene (10,5%), što u odnosu na prošlu godinu (9,9%) predstavlja mali porast. Relativno najviše žena-članova upravnih odbora je u Sloveniji (13,7%), zatim Hrvatskoj (11,7%), Crnoj Gori (10,3%), Srbiji (9,6%), Bosni i Hercegovini (8,3%) i Makedoniji (7,8%). Redosled učešća žena u upravnim odborima po pojedinim privrednim delatnostima uglavnom je isti kao i kod radničkih saveta.

Broj omladinaca u upravnim odborima je uglavnom isti kao i prošle godine (9,7%). Relativno najviše omladinaca ima u upravnim odborima Bosne i Hercegovine (12,2%),

zatim Hrvatskoj, Srbiji i Crnoj Gori (preko 9%), Makedoniji i Sloveniji (nešto ispod 9%). Redosled učešća omladinaca u upravnim odborima po pojedinim privrednim delatnostima uglavnom je isti kao i kod radničkih saveta.

Među izabranim članovima upravnih odbora 33,9% su i dosada bili članovi tog organa.

Tabela 4

IZBORI I SASTAV UPRAVNIH ODBORA U PREDUZEĆIMA SA 30 I VIŠE RADNIKA I SLUŽBENIKA

	Članovi radničkih saveta koji su prisustvovali izboru upravnih odbora i glasali	Članovi upravnih odbora			
		ukupno	zaposleni neposredno u proizvodnji	bili u dosadašnjem upravnom odboru	
Jugoslavija	115.503	41.457	26.897	14.066	
Srbija	46.940	43.603	15.576	10.244	
AP Vojvodina	16.021	5.830	3.922	1.927	
AKM Oblast	1.532	598	371	219	
Hrvatska	29.448	10.163	6.532	4.232	
Slovenija	19.175	7.044	4.579	2.172	
Bosna i Hercegovina	13.146	4.737	3.060	1.432	
Makedonija	7.637	3.038	1.894	853	
Crna Gora	2.494	899	588	341	

Među članovima upravnih odbora 66,2% su radnici. Odnos broja radnika prema ukupnom broju članova upravnih odbora i po republikama i po delatnostima je uglavnom isti kao i kod radničkih saveta.

Od radnika-članova upravnih odbora najviše je kvalifikovanih (54,1%), zatim visokokvalifikovanih (24,1%), priučenih (15%) i nekvalifikovanih radnika (6,7%). Pada u oči da je u upravnim odborima znatno više visokokvalifikovanih radnika nego kod radničkih saveta.

Službenika-članova upravnih odbora najviše je sa srednjom stručnom spremom (45,8%), zatim sa nižom stručnom spremom (31,4%), a najmanje sa visokom stručnom spremom (22,8%).

Tabela 5

ČLANOVI UPRAVNIH ODBORA PO KVALIFIKACIJAMA RADNIKA I STRUČNOJ SPREMI SLUŽBENIKA

	Radnici					Službenici				Pomoćni službenici
	svega	visoko- kvalifi- kovani	kvalifi- kovani	priučeni	nekvali- fikovani	svega	sa višom stručnom spremom	sa srednjom stručnom spremom	sa nižom stručnom spremom	
Jugoslavija	27.452	6.614	14.864	4.129	1.845	13.802	3.150	6.320	4.332	203
Srbija	10.279	2.457	5.534	1.463	825	5.208	1.010	2.317	1.881	89
AP Vojvodina	3.990	825	2.006	693	466	1.784	258	745	781	56
AKM Oblast	400	89	202	71	38	194	28	64	102	4
Hrvatska	6.868	1.667	3.721	1.044	436	3.245	750	1.534	961	50
Slovenija	4.699	1.299	2.521	665	214	2.333	758	1.154	421	12
Bosna i Hercegovina	3.100	562	1.835	506	197	1.611	422	740	449	26
Makedonija	1.943	483	953	360	147	1.074	136	416	522	21
Crna Gora	563	146	300	91	26	331	74	159	98	5

Organi radničkog samoupravljanja u preduzećima sa 7 do 29 radnika i službenika

U poređenju s podacima iz prošle godine, danas je preduzeća ove kategorije manje za 120. Do opadanja broja ovakvih preduzeća došlo je u Srbiji, Hrvatskoj i Makedoniji, a u ostalim republikama su u porastu.

Radnički saveti. — U preduzećima sa 7 do 29 radnika ne bira se radnički savet, već ga sačinjavaju svi članovi radnog kolektiva.

Među članovima radničkih saveta 25,7% su žene: najviše u Sloveniji (39,9%), a najmanje u Makedoniji (15%).

Omladinaca-članova upravnih odbora ima 15,9%: najviše u Sloveniji (20,6%), a najmanje u Makedoniji (12,4%).

U radničkim savetima ima 76,7% radnika. Najviše je kvalifikovanih radnika (52,6%), zatim priučenih (26,3%), nekvalifikovanih (15,5%) i visokokvalifikovanih (11,6%).

Među službenicima-članovima radničkog saveta najviše je s nižom stručnom spremom (46%), zatim sa srednjom (42,9%), a najmanje s visokom stručnom spremom (11,1%).

Tabela 6

RADNIČKI SAVETI I UPRAVNI ODBORI U PREDUZEĆIMA SA 7 DO 29 RADNIKA I SLUŽBENIKA

Preduzeća	Članovi radničkih saveta			Članovi upravnih odbora		
	ukupno	zaposlenih neposredno u proizvodnji	Članovi radničkih saveta koji su priustvovali izboru upravnih odbora i glasali	ukupno	zaposleni neposredno u proizvodnji	bili u dosadašnjem upravljanju upravnom odboru
Jugoslavija	4.475	76.043	52.546	71.146	21.362	13.406 9.569
Srbija	1.613	27.379	18.901	25.822	7.580	4.828 3.142
AP Vojvodina	640	10.893	7.862	10.310	3.092	2.048 1.276
AKM Oblast	94	1.670	1.133	1.594	473	277 217
Hrvatska	999	16.980	11.206	15.689	4.729	2.877 2.466
Slovenija	868	14.408	11.044	13.374	4.042	2.781 1.705
Bosna i Hercegovina	556	9.594	6.391	8.915	2.682	1.591 1.176
Makedonija	340	5.802	3.695	5.617	1.834	1.026 794
Crna Gora	99	1.880	1.309	1.729	495	303 286

Tabela 7

ČLANOVI RADNIČKIH SAVETA PO KVALIFIKACIJAMA RADNIKA I STRUČNOJ SPREMI SLUŽBENIKA

	Radnici					Službenici				Pomoćni službenici
	svega	visokokvalifikovani	kvalifikovani	priučeni	nekvalifikovani	svega	sa višom stručnom spremom	sa srednjom stručnom spremom	sa nižom stručnom spremom	
Jugoslavija	58.307	6.782	30.694	11.830	9.001	16.312	1.814	7.001	7.497	1.424
Srbija	20.381	2.521	10.110	4.319	3.431	6.330	588	2.510	3.232	668
AP Vojvodina	8.495	999	4.151	1.827	1.518	2.136	107	789	1.240	262
AKM Oblast	1.224	119	568	307	230	404	17	104	283	42
Hrvatska	13.220	1.666	7.304	2.533	1.717	3.458	431	1.668	1.359	302
Slovenija	11.647	1.341	6.742	1.909	1.655	2.696	444	1.407	845	65
Bosna i Hercegovina	7.441	650	3.711	1.731	1.349	1.934	215	797	922	219
Makedonija	4.191	392	2.016	1.118	665	1.485	89	440	956	126
Crna Gora	1.427	212	811	220	184	409	47	179	183	44

Tabela 8

ČLANOVI UPRAVNIH ODBORA PO KVALIFIKACIJAMA RADNIKA I STRUČNOJ SPREMI SLUŽBENIKA

	Radnici					Službenici				Pomoćni službenici
	svega	visokokvalifikovani	kvalifikovani	priučeni	nekvalifikovani	svega	sa višom stručnom spremom	sa srednjom stručnom spremom	sa nižom stručnom spremom	
Jugoslavija	15.357	3.043	8.719	2.508	1.087	5.894	1.004	2.522	2.368	111
Srbija	5.313	1.081	2.862	905	469	2.226	310	860	1.056	41
AP Vojvodina	2.277	426	1.233	433	179	804	68	288	488	17
AKM Oblast	319	46	175	51	47	150	11	45	94	4
Hrvatska	3.541	788	2.047	525	181	1.158	227	541	390	30
Slovenija	3.022	608	1.874	389	151	1.013	250	549	214	7
Bosna i Hercegovina	1.938	296	1.086	384	172	724	125	310	289	20
Makedonija	1.199	175	650	265	109	622	65	193	364	13
Crna Gora	344	95	200	40	9	151	27	69	55	—

Upravni odbori. — Među izabranim članovima upravnih odbora 16,5% su žene: najviše u Sloveniji (28,4%), a najmanje u Makedoniji (9,7%).

Među članovima upravnih odbora 77,9% su radnici. Najviše je kvalifikovanih (56,8%), zatim visokokvalifikovanih (19,8%) i priučenih (16,3%), a najmanje nekvalifikovanih (7,1%).

Omladinaca-članova upravnih odbora ima 10%: najviše u Bosni i Hercegovini (12,5%), a najmanje u Srbiji (8,7%).

Službenika-članova upravnih odbora ima najviše sa srednjom stručnom spremom (42,8%), zatim s nižom stručnom spremom (40,2%), a najmanje s visokom stručnom spremom (17,0%).

D. P.

PRAVOSUDNI ORGANI U JUGOSLOVENSKOJ NARODNOJ ARMII

Istovetni pravosudni organi — sudovi, tužilaštva, pravobranilaštva i arbitraže — koji djeluju u građanstvu postoje i u Jugoslovenskoj narodnoj armiji. Organizacija tih organa i njihovo delovanje potpuno je adekvatno onom u građanstvu, tj. i u oblasti vojnog sudstva važe načela: zbornosti i porotništva (ona su u JNA još doslednije sprovedena, jer se svaki predmet može okončati samo i isključivo odlukom sudskog veća u kome je u većini i uvek zastupljen porotnički element, bilo da se radi o prvostepenom ili o Vrhovnom vojnom sudu), nezavisnosti i samostalnosti u rešavanju konkretnih predmeta, javnosti, dvostepenosti (vojni sudovi kao prvostepene i Vrhovni vojni sud kao drugostepena i konačna instanca), usmenosti i neposrednosti (bez prisustva okrivljenog i saslušanja njegove odbrane, osim u izuzetnim i veoma retkim zakonom predviđenim slučajevima, ne može se provesti sudska rasprava).¹

U oblasti vojnog, kao što je to slučaj i kod Javnog tužilaštva, važi načelo subordinacije nižeg višem tužiocu,² kao i da na određenoj teritoriji jednog vojnog suda deluje samo jedan tužilac sa svojim pomoćnicima. Pronalazeći i progoneći učinioce krivičnih dela, kojima narušavaju red i poredak u Armiji, vojni tužioci se zalažu za pravdu i zakonitu sudsku odluku, pa u tom cilju mogu uložiti žalbu i u korist optuženog.

Vojna arbitraža odgovara privrednim sudovima u građanstvu. Vojna arbitraža je prvostepeni organ, što znači da je njena nadležnost istovetna s nadležnošću okružnih viših privrednih sudova, dok je Vrhovni privredni sud drugostepena i poslednja instanca.

Organizacija Vojnog pravobranilaštva i njegova delatnost zasnovani su takođe na istovetnim principima kao i organizacija i rad Javnog pravobranilaštva.³

Materijalno i formalno-pravni propisi, koji su obavezni za pravosudne organe u građanstvu, primenjuju i vojno-pravosudni organi. Ovo jedinstveno zakonodavstvo nameće obavezu jedinstvenog pravnog shvatanja i tumačenja pravnih propisa. Ova jedinstvenost obezbeđena je i time što je Savezni vrhovni sud nadležan da odlučuje o zahtevu za zaštitu zakonitosti protiv odluka Saveznog vrhovnog suda. Jedinstvo pravnih propisa i zakonitost su najznačajnija karakteristika u radu vojno-pravosudnih organa. Za razliku od drugih zemalja, koje imaju posebne formalne i materijalno-pravne kodekse za delatnost vojno-pravosudnih organa, u Jugoslaviji su ti propisi jedinstveni. Jedinstvo pravnih propisa u oblasti civilnog i vojnog pravosuđa svojstveno je Jugoslaviji, jer su i interesi Armije nerazdvojno povezani sa interesima širokih narodnih slojeva, njihove slobode i nezavisnosti.

Vojno-pravosudni organi nisu vanredni pravosudni organi niti su lica koja potpadaju pod njihovu nadležnost stavljena u bilo kakav izuzetniji položaj u odnosu na ona za koja su nadležni građanski pravosudni organi. Međutim, organizacija Armije, poredak i njena disciplina, život i rad u njoj, njena namena i zadaci predstavljaju jedan specifičan organizam koji iziskuje i postojanje posebnih vojno-pravosudnih organa.

U mobilnom i ratnom stanju čitava zemlja postaje vojni front, pa zato tada vojno-pravosudni organi proširuju i menjaju svoju nadležnost.

Stvaranje, razvoj i organizacija

Osnivanje vojnih sudova nastaje u procesu Narodno-oslobodilačke borbe i organizovanja narodnooslobodilačkih odreda. Celokupno delovanje vojnih sudova u to vreme bilo je upravljeno na nepoštenu borbu protiv okupatora

i domaćih izdajnika. To je bio nepisani zakon Revolucije. Međutim, uporedo sa stvaranjem vojnih sudova propisana je i njihova organizacija i doneta okvirna uputstva za njihovu nadležnost. Pravna dokumenta, koja se u celini ili jednim svojim delom odnose na delatnost vojnih sudova čine: naredjenja, uredbe i uputstva. Jedna se tiču čitave teritorije FNRJ, a druga se izdaju u okviru pojedinih republika i užih teritorija. Citiramo samo one sačuvane dokumente, koji se odnose na celu teritoriju FNRJ, a čiji broj i sam naslov očit pokazuju da se otpočetak NOB, pa kroz ceo njen tok vodila stalna briga o zakonitosti, pravičnosti, čuvanju poretka na oslobođenoj teritoriji i disciplini unutar redova Armije. Ta dokumenta su: Naredba Vrhovnog štaba od decembra 1941 o formiranju vojnih sudova; Statut proleterskih narodnooslobodilačkih udarnih brigada od marta 1942, Naredba Vrhovnog štaba o narodnooslobodilačkim odborima od septembra 1942, tač. 4; Objašnjenje i uputstva za rad narodnooslobodilačkih odbora u oslobođenim krajevima od septembra 1942, tač. 3; Naredba o obrazovanju pozadinskih vlasti od septembra 1942; Naredba štaba NOV i POJ od 29 novembra 1942 o formiranju vojnih sudova; Naredba o sudovima časti za oficire NOV i POJ od maja 1943; Uredba o vojnim sudovima od 24 maja 1944. Sličnih dokumenata u pojedinim republikama i užim teritorijama doneto je oko dvadesetak.

Posle oslobođenja rad na ozakonjenju, razradi i dopuni usvojenih principa zahvatio je i pravosudnu oblast. U toj oblasti doneti su, pre svega, jedinstveni materijalno i formalno-pravni propisi za građanske i vojne pravosudne organe. U organizacionom pogledu sudske nadležnosti izvršene su značajne izmene donošenjem zakona o uređenju i nadležnosti vojnih sudova u Jugoslovenskoj armiji od 24 avgusta 1945. Dotle su vojni sudovi faktički bili jedini krivični sudovi u zemlji. Ovim zakonom nadležnost vojnih sudova ograničena je samo na vojna lica i ratne zarobljenike, dok su nevojnim licima sudili samo za krivična dela slabljenja narodne odbrane i odavanja vojne tajne. Zakon o vojnim sudovima od 1954 proširio je još više nadležnost civilnih sudova u odnosu na vojne sudove. U toku rata i kraće vreme posle oslobođenja vojni sudovi su bili teritorijalni i trupni (vezani za određenu vojnu jedinicu). Ubrzo posle oslobođenja vojni sudovi postaju teritorijalni. Princip teritorijalnosti važi i za vojna tužilaštva, a njihov broj sveden na brojači nivo vojnih sudova, iako je stvarna nadležnost pravne službe u Armiji stalno proširivana, obuhvatajući pored krivične i određenu građansku i upravno-pravnu oblast.

Vojni sudovi su redovni sudovi sva ustavna načela o sudovima, koja su određena Zakonom o sudovima (građanskim) važe i za vojne sudove. Oni donose odluke ili kao prvostepeni vojni sudovi ili kao Vrhovni vojni sud.

Prvostepeni vojni sudovi u okviru svoje nadležnosti odlučuju u prvom stepenu u krivičnim i građanskim predmetima; sudeluju u postupku izviđaja i sprovode istragu; rešavaju o žalbama protiv rešenja vojno-istražnog sudije i o prigovoru protiv optužnice; obavljaju i druge poslove, koji su im zakonom stavljeni u nadležnost.

Vrhovni vojni sud je najviši vojni sud i u tom svojstvu obezbeđuje jedinstvenu primenu zakona od svih prvostepenih vojnih sudova. U predmetima iz svoje nadležnosti odlučuje: o žalbama protiv odluka prvostepenih vojnih sudova; o zahtevu za zaštitu zakonitosti protiv pravno-snažnih odluka prvostepenih vojnih sudova; o zahtevu za vanredno ublaženje kazne; u prvom stepenu u upravnim sporovima; rešava sukobe o nadležnosti između prvostepenih vojnih sudova; obavlja i druge poslove koji su mu zakonom stavljeni u nadležnost kao: utvrđuje mišljenje (na svojoj opštoj sednici) o potrebi donošenja ili izmene vojnih zakona ili drugih vojnih propisa, obavezno vodi evidenciju sudske prakse, predlaže pravila o svom unutrašnjem poslovanju i poslovanju prvostepenih vojnih sudova i t. sl.

Osnivanje, ukidanje, sedište i nadležnost vojnih sudova određuje Vrhovni komandant oružanih snaga.

¹ Vidi »Organizacija sudova«, »J. P.«, str. 117—120 (35—38).

² Vidi »Javno tužilaštvo«, »J. P.«, str. 265—266 (67—68).

³ Vidi »Javno pravobranilaštvo«, »J. P.«, str. 361—362 (87—88).

Vojni sudovi sude uvek u većima (nema sudije-pojedinca). Veća prvostepenih vojnih sudova sastavljena su od jednog profesionalnog sudije i dvojice sudija-porotnika, a ako se radi o krivičnom delu za koje je u zakonu propisana smrtna kazna ili kazna strogog zatvora do 20 godina, onda su veća sastavljena od dvojice profesionalnih sudija i trojice sudija-porotnika. Veća Vrhovnog vojnog suda, kada odlučuju o žalbama protiv prvostepenih presuda u krivičnim predmetima ili o zahtevu za zaštitu zakonitosti ili o vanrednom ublažavanju kazne, sastavljena su od dvojice profesionalnih sudija i trojice sudija-porotnika. Ako odlučuje o žalbama protiv prvostepenih presuda u građanskim predmetima ili u upravnim sporovima, veća su sastavljena od dvojice profesionalnih sudija i jednog sudije-porotnika. U ostalim slučajevima (protiv rešenja prvostepenih vojnih sudova, o sukobu nadležnosti između prvostepenih vojnih sudova itd.) veća Vrhovnog vojnog suda sastavljena su od trojice profesionalnih sudija.

Sve sudije (profesionalne i porotnike) postavlja i razrešava Vrhovni komandant oružanih snaga. Za profesionalnog sudiju može biti postavljen samo oficir pravne službe s pravnim fakultetom i položenim ispitom za čin kapetana pravne službe odnosno s položenim sudiskim ili advokatskim ispitom. Profesionalni sudija Vrhovnog vojnog suda, pored pomenutih kvaliteta, treba da je iz redova istaknutih sudija prvostepenog vojnog suda ili da je oficir pravne službe čina potpukovnika ili višeg čina.

Sudije-porotnici se postavljaju iz redova generala, admira, oficira, vojnih službenika i podoficira za vremenski period od dve godine, a moraju imati najmanje 27 godina života.

U krivičnim stvarima vojni sudovi sude za sva krivična dela koja učine vojna lica. Oni sude i nevojnim licima i to: za određena krivična dela protiv naroda i države, protiv oružanih snaga i protiv imovine. Za ova poslednja samo onda, ako su izvršena u vojnoj jedinici, ustanovi, preduzeću ili u ustanovi organa unutrašnjih poslova, a predmet dela su oružje, municija ili eksploziv. Vojni sudovi, najzad, sude i ratnim zločinima za sva krivična dela koja učine u tom svojstvu, kao i za krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog ratnog prava, koja su učinili pre zarobljavanja. Učini li vojno lice krivično delo zajedno sa nevojnim licem za suđenje je nadležan građanski sud, osim ako se radi o bilo kome krivičnom delu protiv oružanih snaga ili o krivičnom delu za koje je i za nevojno lice nadležan vojni sud. Građanski sud će biti nadležan za suđenje i vojnom licu, ako mu do početka suđenja prestane svojstvo vojnog lica (usled otpuštanja iz JNA ili prestanka službe u JNA), a ne radi se o citiranim krivičnim delima (izvršenim u zajednici vojnog i nevojnog lica).

U građanskim stvarima vojni sudovi raspravljaju jedino predmete po pitanjima naknade štete, što ih vojna lica ili građanska lica na službi u JNA učine državi ili trećim licima u vršenju svoje službene dužnosti. Štete u iznosu do 5 miliona din. raspravljaju se prethodno administrativnim putem, tj. rešenjem nadležnog vojnog starešine. Tek po pravosnažnosti tog rešenja obavezanik ima pravo, ako je rešenjem nezadovoljan, da se obrati sudu. Vojni starešina može, međutim, u složenijim i težim slučajevima, bez prethodnog administrativnog postupka, odmah da uputi stvar na sudsko raspravljanje. Štete koje prelaze iznos od 5 miliona din. raspravljaju se uvek putem suda, tj. bez prethodnog administrativnog postupka. — Opisana nadležnost ostaje i onda kada vojnom licu odnosno građanskom licu na službi u JNA prestane to svojstvo (odlučno je da je u vreme nanošenja štete imalo navedeno svojstvo).

U upravnim stvarima u prvom stepenu raspravlja i odlučuje veće za upravne sporove Vrhovnog vojnog suda, a u drugom i poslednjem stepenu Savezni vrhovni sud. Vrhovni vojni sud je nadležan za vojna lica, kojima je aktom vojnog organa povređeno kakvo pravo ili neposredni lični interes zasnovan na zakonu. Prestane li vojnom licu to svojstvo, nadležnost Vrhovnog vojnog suda ostaje i nadalje, ako je upravnim aktom vojnog organa rešavano o pravu ili neposrednom ličnom interesu koji potiče iz njegovog odnosa kao vojnog lica.

Vojno tužništvo vrši funkciju krivičnog gonjenja za krivična dela iz nadležnosti vojnih sudova. U toj svojoj funkciji stara se o otkrivanju krivičnih dela i pronalaženju njihovih učinilaca, stavlja zahtev za pokretanje krivičnog postupka, podiže i zastupa optužnicu, izjavljuje redovne i vanredne pravne lekove i preduzima druge radnje za koje je po zakonu ovlašćeno. Ako je upravnim aktom vojnog organa povređen zakon u korist pojedinca ili pravnog lica,

a na štetu društvene zajednice, vojni tužilac JNA ovlašćen je da pokrene upravni spor pred Vrhovnim vojnim sudom u roku od 3 meseca od dana dostave upravnog akta stranci u čiju je korist akt donesen. Vojni tužilac JNA je, nadalje, ovlašćen da kod nadležnih vojnih sudova traži odlaganje ili obustavu izvršenja izvršnih odluka vojnih sudova, ako smatra da je njima povređen zakon i ako protiv takve odluke može upotrebiti redovno ili vanredno pravno sredstvo.

Ovlašćenja koja pripadaju vojnom tužilstvu koristi vojni tužilac JNA i njemu podređeni vojni tužioci. Vojni tužilac JNA istupa pred Vrhovnim vojnim sudom, a vojni tužioci pred prvostepenim vojnim sudovima. Vrhovni komandant oružanih snaga određuje pri kojim će se jedinicama i ustanovama osnovati vojno tužništvo, kao i njihovu mesnu nadležnost. Za vojne tužioce i njihove zamenike mogu biti postavljeni samo oficiri pravne službe s položenim ispitom za čin kapetana pravne službe odnosno s položenim sudiskim ili advokatskim ispitom.

Vojni islednici se nalaze pri pojedinim jedinicama, komandama i ustanovama. Osnovno pravo i dužnost im je sprovođenje izviđaja po zahtevu vojnog tužioca i sprovođenje istražnih radnji, koje im poveri vojno-istražni sudija. U tom radu imaju sva ovlašćenja, koja Zakon o krivičnom postupku daje izviđajnim i ovlašćenim istražnim organima unutrašnjih poslova, izuzev donošenja odluke o pritvoru. Pored toga, obavljaju i druge pravne poslove po naređenju starešine kome su potčinjeni.

Vojno pravobranioštvo vrši zastupanje FNRJ u onim njenim imovinskim pravima i obavezama, koje proističu iz poslovanja i druge delatnosti Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane i jedinica i ustanova JNA u parničnom, izvršnom, krivičnom i drugim postupcima pred redovnim, privrednim i vojnim sudovima u zemlji, te vojnom arbitražom u Državnom sekretarijatu za poslove narodne odbrane; u upravnom postupku, ukoliko se u tom postupku rešava o imovinskim pravima i obavezama Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane i jedinica i ustanova JNA; u administrativno-kaznenom i disciplinskom postupku radi ostvarenja imovinsko-pravnog zahteva Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane i jedinica i ustanova JNA.

Vojno pravobranioštvo daje pravna mišljenja DSNO-u i jedinicama i ustanovama JNA u vezi sa zaključivanjem imovinsko-pravnih ugovora i po drugim imovinsko-pravnim pitanjima, te vrši i druga prava i dužnosti, koje u smislu Zakona o javnom pravobranioštvu ili drugim zakonskim propisima obavlja Savezno javno pravobranioštvo.

Vojna arbitraža rešava privredne sporove i sporove za naknadu štete između vojnih privrednih organizacija, vojnih ustanova i ovlašćenih komandi. Raspravlja sve sporove iz stvarne nadležnosti okružnih i viših privrednih sudova i to: sporove do 100.000 din. stalni arbitar-pojedinac (oficir-pravne službe — diplomirani pravnik), koji je ujedno i predsednik vojne arbitraže. Sporove preko 100.000 din. raspravlja u veću od 3 člana, od kojih je predsednik veća ujedno i predsednik vojne arbitraže, a druga dva člana veća su povremeni arbitri, koje predsednik arbitraže određuje za svaki konkretan spor iz spiska arbitara postavljenih od strane državnog sekretara za poslove narodne odbrane. Po žalbi protiv odluke vojne arbitraže u drugom i poslednjem stepenu rešava Vrhovni privredni sud. Vojna arbitraža je ustanovljena na osnovu člana 110 Zakona o privrednim sudovima.

Đ.P.

IZVORI:

Krivični zakonik (»Službeni list FNRJ«, br. 13/51); Zakon o krivičnom postupku (»Službeni list FNRJ«, br. 40/53); Zakon o vojnim sudovima (»Službeni list FNRJ«, br. 52/54); Zakon o vojnom tužilstvu (»Službeni list FNRJ«, br. 11/56); Zakon o JNA (»Službeni list FNRJ«, br. 29/55); Zakon o narodnoj odbrani (»Službeni list FNRJ«, br. 30/55); Uredba o materijalnoj odgovornosti vojnih lica i građanskih lica na službi u JNA (»Službeni list FNRJ«, br. 28/56).

SEDNICE REPUBLIČKIH NARODNIH SKUPŠTINA

Sabor NR Hrvatske

Na trećoj zajedničkoj sednici oba doma, 10. jula 1958, raspravljeno je izveštaj Izvršnog veća Sabora NR Hrvatske o stanju i problemima građevinarstva i stanbeno-komunalnih delatnosti u NR Hrvatskoj i na osnovu diskusije usvojena Preporuka o unapređenju građevinarstva i stanbeno-komunalnih delatnosti.

Preporukom o unapređenju građevinarstva stanbeno-komunalnih delatnosti skrenuta je pažnja narodnim odborima i drugim nadležnim organima na važne probleme u građevinarstvu i na niz mera koje bi trebalo preduzeti kako bi se postigli rezultati u stanbenoj izgradnji, predviđeni perspektivnim društvenim planom. U Preporuci se naročito ističe potreba intenzivnijeg podizanja stepena mehanizacije i organizacije građevinarstva, organizacije industrijskih metoda građenja i povećanja proizvodnje, i orijentacija na savremene, jeftinije i standardne građevinske materijale. U Preporuci se takođe govori i o merama koje treba preduzeti i u ostalim delatnostima s kojima je građevinarstvo usko povezano, kao, naprimer, u industriji, saobraćaju, zanatstvu, trgovini itd.

Na četvrtoj zajedničkoj sednici oba doma, 11. jula 1958, diskutovalo se o izveštaju Izvršnog veća Sabora NR Hrvatske o stanju i problemima fonda nekretnina opštenarodne imovine i za učvršćenje imovinsko-pravne službe, i na osnovu toga usvojena Preporuka za sređenje imovinsko-pravnih odnosa fonda nekretnina opštenarodne imovine i za učvršćenje imovinsko-pravne službe.

Preporukom za sređenje imovinsko-pravnih odnosa fonda nekretnina opštenarodne imovine i za učvršćenje imovinsko-pravne službe preporučuje se narodnim odborima da, u cilju sprečavanja štete koju zajednica trpi zbog nesređenog stanja fonda opštenarodne imovine, preduzmu odgovarajuće mere za što brže i potpunije sređivanje imovinskih odnosa vezanih za opštenarodnu imovinu.

Republičko veće i Veće proizvođača na svojim četvrtim posebnim sednicama, 10. jula, utvrdili su dnevni red, a na petim sednicama, 11. jula, usvojili Zakon o uređenju imovinskih odnosa nastalih samovlasnim zauzećem (uzurpacijom) zemljišta u opštenarodnoj imovini.

Zakon o uređenju imovinskih odnosa nastalih samovlasnim zauzećem (uzurpacijom) zemljišta u opštenarodnoj imovini sadrži materijalne i osnovne procesualne propise za sve uzurpacije u opštenarodnoj imovini.

Republičko veće, kao isključivo nadležno, na svojoj petoj sednici, 11. jula, takođe je usvojilo Zakon o spajanju opština Osijek—Gornji Grad i Osijek—Donji Grad u opštinu Osijek, Odluku o potvrdi Uredbe o organizaciji i radu Izvršnog veća Sabora NR Hrvatske i Odluku o izboru članova koje bira Sabor NR Hrvatske u Sveučilišni savet i fakultetske savete Sveučilišta u Zagrebu.

Uredbom o organizaciji i radu Izvršnog veća Sabora NR Hrvatske predviđeno je, pored ostalog, da Koordinacioni odbor, pored dosadašnjih poslova, raspravlja i o perspektivnim zadacima Izvršnog veća i da utvrđuje odgovore na interpelacije narodnih poslanika u Saboru. U Uredbi je naglašena koordinirajuća funkcija Odbora za privredu u odnosu na republičke organe uprave i ustanova iz oblasti privrede. Uredbom je ukinuta Komisija za produktivnost rada i radne odnose, a osnovana Komisija za odlikovanja.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, na svojoj petoj sednici, 11. jula, takođe je odobrilo Statut stručnog udruženja poduzeća za distribuciju električne energije Hrvatske.

E. K.

Narodna skupština NR Crne Gore

Na 2 sednicama domova, 19. jula 1958, usvojeni su Zakon o izmenama i dopunama Zakona o opštinskom prirezu, Odluka o izmenama i dopunama Društvenog plana NR Crne Gore za 1958, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o budžetu NR Crne Gore (Republičkom budžetu) za 1958 i Odluka o određivanju broja predstavnika društvene zajednice u organima upravljanja republičkih privrednih komora.

Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o opštinskom prirezu izvršeno je usaglašavanje sa saveznom Zakonom o izmenama i dopunama Osnovnog zakona o opštinskom prirezu i mesnom samodoprinosu tako što je određena osnovica za obračunavanje opštinskog prireza i određena maksimalna stopa prireza do 10%.

Republičko veće, kao isključivo nadležno, usvojilo je takođe na 2 sednici, 19. jula, Zakon o nadzoru nad stručnim radom zdravstvenih ustanova, Zakon o izmenama Zakona o republičkim organima uprave u NR Crnoj Gori, Zakon o izmeni i dopuni Zakona o osnivanju i ukidanju srednjih škola i Zakon o ustanovama za pretškolsko vaspitanje.

Zakon o nadzoru nad stručnim radom zdravstvenih ustanova predviđa da nadzor nad ovim ustanovama vrše narodni odbori i Savet za narodno zdravlje NR Crne Gore. Narodni odbori vrše nadzor zdravstvenih ustanova koje su osnovali, a Savet onih koje je osnovalo Izvršno veće. Narodni odbori odnosno Savet za narodno zdravlje mogu sprovoditi organizacione i druge mere radi obezbeđenja pravilnog rada, davati preporuke o organizaciji i radu ustanova, određivati stručne preglede i stručne komisije koje će izvršiti pregled itd., a Savet može i da izdaje obavezne instrukcije o načinu i rokovima stručnog pregleda, da određuje način stručnog usavršavanja zdravstvenog osoblja i sl.

Zakon o izmenama Zakona o republičkim organima uprave u NR Crnoj Gori predviđa 4 državna sekretarijata: za unutrašnje poslove, za pravosudnu upravu, za poslove finansija i za robni promet i 4 saveta: za prosvetu, za kulturu, za narodno zdravlje i za socijalnu politiku i komunalna pitanja.

Zakonom o izmeni i dopuni Zakona o osnivanju i ukidanju srednjih škola ovlašćuje se Savet za prosvetu NR Crne Gore da do donošenja posebnih zakona propisuje za srednje škole: trajanje školske godine, broj učenika u odeljenjima, prava i dužnosti učenika, način ocenjivanja i polaganja ispita, kao i druga organizaciona pitanja.

Zakon o ustanovama za pretškolsko vaspitanje reguliše pitanje osnivanja ustanova za pretškolsko vaspitanje, uslove koje treba ispuniti pre osnivanja, način upravljanja, organe upravljanja i njihove zadatke, kao i organe koji su dužni da se staraju o radu i razvoju ovih ustanova. Zadatak ustanova za pretškolsko vaspitanje je da olakšaju napore porodice i društva u obrazovanju i vaspitanju dece kroz školu, kao i da pomažu roditeljima u primenjivanju savremenih metoda i načela u vaspitanju i zdravstvenoj nezi dece.

Veće proizvođača, kao isključivo nadležno, usvojilo je na 2 sednici, 19. jula, odluke kojima je poimenično odredilo po jednog predstavnika u skupštine i upravne odbore Trgovinske, Ugostiteljske, Poljoprivredno-šumarske i Zanatске komore.

Na 2 zajedničkoj sednici oba doma, 19. jula 1958, usvojeni su Izveštaj o radu Izvršnog veća Narodne skupštine NR Crne Gore u 1957 i Izveštaj Administrativnog odbora o izvršenju predračuna rashoda Narodne skupštine od 1. januara do 30. juna 1958, potvrđena je Uredba o organizaciji i radu Izvršnog veća Narodne skupštine NR Crne Gore i usvojena Odluka o određivanju letnjeg odmora Narodne skupštine do 15. septembra 1958.

A. P.

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE

Sednica 10 jula 1958

Na sednici Saveznog izvršnog veća, 10 jula 1958, razmatrani su stanje savezne budžetske rezerve u 1958, rezultati izvršenja budžeta narodnih republika i narodnih odbora u 1957, kao i kretanje budžetske potrošnje u 1958 i usvojeno nekoliko mera koje će doprineti daljem usklađivanju budžetske potrošnje sa ukupnim robno-novčanim bilansom.

Pored toga, donete su sledeće uredbe, odluke i rešenja: Uredba o izmenama i dopunama Uredbe o regulisanju odnosa u vezi sa raspolaganjem čistim prihodom i sredstvima privrednih organizacija (izmenama i dopunama daje se ovlašćenje radničkim savetima preduzeća da u 1958 mogu, pridržavajući se načela Uredbe, donositi odluke po kojima se radnicima mogu isplaćivati lični dohoci i veći od 10% od utvrdjenih stavova u tarifnim pravilnicima, vodeći pritom računa o stvarnom zalaganju radnika i povećanju produktivnosti rada, kao i da te isplate budu u skladu s povećanjem ukupnih iznosa čistog prihoda preduzeća namenjenih za lične dohotke; takođe je ovlašćen Sekretarijat za rad Saveznog izvršnog veća da može propisati olakšice i prilikom isplaćivanja premija);

Odluka o zajedničkom ulaganju osnovnih i obrtnih sredstava privrednih organizacija (Uredbom je predviđeno da privredne organizacije istih ili različitih privrednih delatnosti mogu ulagati svoja osnovna ili obrtna sredstva u stvari koje čine zajednička osnovna ili obrtna sredstva; osnovna sredstva mogu se zajednički ulagati u cilju izgradnje raznih objekata — magacina, hladnjača itd., kao i raznih mašina, prevoznih sredstava i sl., čija je upotreba u neposrednoj vezi sa delatnošću privrednih organizacija koje vrše ulaganja, a obrtna sredstva mogu se ulagati samo radi sticanja materijala koje privredne organizacije koriste u redovnom poslovanju; privredne organizacije mogu svoja sredstva osnovnih ili obrtnih fondova zajednički ulagati i u društvene investicione fondove, ukoliko se ti fondovi koriste za privredne investicije);

Odluka o izmenama i dopunama Uredbe o upotrebi sredstava za investicije u 1958 (izmenama i dopunama ukinuto je ograničenje na trošenje investicionih sredstava koja se koriste za stanbeno-komunalnu izgradnju i izgradnju školskih zgrada za obavezno školovanje, sredstava koja su političko-teritorijalne jedinice dobile od Federacije za određene svrhe, kao i sredstava mesnog samodoprinos);

Odluka o dopuni Odluke o procentima učešća investitora u troškovima investicija koje se finansiraju iz sredstava Opšteg investicionog fonda (dopunom su date olakšice preduzećima koja grade autoput Ljubljana—Zagreb za nabavke mehanizacije za izvođenje radova na izgradnji ovoga autoputa);

Odluka o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije Opštem investicionom fondu za zajmove za određenu domaću opremu (Odlukom je dodeljeno Opštem investicionom fondu 5 milijardi din. iz sredstava privrednih rezervi Federacije za davanje zajmova privrednim organizacijama radi kupovine određene domaće opreme, u prvom redu saobraćajnih vozila);

Odluka o izmenama i dopunama Uredbe o građevinskom projektovanju i Uredbi o dopunama i izmenama Uredbe o gradnji (izmenama i dopunama privremeno su regulisana sva najvažnija pitanja iz oblasti projektovanja i gradnje);

Odluka o dopuni Odluke o davanju naknade (regresa) pri prodaji uvezene priplodne stoke (dopunom se proširuje davanje naknade i na uvoz kvalitetnih priplodnih svinja i ovaca);

Odluka o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije za izgradnju koševa za kukuruz (Odlukom se dodeljuje 1 milijarda din. iz privrednih rezervi Federacije za

davanje zajmova za izgradnju koševa i magacina za smeštaj kukuruza; zajmovi će se davati privrednim organizacijama koje se bave proizvodnjom ili prometom kukuruza, ako za izgradnju koša odnosno magacina obezbede najmanje 75% njegove vrednosti iz svojih sredstava ili iz sredstava dobijenih iz budžeta, fondova narodne republike, sreza ili opštine);

Uredba o dopuni Uredbe o prometu žitarica i preradevinu od žitarica naveliko (dopunom se dozvoljava da se poslovni savezi s posebnim ovlašćenjem mogu baviti u svoje ime i za svoj račun prodajom naveliko žitarica kupljenih od svojih članova);

Odluka o dopunama Uredbe o zemljoradničkim zadrugama (dopunom je određeno da se u poslovne saveze mogu učlanjivati i ovlašćena preduzeća za promet žitarica i preradevinu od žitarica, s tim da se odnosi ovih preduzeća i poslovnih saveza regulišu međusobnim ugovorima);

Odluka o izmenama i dopunama Tarife poreza na promet (izmenama i dopunama smanjuje se porez na promet biljnom ulju za ishranu, sem maslinovom i ulju od soje, što će dovesti do smanjenja sadašnje cene biljnog ulja za ishranu za oko 20 din. po kilogramu);

Odluka o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije putnom fondu NR Crne Gore (Odlukom se dodeljuje NR Crnoj Gori 100 miliona din. za održavanje puteva);

Odluka o utvrđivanju i raspodeli dohotka šumskih gazdinstava (Odlukom se šumska gazdinstva izjednačuju s privrednim organizacijama u pogledu raspodele ostvarenog dohotka);

Odluka o izmenama i dopunama Odluke o evidenciji i kontroli cena određenih proizvoda (izmenama i dopunama obavezuju se ugostiteljske privredne organizacije, koje pružaju pansionerske usluge turistima, da cene usluga dostavljaju republičkoj ugostiteljskoj komori; u slučajevima kada se radi o povišenju cena ugostiteljske privredne organizacije, dužne su da o tome prethodno obaveste republičku ugostiteljsku komoru najkasnije 30 dana pre nego što pristupe obavljanju pansionerskih usluga s povišenim cenama);

Odluka o ukidanju Saveta za komunalne poslove i urbanizam Sekretarijata za socijalnu politiku i komunalna pitanja (Uredbom je ukinut Svet za komunalne poslove i urbanizam Sekretarijata za socijalnu politiku i komunalna pitanja, pošto pri Saveznom zavodu za urbanizam, komunalna i stanbena pitanja postoji Svet kao kolegijalni organ Zavoda, koji se bavi ovim problemima);

Odluka o dodeljivanju sredstava iz privrednih rezervi Federacije Opštem investicionom fondu i o načinu korišćenja tih sredstava; Odluka o izmeni Odluke o nižoj stopi doprinosa za stanbeno izgradnju za poljoprivredne organizacije; Odluka o izmenama i dopunama Odluke o obezbeđenju sredstava za izgradnju stanova radnika i službenika rudnika uglja; Odluka o načinu odobrenja dopunskog predračuna Saveznog fonda za kadrove u privredi za 1958; Odluka o odobrenju završnog računa Saveznog fonda za kadrove u privredi za 1957; Odluka o izmenama i dopunama Odluke o davanju dotacija u vidu regresa proizvođačima koksa; Odluka o određivanju najviših prodajnih cena za cel-vlakno i veštačku svilu; Odluka o određivanju najviših cena starom bakru i njegovim legurama; Odluka o prestanku važnosti Odluke o uplaćivanju doprinosa iz prometa kukuruza, ječma i ovsa roda 1957 za davanje premija za izvoz; Odluka o izmenama Odluke o minimalnim zaštitnim cenama i premijama u 1958 i 1959 za goveda i svinje određenog kvaliteta; Rešenje o rasporedu sredstava Opšteg investicionog fonda, predviđenih za 1958 za finansiranje investicija u oblasti saobraćaja; Rešenje o odobrenju programa raspodele tehničke pomoći, koja će se dobiti u 1959; Uredba o organizaciji i radu Državnog sekretarijata za poslove narodne odbrane; Uredba o organizaciji i radu Saveznog državnog sekretarijata za unutrašnje poslove i o opštim načelima za organizaciju organa unutrašnjih poslova u narodnoj republici; Uredba o izmenama i dopunama Uredbe o radu u lukama.

Savezno izvršno veće je takođe ratifikovalo više međunarodnih sporazuma.

R.-M. M.

SAVEZ NOVINARA JUGOSLAVIJE

Savez novinara Jugoslavije je društveno-politička organizacija i, kao i druge značajnije organizacije, on je kolektivni član Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije.

Savez novinara je profesionalna i sindikalna organizacija. On je učlanjen u Savez sindikata Jugoslavije i predstavlja jedan od mnogih strukovnih saveza sindikata. Svaki član Saveza novinara istovremeno je i član Saveza sindikata.

Zakon o novinskim preduzećima i ustanovama, donesen 1956, dao je Savezu novinara nova prava, povećao njegovu ulogu i značaj. Prava Saveza novinara su sledeća:

odlučuje o statusu i zvanjima novinara;

daje predloge, mišljenja i primedbe prilikom donošenja zakonskih propisa koji se odnose na novinarstvo (naprimer, Savez izrađuje i predlaže Saveznom izvršnom veću propise o statusu i zvanjima novinara, o njihovom nagrađivanju, utvrđuje raspone njihovih tarifnih stavova itd.);

nadležan je za rešavanje sporova nastalih u radnom odnosu novinara;

utvrđuje i propisuje dužnosti i odgovornosti novinara za njihov profesionalni rad i disciplinske mere za prekršaj tih dužnosti;

primenjuje sankcije protiv direktora, glavnih urednika i urednika listova kada je pisanje njihovih listova u suprotnosti sa zadacima štampe (najveća kazna je isključenje iz članstva Saveza novinara, koje automatski povlači gubljenje prava na obavljanje dotadašnje rukovodeće dužnosti u novinarstvu).

Statut, usvojen na IV Kongresu Saveza novinara Jugoslavije marta 1957, formuliše najvažnije zadatke Saveza novinara i to da:

unapređuje novinarstvo kao važnu društvenu funkciju; se stara za svestrano ideološko-političko i stručno uzdizanje novinara;

neguje ugled novinara i razvija njihovu profesionalnu odgovornost;

pomaže razvitak radničkog samoupravljanja i društvenog upravljanja u novinskim preduzećima, ustanovama, agencijama i radiostanicama;

se brine o regulisanju materijalnog položaja novinara; predstavlja i zastupa jugoslovenske novinare u zemlji i inostranstvu.

Organizaciona struktura

Savez novinara Jugoslavije sačinjavaju šest republičkih udruženja koja samostalno razvijaju delatnost na osnovu Statuta, smernica Saveznog odbora i odluka svojih skupština. U Srbiji postoje i veća novinara Vojvodine i Kosova i Metohije. Republička udruženja sprovode zadatke preko podružnica kao osnovnih organizacionih jedinica Saveza.

Podružnice se obrazuju u novinskim preduzećima i novinskim ustanovama i rade na ostvarivanju osnovnih zadataka Saveza novinara.

Organi saveza novinara Jugoslavije su Kongres, Savezni odbor, Pretsedništvo, Nadzorni odbor i Sud časti.

Kongres je najviši organ Saveza, održava se svake treće godine i rešava o najbitnijim problemima organizacije (donoši Statut, bira organe, određuje smernice za rad Saveza i dr.).

Savezni odbor ostvaruje ciljeve i zadatke Saveza novinara i sprovodi zaključke Kongresa. On ima 23 člana, od kojih 17 bira Kongres, a šest ulaze kao pretседnici republičkih udruženja. Savezni odbor se sastaje najmanje jednom u tri meseca, a u međuvremenu deluje Pretsedništvo od 9 članova, izabranih od strane Saveznog odbora.

Komisije za razne oblasti angažuju širi krug novinara na rešavanju političkih, stručnih i staleških zadataka organizacije. Pri Saveznom odboru ima šest stalnih komisija kojima obično rukovode članovi Pretsedništva. To su komisije za: ideološko-politički rad, stručno uzdizanje, međunarodne veze, organizaciono-pravna pitanja, finansijska pitanja i za izgradnju Doma štampe. Naziv komisija ukazuje na sadržinu njihovog rada. One iz svoje oblasti pripremaju određene akcije, organizuju savetovanja i diskusije, daju

predloge i mišljenja Saveznom odboru i Pretsedništvu. Pri republičkim udruženjima takođe postoje, prema potrebi, slične komisije, najčešće za ideološko-politički rad, stručno uzdizanje, organizaciono-pravna pitanja i pomoć lokalnoj štampi.

Sekcije se obrazuju prvenstveno u okviru republičkih udruženja prema užoj specijalnosti novinara. Postoje sekcije spoljno-političkih, privrednih, unutrašnje-političkih i sportskih novinara, fotoreportera itd. Na sastancima sekcija se razmatraju pojedina konkretna pitanja, izmenjuju iskustva i diskutuje s političkim i društvenim radnicima i rukovodiocima pojedinih resora državne uprave, koje sekcije povremeno pozivaju na svoje sastanke.

Članovi u Savezu novinara ima svoje specifičnosti, koje proističu prvenstveno iz toga što je on i profesionalna i sindikalna organizacija. Iako je svaki član Saveza novinara istovremeno i član sindikata, svaki član sindikalne podružnice novinara nije i član Saveza novinara. Prijem u članstvo Saveza novinara obavlja se na osnovu Statuta, čije se odredbe o tome zasnivaju na Zakonu o novinskim preduzećima i ustanovama. Zakonom je izričito predviđeno da se novinarstvom kao zanimanjem bave novinari, novinarski pripravnici i pomoćni novinarski saradnici.

Novinari su urednici, saradnici, tehnički urednici, slikari-illustratori, karikaturisti, stenografi-novinari, korektori-novinari, fotoreporteri-novinari, stariji lektori i redaktori-prevodioci.

Novinarski pripravnici su početnici u novinarstvu i oni mogu biti prevedeni u zvanje novinara tek posle tri godine pripravnčkog staža. Predlog propisa o statusu i zvanjima novinara, koji je Savez novinara predložio Saveznom izvršnom veću, predviđa prijem u članstvo Saveza novinara posle položenog stručnog ispita.

Pomoćni novinarski saradnici su stenografi, korektori, fotoreporteri, mladi lektori, prevodioci i tehnički saradnici. Oni mogu dobiti status novinara posle najmanje pet godina provedenih na pomoćnim poslovima — ukoliko se okvalifikuju za to zvanje odnosno polože stručni ispit.

Dobijanje statusa novinara je povezano i s članstvom u Savezu novinara Jugoslavije. Postoje redovni i pripremni članovi. Redovni su oni koji imaju status novinara, a pripremni koji ga nemaju — novinarski pripravnici i pomoćni novinarski saradnici. Odluku o prijemu u redovno članstvo donosi upravni odbor republičkog udruženja novinara na predlog podružnice. Direktno, bez pripremnog staža, u redovno članstvo mogu biti primljeni društveni i politički radnici kad stupe u novinarstvo, s tim da odluku republičkog udruženja potvrdi Savezni odbor.

Broj članova. — Savez novinara ima preko 2.000 redovnih članova koji rade u 498 listova i časopisa, 8 većih radio-stanica i jednoj velikoj agenciji. Najviše novinara ima u Srbiji, čije Udruženje broji 1.019 redovnih članova i 370 pripravnih. Nasuprot tome Udruženje Bosne i Hercegovine ima 156 redovnih članova. Iako nema podataka o proseku starosti, novinarstvo je u tom pogledu jedna od retko mladih profesija. U Bosni je, naprimer, prosek radnog staža novinara samo deset godina. U posleratnom jugoslovenskom novinarstvu prvu generaciju novinara su sačinjavali mladi ljudi, đaci i studenti, koji su se odmah po oslobođenju, a delimično još u toku rata, počeli da bave tom profesijom. Mnogi iz te generacije su napustili novinarstvo, a oni koji su ostali »ispekli su znanat« i, pored političkih, stekli i visoke stručne kvalifikacije. Upravo ta generacija, relativno još dosta mladih ljudi, rukovodi danas jugoslovenskim novinarstvom, jer je iz njenih redova izrastao najveći broj sadašnjih urednika dnevnih i nedeljnih listova. Pre tri godine u našem novinarstvu se pojavila nova, posle rata školovana i znatno obrazovanija generacija mladih novinara. Njih redakcije odabiraju najčešće preko uobičajenih konkursa, za koje vlada ogromno interesovanje. Naprimer, na konkurs »Borbe« 1957, za deset mesta javilo se 500 kandidata. Inače, starih predratnih novinara ima vrlo malo u današnjim redakcijama listova, radiostanica i agencija.

Aktivnost

Najvažnije delatnosti Saveza novinara su: ideološko-politička i stručna.

Najizrazitije obeležje aktivnosti Saveza u periodu od IV Kongresa¹ do danas je postavljanje na dnevni red čitavog niza problema naše štampe. Održana su savezna savetovanja posvećena analizi pisanja štampe o prosveti, kulturi i nauci, o poljoprivredi, zadrugarstvu i selu, o radničkom samoupravljanju i društvenom upravljanju. Na tim savetovanjima su, pored novinara, uzeli učešća politički i državni rukovodioci.

Maja 1957 održano je u Sarajevu savetovanje o »Mestu i ulozi naše štampe u oblasti kulture i nauke«. Pored glavnog referata, podneta su i tri koreferata: »Naša štampa i problem školstva«, »Novinarstvo i umetnici« i »Problemi kulturno-zabavnog života u štampi i na radiju«. Septembra 1957 u Novom Sadu su održali savetovanje novinari poljoprivrednih rubrika o temi: »Poljoprivrede i selo u našoj štampi i radio-emisijama«. Novembra 1957 u Ljubljani je održano savetovanje s temom: »Štampa i društveno samoupravljanje«. Pored uvodnog referata bila su još četiri kraća referata: »Štampa i predstavnički organi«, »Štampa i društveno upravljanje u prosveti i kulturi«, »Štampa i društveno upravljanje u zdravstvu i socijalnom osiguranju«, »Štampa i radničko samoupravljanje«. Predsedništvo je na sednici jula 1958 odlučilo da se u jesen 1958 održe savetovanja o spoljno-političkim rubrikama jugoslovenskih listova i radio-emisija i o zabavnoj štampi.

Pokazalo se da su ovakva savetovanja pogodan oblik za izmenu iskustava i za ukazivanje na aktuelne zadatke novinarstva. Pojedina republička udruženja organizovala su svoja savetovanja, razmatrajući na njima detaljnije i konkretnije pojedina pitanja. Tako su novinari Makedonije i Slovenije diskutovali o svom pisanju o poljoprivredi i zadrugarstvu. Oktobra 1957 u Bosni i Hercegovini je organizovan seminar za novinare unutrašnjih i privrednih rubrika s temama iz radničkog samoupravljanja i poljoprivrede. U Srbiji je 18 maja 1958 održano savetovanje novinara unutrašnjih i privrednih rubrika.

U oblasti ideološko-političkog rada u toku je proučavanje materijala sa VII Kongresa Saveza komunista Jugoslavije. Ti materijali, a naročito Program SKJ, služe kao osnova za dugoročni politički rad novinara. Novinarske podružnice u redakcijama su zajedno s partiskim organizacijama napravile plan i organizovale sistematsko proučavanje kongresnih materijala. Pored celovitog proučavanja posebna pažnja je posvećena određenim pitanjima za koja su zainteresovane pojedine redakcije odnosno novinari, zbog karaktera svog lista ili pojedine rubrike. Tako novinari privrednih, kulturnih ili spoljno-političkih rubrika znatno više razrađuju materijale iz svojih oblasti, izvlačeći pritom za sebe i konkretne zadatke.

Savezni odbor je odlučio na sednici od 14 juna 1958 da u jesen 1958 održi u okviru studiozije prorade kongresnih materijala seminar za novinare unutrašnjih rubrika, na kome će predavači biti politički i državni rukovodioci.

Do kraja 1958 Savezni odbor Saveza novinara organizovaće jedan sastanak posvećen analizi rada izdavačkih saveta listova, koji već godinu i po dana deluju kao organi društvene kontrole i u izvesnoj meri predstavljaju svojevrsnu formu društvenog upravljanja na području štampe i radija.

Pojedina republička udruženja i sindikalne podružnice većih novinskih preduzeća i ustanova organizuju informativne sastanke s političkim i državnim rukovodiocima o raznim spoljno-političkim, privrednim i društvenim pitanjima. Takvi kontakti pomažu novinarima u rasvetljavanju pojedinih pitanja.

Glavni posao na stručnom uzdizanju novinara obavlja se u samim redakcijama, najčešće kroz rad podružnica. Savezni odbor je pristupio obrazovanju ekipa od iskusnih novinara, koje bi u republičkim centrima održavale kraće stručne seminare. Prikupljaju se i materijali o metodu rada

i načinu usavršavanja novinara na stručnom polju u velikim svetskim listovima i agencijama, a takođe i kod nas. Na osnovu toga bi se više koristila naša i strana iskustva i objavila serija članaka u »Našoj štampi«, mesečnom organu Saveza novinara, koji većinu materijala posvećuje upravo stručnoj pomoći članstvu.

Savezni odbor je usvojio i konkretan plan *stručne izdavačke delatnosti*. U pripremi je izdavanje četiri priručne knjige iz oblasti novinarstva: Vest i informacija; Novinarstvo u svetu; Rad dopisnika u zemlji i inostranstvu; Tehnička sredstva u novinarstvu.

Savez novinara nastoji u cilju stručnog osposobljavanja novinara da kroz razne kurseve pri podružnicama, udruženjima ili van njih što više osposobi novinare i za neophodne tehničke poslove.

Kao tradicija uvedena je stalna »Izložba jugoslovenske novinske fotografije«, koja obično pruža pregled značajnijih događaja na svim područjima delatnosti Jugoslavije. Izložba se otvara 29. Novembra svake godine u drugoj republici.

U zajednici sa Udruženjem novinskih preduzeća, Savezni odbor Saveza novinara uveo je dve stalne godišnje nagrade: za životno delo i za najbolje novinare u toku protekle godine. Dodeljivanje je predviđeno za 1958. Udruženje novinskih preduzeća i Savez novinara vrše pripreme za osnivanje Instituta štampe, koji će početi s radom kad bude završen Dom štampe u Beogradu, čije je podizanje u toku. U okviru priprema za osnivanje Instituta štampe, formirana je komisija za prikupljanje građe za istoriju jugoslovenske štampe.

Pomoć lokalnoj štampi je jedna od stalnih aktivnosti Saveza novinara, usmerena na podizanje kvaliteta preko 70 listova komunala, čija je uloga sve veća. U tu svrhu republička udruženja organizuju razmene novinara. Novinari lokalnih listova dolaze u velike redakcije na 15 do 30 dana, a novinari iz velikih centara odlaze u male redakcije i tamo svojim kolegama praktično pomažu i prenose svoja iskustva. U Hrvatskoj je održano jedno savetovanje o pomoći lokalnoj štampi. U Srbiji je septembra 1957 jedan plenum bio posvećen istom pitanju. Decembra 1957 u Bosni i Hercegovini je održano savetovanje urednika lokalnih listova. Savez novinara pomaže osposobljavanju kadrova za lokalnu štampu. Savez novinara putem analiza, savetovanja i diskusije doprinosi poboljšanju preko 80 nedeljnih i petnaestodnevnik listova i biltena koje izdaju veći industrijski kolektivi.

Usmene novine su ustaljena i vrlo rasprostranjena forma društveno-političke delatnosti članova Saveza novinara. Pri republičkim udruženjima postoje posebne redakcije za usmene novine, koje na zahtev organizacija Socijalističkog saveza radnog naroda i domova kulture iz unutrašnjosti šalju svoje ekipe. Usmene novine su postale tradicionalne, a u vreme krupnijih političkih događaja ta vrsta aktivnosti novinara postaje mnogo intenzivnija. Samo u Bosni i Hercegovini za poslednje dve godine održano je 200 usmenih novina. Pred izbore za opštinske narodne odbore 1957 i izbore za Saveznu i republičke narodne skupštine 1958, održan je veliki broj usmenih novina u republičkim centrima, većim ili manjim mestima u unutrašnjosti, u fabrikama i selima. Bile su formirane posebne ekipe od pet do osam novinara, koje su u toku nekoliko dana obilazile veći broj mesta. Pored toga, mnoge redakcije i same daju usmene novine u prigodnim prilikama. Razne društvene organizacije takođe angažuju istaknute novinare za predavanja i razgovore o raznim pitanjima povodom krupnih događaja u svetu.

Društvena aktivnost članova Saveza novinara kao pojedina je raznovrsna. Mnogi novinari se nalaze u raznim društveno-političkim forumima i organima vlasti, počevši od komisija i saveta pri narodnim odborima pa do Savezne narodne skupštine. Tako je u Saveznoj narodnoj skupštini šest poslanika novinara, u Skupštini Slovenije šest, Makedonije dva, Bosne i Hercegovine i Hrvatske po jedan.

¹ IV Kongres Saveza novinara Jugoslavije, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 123 (11).

Međunarodne veze. — U skladu sa opštom međunarodnom politikom zemlje, Savez novinara veoma aktivno radi na razvijanju međunarodne saradnje. Savez nije član nijedne od dve blokovske međunarodne organizacije novinara. Savez novinara Jugoslavije pre svega razvija bilateralne odnose, a zalaže se zajedno s novinarskim organizacijama Indije, Japana, Brazila, Čilea i Italije za stvaranje jedinstvene međunarodne organizacije novinara.

Za poslednje dve godine bilo je nešto manje razmena delegacija, ali zato više međusobnih kontakata s organizacijama, grupama i pojedincima. Od IV Kongresa dve delegacije Saveza novinara posetile su Veliku Britaniju i jedna

Sovjetski Savez. Grupe jugoslovenskih novinara bile su u poseti Grčkoj i Saveznoj Republici Nemačkoj. Jedan novinar bio je gost B.B.C. u Londonu, jedan fotoreporter na Međunarodnoj izložbi novinske fotografije u Amsterdamu, a dva predstavnika Saveza novinara prisustvovala su kao posmatrači Kongresu Međunarodne organizacije novinara u Bukureštu u maju 1958. Posle IV Kongresa u Jugoslaviji su boravile delegacije novinara Velike Britanije, Belgije, Holandije, Poljske i Čehoslovačke.

A. P.

Prema podacima Saveza novinara Jugoslavije

SAVEZ UDRUŽENJA ZA UJEDINJENE NACIJE JUGOSLAVIJE

Savez udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije — SUZUNJ (osnovan 1947) propagira ideju Ujedinjenih nacija u Jugoslaviji, organizuje proučavanje problema Ujedinjenih nacija i specijalizovanih agencija i koordinira aktivnost nevladinih organizacija Jugoslavije koje se bave ovim problemima.

Savez razvija aktivnost na području čitave zemlje, direktno ili preko republičkih udruženja za UN i Saveza studentskih klubova za UN.

Organizaciona struktura

Savez sačinjavaju šest udruženja za UN u narodnim republikama. Svako republičko udruženje za UN kao samostalno udruženje razvija delatnost na području svoje narodne republike.

Republička udruženja za UN su sastavljena od klubova za Ujedinjene nacije koji predstavljaju osnovnu organizacionu jedinicu Saveza. Za osnivanje klubova u pojedinim mestima potrebno je najmanje 15 građana.

U okviru Saveza nalazi se i Savez studentskih klubova za UN Jugoslavije, koji ima organizacije na svim univerzitetima u zemlji.

Organi. — Prema statutu vrhovni organ Saveza je Skupština koja se sastaje svake treće godine, a sačinjavaju je delegati svih republičkih udruženja za UN, zatim Predsedništvo i Nadzorni odbor koje bira Skupština. Radom Saveza rukovodi Predsedništvo koje ima do 15 članova.

U udruženjima za UN narodnih republika i klubovima za UN obrazuju se po istom sistemu predsedništva i nadzorni odbori.

Članstvo. — Broj članova Saveza učlanjenih u republička udruženja za UN, tj. klubove za UN, iznosi oko 9.000. Članstvo je individualno, a predlog novog statuta Saveza predviđa i kolektivno članstvo.

Klubovi za Ujedinjene nacije su osnovne jedinice koje ostvaruju zadatke Saveza, koji se odnose na čitavu zemlju, i republičkih udruženja za UN, koji su specifični za odgovarajuću republiku.

Imamo tri vrste klubova za Ujedinjene nacije: klubove građana, studentske i omladinske klubove.

Klubovi građana za UN su lokalni centri za okupljanje članova, organizovanje različitih manifestacija u cilju propagiranja ideje UN i sprovođenja na delo drugih planova Saveza i republičkih udruženja za UN.

Savez udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije ima 121 klub za UN. U Srbiji — 48, Hrvatskoj — 25, Sloveniji — 15, Bosni i Hercegovini — 18, Makedoniji — 12 i Crnoj Gori — 3.

Studentski klubovi za UN sačinjavaju Savez studentskih klubova za UN (osnovan 15. marta 1956), koji koordinira njihov rad, daje inicijativu i stvara okvirne planove aktivnosti. Studentski klubovi za UN su povezani sa organizacijama Saveza studenata Jugoslavije na svom univerzitetu i sa udruženjima za UN svoje republike, dok je Savez studentskih klubova za UN povezan sa Savezom studenata Jugoslavije i Savezom udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije.

Studentski klubovi za UN imaju razne stručne sekcije radi proučavanja pojedinih aktivnosti UN (sekcija za: UNESCO — na filozofskim fakultetima, Svetsku zdravstvenu organizaciju — na medicinskim, Organizaciju za poljoprivredu i ishranu — na poljoprivrednim, Ekonomski i socijalni savet — na ekonomskim fakultetima itd.).

Studentski klubovi za UN održavaju svake godine tipska zasedanja pojedinih organa Ujedinjenih nacija (kao Generalne skupštine, Saveta bezbednosti, Međunarodnog suda pravde). Ova zasedanja su stručno pripremljena zajedno s profesorima univerziteta, i imaju za cilj da kroz praktičan rad prouče funkcionisanje odgovarajućih organa. Sekcije klubova na pravnim fakultetima organizuju razmatranja pojedinih konkretnih pitanja pred Međunarodnim sudom pravde.

Omladinski klubovi za UN postoje u velikom broju škola, gimnazija i u većim mestima pri domovima omladine.

Pored proučavanja organizacije i rada UN i propagiranja ideje UN — što sprovode svi klubovi, klubovi za UN u srednjim školama pomažu izvođenje nastave o Ujedinjenim nacijama koja se od 1953 obavezno sprovodi u osmom razredu gimnazije u okviru predmeta Osnovi državnog uređenja FNRJ.

Aktivnost ovih klubova nema kampanjski karakter, već se odvija po unapred utvrđenom planu, a pojačava u vreme proslave Dana UN. Dana prava čoveka i u sličnim prilikama. Oni razvijaju saradnju sa klubovima građana ili studentskim klubovima za UN, koji određuju po jednog svog člana za održavanje stalne veze sa klubom za Ujedinjene nacije u školi ili pri domu omladine i ukazuju mu pomoć u radu.

Klubova za Ujedinjene nacije radničke omladine pri domovima nema zasada u velikom broju, ali ukoliko ih ima rade ozbiljno i pokazuju rezultate. U planu Saveza je da počeva broj tih klubova i da im pruži pomoć za uspešan rad.

Saradnja Saveza sa vladinim i nevladinim organizacijama u Jugoslaviji je veoma živa. Pošto u Jugoslaviji nema tela koje bi objedinjavalo rad nevladinih organizacija, Savez udruženja za UN ima unekoliko taj zadatak, ukoliko se radi o organizacijama čija se aktivnost kreće u oblasti UN (naprimjer: Savez sindikata Jugoslavije, Narodne omladine Jugoslavije, Savez ženskih društava Jugoslavije, Savez društava prijatelja dece, Udruženja učitelja, nastavnika i profesora Jugoslavije).

Saradnja sa vladinim nacionalnim komisijama za pojedine specijalizovane institucije kao Organizaciju UN za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO), Organizaciju UN za poljoprivredu i ishranu (FAO), Svetsku zdravstvenu organizaciju (OMS), Međunarodnu organizaciju rada (OIT) itd. predstavlja ustaljenu formu rada.

Savez saraduje sa Svetskom federacijom udruženja za Ujedinjene nacije u svim pitanjima. Savez je redovni član Svetske federacije udruženja za UN čije je sedište u Ženevi. Predstavnici Saveza učestvuju na godišnjim konferencijama Svetske federacije. Predsednik Saveza udruženja za UN Jugoslavije je potpredsednik Svetske federacije, a generalni sekretar Saveza je član kontrolne komisije.

Predstavnici Saveza udruženja za UN su učestvovali na seminarima i diskusionim sastancima Svetske federacije udruženja za UN, koji su organizovani u inostranstvu, o pojedinim pitanjima iz aktivnosti UN. Tako su predstavnici Saveza učestvovali na seminaru o nastavi o Ujedinjenim nacijama, održanom u Firenci aprila 1957 i seminaru o propagiranju UN preko radničkih i narodnih univerziteta u Sinai juna 1957.

Savez održava redovne veze s nekim nacionalnim udruženjima za UN kao sa: Udruženjem za UN Velike Britanije i Severne Irske, Italije, Rumunije, Čehoslovačke, Francuske, Švajcarske i dr.

Aktivnost

Republička udruženja za UN redovno održavaju sastanke sekcija, a klubovi sastanke članstva na kojima se diskutuje o pojedinim problemima iz oblasti UN, utvrđuju programi rada, održavaju predavanja sa diskusijama i prikazuju filmovi.

Članovi predsedništva Saveza i republičkih udruženja za UN i članovi klubova za UN održali su od 1954 do 1958 oko 2.000 predavanja za građanstvo u organizaciji svojih klubova, republičkih udruženja za UN ili u zajednici s narodnim ili radničkim univerzitetima. Mnogi klubovi za UN organizovali su izložbe slika ili publikacija UN. Izvesne izložbe koje su pripremljene od Ureda za javne informacije UN obišle su čitavu zemlju.

Savez raspisuje svake godine konkurs za izradu studija ili temata iz oblasti UN za članove studentskih klubova za UN i posebno za učenike srednjih škola. Republička udruženja za UN raspisuju slične konkurse. Najbolji radovi se nagrađuju. U 1957 Savez je raspisao konkurs za plakat povodom Dana prava čoveka i dva izabrana crteža poslao u Njujork.

Specijalni programi za Dan Ujedinjenih nacija organizuju se u čitavoj zemlji i u njima učestvuju preko milion građana i omladine. Tako republička udruženja za UN organizuju svake godine u svojim sedištimasvečane akademije povodom Dana UN na kojima se održavaju predavanja o značaju UN i izvode umetnički programi.

Klubovi za UN održavaju sastanke i predavanja za građane proslavljajući tako Dan Ujedinjenih nacija. Članovi klubova su u manjim mestima održavali predavanja građanima o UN, a u fabrikama i većim radnim kolektivima radnicima. Narodni i radnički univerziteti posvetili su takođe pažnju ovim proslavama i u 1957 je bilo održano oko 1.200 ovakvih sastanaka.

Studentski klubovi za UN su organizovali na svim univerzitetima Jugoslavije proslave Dana UN sa predavanjima i umetničkim programom, u kojima je uzelo učešća 10.000 studenata, među kojima i svi strani studenti koji studiraju na našim univerzitetima.

Sve škole u zemlji proslavljaju Dan UN. Savez daje inicijativu i šalje uputstva za proslavu svim savetima za prosvetu i kulturu. Informacioni centar UN u Beogradu stavlja na raspoloženje niz brošura, letaka, plakata i slika. Tako je u svim školama u Jugoslaviji Dan UN obeležen 24 oktobra 1957 malim svečanostima i predavanjima, a klubovi za UN u školama bili su nosioci ove proslave.

Desetog decembra svake godine održava se proslava godišnjice Opšte deklaracije o pravima čoveka u vidu niza predavanja za građane, malih svečanosti po školama i napisa u dnevnoj štampi, na radiju i filmu.

Sedmog aprila svake godine proslavlja se svetski Dan zdravlja u saradnji sa vladinim i nevladinim organizacijama kao: Jugoslovenskom nacionalnom komisijom za Svetsku zdravstvenu organizaciju, Jugoslovenskom nacionalnom komisijom za FAO, Savezom udruženja za UN Jugoslavije, Informacionim centrom za UN u Beogradu, Savezom lekarskih društava Jugoslavije, Srpskim lekarskim društvom, Savezom društava prijatelja dece, svim higijenskim institutima i zavodima u zemlji i Svetom za prosvetu i kulturu. S obzirom da je Dan proslavljen pod parolom »hrana i zdravlje«, u proslavu su uključene i sve školske kuhinje, kojih u zemlji ima 12.448 sa 2.053.336 učenika.

Sabirne akcije za UNICEF organizuju se svake godine prilikom proslave Dana UN i tom prilikom se sakupi oko dva miliona dinara, koji se stavljaju na raspoloženje školskim kuhinjama za poboljšanje ishrane školske dece.

Savez dobija znatnu podršku u radu od Informacionog centra UN u Beogradu s kojim postoji stalna i korisna saradnja. Savez sa svoje strane pomaže Informacionom centru UN da ostvari svoje zadatke.

B. S.

IZVORI:

Izveštaji Saveza udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije Svetskoj federaciji udruženja za UN — Ženeva.

PLENUM GLAVNOG ODBORA SSRN CRNE GORE

Prošireni plenum Glavnog odbora SSRN Crne Gore, održan 20 jula 1958 u Titogradu, razmatrao je dosadašnje uspehe i naredne zadatke Socijalističkog saveza i neke probleme zemljoradničkog zadrugarstva.

Sekretar Glavnog odbora SSRN Crne Gore Todor Vojvodić, podneo je referat »O nekim zadacima Socija-

lističkog saveza« u kome je istakao da se Socijalistički savez u 1957 i 1958 znatno angažovao u rešavanju niza komunalnih problema. Govoreći o narednim zadacima, on je istakao značaj sistematske prorade materijala sa VII Kongresa SKJ i primene na mesne prilike i zadatke.

Član Glavnog odbora SSRN Crne Gore i pretsednik Glavnog zadrugnog saveza Crne Gore Spasoje Šarac podneo je referat o problemima zemljoradničkog zadrugarstva u Crnoj Gori.

U diskusiji je učestvovalo više članova Plenuma.

R-T. P.

PRVI KONGRES ARHITEKATA JUGOSLAVIJE

U Beogradu je od 12 do 14 juna 1958 održan Prvi kongres arhitekata Jugoslavije.

Pored oko 800 delegata inženjera i tehničara arhitektonske struke iz svih krajeva zemlje, Kongresu su prisustvovali i predstavnici prosvetnih i zdravstvenih ustanova, kao i predstavnici arhitektonskih društvenih organizacija iz Zapadne Nemačke, Rumunije, Švajcarske i SSSR, a pozdrave su uputile arhitektonske organizacije Čehoslovačke, Velike Britanije, Francuske i NR Kine.

Kongres je radio u plenumu i u tri komisije: za stanbenu izgradnju, za izgradnju škola i za izgradnju zdravstvenih objekata. Glavni deo rada obavljen je u komisijama u kojima se, sem po osnovnom referatu, diskutovalo i po 24 koreferata ranije dostavljenih učesnicima: 10 iz stanbene izgradnje, 7 iz izgradnje škola i 7 iz izgradnje zdravstvenih objekata.

Kongres je dao analizu i ocenu dostignuća jugoslovenske arhitekture u posleratnoj izgradnji i pretresao najaktuelnije probleme arhitekture u vezi s prestojećim obimnim i složenim zadacima u pojedinim sektorima ove delatnosti. Kongres je usvojio zaključke o zadacima i ulozi arhitekture i arhitekata u prestojećoj izgradnji, a prvenstveno u izgradnji stanova, škola i zdravstvenih objekata.

Za vreme Kongresa otvorena je izložba najboljih ostvarenja savremene arhitekture Jugoslavije sa 252 eksponata.

B. Š.

INDUSTRIJA CEMENTA

Proizvodnja cementa u Jugoslaviji jedna je od najstarijih i relativno razvijenijih industrija.

Količinski i kvalitativno proizvodnja cementa potpuno zadovoljava potrebe zemlje, a u svetskom izvozu učestvuje sa 3 do 4%.

U pogonu se nalaze 16 fabrika cementa, a jedna je u završnoj fazi izgradnje.

Ogromne do danas neprocenjene količine sirovina gotovo ravnomerno raspoređene na čitavoj teritoriji zemlje, kao i znatne količine odgovarajućih ugljeva potrebnih za proizvodnju cementa, blizina povoljnih vodnih i ostalih saobraćajnica (Jadransko More, Dunav, glavna železnička pruga Istok—Zapad) predstavljaju povoljne uslove za razvoj ove industrije.

Teritorijalni raspored fabrika ne odgovara potrebama zemlje. Većina fabrika je izgrađena u cilju izvoza i leži periferno u odnosu na potrošače u zemlji. Dok 50% kapaciteta leži uz jadransku obalu, centralni delovi zemlje (Bosna i Hercegovina i Crna Gora) nemaju nijedne fabrike.

Veći razvoj industrije cementa, i pored povoljnih uslova, otežava u najvećoj meri niska domaća potrošnja cementa.¹

Industrija cementa, zbog odgovarajućih sirovina, orijentisana je na proizvodnju »prirodnog«² cementa u vertikalnim pećima. Međutim, u novije vreme ona sve više prelazi na proizvodnju »veštačkog«³ cementa u cilju zadovoljavanja sve većih zahteva potrošača u pogledu kvaliteta. U istom cilju, a i bolje ekonomičnosti, napušta se pečenje cementnog klinkera⁴ u vertikalnim pećima loženim uvoznim antracitom i prelazi na pečenje u rotacionim pećima pomoću domaćeg mrkog i kamenog uglja.

Predratno stanje

Proizvodnja cementa na teritoriji današnje Jugoslavije datira još iz doba početnog razvoja ove industrije u svetu.⁵ Do 1913 podignuto je 15 fabrika cementa, od kojih su 6 u međuvremenu prestale da rade, a ostalih 9 sa izmenjenim i modernizovanim postrojenjima još i danas se nalazi u pogonu.⁶

¹ U 1957, kada je zabeležena najveća potrošnja, ona je iznosila svega 80 kg po stanovniku.

² Neki krečnjaci neočišćeni određenim procentom gline i kremenca, pečeni a zatim fino mlevljeni pokazuju hidraulična svojstva, tj. stavljani pod vodu postaju tvrdi a postojeća masa. Ovi krečnjaci nazivaju se cementnim laporcima ili tupinom, a iz njih dobijen cement »prirodnim«³ cementom. Cementni laporci po svom nastanku su sedimentne stene i u najboljim nalazištima pokazuju velike oscilacije u hemiskom sastavu, te je, prema tome, teško vršiti kontrolu nad kvalitetom »prirodnog«⁴ cementa.

³ »Veštačkim«⁵ za razliku od »prirodnih«⁶ nazivaju se cementi kod kojih se sirovine (jedna ili više njih) pre pečenja fino melju, doziraju u cilju dobijanja potrebnih odnosa pojedinih komponenta, a zatim ujednačuju (homogeniziraju). Na ovaj način moguće je dobiti cemente sa raznim osobinama, a kod pojedinih sortimana održati strogo ujednačen kvalitet. Uvođenjem proizvodnje veštačkog cementa, sirovinna baza cementa se ogromno proširuje. Sem cementnih laporaca, smeše krečnjaka, krečnih lapora, glina, fosilnih i recentnih školjaka, tufova, bituminoznih škriljaca i otpaci (kreč) pri fabricaciji sode i šećera, sljake visokih peći, kvarcnog peska i niza drugih sirovina, postaju sirovinna baza za proizvodnju cementa.

⁴ Cementnim klinkerom naziva se cementni laporac (kod »prirodnih«⁷ cementa) odnosno sirovinna smeša (kod »veštačkih«⁸ cementa) posle pečenja. Klinker se zatim uz dodatak gipsa (radi usporavanja procesa vezivanja) fino melje i tako dobijeni produkt naziva se cement.

⁵ Prva fabrika cementa »Gillardi Bertizze« — Split osnovana je 1865. U isto vreme, a možda i ranije, počela je proizvodnja i u Beočinu. (Profesor dr. A. Lebl u svojoj disertaciji tvrdi da je proizvodnja cementa počela tridesetih godina prošloga veka u staroj fabrici »Filijali«; proizvodnja na lokaciji sadašnje fabrike »Centrale« započeta je 1869.)

⁶ Od fabrika sagrađenih do 1913 još danas rade: »Beočinska fabrika cementa« (»Centrala«) — Beočin kod Novog Sada, sagrađena 1869; Cementarna Trbovlje — Trbovlje, sagrađena 1877; »Rajlska fabrika cementa« — Rajla kod Beograda, sagrađena 1899; »Prvoborac« — Solin — Sveti Kajo kod Splita, sagrađena 1904; »Sloboda« — Podused kod Zagreba, sagrađena 1908; »10 Kolovoz« — Solin (Majdan) kod Splita, sagrađena 1908; »Stari Popovac« — Popovac kod Paraćina, sagrađena 1909; »Renko Šperac« — Omiš kod Splita, sagrađena 1909 i »Partizan« — Kaštel Sućurac, osnovana 1912. Napuštene fabrike: »Beočinska fabrika cementa« (Filijala) Beočin kod Novog Sada, sagrađena oko 1830; »Gillardi Bertizze« — Split, sagrađena 1865; »Židani Most« — 1896; Mojstrana — 1896; Ripanj 1900; Bakar 1910.

Nagli razvoj industrije cementa u početku, uslovljen obiljem prirodno-homogenih laporaca pogodnih za proizvodnju »prirodnog cementa« u blizini povoljnih saobraćajnica u drugoj deceniji ovoga veka, a naročito posle Prvog svetskog rata, počinje naglo zaostajati za razvojem u industrijski razvijenim zemljama.

Razvoj tehnike omogućava da se od proizvodnje »prirodnog«⁹ cementa prelazi u sve većoj meri na proizvodnju »veštačkog«¹⁰ cementa, te nalazišta prirodno-homogenih cementnih laporaca nisu više bitna za podizanje industrije cementa. Cementne smeše spravljaju se od najrazličitijih sirovinskih kombinacija, tako da svaka iole naprednija zemlja gradi sopstvenu industriju cementa. Plasman cementa moguć je samo u manjim količinama u industrijski zaostale zemlje, dok je plasman u naprednije zemlje vezan za prolazne konjunktore.

Novonastala situacija u izvozu cementa i niska domaća potrošnja⁷ u periodu između dva svetska rata usled niskog nivoa proizvodnih snaga predratne Jugoslavije, koja nije mogla konsumirati proizvodnju iz već tada postojećih kapaciteta, zahtevali su da se ulože ogromni naponi da se proizvodnja cementa ako ne i poveća ono bar održi na već postignutom nivou. U tom periodu fabrike su rekonstruisane i dovedene na tadašnji tehnički nivo. Carinskim tarifama cement je bio zaštićen sa oko 200% vrednosti robe u fabrici. Izgrađena je fabrika azbest-cementnih proizvoda kako bi se i na taj način plasirao deo cementa u inostranstvu.

I pored toga, proizvodnja i izvoz cementa u periodu između dva svetska rata stagniraju i u blagom su padu.

U periodu između dva rata u Jugoslaviji su sagrađene svega dve manje fabrike cementa namenjene lokalnim potrebama.⁸

Investicije i kapaciteti

Posle oslobođenja industrija cementa bila je u razorenom stanju kao posledica ratnih pustošenja, a i u derutnom stanju s obzirom da su kapaciteti poslednji put obnovljeni pred ekonomsku depresiju od 1920 do 1930, a u cilju konkurencije na inostranom tržištu. U sličnom stanju kao i fabrike sa predratne jugoslovenske teritorije bile su i tri fabrike dobijene priključenjem Istre i Slovenačkog Primorja Jugoslaviji.⁹

Obnova poružene zemlje i kasnije industrijalizacija, izgradnja brana, modernih kolovoza uz potrebu da se izvoz održi bar na predratnom nivou zahtevali su da se odmah pristupi obnovi i proširenju kapaciteta.

Za posleratni razvoj industrije cementa karakteristična su dva perioda: do 1952 i otada do danas.

U prvom periodu uložena su skromna finansijska sredstva, gotovo isključivo za obnovu poruženih kapaciteta. Upotrebljeni materijali bili su uglavnom domaćeg porekla. Zastarelost kapaciteta krajem 1952¹⁰ bila je sledeća:

Ukupna zastarelost 50,8%.

Od toga:

zastarelost građevina	44,9%
zastarelost opreme	58,9%.

Počev od 1950, a naročito od 1952 započelo se sa znatnim ulaganjima u rekonstrukciju i proširenje postojećih i izgradnju novih fabrika. U periodu od 1953. do 1957 u industriju cementa uloženo je 20,2 milijardi dinara.¹¹

⁷ U periodu 1925—1940 potrošnja cementa u Jugoslaviji bila je 26,4 kg po stanovniku.

⁸ »Livno« — u Livnu sagrađena 1921 (obustavila rad) i »Šar« — General Janković kod Skopja sagrađena 1936.

⁹ »15 Septembar« — Anhovo kod Gorice sagrađena 1922; »Istarska fabrika cementa Koromačno« — Koromačno kod Labina sagrađena 1925 i »G. Relevantes« — Pula sagrađena 1936.

¹⁰ Podaci komisije Privrednog saveta vlade FNRJ obrazovane u cilju procene vrednosti osnovnih sredstava u 1952.

¹¹ Podaci iz »Izveštaja upravnog odbora za 1957« Stručnog udruženja industrije cementa Jugoslavije.

Sem manjih rekonstrukcija gotovo u svim fabrikama cementa, temeljna rekonstrukcija i proširenje izvršeni su u sedam od trinaest posle rata nasleđenih fabrika. Izgrađene su jedna manja i dve veće moderne fabrike,¹² dok se jedna nalazi u završnoj fazi izgradnje i biće završena krajem 1958. godine.¹³

Investiranja su uticala da se zastarelost kapaciteta smanji krajem 1957¹¹ na:

Ukupna zastarelost	37%.
Od toga:	
zastarelost građevina	27%
zastarelost opreme	44%.

Kapaciteti za proizvodnju cementa u zemlji iznose danas oko 2,280.000 tona godišnje.¹⁴

Tabela 1
TERITORIJALNI RASPORED FABRIKA CEMENTA

Narodna republika	Stanovništvo u %	Kapacitet proizvodnje cementa	
		krajem 1951 u %	krajem 1958 u %
Jugoslavija	100	100	100
Srbija	41,4	19,7	29,6
Hrvatska	23,8	63,8	57,0
Slovenija	8,8	16,2	9,2
Bosna i Hercegovina	16,3	0,3	—
Makedonija	7,3	—	4,2
Crna Gora	2,4	—	—

Grafikon 1

Legenda:

Dalmatinska grupa

- »Prvoborac« — Solin (Sveti Kajo) (4)
- »10 Kolovoz« — Solin (Majdan) (3)
- »Partizan« — Kaštel Sućurac (5)
- »Renko Šperac« — Omiš (1)
- »Ivan Mordin-Crni« — Solin (2)

Istarska grupa

- »Istracement« — Umag (u dovršenju) (8)
- »Istarska fabrika cementa Koromačno« — Koromačno (6)
- »Giulio Relevant« — Pula (7)

Ostale fabrike

- »15 Septembar« — Anđovo (9)
- »Beočinska fabrika cementa« — Beočin (12)
- »Cementarna Trbovlje« — Trbovlje (10)
- »Ralska fabrika cementa« — Ralja (13)
- »Stari Popovac« — Popovac kod Paraćina (14)
- »Novi Popovac« — Popovac kod Paraćina (15)
- »Sloboda« — Podšused kod Zagreba (11)
- »Šar« — General Janković (16)
- »Usje« — Skopje (17)

¹² »Ivan Mordin-Crni« — Solin kod Splita, kapacitet 20.000 tona/god., »Novi Popovac« kod Paraćina, kapacitet 200.000 tona/god. i »Usje« — Skopje, kapacitet 100.000 tona/god.

¹³ »Istracement« — Umag, kapacitet 120.000 tona/god.

¹⁴ Dovođenjem fabrike »Istracement« — Umag krajem ove godine povećać se kapacitet na 2,400.000 tona godišnje.

Nove fabrike, izgrađene posle rata, na savremenom su tehničkom nivou. To se može reći i za dobar deo kapaciteta u temeljno rekonstruisanim fabrikama. No, još uvek je i u tim fabrikama ostao, u jednoj manji u drugoj veći, deo postrojenja nerekonstruisan i prema tome zastareo, i ne može odgovoriti savremenim zahtevima ni po kvalitetu proizvodnje ni po njenoj ekonomičnosti. Najakutnije je u tom pogledu stanje — oko 250.000 tona godišnje — kapaciteta u fabrikama u kojima u posleratnom periodu nisu preduzimate obimnije rekonstrukcije.¹⁵ Ove fabrike, čija su postrojenja stara 30—40 pa i više godina, osim toga što nisu u stanju da daju kvalitetnu i ekonomičnu proizvodnju, tako su dotrajale da se uskoro može očekivati potpuno odnosno delimično obustavljanje proizvodnje.

Proizvodnja

Obnovom i boljim korišćenjem postojećih kapaciteta od oslobođenja pa do 1949 postignut je nagli porast povećanja proizvodnje. Ovaj se trend zbog skromnih uloženi sredstava nije mogao održati i proizvodnja je sve do 1953 varirala oko nivoa postignutog u 1949. Maksimalno korišćenje dotrajalih kapaciteta u tom periodu imalo je za posledicu nesigurnost obima proizvodnje i njen slab kvalitet.

Od 1953, zahvaljujući investicijama od 1950 i dalje, odnosi se u proizvodnji cementa znatno menjaju. Modernizacija kapaciteta i njihovo normalnije korišćenje odlučno deluju na znatno povećanje proizvodnje, kao i na poboljšanje kvaliteta proizvoda i produktivnost rada.

Tabela 2
KRETANJE PROIZVODNJE CEMENTA

(U hiljadama tona)

Godina	Prosek 1930—39*	1939*	1947	1949	1951	1953	1955	1957
Proizvodnja	712	663	1.083	1.288	1.159	1.281	1.563	1.983

* Podaci samo za predratnu teritoriju Jugoslavije.

U odnosu na asortiman,¹⁶ proizvodnja u 1957 bila je:

PC — 150	17.000 tona
PC — 250	1,182.000 „
PC — 350	729.000 „
PC — 450	24.000 „
Pucolan	17.000 „
L — 700 ¹⁷	14.000 „

Kvalitet i asortiman

Uložene investicije u modernizaciju starih fabrika i izgradnja novih modernih fabrika omogućili su da Jugoslavija napusti zastarele manje oštre standarde i od 1955 uvede nove pooštrene, koji odgovaraju većini novih svetskih standarda za cement i zahtevima našeg savremenog građevinarstva. Asortiman proizvodnje obuhvata sledeće vrste:

Portland cement sa sledećim tipovima:

PC — 150, PC — 250, PC — 350, PC — 450, gde brojevi znače otpornost na pritisak posle 28 dana izražen u kg/cm², ispitivan po metodi ispitivanja s plastičnim malterom.

Portland cement sa dodatkom zgure i metalurški cement sa dodatkom do i preko 30% zgure.

Ovi cementi imaju uvek oznaku koji je procenat dodate zgure od težine mešavine kao, naprimer: za cement sa dodatkom zgure PC 25 Z 250 ili PC 23 Z 350; za metalurške cemente: PC 31 M 250 ili PC 50 M 350.

Portland cement sa dodatkom pucolana i pucolanski cement. Taljeni aluminatni cement.

Uslovi kvaliteta, sem za taljeni cement, propisani su jugoslovenskim standardima JUS B. C. 1010 (1954).

Navedeni kvaliteti odgovaraju inostranim normama kao što su italijanske i BSS norme. U najvećoj fabrici (»Partizan«) nalaze se u izgradnji postrojenja za homogenizaciju, koja će omogućiti da se i u njoj, osim u velikim novoizgrađenim fabrikama, proizvodi cement i po najstrožim svetskim normama (ASTM normama).

¹⁵ Fabrike: »Renko Šperac«, »Trbovlje« — Stari pogon, »Koromačno«, »Ralja«, i »Anđovo«.

¹⁶ Vidi odeljak »Kvalitet i asortiman«.

¹⁷ Oznaka za taljeni aluminatni cement.

Produktivnost rada

Produktivnost radne snage raste (tabela 3).

Tabela 3*

	Godina				
	1939	1952	1955	1956	1957
Proizvodnja po jednom zaposlenom licu u tonama	186	228	264	226	281
Ukupan utrošak radnih časova po toni	12,90	10,55	8,84	8,50	7,50

* Iz godišnjeg izveštaja Stručnog udruženja industrije cementa.

S obzirom na zastarelost izvesnog dela fabrika,¹⁸ proizvodnja po jednom zaposlenom licu varira od 96 do 593 tone cementa, a ukupan broj utrošenih radnih časova po toni cementa od 3,87 do 24,18.

Do relativno visokog utroška radne snage dolazi uglavnom zbog nedovoljne mehanizacije pogona za eksploataciju sirovina i unutrašnjeg transporta.

Utrošak goriva u fabrikama iznosio je u 1957 u proseku 1.606 kgcal/kg klinkera, a utrošak električne energije 92,26 kWh/1 tonu cementa. Oba ova specifična utroška variraju u pojedinim fabrikama u širokim granicama od 1.042 do 1.789 kgcal/kg klinkera odnosno 22,22 — 144,67 kWh/1 tonu cementa, a od zavisnosti osobina sirovine, zastarelosti proizvodnih postrojenja i stepena mehanizacije.

Kadrovi

U industriji cementa bila su tokom 1957 prosečno 7.143 zaposlena lica: 10,6% visokokvalifikovanih, 37,2% kvalifikovanih, 44,5% polukvalifikovanih i 18,7% nekvalifikovanih.¹⁹ Od ukupnog broja u industriji cementa zaposlenih lica, na radnike koji rade u proizvodnji i pomoćnim pogonima otpada 6.436: 9% visokokvalifikovanih, 35% kvalifikovanih, 35% polukvalifikovanih i 21% nekvalifikovanih.

U industriji cementa zaposlena su ukupno 204 inženjera i tehničara.

Kvalifikovani radnici osposobljavaju se, sem kroz praksu, i u »Majstorskoj školi industrije cementa« u Zagrebu.

Potrošnja i uvoz—izvoz

Kao posledica povećane posleratne aktivnosti u građevinarstvu, potrošnja cementa u zemlji znatno se povećala.

Dok je potrošnja 1939 iznosila oko 35 kg/stanovniku u 1957 ona je dostigla 80 kg/stanovniku.

Kretanje potrošnje cementa po stanovniku u republikama različito je. Dok je potrošnja po stanovniku u Sloveniji najveća, u Srbiji je najmanja.

Tabela 4

KRETANJE PROMETA CEMENTA

(U hiljadama тона)

Godina	Proizvodnja	Uvoz	Izvoz	Raspoloživo za domaće potrebe*
1939**	663	1	155	509
1947	1.083	20	245	858
1953	1.281	50	170	1.163
1954	1.394	68	298	1.163
1955	1.563	—	296	1.263
1956	1.555	—	442	1.113
1957	1.983	—	529	1.454

* Zanemarene su prelazne zalihe.

** Podatak za predratnu teritoriju Jugoslavije.

¹⁸ Vidi »Investicije i kapacitete«.

¹⁹ Podaci o kadrovima uzeti su iz »Izveštaja Upravnog odbora za 1957 Stručnog udruženja industrije cementa Jugoslavije«.

Tabela 5

KRETANJE POTROŠNJE CEMENTA PO STANOVNIKU*

	1952	1954	1955	1956
Srbija	32,54	31,32	44,62	46,14
Vojvodina	17,88	15,13	25,20	32,21
Kosovo i Metohija	15,96	16,10	23,59	19,28
Uža Srbija	41,20	40,27	55,91	56,38
Hrvatska	61,50	82,48	91,05	79,69
Slovenija	96,82	125,80	150,94	103,03
Bosna i Hercegovina	78,32	59,38	50,84	40,52
Makedonija	43,90	51,37	58,19	44,64
Crna Gora	65,03	102,70	126,23	82,92

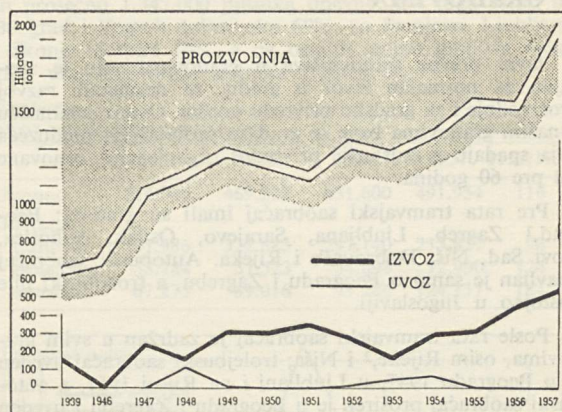
* Iz godišnjeg izveštaja Stručnog udruženja industrije cementa.

Od ukupnih količina cementa plasiranog na domaćem tržištu prodato je: direktno građevinskim preduzećima 53,2%; fabrikama u cilju reprodukcije (uglavnom fabrikama azbestocementnih proizvoda i betonjerkama) 6,8%, a 40% trgovačkoj mreži.

Struktura prodatoj cementa bila je: 59% — PC 250, 37% — PC 350, dok ostatak od 4% otpada na ostale vrste cementa.

Potrošnja cementa po stanovniku u zemlji je ispod svetskog proseka, koji se za 1957 ceni na 94 kg.

Prevoz cementa za domaće tržište u 1957 obavljen je: 62,1% železnicom, 18,2% kamionima i 19,7% kombinovano (brodovima, železnicom i kamionima).

Izvoz cementa koji je u predratnih 10 godina (1930—1939) iznosio u proseku 324.000 tona godišnje odnosno 46% proizvodnje, u prvim posleratnim godinama (1946—1955) znatno je manji i u proseku iznosi 253.000 tona godišnje. U tom periodu, a da se ne bi izgubili tradicionalni inostrani uvoznici našeg cementa, pribeglo se delimično i uvozu cementa za domaće potrebe. U 1956 izvoz postiže najbolje predratne cifre i u 1957 najveći je u istoriji jugoslovenskog izvoza cementa.

Tabela 6

STRUKTURA IZVOZA

(U procentima)

	Prosek 1930—1938	1957
Ukupno izvezeno iz Jugoslavije	100	100
Od toga u:		
Evropu	18,5	44,4
Afriku	50,7	7,6
Aziju	25,2	46,6
Severnu i Srednju Ameriku	1,3	1,3
Južnu Ameriku	4,3	0,1

U 1957 cement je izvožen u 23 zemlje, od kojih su najveći potrošači bili: u Evropi — SSSR (187.000 tona) i Malta (24.231 tona); u Aziji — Saudiska Arabija i Persijski Zaliv (80.512 tona), Indija (70.897 tona) i Turska (75.788 tona), a u Africi — Libija (35.966 tona).

Vodenim putem otpremljeno je u inostranstvo oko 99% cementa. Najviše su učestvovali brodovi odnosno šlepovi SSSR (24%), Italije (23%), Turske (18%), Jugoslavije (15%), a zatim brodovi Kostarike, Paname, Liberije i ostalih.

Proizvodi priobalnih fabrika dalmatinske grupe,²⁰ poznati su na svetskom tržištu pod oznakama i to: za normalne cimente — »Deux lions«, »Salona Tauer«, »Titan« i »Tigar«, a u supercementi — »Kolosos«, »Martello« ili »Hammerbrand« i »Tempel«; pucolanski cement — »Ocean«.

Portland cement istarskih fabrika poznat je pod imenom »Two Tigers«, cement sa visokim sadržajem šljake »Gigant« odnosno »Altoforno« (u Italiji), a taljeni cement iz fabrike »G. Relevante« — Pula, koja jedino proizvodi ovu vrstu cementa pod nazivom »Istrabrand«.

Najveći izvoznici cementa su: preduzeće »Dalmacija-cement« — izvozna zajednica dalmatinskih fabrika cementa u Splitu, »Jugometal« — Beograd i »Jugomineral« — Zagreb, koji uglavnom izvozi cement iz istarskih fabrika.

²⁰ Fabrike: »Prvoborac«, »10 Kolovoz«, »Partizan«, »Renko Šperac« i »Ivan Mordin-Crni«.

JAVNI PUTNIČKI SAOBRAĆAJ U GRADOVIMA

Javni prevoz stanovništva u gradovima vrlo je značajan za normalan život u gradu, za nesmetani razvoj proizvodnje i za gradsku privredu uopšte. Ovom delatnošću u našim gradovima bave se gradska saobraćajna preduzeća koja spadaju u najstarije privredne organizacije, osnovane još pre 60 godina.

Pre rata tramvajski saobraćaj imali su gradovi: Beograd,¹ Zagreb, Ljubljana, Sarajevo, Osijek, Subotica, Novi Sad, Niš, Dubrovnik i Rijeka. Autobuski saobraćaj obavljan je samo u Beogradu i Zagrebu, a trolejbuski nije postojao u Jugoslaviji.

Posle rata tramvajski saobraćaj je zadržan u svim gradovima, osim Rijeke,² i Niša; trolejbuski saobraćaj uveden je u Beogradu 1947, u Ljubljani i na Rijeci 1951, a autobuski saobraćaj proširen je u Beogradu i Zagrebu i uveden u Ljubljani, Sarajevu, Skopju, na Rijeci, u Novom Sadu, Nišu i Splitu.

U ovih 12 gradova bilo je krajem 1957 — 563 tramvaja (motornih kola i prikolica), 458 autobusa i 116 trolejbusa sa ukupno 77.925 mesta. Međutim, u radu je bilo prosečno 63% od ukupnog broja vozila.

Od 1938 do 1957 ukupan broj vozila je povećan za 2,1 puta, broj pređenih kilometara 2,6 puta, a broj prevezenih putnika 3,6 puta (tabela 1). Za isto vreme broj stanovnika u ovim gradovima povećan je za oko 1,5 puta. Porast ukupnih kapaciteta gradskog saobraćaja ne odgovara novoj privrednoj strukturi gradova, ni veoma povećanim potrebama stanovništva za prevozom.

U prvim godinama posle rata radilo se na obnovi i održavanju ratom oštećenog voznog parka kao i na rekonstrukciji porušenih pruga i mreže (naročito u Beogradu). Nedostatak finansijskih sredstava i nedovoljna domaća proizvodnja otežavali su povećanje kapaciteta. Poslednjih godina stanje saobraćaja se poboljšava, jer se u gradski saobraćaj investiraju znatna sredstva, a domaća proizvodnja saobraćajnih sredstava stalno raste.

¹ U Beogradu je tramvajski saobraćaj uveden 1892, u Zagrebu 1891, a u Sarajevu 1885. Za vuču prvih tramvaja upotrebljavani su konji, a docnije su uvedeni električni tramvaji: u Beogradu 1894, u Zagrebu 1910, a u Sarajevu 1895.

² Na Rijeci tramvajski saobraćaj potpuno je zamenjen trolejbusima 1952, a u Nišu 1958.

Perspektivni razvoj industrije cementa

Društveni plan privrednog razvoja Jugoslavije od 1957 do 1961 predviđa da proizvodnja cementa u 1961 poraste na 2.400.000 tona.

Na bazi istim planom predviđenog obima i strukture građevinskih radova,²¹ te dosadašnjeg iskustva u pogledu potrošnje cementa u zavisnosti od njihovog obima i strukture, očekuje se da će domaća potrošnja cementa u 1961 iznositi oko 1.900.000 tona odnosno potrošnja po stanovniku porasti na oko 100 kg.

Ostatak predviđene proizvodnje od oko 500.000 tona, prema onome što se može zasad sagledati, moći će da se plasira na inostrana tržišta.

Rekonstrukcijom dotrajalih fabrika,²² sem sigurnosti rada i popravljivanja kvaliteta njihove proizvodnje, postići će se i povećanje za oko 100.000 tona/god. kapaciteta u tim fabrikama. U 1961 smatra se da će ukupni kapaciteti za proizvodnju cementa biti oko 2.500.000 tona/god., a njihovo korišćenje oko 96%.

V.B.

²¹ Ukupna vrednost građevinskih radova 1961—358,4 milijardi, od čega kapitalna izgradnja 197,4, a društveni standard 161,0 milijarda.

²² Vidi odeljak »Investicije i kapaciteti«.

Od 1954 ovim preduzećima upravljaju radnički saveti i upravni odbori sastavljeni od članova kolektiva pojedinih gradskih preduzeća. Ona rade po privrednom računu i uključena su u komunalnu privredu gradova sa ostalim preduzećima za komunalne usluge.

Narodni odbori gradova odobravaju preduzećima tarife za prevoz putnika i određuju stope za amortizaciju, kamate i fondove.

Gradska saobraćajna preduzeća obavezna su da svakodnevno održavaju redovan saobraćaj na gradskim i prigradskim linijama — (tramvajskim, trolejbuskim i autobuskim), da vrše tehničke poslove na održavanju ispravnosti vozila, pruga i električne mreže i da rade na usavršavanju gradskog saobraćaja.

Gotovo sva preduzeća udružena su u svoje Stručno udruženje, koje ima za cilj međusobnu izmenu iskustava i rešavanje zajedničkih problema. Preko ovog Udruženja preduzeća su povezana sa Međunarodnom unijom za javni saobraćaj sa sedištem u Brislu koja ima iste ciljeve u međunarodnim razmerama.

Na kraju 1957 godine u preduzećima 12 jugoslovenskih gradova bilo je ukupno 8.369 zaposlenih, od čega 58% u saobraćaju i 42% u servisnoj službi za održavanje i opravke i za građenje osnovnih sredstava. Najveći kolektiv imalo je beogradsko preduzeće (3.552 zaposlena) i zagrebački tramvaj (1.066 zaposlenih).

Tabela 1
RAZVOJ GRADSKOG SAOBRAĆAJA U 12 GRADOVA

Godina	Vozila	Mesta	Hiljada km	Miliona putnika
1939*	550	24.908	23.448	136
1946	477	31.017	22.799	245
1952	836	48.727	40.085	302
1953	909	51.915	43.959	371
1954	922	55.098	48.374	424
1955	1.001	58.349	53.265	469
1956	1.095	62.423	54.226	452
1957	1.137	77.925	60.440	492
Indeks 1957/39	206	312	257	362

* Za 1939 obuhvaćeni su samo tramvaji, a 1940 bilo je u Beogradu i Zagrebu prosečno 57 autobusa u radu i prevezeno je 18,7 miliona putnika.

Kapaciteti gradskog saobraćaja

Ukupan broj svih vozila povećan je od 1939 do 1957 od 550 na 1.137 ili za 107%, ne uzimajući u obzir broj autobusa u 1939. Za poslednje tri godine, od 1954 do 1957, broj vozila povećan je za 14%. U 1957 je bilo ukupno

oko 78.000 mesta, što prema 1939 predstavlja porast od 212%. Broj mesta za poslednje tri godine povećan je za 34%. Ove razlike dolaze zbog uvođenja u saobraćaj modernijih vozila s većim brojem mesta nego što su imala ranije (tabela 2).

Tabela 2
KAPACITETI SAOBRAĆAJA U 12 GRADOVA 1957

Gradovi	Tramvaji	Auto-busi	Trolej-busi	Ukupno kola	Ukupno mesta	Prosečno u radu
Beograd	148	154	82	384	29.524	60
Zagreb	199	54	—	253	18.366	82
Ljubljana	31	18	24	73	5.514	60
Sarajevo	44	57	—	101	6.510	60
Skopje	—	56	—	56	2.977	34
Rijeka	—	45	10	55	3.795	78
Novi Sad	10	33	—	43	2.655	54
Subotica	63	10	—	73	3.375	44
Osijek	33	—	—	33	1.650	70
Niš	20	17	—	37	1.950	54
Dubrovnik	15	5	—	20	927	60
Split	—	9	—	9	682	75
Ukupno 1957	563	458	116	1.137	77.925	63
Ukupno 1939	550	—	—	550	24.980	—

U odnosu na ukupan broj stanovništva u 12 gradova u 1957 su na 1.000 stanovnika dolazila prosečno 42 mesta ili prosečno 1.640 stanovnika na 1 vozilo.

Zbog tehničkog stanja vozila, 1957 je bilo prosečno oko 63% vozila u radu, tj. prosečno 740 vozila ili oko 50.000 mesta. U ranijim godinama, kada je tehnička ispravnost vozila bila nepovoljnija, bilo je u radu još manje vozila odnosno mesta.

Ukupni kapaciteti gradskog javnog saobraćaja u 12 gradova imaju sada sledeću strukturu vozila: 48% tramvaja, 39% autobusa i 13% trolejbusa. Od 1955 do 1957 povećan je broj vozila i vršena je zamena starih vozila novim. U nekim gradovima ide se ka postepenom ukidanju tramvajskog saobraćaja (Ljubljana, Novi Sad). Zbog toga se učešće tramvaja u gradskom saobraćaju postepeno smanjuje.

Ove promene odrazile su se i na raspored ukupnog broja putnika na pojedine vrste saobraćajnih sredstava. U 1957 svega 60% putnika u svim gradovima koristilo je tramvaje, dok je autobuse koristilo 25%, a trolejbus 15% (tabela 3).

Tabela 3
STRUKTURA PREVOZA PO VRSTAMA VOZILA

godina	Broj putnika u %		
	tramvaj	trolejbus	autobus
1952	72,8	14,2	13,0
1953	73,4	14,8	11,8
1954	68,3	13,4	18,2
1955	67,2	11,9	20,9
1956	64,3	11,8	23,9
1957	60,0	15,0	25,0

Uvođenjem savremenih vozila (trolejbusa i autobusa) umesto starih tramvaja nastale su od 1954 do 1957 znatne promene i u ukupnoj kilometraži. Još veće razlike postoje između sadašnjeg i predratnog stanja. Ukupna kilometraža svih vozila od 1954 do 1957 povećana je za 24% prema povećanju broja vozila za 14% i putnika za 16%. Ove razlike dolaze delom zbog povećanja prosečne brzine, a delom i zbog boljeg tehničkog stanja novih vozila (tabela 4).

Tabela 4
PREĐENI KILOMETRI (U hiljadama)

	1954	1955	1956	1957	1957/1954
Ukupno	48.374	53.265	54.226	60.440	124
Od toga:					
tramvaji	30.954	32.674	32.169	33.313	107,6
trolejbusi	4.167	4.270	4.577	6.988	167,7
autobusi	13.253	16.321	17.480	20.139	152

Najveći porast kilometraže u ovom periodu ostvaren je na Rijeci (54%), u Sarajevu (33%) i Beogradu (31%), a najmanji u Skopju (6%).

U ukupnoj kilometraži učešće autobusa povećalo se od 20% u 1952 na 33% u 1957, a učešće tramvaja smanjilo od 70,5% na 55%, dok učešće trolejbusa u 1957 iznosi 12%.

Naglo povećanje kilometraže kod autobusa imalo je za posledicu i znatno povećanje ukupnih troškova saobraćaja, s obzirom na potrošnju guma i kraći vek trajanja ovih vozila. Na povećanje troškova uticala je u poslednjoj godini i obimna zamena starih autobusa nabavljenih iz inostranstva novim iz domaće i strane proizvodnje. Kod tramvaja, međutim, vršena je neznatna zamena, i najveći broj tramvaja je predratne konstrukcije.

Postepeno zamenjivanje tramvaja novim trolejbusima i autobusima imalo je odraza i na prosečnu brzinu. Tako je, naprimer, prosečna brzina tramvaja ostala 13 km/čas, a prosečna brzina autobusa povećala se od 16 na 18 km/čas.

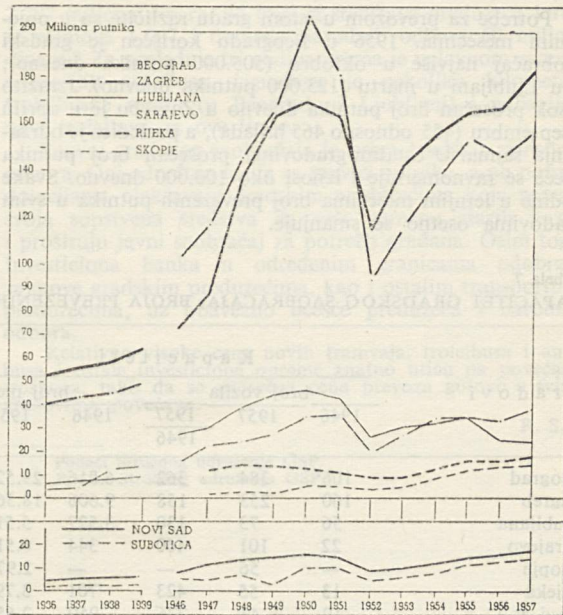
Dinamički kapaciteti novih vozila (trolejbusa i autobusa) su relativno veći nego kod starih tramvaja. Međutim, nove konstrukcije tramvaja ne zaostaju po veličini, brzini i udobnosti za trolejbusima i autobusima, a ekonomičniji su za eksploataciju zbog dužeg veka trajanja i jeftinijeg pogona i održavanja.

Obim prevoza

U 1957 prevezeno je u 12 gradova ukupno 492 miliona ili prosečno 1,347.000 putnika dnevno. Od toga samo na Beograd i Zagreb dolazi oko 69%, na Sarajevo, Ljubljanu i Skopje ukupno 16%, a na ostalih sedam gradova svega 15% ukupnog broja putnika (tabela 5).

Tabela 5
BROJ PREVEZENIH PUTNIKA (U hiljadama)

	1954	1955	1956	1957	1957/1954
Ukupno	424.045	469.222	451.600	491.954	116
Od toga:					
tramvaji	297.986	322.683	297.140	293.827	98
trolejbusi	58.784	57.523	54.694	72.990	124
autobusi	67.275	89.016	99.766	124.137	184

U velikim gradovima potrebe stanovništva su srazmerno veće ne samo zbog broja stanovnika, već i zbog češćeg korišćenja javnih saobraćajnih sredstava, što dolazi zbog prostiranja grada, udaljenosti mesta stanovanja od mesta rada, veće zaposlenosti stanovništva i većeg priliva posetilaca.

Po jednom stanovniku 1957 u Beogradu prosečno je dolazilo 365 vožnji godišnje, u Zagrebu 370, Osijeku, na Rijeci i u Sarajevu od 200 do 250, Novom Sadu i Subotici od 170 do 180, Nišu 104, a Skopju i Splitu samo 80 odnosno 40 vožnji godišnje. U Dubrovniku zbog jakog priliva turista, po jednom stalnom stanovniku dolaze prosečno 222 vožnje godišnje. Ranijih godina ukupan obim prevoza bio je znatno manji, ali je i prosečan broj vožnji po stanovniku bio niži. Za poslednje tri godine povećan je prosečan dnevni prevoz putnika u svim gradovima, osim u Ljubljani (tabela 6).

Posle rata, od 1946 do 1957, ukupan broj putnika povećao se (od 245 na 492 miliona godišnje) oko 100%. Za poslednje tri godine, od 1954 do 1957, porast obima iznosi 16%. Najveći porast za poslednje tri godine bio je u Splitu (120%), Subotici (56%) i Skopju (50%), a najmanji u Nišu (6%). Jedino je u Ljubljani prevezeno 1957 za 22% manje putnika nego 1954. Smanjenje broja putnika u Ljubljani, i pored znatnog poboljšanja saobraćaja i proširenja trolejbuske mreže (umesto tramvaja), posledica je poskupljenja prevoza, a delimično i većeg korišćenja individualnih prevoznih sredstava (bicikli, motocikli).

Tabela 6
PROSEČAN DNEVNI BROJ PUTNIKA

Gradovi	(U hiljadama)	
	1953	1957
Beograd	390	500
Zagreb	323	427
Ljubljana	82,5	67
Sarajevo	76,8	106
Skopje	12,0	37
Rijeka	26,4	47,0
Novi Sad	27,9	47,4
Osijek	31,9	38,5
Subotica	11,6	36
Niš	17,9	19,9
Dubrovnik	9,5	12,2
Split	2,2	9,0
Prosečno dnevno	1.017	1.347

Potrebe za prevozom u istom gradu različite su u pojedinim mesecima. 1956 u Beogradu korišćen je gradski saobraćaj najviše u oktobru (505.000 putnika dnevno), a u Ljubljani u martu (123.000 putnika dnevno). Izrazito visok prosečan broj putnika dnevno u Zagrebu je u aprilu i septembru (455 odnosno 465 hiljada), a posledica je održavanja sajma. U ostalim gradovima prosečan broj putnika kreće se ravnomernije i iznosi oko 100.000 dnevno. Svake godine u letnjim mesecima broj prevezenih putnika u svim gradovima osetno se smanjuje.

Tabela 7

KAPACITET GRADSKOG SAOBRAĆAJA, BROJA PREVEZENIH PUTNIKA I BROJA STANOVNIKA U 12 GLAVNIH GRADOVA

Gradovi	Kapaciteti						Prevezeni putnici u milionima			Broj stanovnika u hiljadama		
	broj vozila			broj mesta			1946	1957	1957 1946	1948	1957	1957 1948
	1946	1957	1957 1946	1946	1957	1957 1946						
Beograd	106	384	362	6.816	29.524	433	72,0	182,4	252	389,1	500,0	128
Zagreb	160	253	158	9.606	18.366	191	116,0	155,9	134	290,7	420,0	144
Ljubljana	56	73	130	3.527	5.514	156	26,9	24,5	90	127,1	145,0	114
Sarajevo	22	101	460	344	6.510	1.900	4,1	38,7	940	118,8	155,0	130
Skopje	—	56	—	—	2.977	—	—	13,5	—	91,5	156,0	171
Rijeka	13	55	423	701	3.795	541	1,8	17,1	950	73,0	80,0	110
Novi Sad	19	43	226	950	2.655	280	7,9	17,3	506	77,7	93,0	120
Subotica	46	73	159	2.208	3.375	152	6,5	13,1	201	112,5	78,0	70
Osijek	23	33	143	1.380	1.650	120	9,0	14,0	155	50,4	58,0	130
Niš	20	37	185	1.500	1.950	130	3,0	7,3	263	50,7	70,0	140
Dubrovnik	15	20	133	485	927	190	2,0	4,7	265	15,6	21,0	135
Split	18	99	216	630	2.440	387	1,2	3,3	275	50,0	82,0	164

Najveće opterećenje saobraćaja u svima gradovima je u jutarnjim i popodnevničkim časovima, kad zaposleno stanovništvo odlazi ili se vraća s rada. Broj putnika tada je približno dvostruko veći nego u ostalim časovima. Isto tako broj putnika prosečno je veći u radnim nego u prazničnim i nedeljnim danima.

Ove neravnomernosti po mesecima, pojedinim danima i u različito doba dana zahtevaju znatne rezerve u vozilima. Neravnomernosti u opterećenju prouzrokuju slabije iskorišćavanje vozila. Zbog nedostatka rezervnih kola u našim gradovima, ne mogu se zadovoljiti sve potrebe u časovima opterećenja, te dolazi do neudobne vožnje, ali i do srazmerno velikog iskorišćavanja kapaciteta.³

Stanovništvo u gradovima

Za 10 godina između dva rata (od 1921 do 1931) gradsko stanovništvo u 25 jugoslovenskih gradova povećalo se za 40%, dok se ukupno stanovništvo povećalo samo za 17%. Posle rata, između dva popisa 1948 i 1953 (za pet godina), gradsko stanovništvo u 27 gradova (s Rijekom i Pulom) povećalo se za 20%, dok se ukupno stanovništvo povećalo za 7,35%.⁴ Udeo gradskog stanovništva prema ukupnom stanovništvu povećao se između dva rata od 8% na 9,6%, a posle rata za pet godina od 11,5% na 13%. Ovo pokazuje sve bržu urbanizaciju stanovništva Jugoslavije, što je posledica izmenjene privredne strukture i razvoja industrije. Povećanje gradskog stanovništva zahteva uvođenje odnosno proširuje gradski saobraćaj (tabela 7).

Samo u 12 većih gradova u kojima je i pre rata postojao javni gradski saobraćaj, ukupan broj stanovnika za 20 godina povećao se za 57% (1939 u ovim gradovima bilo je približno 1,2 miliona stanovnika, a 1957⁵ 1,87 miliona stanovnika). Za isto vreme, to jest 20 godina, ukupan obim prevoza povećao se za 262%. To znači da potrebe prevoza u ovim gradovima rastu prosečno dvostruko brže od porasta gradskog stanovništva (indeks 362:157).

Posle rata stanovništvo velikih gradova raslo je prosečno 1,6 puta brže nego u toku prve dekade posle Prvog svetskog rata. Međutim, stanovništvo u manjim gradovima (ispod 50.000 stanovnika) raslo je još brže nego u velikim.

I u manjim gradovima uvodi se postepeno javni saobraćaj, ali u znatno manjem obimu nego u 12 većih gradova. U ovim manjim gradovima (Banja Luka, Karlovac, Maribor, Mostar, Trbovlje, Tuzla i dr.) javni saobraćaj obavljan je 1955 s 56 autobusa, a 1956 s 59 autobusa.

³ U našim gradovima broj putnika na 1 km dostiže na nekim linijama 11 do 12 putnika, dok je u drugim evropskim gradovima prosečno 4 do 5 putnika na predeni kilometar.

⁴ Podaci za stanovništvo pre i posle rata uzeti su iz službenih publikacija o popisima.

⁵ Godišnjak SZS za 1958.

Prihodi gradskog saobraćaja

Prihodi od gradskog saobraćaja u poslednjim godinama pokazuju brži porast od porasta broja putnika. Dok je ukupan obim prevoza u 12 gradova 1957 u odnosu na 1954 povećan za 16%, ukupan prihod pokazuje porast od 82%, što znači da je prosečna cena vožnje povećana (od 7,60 na 12 din.). Porast prihoda u pojedinim gradovima je različit. U ovom periodu u Beogradu je prihod u porastu za 86%, Zagrebu za 46%, a Ljubljani za 65%. U ostalim gradovima porast se kreće od 35% do 100% (tabela 8).

Tabela 8

PRIHODI GRADSKOG SAOBRAĆAJA

(U milionima din.)

	1954	1955	1956	1957	1957/1954
Ukupno	3.231,5	4.003,9	4.626,0	5.862,1	182
Od toga:					
tramvaji	1.949,6	2.232,7	2.464,0	2.792,5	143,2
trolejbusi	406,8	479,1	550,9	939,6	230
autobusi	875,1	1.292,1	1.611,1	2.130,0	244

S obzirom na različiti broj putovanja godišnje po jednom stanovniku u gradovima, izdaci stanovništva za gradski saobraćaj su vrlo različiti. U Beogradu, naprimer, po jednom stanovniku 1957 dolazi prosečno 4.800 din., Zagrebu 3.800, a u ostalim gradovima od 560 do 2.700 din. godišnje. U strukturi ukupnih izdataka stanovništva, izdaci za gradski saobraćaj 1957 dostižu u Beogradu 3,5%, Zagrebu 2,7%, Ljubljani 1,5%, a Skopju svega 1,2%, i Splitu 0,7%.⁶ I ovaj podatak ukazuje na razlike u pojedinim gradovima u korišćenju javnih saobraćajnih sredstava i zadovoljenju potreba u prevozima.

Tabela 9

PROSEČNE CENE VOŽNJE

(u dinarima)

Gradovi	1954	1957	Indeks
Beograd	8,2	13,1	160
Zagreb	6,5	10,3	159
Ljubljana	5,8	12,3	212
Sarajevo	7,2	10,9	151
Rijeka	13,7	24,7	180
Split	23,6	14,1	60
Dubrovnik	8,3	11,6	140
Osijek	6,9	7,6	110
Subotica	6,0	6,3	105
Novi Sad	8,6	10,6	123
Niš	8,7	13,9	160
Skopje	11,0	11,1	101
Prosečno 12 gradova	7,6	11,9	157
Tramvaj	6,5	9,5	173
Autobus	13,0	17	130
Trolejbus	6,9	13,0	190

Prosečne cene prevoza u pojedinim gradovima i promene prosečne cene za poslednje tri godine dolaze kao posledica povećanja troškova za održavanje javnog saobraćaja, a njihova raznolikost je odraz različite dužine putovanja i sistema tarifa u pojedinim gradovima. U Beogradu i Zagrebu je postojala do juna 1957 jedinstvena cena prevoza, bez obzira na daljinu putovanja. U Ljubljani i u većini drugih gradova cena prevoza zavisi od dužine putovanja. U Beogradu je polovinom 1957 uvedena nova tarifa, po kojoj se na nekim dužim linijama naplaćuje niža cena za kraća putovanja, a viša za vožnju na celoj dužini linije.

⁶ Izračunato prema podacima Biltena Narodne banke, br. 2/58.

Prosečna cena jedne vožnje zavisi i od stepena korišćenja povlastica za stalne putnike s mesečnim kartama. Od juna 1957 ukinute su u Beogradu povlastice za službenike i radnike, a ostale su samo povlastice za dake i invalide, što je znatno povećalo prihod od saobraćaja i prosečne izdatke stanovništva.

Prosečna cena jedne vožnje za svih 12 gradova povećana je za poslednje tri godine za 57% (tabela 9). Najveće povećanje nastalo je kod trolejbusa, uglavnom u Beogradu (indeks 190), zatim tramvaja (indeks 173), a najmanje kod autobusa (indeks 130). U 1957 najniže prosečne cene ostvarene su u Subotici (6,3 din.) i u Osijeku (7,6 din.), a najviša na Rijeci (24,7 din.). Na Rijeci prevladavaju linije za prigradski saobraćaj. U svim gradovima prosečna cena 1957 bila je veća nego 1956, osim u Splitu.

Najveće povećanje nastalo je do 1957 u Ljubljani, gde je od 5,8 din. prosečna cena dostigla 12,3 din. (indeks 212), kao rezultat veoma povećanih troškova nabavkom novih trolejbusa i autobusa za zamenu tramvaja.

Tendencija povećanja cena produžava se i u 1958, jer preduzeća i gradovi ulažu velike investicije za gradski saobraćaj, što povećava troškove i cenu vožnje.

Investicije

U posleratnom periodu investicije za gradski saobraćaj ulagane su uglavnom za nabavljanje autobusa u svim gradovima i trolejbusa u Beogradu, Ljubljani i na Rijeci. Relativno malo je investirano za tramvajski saobraćaj u gradovima gde je i ranije postojao. Osnovica za amortizaciju (nabavna vrednost svih vozila i ostalih uređaja) dostigla je na kraju 1957 21,2 milijarde din. za sva gradska preduzeća zajedno.⁷ Međutim, sadašnja vrednost, po odbitku višegodišnjeg otpisa, iznosi svega 10.968 miliona din. Na osnovu toga se može ocenjivati prosečna istrošenost svih osnovnih sredstava (tabela 10).

Tabela 10

PROSEČNA ISTROŠENOST OSNOVNIH SREDSTAVA

Godina	Osnovica	Vrednost	% istrošenosti
1955	13.362	5.681	57,5
1956	16.078	7.751	51,8
1957	21.206	10.968	48,3

U ranijim godinama istrošenost osnovnih sredstava bila je znatno veća nego 1957. Na poboljšanje su uticale nove investicije za obnovu i proširenje gradskog saobraćaja. U 1957 za nova vozila i ostalu opremu investirano je ukupno 2.292 miliona dinara, od čega iz sredstava preduzeća 1.165, iz zajmova 1.067 i dotacija narodnih odbora 60 miliona dinara.⁸ Za poslednje tri godine vršena je uglavnom zamena najstarijih autobusa, izgrađeno je nekoliko kilometara trolejbuske mreže (u Beogradu i Ljubljani) i nabavljen novi trolejbusi za ove linije.

Razvoj gradskog saobraćaja je briga gradskih narodnih odbora. Oni određuju tarife za prevoz putnika, a po potrebi dotacijama olakšavaju gradskim preduzećima koja nemaju svoja sopstvena sredstva da vrše zamenu starih vozila i proširuju javni saobraćaj za potrebe građana. Osim toga, Investiciona banka u određenim granicama odobrava zajmove gradskim preduzećima, kao i ostalim transportnim preduzećima, uz obavezno učešće preduzeća i narodnih odbora.

Relativno visoke cene novih tramvaja, trolejbusa i autobusa i ostale investicione opreme znatno utiču na povećanje troškova, tako da se prosečna cena prevoza gotovo u svima gradovima povećava.

R. S.

⁷ Podaci Stručnog udruženja GSP.

⁸ Podaci Stručnog udruženja GSP.

PRIVREDA U PRVOM POLUGODU 1958

U prvom polugodu ove godine ostvaren je dalji razvoj privrede. On je postignut u oblasti proizvodnje i zaposlenosti, spoljnotrgovinskoj razmeni, investicijama i potrošnji. Tempo razvoja je usporen prema prošloj godini, što je i očekivano i predviđeno društvenim planom za ovu godinu, jer je prošla godina bila godina izvanrednog uspona privrede.

Proizvodnja i zaposlenost

Industrija. — Ukupan obim industrijske proizvodnje u prvom polugodu ove godine veći je za 12% prema istom periodu prošle godine. Iako je u industrijskoj proizvodnji, kada se posmatra celo polugode, ostvareno povećanje predviđeno društvenim planom za ovu godinu, ipak se njen razvoj ne može oceniti kao sasvim zadovoljavajući, jer stopa postepenog opada. Ona je u prvom kvartalu iznosila 15%, dok u drugom iznosi 10%.

Razvoj industrijske proizvodnje po narodnim republikama je veoma različit. Manji porast i izvesno zaostajanje, u odnosu na opšti prosek, pojavljuju se u Hrvatskoj i Sloveniji.

Indeks industrijske proizvodnje po narodnim republikama:

	Januar—jun 1958
	Januar—jun 1957
Srbija	117
Hrvatska	108
Slovenija	108
Bosna i Hercegovina	111
Makedonija	138
Crna Gora	141

Osim u proizvodnji uglja, sve ostale industrijske grane povećale su proizvodnju. Značajnije je porasla proizvodnja elektroenergije, nafte, prehrambene industrije, metalne i elektroindustrije i duvana, dok je kod ostalih grana porast umereniji.

Porast industrijske proizvodnje po granama:

	Januar—jun 1958
	Januar—jun 1957
Industrija ukupno	112
Elektroenergija	124
Ugalj	99
Nafta	114
Crna metalurgija	111
Obojena metalurgija	108
Nemetali	111
Metalna industrija	114
Brodogradnja	113
Elektroindustrija	124
Hemiska industrija	108
Industrija građevinskog materijala	106
Drvena industrija	109
Industrija papira	107
Tekstilna industrija	109
Industrija kože i obuće	113
Industrija gume	109
Prehrambena industrija	116
Grafička industrija	116
Industrija duvana	163

U strukturi proizvodnje ostvarene su dalje promene u smislu bržeg porasta proizvodnje sredstava rada i potrošne robe.

Struktura industrijske proizvodnje:

	Januar—jun 1958
	Januar—jun 1957
Sredstva rada	117
Reprodukcioni materijal	110
Potrošna roba	116

Industrija je u prvom polugodu bila dobro snabdevena sirovinama i drugim reprodukcijom materijalom iz domaćih izvora i uvoza. Manja potražnja u ovoj godini dovela je do porasta zaliha industrijskih proizvoda, što je kod velikog broja proizvoda normalizovalo promet, jer su zalihe industrijskih proizvoda krajem prošle godine bile male. Međutim, zalihe pojedinih proizvoda, zbog otežanog plasmana na spoljnom i manje potražnje na unutrašnjem tržištu, porasle su preko nivoa potrebnog za obavljanje redovnog prometa.

Poljoprivreda. — Poljoprivredna proizvodnja u ovoj godini, mada znatno niža nego prošle godine prema privremenim procenama, biće iznad proseka za poslednjih pet godina. Na rezultate u poljoprivredi delovale su, s jedne strane mere preduzimane za njen razvoj ranijih i ove godine, a, s druge strane, nepovoljni vremenski uslovi.

Prolećna setva je obavljena pod nepovoljnim vremenskim uslovima; međutim, i pored toga, zasejane površine su nešto manje od prošlogodišnjih.

Struktura setvenih površina:

	(U hiljadama hektara)		
	1957	1958	Indeks 1958/1957
Ukupna setvena površina	7.130	7.020	98
Od toga:			
Zita	5.740	5.580	97
Industrijsko bilje	350	335	96
Povrtno bilje	502	488	97
Krmno bilje	541	610	113
Ugari i neobrađeno	485	611	126

Uslovi u prolećnoj setvi nisu dozvoljavali da se u punom obimu zaseju zita, industrijsko bilje i povrće. Jedan deo ovih površina zasejan je kasno kukuruzom, a ostale su neobrađene površine sa oko 125.000 ha usled nemogućnosti izvršenja setve zbog naglog prelaska iz vlažnog u sušni period u toku same prolećne setve.

Ratarska proizvodnja u celini, s obzirom da u njoj učestvuju žitarice sa oko 80%, bez učešća krmnog bilja, kreće se na visini prosečne godišnje proizvodnje u periodu 1953/57 godine.

Proizvodnja glavnih ratarskih kultura*:

	(U hiljadama tona)				
			Indeksi		
	1953/57	1957	1958	1958 1953/57	1958 1957
Pšenica i raž	2.455	3.380	2.930	119	87
Ječam	410	604	494	119	82
Ovas	334	484	302	90	62
Kukuruz	3.935	5.666	3.800	102	70
Šećerna repa	1.459	2.030	1.300	89	64
Suncokret	98	93	50	51	54
Duvan	39	56	30	77	54
Konoplja	273	312	250	92	80
Krompir	2.330	3.310	2.300	99	70
Pasulj	180	179	125	69	70

* Na osnovu procene Saveza poljoprivredno-šumarskih komora.

U ratarskoj proizvodnji problem predstavlja slab prinos kabaste stočne hrane. Međutim, iz prošle godine su ostale znatne količine stočne hrane, te i pri ozbiljnom podbacivanju prinosa u ovoj godini ne bi trebalo da dođe, u celini gledano, do smanjenja stočnog fonda, ako se preduzmu odgovarajuće mere za njegovo očuvanje.

Po rejonima postoje bitne razlike u ratarskoj proizvodnji. Severozapadni delovi zemlje, Slovenija i delovi Hrvatske imaju ratarsku proizvodnju iznad proseka, dok su istočni, južni i neki centralni delovi zemlje s vrlo slabom ratarskom proizvodnjom, a Vojvodina i Slavonija, kao osnovna ratarska područja, kreću se negde oko prosečne proizvodnje. Najslabiju ratarsku proizvodnju imaju uža Srbija sa Kosmetom, manji deo Makedonije i istočna Bosna.

Poljoprivredni proizvođači koji su primenjivali savremene agrotehničke mere nisu pretrpeli bitnu štetu od suše. Tako je 40.000 hektara pod italijanskim sortama pšenice, s punom agrotehnikom, dalo oko 16.000 vagona pšenice ili prosečno 40 mtc po ha.

Građevinarstvo. — Obim građevinske proizvodnje je za 16% veći nego za prvih šest meseci prošle godine.

Od ukupno izvršenih građevinskih radova u prvom polugodu ove godine 48% otpada na radove društvenog standarda. Učešće društvenog standarda u ukupnim građevinskim radovima iznosilo je u prošloj godini 42%. Pošto u građevinskim radovima na društvenom standardu velikim delom učestvuju stanbena izgradnja, može se zaključiti da doneti propisi o stanbenoj izgradnji nisu u toku prvog polugoda doveli do njenog zastoja.

Struktura građevinskih radova:

	Januar—jun 1957	Januar—jun 1958
Ukupni građevinski radovi	100	100
Od toga:		
kapitalna izgradnja	58	52
društveni standard	42	48

Usled velike tražnje doslo je početkom godine do skoka cena nekih građevinskih materijala. Međutim, od aprila 1958 nije zabeleženo dalje pomeranje cena.

Saobraćaj. — Ukupan obim prevoza robe u prvom polugodu ove godine ostvaren je nešto više (101,4) nego u istom periodu prošle godine. Pojedini vidovi saobraćaja ostvarili su različite rezultate. Značajniji porast prevoza postignut je jedino u javnom autosaobraćaju. Železnički, pomorski i rečni saobraćaj su uglavnom po obimu prevoza na nivou ostvarenom u prošloj godini, dok po ostvarenim tonskim kilometrima železničkog i pomorskog saobraćaja izvršeni prevoz je za 3,5% odnosno 8,5% niži.

Ostvareni obim prevoza robe po granama saobraćaja:

	Januar	Januar	Januar	Indeksi	
	—jun	—jun	—jun	1957	1958
	1956	1957	1958	1956	1957
Železnički saobraćaj u 000 tona	23.472	26.760	26.797	114	100
Pomorski saobraćaj u 000 tona	1.920	2.174	2.192	113	101
Rečni saobraćaj u 000 tona	1.080	1.532	1.525	141	100
Javni autosaobraćaj u 000 tona	2.142	2.718	3.121	127	115
Vazdušni saobraćaj u tonama	426	495	468	116	95

Na obim prevoza robe železnicom uticao je manji prevoz uglja, ruda i nemetala, drveta i građevinskog materijala.

Železnica je raspoloživim kapacitetima uglavnom savladivala zahteve za prevozom. Do neblagovremenog podmirjenja privrede u kolima dolazilo je povremeno, i to uglavnom u specijalnim i zatvorenim vagonima zbog povremenog jačeg prevoza žitarica kao i neblagovremenog obezbeđenja kolskog prostora.

Za razliku od prvog, u drugom tromesečju ostvareni prevoz robe u pomorskom saobraćaju smanjen je prema istom periodu prošle godine, i to uglavnom zbog opadanja prevoza uvozne robe domaćom flotom.

U javnom autosaobraćaju i dalje se ostvaruje tendencija porasta obima prevoza robe i putnika. U prvom polugodu jedino je ovaj vid transporta povećao obim prevezene robe prema istom razdoblju prethodne godine.

Prevoz putnika u prvom polugodu ove godine povećan je kod svih grana saobraćaja prema istom periodu prethodne godine.

	Indeksi							
	Prevoza putnika				Putničkih km			
	januar—jun	januar—jun	januar—jun	januar—jun	januar—jun	januar—jun	januar—jun	januar—jun
	1957	1956	1958	1957	1957	1956	1958	1957
Železnički saobraćaj	108	108	110	112				
Pomorski saobraćaj	106	104	118	137				
Rečni saobraćaj	134	121	148	113				
Javni autosaobraćaj	141	121	142	125				
Vazdušni saobraćaj	119	111	101	118				

Najveći porast u prevozu putnika, kao što se iz gornje tabele vidi, ostvaren je u prošloj i ovoj godini u javnom autosaobraćaju.

Zaposlenost. — Na početku ove godine zaposlenost je značajnije porasla. U prvom tromesečju broj zaposlenih u privredi je bio veći za oko 170 hiljada ljudi ili 9% prema istom periodu prošle godine. U drugom tromesečju došlo je do opadanja stope porasta zaposlenih, ali se ona još uvek održava na dosta visokom nivou, tako da je u periodu januar—jun broj zaposlenih u privredi bio veći za oko 150.000 novih radnika i službenika ili 8% u odnosu na isto razdoblje prošle godine.

Indeksi kretanja broja zaposlenih po privrednim oblastima:

	Januar—jun 1958	Januar—jun 1957
Ukupno privreda	108	
Od toga:		
industrija	109	
poljoprivreda	106	
šumarstvo	98	
građevinarstvo	106	
saobraćaj	105	
trgovina i ugostiteljstvo	101	
zanatstvo i ostalo	120	

Najveći porast zaposlenosti ostvaren je u zanatstvu i stanovno-komunalnoj delatnosti, zatim industriji, građevinarstvu i poljoprivredi, dok je u ostalim oblastima umereniji, a u šumarstvu i neznatno ispod prošlogodišnjeg stanja.

Izneto kretanje zaposlenosti u industriji obuhvata i ono osoblje koje je zaposleno u industrijskim preduzećima na poslovima neindustrijskog karaktera. Broj zaposlenih samo u industrijskoj delatnosti porastao je za 9%.

Okolnost da se kod većine grana industrije stopa porasta zaposlenosti kreće oko postignutog nivoa proizvodnje ukazuje na minimalni napredak u produktivnosti rada.

I pored dosta visokog porasta broja zaposlenih u proteklom periodu, broj nezaposlenih krajem prvog polugoda je neznatno veći nego pri kraju istog perioda prošle godine, što ukazuje na stalno i relativno brzo prelijanje poljoprivrednog stanovništva u druge privredne oblasti.

Stanje broja nezaposlenih po kvalifikacijama:

	J u n	
	1957	1958
Radnici:		
kvalifikovani	14.143	14.168
nekvalifikovani	72.950	76.899
Službenici:		
stručni	5.874	6.851
pomoćni	1.630	1.390
Omladina koja želi da izučava zanat	3.039	2.485

Broj lica na materijalnom obezbeđenju u junu mesecu ove godine iznosi 16.873 prema 19.130 u istom mesecu prošle godine, što znači da je jedan deo radne snage sa pravom na materijalno obezbeđenje ponovno uposlen.

Spoljna trgovina

Za robnu razmenu sa inostranstvom u prvom polugodu ove godine karakteristično je ne samo povećanje njenog obima, već i skladniji razvoj izvoza i uvoza. Robna razmena je povećana za 9%, i to većim delom zbog povećanja izvoza. Izvoz je povećan za 19%, a uvoz za 6%. Takvi odnosi u razmeni pozitivno su delovali na platni bilans, te je i deficit tekućeg platnog bilansa smanjen.

U periodu januar—jun izvezeno je robe u vrednosti od 61,6 milijarde din. prema 51,9 milijarde u istim mesecima prethodne godine. Stopa porasta izvoza je u ovom periodu manja nego u dve prethodne godine, mada je izvoz u drugom tromesečju znatnije povećan.

Kretanje izvoza po tromesečjima:

	(U milijardama)			
			Indeksi	
	1957	1958	1957	1958
			1956	1957
I tromesečje	25,5	28,6	131	112
II tromesečje	26,4	33,0	110	125
Ukupno	51,9	61,6	119	119

Poseban problem predstavlja realizacija izvoza industrijskih proizvoda. U prošlim godinama najveći deo ukupnog porasta odnosio se na industrijski sektor, dok je u ovoj godini povećanje izvoza ostvareno isključivo većim izvozom poljoprivrednih proizvoda.

Struktura izvoza:

	(U milijardama)			
	Januar	Januar	Indeksi	
	—jun	—jun	1957	1958
	1957	1958	1956	1957
Ukupan izvoz	51,9	61,6	119	119
Izvoz industrijskih proizvoda	40,4	41,1	133	102
Izvoz poljoprivrednih proizvoda	11,5	20,5	88	178

Izvoz industrijskih artikala je dakle u celini veći za oko 2% u odnosu na isti period prošle godine. Međutim, pritom treba imati u vidu da je indeks fizičkog volumena izvoza industrijskih proizvoda nešto veći od gore prikazanog zbog izvesnog pada izvoznih cena, koji je pogodio neke važnije industrijske proizvode.

Zaostajanje izvoza je izrazito u nekim našim tradicionalnim izvoznim granama. Tako je izvoz obojene metalurgije niži nego u istom periodu prošle godine za 23%, nemetala za 23%, drvne industrije i šumarstva za 12%, hemiske industrije za 43%. Isto tako izvoz goriva (uglja i naftinih derivata) je niži za 34%, crne metalurgije za 42% i tekstilne industrije za 23%. U poslednja dva meseca počeo je da zaostaje i izvoz

elektroindustrije, koji je u celom polugodu viši za 0,2%. Na taj način izvoz u velikoj većini industrijskih grana ne samo što zaostaje u odnosu na planske zadatke, već je i niži nego u odgovarajućim mesecima prošle godine.

U ovom periodu porastao je izvoz metalne industrije za 81%, brodogradnje za 320%, industrije papira za 53%, kože za 47%, prehranbene za 58%, duvana za 72%. Porast izvoza napred iskazanih grana iznosi oko 7,7 milijardi din., koliko je za ove grane i predviđeno u ovogodišnjem programu.

Zaostajanje industrijskog izvoza ispoljeno je u većoj meri u prvom tromesečju, dok u drugom on pokazuje izvestan manji porast.

Izvoz industrijskih proizvoda po tromesečjima:

	(U milijardama)				
				Indeksi	
	1956	1957	1958	1957 1956	1958 1957
I tromesečje	14,4	20,0	18,9	139	94
II tromesečje	16,0	20,4	22,2	128	109
Ukupno	30,4	40,4	41,1	133	102

Na zaostajanje industrijskog izvoza uticali su izmenjeni uslovi na spoljnim tržištima, kao i nedovoljno brzo prilagođavanje naše spoljne trgovine novonastaloj situaciji. Međutim, u prethodnom periodu postoje povoljniji uslovi za razvoj industrijskog izvoza jer su mogućnosti plasmana na inostranim tržištima na početku drugog polugoda poboljšane. Sem toga, u prvom polugodu preduzet je niz mera za ubrzanje izvoza. Izvoz poljoprivrednih proizvoda porastao je veoma značajno, i to uglavnom izvoz ratarskih proizvoda.

Izvoz poljoprivrednih proizvoda:

	(U milijardama)	
	Januar—jun 1957	Januar—jun 1958
Ratarstvo	1,6	9,9
Voćarstvo	0,2	0,1
Stočarstvo	7,4	6,3
Ribarstvo	0,3	0,2
Primarna prerada		
poljoprivrednih proizvoda	1,5	3,5
Šumski proizvodi	0,5	0,5
Ukupno	11,5	20,5

Izvoz ratarskih proizvoda povećan je zahvaljujući, pre svega, izvozu kukuruza, koji u ovom periodu iznosi oko 7 milijardi din. U prošlog godini kukuruz nije bio zastupljen u našem izvozu.

Uvoz robe u prvom polugodu izvršen je u iznosu od 105,6 milijardi din. prema 99,6 milijardi u istom razdoblju prethodne godine. Za kretanje uvoza u ovoj godini je karakteristično da su stope porasta, zabeležene u prošlog godini, u opadanju.

Kretanje uvoza po tromesečjima:

	(U milijardama)		
	1957	1958	Indeks 1958/1957
I tromesečje	40,5	49,2	121
II tromesečje	59,1	56,4	95
Ukupno	99,6	105,6	106

Struktura uvoza po ekonomskoj nameni izgleda ovako:

	(U milijardama)		
	Januar—jun 1957	Januar—jun 1958	Indeks 1958/1957
Ukupan uvoz	99,6	105,6	106
Reprodukcioni materijal	54,2	56,4	104
Prehranbeni proizvodi	27,9	18,0	65
Roba lične potrošnje	3,9	6,2	159
Oprema	13,6	25,0	184

Mada je uvoz reprodukcioni materijala skoro na istom nivou kao prošle godine, uvoz čitavog niza važnijih proizvoda je povećan, jer se istovremeno izmenila struktura uvoza sirovina u ovom periodu. Smanjen je uvoz mineralnih goriva i još nekih drugih proizvoda, dok svi ostali važniji proizvodi beleže porast.

Od osnovnih prehranbenih artikala uvezeno je 480.000 tona pšenice i pšeničnog brašna, 78.000 tona šećera, 18.000 tona masnoća i oko 30.000 tona raznih prehranbenih proizvoda.

Uvoz opreme je znatno veći u ovoj godini, jer je korišćenje ranije zaključenih investicionih zajmova bilo značajnije u ovoj godini.

Investicija

U prvom polugodu ove godine nastavljena je visoka investiciona delatnost, koja prevazilazi okvire postavljene Saveznim društvenim planom. Za ocenu ovakve investicione delatnosti u ovoj godini značajno je podvući da ona dolazi posle godine kada su investicije takode bile na visokom nivou.

U prvom polugodu ove godine isplate za investicione radove su veće za 20% od isplata u istom periodu prethodne godine. Na povećanje investicija u ovoj godini uticale su pojačane isplate za investicione radove iz sredstava Opšteg investicionog fonda i sredstava privrednih organizacija.

Isplate za investicione radove:

	(U milijardama)		
	Januar—jun 1957	Januar—jun 1958	Indeks 1958 1957
Savezne investicije	49,3	71,1	144
Investicije narodnih republika, odbora i privrednih organizacija	109,7	121,8	111
Od toga:			
narodnih republika	12,6	10,9	86
narodnih odbora	36,1	34,9	97
iz amortizacionih fondova	38,2	45,5	119
iz ostalih fondova			
privrednih organizacija	22,8	30,5	134
Ostalo	14,6	14,7	101
Ukupno	173,6	207,6	120

Investicije iz Opšteg investicionog fonda porasle su u ovoj godini iz više razloga. Planirani obim ovog fonda za ovu godinu je veći u odnosu na izvršenje u prethodnoj godini za oko 25%. Kao drugi razlog porasta isplata za investicione radove iz ovog fonda može se navesti pojačani uvoz opreme, pretežno iz inostranih sredstava. U prvom polugodu ove godine uvezeno je za 15,6 milijardi din. više pomenute opreme nego u istom periodu prethodne godine. Pored toga, u ovoj godini sredstva ovog fonda su blagovremeno stavljena korisnicima na raspoloženje, a tranše su odobravane na višem nivou pod pretpostavkom da se u celini neće utrošiti.

Isplate za investicione radove iz Opšteg investicionog fonda u oblasti industrije i rudarstva naročito su intenzivne kod onih objekata koji su započeti u ranijim godinama i koji se nalaze u završnoj fazi izgradnje. U ovu grupu spadaju objekti crne metalurgije i prerađivačke industrije. Isplate za objekte koji su započeti u prošlog i ovoj godini su slabije, jer su pripreme za te investicije u zakašnjenju.

U oblasti poljoprivrede, investicije iz Opšteg investicionog fonda imaju dvostruko jaču dinamiku nego u prethodnoj godini. Međutim, investicije se nisu kretale na svim sektorima ravnomerno.

Investicije narodnih odbora i republika su na nižem nivou od prethodne godine, i njihov indeks iznosi 94. Ovakav nivo investicija je posledica smanjenja investicija iz fondova za kreditiranje investicija, budžeta i posebnih društvenih fondova. Stanbeni fondovi pokazuju povećanje za skoro 30%.

Investicije privrednih organizacija pokazuju znatan porast u odnosu na prethodnu godinu, i njihovo povećanje u prvom polugodu ove godine u odnosu na isti period prethodne godine iznosi oko 25%.

S obzirom da sredstva privrednih organizacija učestvuju sve više u ukupnim investicijama, nameće se potreba njihovog jačeg usmeravanja u finansiranje onih namena koje su predviđene programom privrednog razvoja.

Ekonomska struktura investicija za prvo polugode ove godine odstupa od strukture koja je bila u istom periodu prethodne godine i strukture koja je predviđena po planu za 1958.

Ekonomska struktura investicija:

	(U milijardama)					
	Januar—jun 1957	Plan za 1958	Januar—jun 1958	iznos struktura	iznos struktura	iznos struktura
Industrija i rudarstvo	63,1	36,3	170,0	36,5	70,3	33,9
Poljoprivreda	15,3	8,8	65,0	14,5	24,9	12,0
Šumarstvo	3,0	1,7	8,0	1,7	1,6	0,8
Građevinarstvo	3,8	2,2	12,5	2,7	6,7	3,2
Saobraćaj	37,6	21,7	85,4	18,3	38,9	18,7
Trgovina	9,5	5,5	23,0	5,0	11,2	5,4
Zanatstvo	2,0	1,2	4,0	0,9	2,7	1,3
Svega privreda	134,3	77,4	367,9	79,1	156,3	75,3
Neprivredne investicije	39,3	22,6	97,3	20,9	51,3	24,7
Ukupno	173,6	100,0	465,2	100,0	207,6	100,0

Odnos između privrednih i neprivrednih investicija pokazuje da su neprivredne investicije iznad planiranog nivoa i onoga što je postignuto u istom periodu prethodne godine. Povećanje učešća neprivrednih investicija je posledica povećanih stanbeno-komunalnih investicija za 31% i investicija državnih organa za 58%, dok kulturno-socijalna delatnost pokazuje smanjenje za 27%. U stanbeno-komunalnu delatnost utrošene su 33,8 milijarde din., od kojih na čistu stanbenu delatnost otpadaju 24,3 milijarde din., a na komunalnu 9,5 milijardi din.

Investicije državnih organa održavaju se na visokom nivou, i isplate u prvom polugodu ove godine su za 4,2 milijarde din. veće nego u istom periodu prethodne godine. Mere koje su preduzete za ograničenje njihove delatnosti krajem prvog polugoda nisu još došle do izražaja.

U zaključku treba istaći da su investicije u prvom polugodu ove godine u odnosu na isti period prethodne godine veće za oko 34 milijarde din. i da to dolazi delimično kao posledica povećanja uvoza opreme. Ako se isključi uvozna oprema, porast investicija iz domaćih sredstava iznosi oko 18 milijardi din. Međutim, porast fizičkih obima iz domaćih sredstava je niži zbog porasta cena investicionih materijala i usluga.

Obrtna sredstva privrede i krediti

Ukupna obrtna sredstva privrede povećana su krajem juna 1958 u odnosu na kraj prethodne godine za 81 milijardu din., dok su u odnosu na kraj prethodnog meseca smanjena za 6,6 milijardi din.

Stanje i kretanje ukupnih obrtnih sredstava:

(U milijardama)

Godina	Stanje krajem juna	Promene u odnosu na	
		kraj prethodne godine	kraj prethodnog meseca
1956	868,8	+ 99,2	+ 33,5
1957	1.121,6	+ 112,1	+ 29,6
1958	1.302,5	+ 81,3	— 6,6

Kretanje ukupnih obrtnih sredstava privrede sredinom 1958, upoređeno sa istim periodom ranijih godina, pokazuje izvesne promene. Naime, dok su u ranijim godinama ukupna obrtna sredstva početkom godine postepeno rasla i znatnija povećanja ostvarila sredinom godine, u toku 1958 zabeležen je početkom godine ubrzan porast sa izvesnim usporavanjem prema sredini godine. Ova promena u tendenciji kretanja pomenutih sredstava ima svog osnova u promeni finansiranja obrtnih sredstava privrede i predstavlja tendenciju trajnog karaktera.

Izvori obrtnih sredstava:

(U milijardama)

	Stanje na dan 30 juna 1958	Promene u odnosu na	
		kraj prethodne godine	kraj prethodnog meseca
Fondovi obrtnih sredstava	409,5	+ 23,5	+ 8,3
Krediti	871,9	+ 52,3	— 17,0
Zajmovi za obrtna sredstva	21,1	+ 5,5	+ 2,1
Ukupno	1.302,5	+ 81,3	— 6,6

Stanje i promene obrtnih sredstava po privrednim oblastima

(U milijardama)

Privredna oblast	Stanje obrtnih sredstava na dan 30 juna 1958	Promene krajem juna u odnosu na kraj prethodne godine	
Industrija i rudarstvo	668,1	+ 26,0	
Poljoprivreda	66,2	+ 7,6	
Građevinarstvo	40,7	+ 7,5	
Saobraćaj	30,1	+ 0,6	
Trgovina i ugostiteljstvo	453,3	+ 36,2	
Zanatstvo	29,8	+ 3,1	
Ostale oblasti	11,3	— 0,5	
Neraspoređeno	3,0	+ 0,8	
Ukupno	1.302,5	+ 81,3	

Najznačajnije povećanje obrtnih sredstava u toku prvih šest meseci tekuće godine ostvarili su industrija, trgovina i poljoprivreda, no s tim da je ovo povećanje znatno blaže od povećanja ostvarenog u istom periodu prethodne godine.

Potrošnja stanovništva

B u d ž e t i. — Ukupni rashodi svih budžeta bez narodne odbrane i izdataka za unapređenje privrednih oblasti bili su za 8,2 milijardi din. ili 8% veći nego u istom periodu prošle godine.

Rashodi saveznog budžeta, bez narodne odbrane, efektivno su veći za 1,3 milijardu din. ili 6%. U okviru ukupnih saveznih rashoda, lični rashodi su porasli za 49%, a materijalni za 6%. Investicije u prvih šest meseci ove godine bile su za oko 30% niže nego u 1957.

Rashodi budžeta narodnih republika i odbora su porasli za oko 9% u odnosu na isti period prošle godine. Najveći porast je ostvaren kod ličnih rashoda, koji su prema istom periodu prošle godine zabeležili povećanje za 9,7 milijardi din. ili 29%.

Snažan porast ličnih rashoda uglavnom je posledica povećanja plata po novom Zakonu o javnim službenicima. Pored toga, povećanje ličnih izdataka proizilazi i iz porasta zaposlenosti kao i uvođenja doprinosa budžetima iz ličnih dohodaka.

Materijalni rashodi budžeta veći su prema istom periodu prethodne godine za oko 8%, što znači da se isti kreću nešto iznad predviđenih okvira za ovu godinu, dok su isplate na ime dotacija ustanovama sa samostalnim finansiranjem izvršene približno na nivou iz 1957.

Budžetske investicije su zadržale i dalje relativno nizak nivo prema ostvarenju u prošloj godini. U periodu od šest meseci isplate za investicije su ostvarene u iznosu od 7,4 milijardi din. i one su za 41% niže nego prošle godine.

P r i h o d i i r a s h o d i s t a n o v n i š t v a. — Kupovna moć stanovništva u ovoj godini imala je blažu stopu porasta nego prošle godine. Tome je doprinelo više momenata. Prihodi stanovništva su porasli u prvih šest meseci za 17%, dok je u prošloj godini porast iznosio 22%. Na ovakav razvoj prihoda imale su uticaja mere ograničenja u formiranju ličnih dohodaka radnika i službenika, kao i umereniji porast prihoda sela. Na kupovnu moć stanovništva uticalo je i smanjenje korišćenja potrošačkih kredita, kao i bolja i efikasnija naplata poreza od poljoprivrednih proizvođača.

Prihodi stanovništva*

(U milijardama)

	Januar—jun 1957	Januar—jun 1958	I n d e k s i	
			1957	1958
Platni fond	184,5	218,8	119	143
Socijalna primanja	60,3	66,8	111	122
Prihodi od prodaje poljoprivrednih proizvoda	66,8	81,4	122	154
Ostali prihodi	45,0	50,9	113	156
Ukupni prihodi	356,6	417,9	117	143

* U ovoj tabeli u ukupnim prihodima stanovništva nisu uračunati prihodi koje ono realizuje iz inostranstva kao ni prihodi koji nastaju u međusobnim odnosima stanovništva. U tom pogledu se ukupni prihodi stanovništva, dati u ovom pregledu, razlikuju od podataka u Statističkom biltenu Narodne banke.

Porast fonda plata u periodu januar—jun ove godine proizilazi iz povećanih prosečnih nominalnih primanja i veće zaposlenosti. Ostvareni platni fond nije rezultat isplate po novom načinu raspodele dohotka privrednih organizacija, te se zbog toga zasada još ne može sagledati njegovo dalje kretanje. Pored toga, u proteklom periodu bilo je na snazi ograničenje isplate plata, koje je nedavno ukinuto, te treba očekivati da će ovo uticati na izvestan porast nominalnih primanja u narednom periodu.

Kod ocene kretanja platnog fonda treba imati u vidu da je on značajno povećan u prošloj godini, tako da njegov ukupan porast prema 1956 iznosi 43%. U isto vreme zaposlenost je porasla za oko 15%, tako da su prosečna nominalna primanja veća za 25%.

U okviru ukupnog platnog fonda, kao rezultat isplate po novom Zakonu o javnim službenicima, platni fond zaposlenih van privrede u vremenu januar—jun ove godine je porastao u većem obimu nego plate zaposlenih u privredi.

Prihodi sela su porasli za 22% prema prošloj godini, i to kao rezultat prenetih većih tržišnih viškova i višeg nivoa cena (oko 5%) u odnosu na isti period prethodne godine.

Prihodi sela najvećim delom su porasli prodajom osnovnih poljoprivrednih proizvoda (žitarice, industrijsko bilje, koža, vuna i dr.). Od prodaje stoke prihodi su povećani za svega oko 2%, i to kao rezultat višeg nivoa cena. Cene stoke u ovoj godini su na višem nivou za oko 15% u odnosu na isti period prošle godine.

Razvoj otkupnih cena, zatim preduzete mere na sređivanju tržišta poljoprivrednih proizvoda doveli su do toga da su se prihodi sela ravnomernije ostvarivali nego što je to bio slučaj u prošloj godini.

U regulisanju kupovne moći sela od značaja je povećana naplata poreza u ovoj godini. Nivo naplaćenog poreza od poljoprivrednih proizvođača u vremenu januar—jun ove godine je porastao za 38% prema istom periodu prošle godine. Na smanjenje kupovne moći stanovništva, i to prvenstveno radnika i službenika, uticalo je i smanjeno korišćenje potrošačkih kredita. U ovoj godini saldo potrošačkih kredita je smanjen za 8,2 milijardi din., dok su u istom periodu prošle godine potrošački krediti porasli za 12,4 milijardi din.

Sa povećanjem prihoda stanovništva rastu i ulozi na štednju. Od početka godine od kraja juna oni su porasli za 8,1 milijardi din. i dostigli iznos od 39,7 milijardi din.

Kao rezultat ostvarenih prihoda stanovništva i preduzetih mera za regulisanje njihove kupovne moći, rashodi stanovništva za robu, ugostiteljstvo i usluge povećani su u ovoj godini za 9%, što predstavlja daleko blaži porast nego u prošloj godini kada su porasli za 27%.

Kod ocene kretanja lične potrošnje radnika i službenika potrebno je imati u vidu da su uporedo sa porastom njihovih prihoda rasli i troškovi života. Prema statističkim podacima troškovi života radnika u vremenu januar — jun ove godine porasli su za 9% prema istom periodu prošle godine. Ovaj podatak ne može se uzeti kao siguran, jer se bazira na teoretskoj listi četvoročlane porodice. Naime, sama teoretska lista ne daje u potpunosti stvarnu strukturu potrošnje. No, i pored toga što su troškovi života verovatno blaže porasli nego što ih prikazuje statistika, ta razlika ne može biti značajna.

Porast troškova života pretežnim delom proizlazi iz povećanih troškova za ishranu i usluge.

Porast troškova za ishranu posledica je porasta cena mesa i mesnih preradevina, voća i povrća. Prema prošloj godini usluge su na višem nivou za oko 5%, i one su najvećim delom povećane kod zanatskih usluga.

I pored porasta troškova života, realne plate radnika su se uglavnom zadržale na prošlogodišnjem nivou. Kada se platni fond koriguje porastom zaposlenosti i prikazanim troškovima života dolazi se do zaključka da su realne plate globalno porasle za 1%. Ovo predstavlja prosečno povećanje. Činjenica je, međutim, da troškovi života stanovništva u velikim gradovima brže rastu nego u manjim mestima zbog osetnijeg porasta cena poljoprivrednih proizvoda i usluga.

Tržište i cene

U prvom polugodu 1958 ostvaren je mirniji razvoj tržišta nego prethodne godine. Ovo se ogleda kako u kretanju cena industrijske robe tako i u kretanju cena poljoprivrednih proizvoda. Kod cena proizvođača industrijske robe zabeležen je blagi porast pretežno zbog promena plafoniranih cena, dok su maloprodajne cene ostale nepromenjene. Isto tako otkupne cene poljoprivrednih proizvoda nisu dalje rasle, već su se zadržale na nivou dostignutom u prošloj godini. Jedino cene namalo poljoprivrednih proizvoda bile su u porastu do meseca maja, kada je njihov porast zaustavljen.

Situacija na tržištu poljoprivrednih proizvoda je sredinom godine izmenjena. Nepovoljne vremenske prilike uticale su na smanjenje poljoprivredne proizvodnje uopšte, a naročito na smanjenje proizvodnje stočne hrane. Teže su pogođeni uža Srbija, Makedonija i jedan deo Bosne i Hercegovine. U pomeutim krajevima došlo je, s jedne strane, do nestašice stočne

hrane i povećanja njihovih cena, a, s druge strane, do povećane ponude stoke, što je prouzrokovalo pad cena. Situacija u tim područjima je nešto ublažena preduzetim merama (obežbeđenje stočne hrane i povećan otkup stoke od strane socijalističkog sektora), no i dalje postoji potreba preduzimanja mera u cilju očuvanja stočnog fonda.

Snabdevenost tržišta industrijskim proizvodima je zadovoljavajuća. Iako se industrijska proizvodnja ostvaruje s nižom stopom nego u prošloj godini, usled usporene unutrašnje i izvozne potražnje došlo je do porasta zaliha industrijskih proizvoda kako u industrijskim preduzećima tako i u trgovini.

Zalihe gotovih proizvoda u industriji povećane su za 22%. U okviru ukupnog povećanja zaliha najviše su porasle zalihe potrošne robe, pri čemu je porast neprehranbenih proizvoda bio značajniji.

Ukupne zalihe u trgovini pokazale su nešto blaži porast nego zalihe gotovih proizvoda kod industrijskih proizvođača. Prema decembru prošle godine one su porasle za 11%.

Opšti nivo cena proizvođača industrijskih proizvoda porastao je u januaru ove godine za 1% u odnosu na decembar 1957, a u junu beleži dalji porast za 1%. U okviru opšteg povećanja cena, izvesno pomeranje je usledilo kod cena reprodukcionog materijala i sredstava rada, dok su se cene potrošne robe zadržale na prošlogodišnjem nivou. Do pomeranja cena došlo je kod uglja, nafte, nekih proizvoda obojene metalurgije (ruda boksita i aluminijuma u bloku), metalne industrije (odlivci od čelika) i industrije građevinskog materijala.

Maloprodajne cene industrijskih proizvoda i dalje su stabilne, tj. zadržale su se na nivou iz prošle godine.

Za razvoj prilika na poljoprivrednom tržištu je karakteristično da je u ovoj godini zaustavljena tendencija porasta otkupnih cena, koja je bila izražena u prošloj i nastavljena u januaru mesecu ove godine. Do izvesnog smirivanja otkupnih cena došlo je u februaru i aprilu, dok su u maju i u junu bile u blagom padu.

I pored mirnijeg kretanja otkupnih cena poljoprivrednih proizvoda, maloprodajne cene su do maja bile u stalnom porastu. U pomenutom mesecu bile su za 12% više nego u decembru prošle godine. U junu nije došlo do daljeg pomeranja maloprodajnih cena poljoprivrednih proizvoda. Nepovoljnom kretanju maloprodajnih cena doprineli su dobrim delom i još nerešeni problemi snabdevanja gradova.

Najznačajniji porast maloprodajnih cena zabeležen je kod mesa i mesnih proizvoda, voća i povrća i alkoholnih pića.

Cene usluga do meseca maja ove godine bile su u stalnom porastu. Ovaj porast je utoliko značajniji što je usledio posle povećanja cena u 1957. Prosečni nivo cena usluga u prošloj godini porastao je za 5%, a ista stopa porasta ostvarena je i ove godine.

V. C.

GRAĐEVINARSTVO U 1957

U skladu s perspektivnim planom društvenog razvika od 1957 do 1961, u 1957 znatno je povećana građevinska proizvodnja. Planirani obim građevinskih radova čak je i premašio usled povećanog priliva sredstava u investicione fondove, koji je usledio povećanoj aktivnosti u svim oblastima privrede. Postignuti nivo proizvodnje u građevinarstvu je posledica razvoja proizvodnih snaga u poslednjim godinama.

Obim i struktura građevinske proizvodnje

Upoređenje vrednosti proizvodnje u oblasti građevinarstva u 1957 prema 1956 pokazuje da je postignuto povećanje od 25,8% na svim sektorima (računato u cenama iz 1957), a povećanje pojedinih sektora i grana iznosilo je:

	(U milijardama)			
	Vrednost proizvodnje		Indeksi	
	Cene 1957	Cene 1956	1956	1957
	1957	1956	1956	1957
Ukupno	280,2	223,1	214,5	125,8
Društveni sektor	245,4	194,6	187,1	126,2
građenje	215,6	174,1	167,4	124,0
redovno održavanje	19,5	11,9	11,4	163,8
sporedni pogoni	2,5	2,4	2,3	104,1
projektovanje	7,8	6,2	6,0	126,0
Privatni sektor	34,8	28,5	27,4	122,1

Perspektivnim društvenim planom predviđeni obim građevinske proizvodnje u 1957 u vrednosti od 259,8 milijardi din. izvršen je sa 108%.

Raščlanjivanje izvedenih radova po strukturi proizvodnje pokazuje znatnu promenu strukture u korist objekata društvenog standarda.

Vrsta objekata odnosno radova	(U milijardama)			
	1957		1956	
	Vrednost	Struktura	Vrednost	Struktura
Ukupno	269,9	100,0	206,1	100,0
Hidrograđevinski objekti	22,1	8,3	17,4	8,4
Saobraćajni objekti	39,2	14,5	37,7	18,3
Ostali objekti nisko- gradnje	21,4	7,8	15,9	7,7
Privredne zgrade i objekti	42,1	15,5	35,3	17,2
Zgrade i objekti društve- nog standarda	110,5	40,9	73,8	35,8
Ostale vrste objekata i radova	15,1	5,6	14,4	7,0
Redovno održavanje	19,5	7,4	11,6	5,6

Učešće radova na objektima društvenog standarda od 40,9% ukupnih radova već se približava planiranom proseku od 46% za period od 1957 do 1961.

U privatnom sektoru povećan je obim građevinskih radova, naročito kod podizanja stanbenih zgrada. Od ukupne sume izvedenih radova u tom sektoru, koja je iznosila u 1957 34,8 milijarde dinara, vrednost izgradnje stanbenih zgrada iznosila je 30,6 milijardi dinara ili 88% od ukupne vrednosti izvedenih radova u tom sektoru (u 1956 87%).

Skoro kod svih vrsta građevinskih radova povećan je i fizički obim izvedenih radova u 1957 u odnosu na 1956.

U 1957 izgrađen je 44.531 stan sa ukupnom površinom od 2.290.233 m², od toga 17.979 stanova s površinom od 989.288 m² u društvenoj svojini. U odnosu na 1956 izgrađeno je u 1957 za 20% više stanova odnosno za 18% veća površina stanova, od toga za 25% više stanova odnosno za 16% veća površina stanova u društvenoj svojini.

U sopstvenoj režiji investitora u 1957 izvršeno je 16,2% građevinskih radova, dok je u 1956 ovaj procenat iznosio 22,7%. Relativno učešće režije u 1957 se znatno smanjuje, ali, s obzirom na veći obim radova, apsolutno smanjenje u odnosu na 1956 znosi svega 10%.

Na povećanje proizvodnje u 1957 naročito je povoljno uticalo blagovremeno donošenje društvenih planova. Građevinska preduzeća su bila u mogućnosti da bolje iskoriste sezonu i sprovedu racionalniju organizaciju radova na gradilištima.

Građevinska preduzeća

Broj građevinskih preduzeća u 1957 smanjen je na 410 (od 434 koliko ih je bilo u 1956) uglavnom zbog nepovoljnih prilika na tržištu u 1956 (znatno smanjenje obima građevinskih radova).

Od ukupnog broja preduzeća, 279 bavilo se visokogradnjom (238 izgradnjom društvenog standarda, a 41 izgradnjom privrednih objekata), niskogradnjom 91, hidrogradnjom 18 i montažom 22.

Karakteristično je da se smanjio broj preduzeća za izgradnju objekata visokogradnje, dok je povećan broj svih ostalih vrsta preduzeća. Specijalizovana preduzeća u domenu niskogradnje i hidrogradnje napuštaju specijalizaciju i bave se u sve većem obimu izvođenjem drugih vrsta radova (uglavnom radova na visokogradnji). Tako su u 1954 neka preduzeća izvodila od 69—92% specijalizovanih radova, dok se učešće specijalizovanih radova kod istih preduzeća smanjilo na 44—68% od ukupno izvedenih radova u 1957. Ovo ukazuje na nesređene odnose na tržištu koji ne deluju u pravcu razvijanja specijalizacije preduzeća.

Kadrovi u građevinarstvu

Kretanje broja zaposlenog osoblja u 1957 mesecima ne pokazuje takve oscilacije kao u 1956. Relativno je smanjen broj službenika, dok je relativno i apsolutno znatno porastao broj nekvalifikovanih radnika. U znatno manjoj meri je porastao broj visokokvalifikovanih radnika.

	1956		1957	
	Broj	Struktura	Broj	Struktura
Ukupno zaposleno osoblje	197.613	100,0	220.343	100,0
Radnici	165.206	83,6	187.585	85,1
visokokvalifikovani	12.926	6,5	14.897	6,8
kvalifikovani	49.280	24,9	55.175	25,0
priučeni	36.061	18,2	37.910	17,2
nekvalifikovani	66.939	34,0	79.603	36,1
Službenici	32.407	16,4	32.758	14,9
s visokom spremom	6.624	3,4	6.415	2,9
sa srednjom spremom	13.623	6,9	14.082	6,5
s nižom spremom	6.210	3,1	6.428	2,9
pomoćni	5.950	3,1	5.833	2,6

Povećanje broja ukupno zaposlenog osoblja od 12% u 1957 u odnosu na 1956 iznosi: kod radnika 14%, a službenika svega 1%. Ovakvo kretanje radne snage posledica je povećanog obima građevinskih radova. Relativno najveće povećanje je kod nekvalifikovane radne snage (19%), što ukazuje na pomnjanje dovoljnog broja kvalifikovanih radnika i na nedovoljno povećanje mehanizacije u građevinarstvu.

Mehanizacija

Prema nepotpunim podacima, u 1957 bruto investicije u građevinarstvu iznosile su 15.410 milijardi din. (bez investicija održavanja u II polugodištu). Ukupne bruto investicije cene se na 17.000 miliona din. prema 10.401 miliona u 1956, ili 63,7% više nego u 1956. Učešće opreme u ukupnim investicijama povećano je od 75% u 1956 na 87% u 1957.

U građevinskim preduzećima opremljenost je relativno niska. Na 1.000 din. vrednosti radova u 1956 otpalo je oko 200 din. vrednosti opreme. Za 1957 podaci još nisu poznati, ali se može računati, na osnovu uloženi sredstava, na izvesno povećanje opremljenosti.

Istrošćenost građevinskih mašina kojima raspolažu građevinska preduzeća iznosi preko 40%. Ipak, pored nedovoljne opremljenosti građevinarstva mehanizacijom, građevinske mašine nisu se koristile u dovoljnoj meri zbog nedovoljno proučirane organizacije radova na gradilištima.

Produktivnost rada

U 1957 izvršeno je 439.000 miliona efektivnih radnih časova, što iznosi 15,5% više od izvršenih časova u 1956 (380.125 miliona efektivnih radnih časova). Zaostajanje povećanja broja izvršenih efektivnih radnih časova za povećanjem vrednosti proizvodnje ukazuje i na povećanje produktivnosti rada u građevinarstvu.

Veće korišćenje radnog vremena u 1957 u odnosu na ranije godine uglavnom je posledica boljeg korišćenja radne sezone. Uporedo s povećanjem proizvodnih snaga u građevinarstvu povećava se i produktivnost rada:

	1957	1956
Vrednost rada jednog efektivnog časa	480	458
Indeks	105	100

Iako na promenu vrednosti rada jednog efektivnog časa radnika (vrednost izvršenih radova) broj izvršenih efektivnih radnih časova utiče, pored povećanja produktivnosti rada, i na povećanje cena građevinskih materijala i promene strukture radova, ipak ovaj pokazatelj može dati približnu orijentaciju u pogledu pravca kretanja produktivnosti rada.

Kapaciteti građevinarstva su se povećali delimično povećanjem mehanizacije, a delimično i prilivom nekvalifikovane radne snage.

U 1957 pokazuje se osetno povećanje dobiti u strukturi bruto produkta građevinske proizvodnje:

Vrsta troškova	1957*	1956
Materijalni troškovi	63,8	68,3
Amortizacija s kamatom na osnovna sredstva	5,0	6,5
Rate sa doprinosima	24,1	21,4
Dobit i porez na promet	7,1	3,7

* Stanje za 9 meseci.

Završni radovi

Sve veće učešće izgradnje objekata društvenog standarda u proizvodnji građevinarstva prouzrokovalo je u prošloj godini povećanje neusklađenosti između kapaciteta za osnovne i završne građevinske radove. Dok je od ukupno ugovorenih radova u zgradarstvu izvršeno 91,3%, izvršenje završnih radova iznosilo je svega 77,3%.

U 1957 građevinsko-zanatski radovi iznosili su 20,4% od ukupnih građevinskih radova, odnosno 31,6% od radova na objektima društvenog standarda.

Struktura radnika u građevinsko-zanatskim i građevinsko-montažnim preduzećima u 1957 bila je:

	P r e d u z e ć a	
	građevinsko-zanatska	građevinsko-montažna
Visokokvalifikovani	15,4	21,0
Kvalifikovani	38,6	43,7
Polukvalifikovani	18,4	18,3
Nekvalifikovani	27,6	17,0

U građevinsko-zanatskim preduzećima gde je bilo zaposleno oko 40.000 radnika, struktura radnika je po brojnomo odnosu povoljnija nego u građevinskim preduzećima, dok je najpovoljnija struktura radnika u građevinsko-montažnim preduzećima; ali, s obzirom na samu prirodu posla u tim preduzećima (pretežno ručni rad koji traži kvalifikovanu radnu snagu) osećao se nedostatak kvalifikovanih kadrova još u znatnijoj meri nego u građevinskim preduzećima.

Opremljenost građevinskog zanatstva je vrlo niska (na 1.000 din. vrednosti izvršenih radova u 1956 otpalo je svega oko 70 din. vrednosti opreme). Za 1957 podaci još nisu poznati, ali se može oceniti da se opremljenost u 1957 u građevinsko-zanatskim preduzećima nešto popravila.

Zbog pomanjkanja stručnih kadrova u preduzećima za završne radove kao i nedovoljne opremljenosti tih preduzeća mehanizacijom, kapaciteti tih preduzeća ne povećavaju se uporedo sa kapacitetima građevinskih preduzeća koja izvođe grube građevinske radove, što ometa izvršenje zadataka, naročito kod izgradnje objekata društvenog standarda.

Prosečna dobit u građevinsko-zanatskim preduzećima iznosila je u 1957 12,8%, a u građevinsko-montažnim preduzećima oko 11%.

Industrija građevinskog materijala

Obim proizvodnje građevinskih materijala u 1957 znatno je povećan:

Vrsta materijala	Jedinica mere	Proizvodnja u godini		Indeks 1957 1956
		1957	1956	
Betonsko gvožđe	t	132.963	87.149	153
Železničke šine i pribor	t	43.698	43.262	101
Keramika za građevinarstvo	t	22.582	10.933	207
Cement	000 t	1.982	1.555	127
Ravno staklo	000 m ²	5.526	4.728	119
Cigla	mil. kom.	896	813	110
Crep	mil. kom.	191	186	103
Rezana građa četinarsa	000 m ³	1.210	1.207	101
Šper ploče	m ³	28.441	24.688	115
Parquet	m ³	41.708	37.262	112

Pored toga, povećana je proizvodnja proizvoda metalne industrije za potrebe građevinarstva za 27%, instalacionog materijala za 94%, boja, firmisa, lakova itd. za 25%, građevinske stolarije za 50% itd.

U industriji građevinskog materijala struktura radne snage je najnepovoljnija:

	1957		1956		Indeks 1957 1956
	Broj	Struktura	Broj	Struktura	
Ukupno	47.445		39.742		119,3
Radnici	42.230	100%	37.229	100%	113,6
visokokvalifikovani		3,7%		3,5%	
kvalifikovani		26,8%		26,2%	
polukvalifikovani		31,5%		31,8%	
nekvalifikovani		38,0%		38,5%	
Službenici	5.215		4.095		106,2

Bruto investicije u industrijske grane koje proizvode za potrebe građevinarstva iznosile su:

Grane industrije	Bez investicionog održavanja u II polugodu		Indeks 1957 1956
	1957*	1956	
Industrija nemetala	5.530	8.228	67
Industrija građevinskog materijala	4.395	2.225	198
Drvena industrija	7.545	5.371	141

* Bez investicionog održavanja u II polugodu.

Za opremu industrije građevinskog materijala odobreno je u 1956 i 1957 iz OIF-a 2.300 miliona din. Ta suma je povećana učešćem investitora na 2.900 miliona din., od čega otpada na rekonstrukciju i modernizaciju ciglana i crepana 2.336 miliona, oko 308 miliona na industriju prefabrikovanih elemenata, a oko 237 miliona na kamenolome. Ipak, sva ta sredstva nisu omogućila znatniji porast proizvodnih snaga u toj grani industrije. Nedostatak opreme nadoknađivan je velikim učešćem radne snage.

Prosečna dobit u preduzećima industrije građevinskog materijala u 1957 iznosila je oko 14,5%.

Projektovanje

Važan uticaj na kvalitet i ekonomiku građevinske proizvodnje čini građevinsko projektovanje. Povećanim zadacima u izgradnji objekata društvenog standarda pojavila su se uska grla kod projektantskih kapaciteta.

Broj ovlašćenih projektanata u 1957 u odnosu na 1956 povećan je za 23%:

	Inženjera			Tehničara			Svega
	arhitekta	građevinskih	ukupno	arhitekta	građevinskih	ukupno	
1957	777	1.457	2.234	471	594	1.065	3.299
1956	642	1.167	1.809	352	427	779	2.588
Indeks 1957/1956	121	125	123	134	140	137	123

Od 711 novoregistrovanih ovlašćenih stručnjaka, u projektantske organizacije uključeno je 21%, tako da je još uvek 53% ovlašćenih projektanata van projektantskih organizacija.

Povećana potražnja građevinskih projekata nije se odrazilala na razvoj i formiranje novih projektantskih kapaciteta. Pored toga, pojavio se i problem spoljnih saradnika, tako da su problemi nesredjenog odnosa na sektoru projektantskih usluga štetno delovali na građevinarstvo u celini. Projektantski kapaciteti u građevinskim preduzećima nisu se afirmirali kao kvalitetnija forma za povezivanje i sređivanje odnosa između projektovanja i građevinske proizvodnje.

U projektantskim preduzećima struktura ukupnog prihoda je znatno drukčija od strukture ostalih grana građevinarstva zbog većeg učešća živog rada:

Vrsta troškova	1957		Indeks 1957 1956
	1957	1956	
Materijalni troškovi i strane usluge	19,8	21,4	93
Amortizacija	1,7	1,9	90
Društveni doprinosi	1,5	1,4	107
Plate s doprinosima	37,4	38,8	97
Dobit s doprinosom budžetima iz ličnog dohotka	39,6	36,5	108

U 1957 bili su zapaženi izvesni rezultati u cilju postizanja bolje saradnje između projektantskih organizacija i građevinskih preduzeća, i to naročito u stanbenoj izgradnji, kao rezultat traženja načina za masovnu izgradnju stanova.

Tržište i cene

Odnosi na tržištu u 1957 bili su još uvek nestabilni. Skokovito kretanje finansijskih sredstava je potencijalno nestabilnost tržišta. Na ovaj način otvarao se široki front za sitne proizvođače sa zanatskim karakterom rada.

Građevinski radovi u 1957 poskupeli su u odnosu na 1956 za oko 4%. Karakteristično je da sve analize cena pokazuju visok porast materijalnih troškova u strukturi cene. Slične tendencije pokazalo je i kretanje cena građevinsko-zanatskih i građevinsko-montažnih radova kao i kretanje cena projektantskih usluga.

M. Br.

AMBULANTNO-POLIKLINIČKE I DISPANZERSKE USTANOVE¹

Ambulantno-polikliničke i dispanzerske ustanove su se za poslednjih 7 godina udvostručile, zahvaljujući naporima koje su uložili narodni odbori, socijalno osiguranje, privredne organizacije i zdravstvena služba (tabela 1).

Tabela 1
STANOVNIŠTVO, OSIGURANA LICA, LEKARI 1950 i 1957

Narodna republika	Godina	Broj		Lekara				
		stanovnika u 000	osiguranih u 000	ambulantno-polikliničkih ustanova	ukupno	u ambulantama i dispanzerima	Broj stanovnika na 1 lekara	Broj osiguranih na 1 lekara
Jugoslavija	1950	16.250	5.197	1.577	5.138	2.227	7.300	2.340
	1957	18.234	7.340	3.353	9.004	4.400	4.140	1.670
Srbija	1950	6.730	1.809	2.148	993	6.780	1.820	
	1957	7.448	2.605	1.315	3.905	1.909	3.900	1.360
Hrvatska	1950	3.820	1.539		1.616	564	6.770	2.730
	1957	4.109	1.951	868	2.634	1.295	3.170	1.510
Slovenija	1950	1.450	809		679	330	4.390	2.450
	1957	1.582	940	463	989	487	3.250	1.930
Bosna i Hercegovina	1950	2.660	796		389	182	14.620	4.370
	1957	3.168	1.156	404	813	434	7.300	2.660
Makedonija	1950	1.200	174		221	94	12.770	1.850
	1957	1.454	495	198	480	221	6.890	2.350
Crna Gora	1950	390	70		85	94	4.150	750
	1957	473	202	105	183	64	7.390	3.160

Broj ovih ustanova povećao se od 1.577 u 1950 na 3.353 u 1957 (za 210%), broj lekara od 2.227 na 4.400 (200%), a broj izvršenih pregleda i usluga od 23.818.000 na 46.357.000 (za 167%). Opterećenje lekara ostalo je gotovo isto, jer je stalno rastao broj bolesnika. Na jednog lekara 1950 dolazilo je 10.700 pregleda, a 1957 10.540.

Znatno se povećao broj pregleda. Na 1.000 stanovnika 1950 registrovano je 1.500, a 1957 2.540 pregleda.

Razvoj ambulantno-polikliničkih i dispanzerskih ustanov

Pre rata postojale su:

sreske i opštinske ambulante, koje su obavljale vakcinacije i preglede socijalno ugroženog stanovništva. Kurativa je u tim ustanovama bila veoma slabo razvijena, jer je dominirala privatna praksa;

ambulante i poliklinike zdravstvenog osiguranja, kao što su okružni uredi za osiguranje radnika, BTO, Bratinska blagajna, Merkur, ambulante zdravstvenih zadruga i zdravstvene službe železničkog osoblja, u kojima su se lečila socijalno osigurana ili učlanjena lica;

dispanzeri i domovi zdravlja u većim gradovima obezbeđivali su izvesnu preventivnu zdravstvenu zaštitu, naročito u borbi protiv tuberkuloze, polnih bolesti, kao i zaštitu dece i omladine. U 1939 bilo je 27 dispanzera za žene, 40 za decu, 90 školskih ambulanaata i 36 antituberkuloznih dispanzera. Ove ustanove pružale su zdravstvenu pomoć samo delu gradskog stanovništva, dok su ostali građani bili zdravstveno nezaštićeni;

privatne ordinacije imali su gotovo svi lekari.

Sve ove ustanove bile su nedovoljne, a naročito broj opštinskih ambulanti. Zdravstvene ustanove bile su koncentrisane u gradovima, dok se na selima obavljala privatna praksa (ukoliko je postojala).

U Srbiji su postojale i zdravstvene zadruge.

¹ Ambulantno-polikliničke i dispanzerske ustanove su sve zdravstvene ustanove, osim bolnica, higijenskih zavoda i apoteke.

Između dva rata zdravstvena zaštita bila je na dosta niskom nivou, što znači da je nasledena veoma primitivna zdravstvena služba.

Posle rata naglo je porastao broj zdravstvenih ustanova. Ovaj uspeh bio bi još veći da razvitak zdravstvene službe nisu pratile ratne posledice i druge teškoće.

Posle oslobođenja proširen je krug osiguranih lica, pa je tako na mali broj postojećih zdravstvenih ustanova izvršen još jači pritisak. Jedna od akutnih teškoća bio je nedovoljan broj lekara i drugih medicinskih i zdravstvenih radnika.

Odmah posle oslobođenja u mrežu javne zdravstvene službe uključene su sve zdravstvene ustanove, sem privatnih ordinacija. Zbog sve većeg broja zdravstveno osiguranih lica lečenje u dispanzerima postaje glavni, a borba protiv oboljenja sporedni zadatak.

Decentralizacija zdravstvene službe pružila je opštinama i srezovima povoljnije mogućnosti za podizanje novih, veoma raznovrsnih zdravstvenih ustanova.

Poslednjih godina se kroz jednu ustanovu obezbeđuje osnovna zdravstvena zaštita koja obuhvata: lečenje bolesnika u ordinaciji i stanu bolesnika; borbu protiv raznih, socijalnih i masovnih bolesti, gde dolazi vakcinacija, izolacija bolesnika, zdravstveno prosvetčivanje i asanacija; staranje da se obezbede i drugi vidovi zdravstvene zaštite pomoću drugih, to jest opštinskih, sreskih ili republičkih zdravstvenih ustanova.

Vrste zdravstvenih ustanova ambulantnog tipa²

Konkretni uslovi i potrebe doveli su do toga da su danas ambulantno-polikliničke i dispanzerske ustanove veoma različite.

Postoje ove ambulantno-polikliničke i dispanzerske ustanove:

Ustanove mešovitog tipa — organizaciono i kadrovski osposobljene za pružanje preventivnih i kurativnih zdravstvenih usluga. To su dom zdravlja, zdravstvena stanica, zdravstvena stanica u preduzeću i stanica za hitnu pomoć.

Ustanove preventivnog tipa u principu pružaju pretežno (dispanzeri) ili isključivo (savetovaništa) preventivno-zdravstvene usluge. Dispanzeri i školske ambulante koje treba da se bave preventivom opterećene su lečenjem bolesnika.

Ove ustanove su: dispanzeri, školske ambulante (dispanzeri), savetovaništa i zavodi za dezinfekciju, dezinsekciju i deratizaciju.

Ustanove u kojima se pretežno leči. — U ovu vrstu ustanova ubrajaju se: poliklinike, ambulante, zubne ambulante i ambulante u preduzećima. Broj poliklinika opada, dok broj ambulanti i dalje raste.

Dom zdravlja nastao je spajanjem ordinacija opšte prakse s poliklinikom i dispanzerima.

Domovi zdravlja imaju: jednu ili više ordinacija opšte prakse u kojima se obavljaju pregledi i lečenja najvećeg broja bolesnika. Ove ordinacije obezbeđuju sve ono što obavljaju zdravstvene stanice; specijalističke ordinacije (internistička, hirurška, stomatološka i dr.) za postavljanje komplikovanih dijagnoza i obavljanje stručnije lekarske intervencije; rentgen kabinet; higijensko-epidemiološki otešak (sa laboratorijom) koji s lekarima opšte prakse i lekarima dispanzerskih odeljenja organizuje i sprovodi preventivne akcije; dispanzerska odeljenja za borbu protiv tuberkuloze, zaštitu dece i žena; zubnu ambulantu; odeljenje za patronažnu službu.

Dom zdravlja može imati i sve druge specijalističke ordinacije, dispanzere i savetovaništa, stacionar (bolničko odeljenje)³, vanbolničko porodišite i stanicu za hitnu pomoć.

² Pod domom zdravlja, zdravstvenom stanicom i poliklinikom ne podrazumevaju se svuda iste ustanove. One često sebi pripisuju nazive viših ustanova, iako u sastavu i radu ne vrše nikakve izmene.

³ »Jugoslovenski pregled«, br. 8/1957, str. 400—402 (22—24).

Relativno najveći broj dobro opremljenih i uređenih domova zdravlja imaju Hrvatska i Slovenija. U 1958 u Srbiji su rasformirani gotovo svi domovi zdravlja, a obrazovane samostalne zdravstvene stanice i samostalni dispanzeri.

Domovi zdravlja uglavnom su postali od poliklinika. Broj domova zdravlja od 1954 do 1957 povećao se, jer su se izvesne zdravstvene stanice spojile s manjim ili većim dispanzerima. Broj kompletnih domova još uvek je nedovoljan (tabela 2).

Tabela 2
DOMOVI ZDRAVLJA I POLIKLINIKE*

Narodna republika	1950	1953	1957	
	Ukupno	Ukupno	Ukupno	Od toga potpunih
Srbija	40	42	151	45
Hrvatska	23	21	53	47
Slovenija	3	5	83	32
Bosna i Hercegovina	5	6	35	28
Makedonija	2	3	22	9
Crna Gora	6	7	12	5
Jugoslavija	79	94	406	166

* Kao potpuni domovi zdravlja uzeti su oni koji imaju najmanje 3 dispanzera, rendgen kabinet i laboratorijum.

Teritorija na kojoj se koriste usluge doma zdravlja je vrlo različita. U praksi dom zdravlja koriste jedna ili više opština, a i čitav srez.

Svojim specijalističkim ordinacijama i dispanzerima dom zdravlja pruža stručnu pomoć zdravstvenim stanicama.

Zdravstvena stanica⁴ nastala je spajanjem ordinacija opšte prakse sa zubnim ambulantama i savetovališta. Zdravstvena stanica ima:

jednu ili više ordinacija opšte prakse, zubnu ordinaciju, savetovalište za majku i dete, savetovalište za žene, školski dispanzer (ambulantu), priručnu laboratoriju, patronažnu službu.

Zdravstvena stanica može imati, ukoliko to zahtevaju mesne prilike, stacionar (bolničko odeljenje), vanbolničko porodilište, a izuzetno i dispanzere odnosno specijalističke ordinacije (tabela 3).

Tabela 3
ZDRAVSTVENE STANICE I SAMOSTALNE AMBULANTE*

Narodna republika	Ustanova	1950	1953	1957
Srbija	Zdravstvena stanica	—	—	186
	Ambulanta	358	461	370
Hrvatska	Zdravstvena stanica	—	—	159
	Ambulanta	201	292	237
Slovenija	Zdravstvena stanica	—	—	24
	Ambulanta	137	291	99
Bosna i Hercegovina	Zdravstvena stanica	—	—	84
	Ambulanta	100	105	101
Makedonija	Zdravstvena stanica	—	—	22
	Ambulanta	37	35	20
Crna Gora	Zdravstvena stanica	—	—	—
	Ambulanta	16	14	44
Jugoslavija	Zdravstvena stanica	—	—	475
	Ambulanta	849	1.198	871

* Pošto su zdravstvene stanice pretežno postale od ambulanti, nemoguće je reći koje zdravstvene stanice odgovaraju sadašnjoj koncepciji. Stoga su na tabeli zajedno obrađene zdravstvene stanice i ambulante. Ukupan broj ovih ustanova u 1957 iznosio je 1.346, što praktično znači da postoji bar jedna u svakoj opštini.

Zdravstvena stanica je osnovna zdravstvena ustanova koju treba da ima svaka opština i svaka stanbena zajednica odnosno veće izdvojeno naselje. Ona pruža stanovnicima

⁴ Propis o sastavu i radu zdravstvene stanice ne odgovara ni stvarnom stanju ni koncepciji te ustanove pa se i ne primenjuje. (»Službeni list FNRJ«, br. 48/1949.)

jedinstvenu osnovnu zdravstvenu zaštitu: tj. leči bolesnike u ordinacijama i kod kuće, sprečava i suzbija zarazne i druge bolesti i obezbeđuje zdravstvenu zaštitu trudnica, majki, školske dece i omladine, obavlja patronažnu službu, prati, proučava i poboljšava uslove pod kojima stanovništvo živi i radi itd.

Zdravstvena stanica se isto tako bavi i zdravstvenim prosvetivanjem naroda.

Prema zadacima, veličini teritorije i broju stanovnika, zdravstvena stanica može imati: 1 do 3 lekara opšte prakse, 1 stomatologa, 2 do 6 medicinskih sestara, 1 do 3 babice, kao i potreban broj higijeničara, dečjih negovateljica i drugih zdravstvenih radnika.

Zdravstvene stanice u preduzećima nastale su od ambulanti u nekim većim preduzećima; iako se još bave pretežno lečenjem, one prvenstveno: sprečavaju štetne uticaje i posledice na zdravlje i radnu sposobnost; ocenjuju sposobnost radnika za određena radna mesta (profesionalna orijentacija) i podižu zdravlje i sprečavaju oboljenja poboljšanjem uslova rada, higijene stanovanja, ishrane.

Lečenje u ovim ustanovama svodi se na preglede i hitne intervencije u toku radnog vremena. Sve ostale preglede i lečenja obavlja teritorijalna zdravstvena stanica. Samo u slučajevima kad teritorijalna (opštinska, gradska) zdravstvena stanica ne postoji, poslove celokupne osnovne zdravstvene zaštite obavlja zdravstvena stanica u preduzeću.

Zdravstvena stanica u preduzeću može imati sve organizacione jedinice jedne zdravstvene stanice.

U svim republikama u preduzećima još postoje i ambulante i zdravstvene stanice. U pretežnom broju slučajeva zdravstvene stanice su ustvari ambulante. One će se tek razviti u prave zdravstvene stanice preduzeća. Porast broja ovih ustanova dokazuje da su se i zdravstvena služba i preduzeća založili da se radnicima obezbedi što bliža i što efikasnija zdravstvena zaštita (tabela 4).

Tabela 4
ZDRAVSTVENE STANICE I AMBULANTE U PREDUZEĆIMA

Narodna republika	Naziv ustanove	1950	1953	1957
Srbija	Zdravstvena stanica	—	—	12
	Ambulanta	84	101	241
Hrvatska	Zdravstvena stanica	—	—	3
	Ambulanta	78	148	191
Slovenija	Zdravstvena stanica	—	—	—
	Ambulanta	62	53	57
Bosna i Hercegovina	Zdravstvena stanica	—	—	—
	Ambulanta	—	78	91
Makedonija	Zdravstvena stanica	—	—	—
	Ambulanta	16	29	72
Crna Gora	Zdravstvena stanica	—	—	—
	Ambulanta	—	1	18
Ukupno	Zdravstvena stanica	—	—	15
	Ambulanta	240	410	670

Dispanzeri prvenstveno suzbijaju oboljenja koja se najčešće pojavljuju, zatim sprečavaju širenje zaraznih bolesti, štite i unapređuju zdravlje dobnih, profesionalnih ili polnih grupa građana. Lečenje bolesnika, koje je ponegde još pretežan deo aktivnosti, spada u drugostepene zadatke ovih preventivnih ustanova.

Pod dispanzerskim radom se podrazumevaju: sistematski i drugi pregledi radi poboljšavanja zdravlja i ustanovljavanja pojava oboljenja, pružanje preventivne pomoći kako bi se otklonili ili sprečili štetni uticaji po zdravlje, zdravstveno prosvetivanje, odstranjivanje zaraznih bolesnika iz sredine u kojoj bi mogli da budu opasni po zdravlje drugih, socijalno medicinska pomoć, usmeravanje društvenih organizacija na zdravstveno korisne aktivnosti, ustanovljavanje određenih vrsta oboljenja i pružanje pomoći bilo neposredno bilo posredstvom drugih zdravstvenih ustanova (zdravstvene stanice, bolnice) i lečenje obolelih.

U našoj zemlji postoje ovi dispanzeri: antituberkulozni (ATD), za zaštitu majke i deteta, za zaštitu žene, školski (ambulance) i kožno-venerični.

Postoji i manji broj antitrahomskih, antireumatičnih, antikancerovnih i drugih dispanzera.

Većina ovih dispanzera su, osim u Srbiji, u sastavu doma zdravlja. U Srbiji dispanzeri su, uglavnom, samostalne zdravstvene ustanove.

U gotovo svim republikama, a i rekim većim gradovima i srezovima rade centralni dispanzeri, koji u stručnom pogledu povezuju dispanzere iste vrste na svojoj teritoriji.

Broj dispanzera od 1950 do 1957 se udvostručio. Međutim, potrebe još nisu zadovoljene. Najmanje je dečjih dispanzera i školskih ambulanti, koji ne obuhvataju ni četvrtinu dece i omladine (tabela 5).

Tabela 5
DISPANZERI I ŠKOLSKJE AMBULANTE

Narodna republika	Godina	Antituberkulozni dispanzer	Dečji	Za žene	Kožno-venerični	Školske ambulante	Ostali dispanzeri
Jugoslavija	1950	124	111	*	*	77	—
	1957	261	249	106	61	214	26
Srbija	1950	49	44	*	*	37	—
	1957	81	105	45	13	92	14
Hrvatska	1950	31	24	*	*	17	—
	1957	79	54	12	17	46	6
Slovenija	1950	27	15	*	*	11	—
	1957	48	44	27	23	39	3
Bosna i Hercegovina	1950	5	3	*	*	2	—
	1957	34	20	8	6	10	3
Makedonija	1950	8	14	*	*	7	—
	1957	12	15	9	2	20	—
Crna Gora	1950	4	11	*	*	3	—
	1957	7	11	5	—	7	—

* U podacima iz 1950 nisu razdvojeni dispanzeri i savetovališta za žene i kožno-venerični, pa zato nisu mogli da budu uneti u tabelu.

Rad ambulantno-polikliničkih i dispanzerskih ustanova

Zdravstvena zaštita razvijala se posle rata u svim pravcima i vidovima, ali je naročita pažnja posvećivana ambulantnom lečenju. Ovakav razvitak diktiralo je naglo povećanje broja zdravstveno osiguranih stanovnika kao i uspeši u podizanju zdravstvene prosvetćenosti naroda.

Povećanjem broja ustanova i lekara, porastao je broj pregleda i drugih zdravstvenih usluga. Porast broja pregleda prevazilazi porast broja ustanova, a samo neznatno zaostaje za porastom broja lekara (tabela 6).

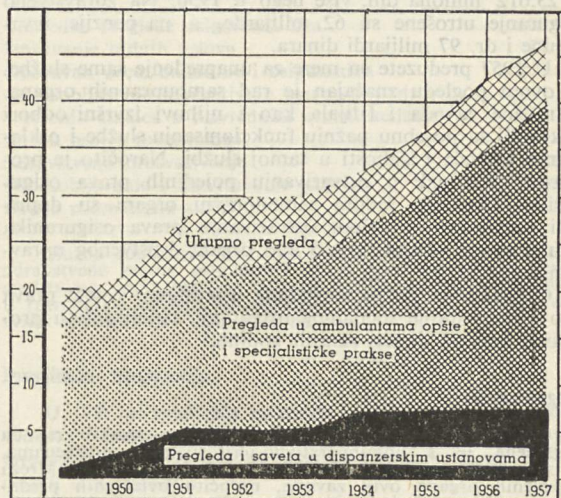
Tabela 6
UPOREĐENJE PORASTA BROJA LEKARA I PREGLEDA

Godina	Broj lekara	Indeks	Broj pregleda	Indeks
1950	2.200	100	27.818	100
1951	2.215	100	28.969	104
1952	2.458	111	30.544	110
1953	2.907	132	33.903	122
1954	3.153	143	37.189	134
1955	3.800	172	42.500	153
1956	4.400	200	46.357	167

Pošto je bolničko lečenje najskuplji vid zdravstvene zaštite, ni jedna zemlja nije u stanju da sve bolesnike leči u stacionarnim ustanovama. Zbog toga je proširivana mreža ambulantno-polikliničkih i dispanzerskih ustanova.

Tabela 7
PREGLEDI U 1950 I 1957

Narodna republika	Godina	Broj pregleda u 000		Ukupno
		u ambulantno-polikliničkim ustanovama	u dispanzerskim ustanovama	
Jugoslavija	1950	21.945	1.873	23.818
	1957	40.269	6.086	46.357
Srbija	1950	8.321	906	9.227
	1957	14.200	2.834	17.034
Hrvatska	1950	6.692	409	7.101
	1957	12.653	1.539	14.192
Slovenija	1950	2.864	129	2.975
	1957	5.432	406	5.838
Bosna i Hercegovina	1950	2.661	165	2.826
	1957	5.281	678	5.959
Makedonija	1950	897	227	1.124
	1957	1.858	519	2.377
Crna Gora	1950	510	37	547
	1957	738	110	840

Dok je broj stanovnika na jednog lekara u ambulantno-polikliničkoj službi prosečno pao sa 7.300 u toku 1950 na 4.140 u 1957, broj pregleda po jednom lekaru se neznatno smanjio (od 10.700 na 10.540). Pošto broj pregleda po jednom lekaru ne bi trebalo da pređe 7.800 u toku godine, jasno je da kvalitet usluga nije na potrebnoj visini. Pored toga i broj ustanova i lekara još ne zadovoljava.

Broj lekara u ambulantno-polikliničkoj i dispanzerskoj službi porastao je od 1950 najviše u Bosni i Hercegovini (na indeks 240), a zatim u Makedoniji (220), dok je u Crnoj Gori opao za gotovo 30%.

Najviše stanovnika na jednog lekara bilo je u toku 1957 u Crnoj Gori (7.390) i Bosni i Hercegovini (7.300), a najmanje u Hrvatskoj (3.170).

Po opterećenosti lekara Crna Gora je sa prvog u 1950 pala na poslednje mesto u 1957, a Bosna i Hercegovina je stalno u teškoj kadrovskoj krizi. Na opterećenost lekara znatno više utiče broj osiguranih nego broj stanovnika.

Tabela 8
OPTEREĆENOST LEKARA*

Narodna republika	Broj stanovnika na 1 lekara		Broj osiguranika na 1 lekara		Broj pregleda na 1 lekara		Zbir 1950	Zbir 1957
	1950	1957	1950	1957	1950	1957		
Crna Gora	1	6	1	6	1	5	3	17
Slovenija	2	2	4	3	2	4	8	9
Hrvatska	3	1	5	2	5	2	13	5
Srbija	4	3	2	1	3	1	9	5
Makedonija	5	4	3	4	4	3	12	11
Bosna i Hercegovina	6	5	6	5	6	6	18	16

* 1 najbolji odnos.

Na kraju 1957 u 3.353 zdravstvene ustanove ambulantno-polikliničkog i dispanzerskog tipa bilo je uposleno ukupno 4.400 lekara i 4.193 medicinske sestre, dok bi

prema izvršenom broju pregleda bilo potrebno (računajući 7.800 pregleda po jednom lekaru godišnje) — oko 6.000, a prema broju stanovnika (računajući jednog lekara na 2.000 stanovnika) oko 9.000 lekara. Medicinski fakulteti će u toku idućih 10 godina obezbediti dovoljan broj stručnjaka.

Nedostatak lekara nadoknađuje se u izvesnoj meri honorarnim radom lekara. Broj »honorarnih« lekara je još veliki, a naročito specijalista koji su koncentrisani u bolničkim ustanovama.

Broj medicinskih sestara ne zadovoljava ni najosnovnije potrebe. Računajući da jedna medicinska sestra može obuhvatiti prosečno oko 1.500 stanovnika, bilo bi potrebno oko 12.000 sestara. Prema sadašnjim mogućnostima škola za medicinske sestre ovaj broj se ne može postići u toku idućih 10 godina.

P. D.

Podaci Sekretarijata za narodno zdravlje Saveznog izvršnog veća.

SOCIJALNO OSIGURANJE U 1957

Za socijalno osiguranje u 1957 karakteristično je povećanje broja osiguranih lica i korisnika pojedinih prava i dalji porast rashoda. U poređenju s 1956, broj osiguranika i korisnika pojedinih prava povećao se za 506.204, što je uglavnom rezultat upošljavanja novih radnika i službenika. Ukupni rashodi iznosili su 159 milijardi din. ili 23.612 miliona din. više nego u 1956. Na zdravstveno osiguranje utrošene su 62 milijarde, a na penzije, invalidnine i dr. 97 milijardi dinara.

U 1957 preduzete su mere za unapređenje same službe. U ovom pogledu značajan je rad samoupravnih organa. Skupštine zavoda i filijala kao i njihovi izvršni odbori poklonili su posebnu pažnju funkcionisanju službe i otklanjanju teškoća i slabosti u samoj službi. Naročito je proučavan postupak u ostvarivanju pojedinih prava osiguranika. Ovakvim radom samoupravni organi su doprinedli pravilnijem i bržem ostvarivanju prava osiguranika i time se još više afirmisali kao organi društvenog upravljanja.

Organizacija službe socijalnog osiguranja, sistem prava kao i finansiranje socijalnog osiguranja regulisani su propisima koji su doneti ranijih godina.¹

Organizacija

Organizacija osnovnih nosilaca službe—sreskih zavoda uskladen je s administrativno-teritorijalnim promenama. Zbog toga je spojeno sedam sreskih zavoda (tabela 1). Mreža pomoćnih organa ovih zavoda, naročito ovlašćenih preduzeća, proširivana je kako bi služba bolje funkcionisala. Samim tim služba se više približila osiguranicima.

Tabela 1
ZAVODI I Njihovi pomoćni organi

Godina	Sreski zavodi	Filijale	Ispostave	Ovlašćena preduzeća
1956	107	290	150	1.872
1957	100	297	155	2.833

Osigurana lica

U 1957 je porastao broj osiguranih lica (uglavnom kao posledica upošljavanja novih radnika i službenika). Taj porast je delovao na povećanje prihoda i rashoda socijalnog osiguranja, kao i na povećanje broja korisnika pojedinih davanja. Krug osiguranih lica širio se za poslednje tri godine ravnomerno — po 7% (tabela 2).

¹ »Socijalno osiguranje«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 149 — 152 (5—8).Tabela 2
SOCIJALNO OSIGURANJE (U hiljadama)

Godina	Aktivni osiguranici		Uživaoi penzije i invalidnine	Lica privremeno van radnog odnosa	Svega nosilaca prava	Članovi porodice nosilaca prava	Ukupno
	ukupno	žene					
1955	2.479	602	441	47	2.967	3.508	6.475
1956	2.625	649	463	73	3.161	3.745	6.906
1957	2.821	705	487	81	3.389	4.024	7.413

Prihodi i rashodi socijalnog osiguranja

Finansiska sredstva za obezbeđenje prava iz socijalnog osiguranja ostvarivana su, kao i ranijih godina, iz doprinosa za socijalno osiguranje prema stopama određenim Saveznim društvenim planom za 1957 i drugim propisima. Opšta stopa doprinosa za socijalno osiguranje za 1957 iznosila je 38% od iznosa isplaćenih plata i ostalih ličnih izdataka.

Doprinosi za socijalno osiguranje privrednih organizacija koje su vršile raspodelu ukupnog prihoda na osnovu utvrđivanja dohotka, obračunavao se po opštoj stopi od 25% od ostvarenog ličnog dohotka radnika, i to po odbitku doprinosa budžetima iz ličnog dohotka. Za radnike zaposlene na poljoprivrednim delatnostima, u poljoprivrednim organizacijama i opštim zemljoradničkim zadrugama opšta stopa doprinosa za 1957 iznosila je 20%.

Ukupni prihodi socijalnog osiguranja ostvareni iz doprinosa (uključujući i prihode iz doprinosa po smanjenim i posebnim stopama kao i ostale prihode) iznosili su u 1957 165.124 miliona dinara. U odnosu na 1956 prihodi su veći za 26.910 miliona dinara ili 19,5%. Povećanje prihoda nastalo je zbog porasta broja osiguranika i povećanja plata.

Ostvareni prihodi u 1957 raspoređeni su na sledeći način:

(U milionima)

Namena	
Fondovi zdravstvenog osiguranja	63.307
Fondovi dugoročnih osiguranja	95.735
Fondovi preventivne zdravstvene zaštite	1.967
Za obezbeđenje prava lica van radnog odnosa	2.570
Za potrebe Saveznog zavoda za socijalno osiguranje	409
Rezerva:	
fonda zdravstvenog osiguranja	550
fonda dugoročnih osiguranja	524
fonda zdravstvenog osiguranja (premijs po odbitku naknada)	62
Ukupno	165.124

Ukupni rashodi socijalnog osiguranja u 1957 iznosili su 159.168 miliona din., dakle za 23.612 miliona din. ili 17,4% više nego u 1956. Rashodi zdravstvenog osiguranja iznosili su 62.125 miliona din., a rashodi dugoročnih osiguranja 97.033 miliona din.

Zdravstveno osiguranje

Posle višegodišnjeg stalnog i postepenog opadanja, u 1957 povećao se procenat privremene nesposobnosti osiguranika. U 1956 ovaj procenat je iznosio 4,0, a u 1957 4,5. Porast je samo u neznatnoj meri prouzrokovan povećanjem broja povreda i dana bolovanja zbog povreda i tuberkuloze. Pored toga, nastao je i zbog povećanja broja drugih, prvenstveno kratkotrajnih oboljenja u drugoj polovini godine, kada je u zemlji vladala epidemija gripa. U 1956 i 1957 bila je različita dinamika privremene nesposobnosti osiguranika u pojedinim narodnim republikama (tabela 3).

Tabela 3

PRIVREMENA NESPOSOBNOST OSIGURANIKA

(1955 = 100)

Godina	Ukupno	Narodna republika					
		Srbija	Hrvatska	Slovenija	Bosna i Hercegovina	Makedonija	Crna Gora
1956	100,0	100,0	102,2	105,0	88,6	100,0	92,6
1957	113,5	116,2	111,1	113,5	106,8	100,0	102,4

Podaci o korišćenju zdravstvene zaštite pokazuju da se nastavlja porast lečenja osiguranika. Najveći je porast ambulantno-polikliničkog lečenja (zdravstvenih usluga koje pružaju ambulantno-polikliničke ustanove), a najmanji bolničkog lečenja, jer je kapacitete ambulantno-polikliničkih ustanova bilo lakše proširivati i prilagođavati povećanim potrebama (tabela 4).

U 1957 se naročito proširila mreža zdravstvenih stanica pri preduzećima (od 468 na 653). Za osposobljavanje ovih stanica zavodi za socijalno osiguranje dali su iz fondova za preventivnu zdravstvenu zaštitu 517 miliona din.

Tabela 4

ZDRAVSTVENE USLUGE

Zdravstvene usluge	1956 (u hiljadama)	1957 (u hiljadama)	1956 (1955 = 100)	1957 (1955 = 100)
Ambulantno lečenje				
(pregledi i usluge)				
u opštim ambulancama				
i poliklinikama	50.814	60.233	128	151
u zubnim ambulancama				
i poliklinikama	6.688	8.064	124	149
Bolničko lečenje				
slučajevi	1.241	1.294	108	113
dani	15.532	16.599	107	115
Slučajevi lečenja u pri-				
rodnim lečilištima				
	66	85	86	111
Broj izdatih recepata	31.396	39.241	125	156
Broj putovanja	1.700	2.052	129	155

Radi pružanja što bolje zdravstvene zaštite i razvijanja preventivne sve se više koristio nov način plaćanja usluga koje pružaju ambulantno-polikliničke ustanove. Ugovorima zavoda za socijalno osiguranje i zdravstvenih ustanova utvrđene su obostrane obaveze i plaćanje lečenja u fiksnom iznosu (paušal) po jednom osiguraniku ili osiguranom licu, umesto ranijeg plaćanja prema broju pregleda i usluga. Ovakvim načinom pružanja i plaćanja zdravstvenih usluga krajem 1957 bilo je obuhvaćeno oko 1,584.000 odnosno 56% aktivnih osiguranika (tabela 5).

Troškovi zdravstvene zaštite su naročito porasli za ambulantno-poliklinička i bolnička lečenja, a zatim za putovanja. Manji porast troškova zapažen je jedino na ortopedskim spravama i pomagalicama. Bolnički troškovi su porasli uglavnom zbog povećanja cena usluga. Ostali troškovi su porasli kako zbog povećanja broja usluga tako i zbog porasta cena. Na porast troškova delovale su i izvesne slabosti u organizaciji i načinu poslovanja zdravstvenih ustanova.

Radi sprovođenja preventivne zdravstvene zaštite pri svakom zavodu za socijalno osiguranje obrazovan je fond preventivne zdravstvene zaštite. Sredstva ovih fondova obezbeđuju se na taj način što se od ukupno ostvarenih prihoda zdravstvenog osiguranja odvajaju 3%. Iz ovih fondova u 1957 su utrošena 2.022 miliona din. Ova sredstva upotrebljena su za sprovođenje preventivnih akcija — za borbu protiv tuberkuloze, usavršavanje i školovanje zdravstvenih kadrova, kao i za osposobljavanje preventivnih zdravstvenih ustanova, čija je delatnost usmerena, u prvom redu, na poboljšanje zdravstvenog stanja osiguranika.

Tabela 5

RASHODI ZDRAVSTVENOG OSIGURANJA

(U milionima)

Vrsta rashoda	1955	1956	1957
Ambulantno-polikliničko lečenje	4.991	6.514	8.398
Zubna nega	1.590	2.070	2.616
Bolničko lečenje	12.252	15.514	18.342
Apotekarski troškovi	5.843	6.816	9.061
Ortopedske i druge sprave	743	777	917
Putni troškovi osiguranika	1.666	1.884	2.461
Prirodna lečilišta	1.311	1.300	1.767
Naknada umesto plate zbog bolesti	6.751	7.688	9.909
Naknada umesto plate zbog trudnoće i porođaja	1.038	1.321	1.527
Pomoć za opremu novorođenčadi	1.609	1.580	1.588
Naknada i pomoć u slučaju smrti	558	589	620
Kamata	6	5	11
Lični rashodi	1.443	1.938	2.415
Materijalni rashodi i investicije	987	1.287	2.356
Ostali rashodi	100	112	147
Ukupno	40.888	49.395	62.135

Iz fondova preventivne zdravstvene zaštite utrošeno je za:

(U hiljadama)

Vanredne preglede osiguranih lica	108.679
Ispitivanje radnih uslova	71.492
Oporavak dece, omladine i osiguranika	260.523
Osposobljavanje preventivnih ustanova i zdravstvenih stanica u privrednim organizacijama	862.392
Borbu protiv tuberkuloze	169.945
Zdravstveno prosvetovanje	67.808
Osposobljavanje i usavršavanje kadrova	54.919
Druge preventivne akcije	426.342

Služba socijalnog osiguranja doprinela je i unapređenju zdravstvene zaštite osiguranih lica i time što je sopstvenim sredstvima, ostvarenim iz viškova ranijih godina, učestvovala u izgradnji i opremljenju zdravstvenih ustanova. U 1957 u ovu svrhu utrošeno je 3.870 miliona din.

Invalidsko osiguranje

U 1957 su preduzete opsežnije mere za unapređenje preventivne i kurativne zaštite osiguranika invalidskog osiguranja. Ove mere su se pozitivno odrazile na potpunije lečenje i medicinsku rehabilitaciju.

Trajanje lečenja obolelih i povredjenih osiguranika znatno se produžilo. Poboljšali su se i uslovi za primenu medicinske rehabilitacije. Zdravstvene ustanove raspolažu sa preko 4.000 mesta za medicinsku rehabilitaciju, i godišnje se može osposobiti preko 28.000 osiguranika.

Prošle godine preduzete su mere kojima se obezbeđuje pravilnija ocena invalidnosti i preostale radne sposobnosti, kao i šira primena profesionalne rehabilitacije i zapošljavanje invalida rada. Dok je u 1956 za rehabilitaciju i zapošljavanje invalida rada utrošeno 130 miliona din., u 1957 je utrošeno 1.165 miliona din. U 1956 uposleno je oko 4.000, a u 1957 preko 6.000 invalida rada.

Rezultati ovih mera nisu se mogli jače ispoljiti na povećanju i ukupnom kontingentu uživalaca invalidskih penzija i invalidnina. Nagli razvitak industrije, higijensko-tehnički uslovi rada, opšte zdravstveno stanje i nedovoljna preventivna zaštita, priliv radne snage sa sela, nedovoljna stručnost izvesnog broja radnika, smeštaj i ishrana — uticali su na preranu invalidnost i visok procenat invalida rada. Sem toga, i širina propisa je omogućavala da veliki broj osiguranika ostvari invalidsku penziju (tabela 6).

Tabela 6
UŽIVAOCI INVALIDSKIH PENZIJA I INVALIDNINA*

Godina	Broj uživalaca		Čist prirast uživalaca	
	invalidske penzije	invalidnine	invalidske penzije	invalidnine
1956	173.203	25.462	9.634	2.135
1957	181.171	28.916	7.968	3.454

* Čist prirast, to jest prirast po odbitku onih kojima je prestalo pravo zbog smrti ili drugih razloga.

U 1957 prema 1956 se neznatno povećao mesečni iznos prosečne invalidske penzije i invalidnine. U 1957 isplaćena su i dva dodatka na invalidske penzije i invalidnine, čime su se povećala primanja invalida rada.

U prošloj godini povećani su troškovi za rehabilitaciju invalida. Uz izvesno smanjenje prirasta novih uživalaca, neznatno su povećane prosečne penzije odnosno invalidnine (tabela 7).

Tabela 7
IZDACI ZA INVALIDSKO OSIGURANJE IZ FONDOVA
DUGOROČNIH OSIGURANJA

Vrsta rashoda	(U milionima)		
	1955	1956	1957
Invalidnine	829	883	960
Invalidske penzije	11.889	13.467	13.999
Jednokratni dodatak	—	—	952
10% doprinosa za stanbenu izgradnju	—	1.435	1.495
Otpremnine	125	144	147
Troškovi prekvalifikacije i rehabilitacije	15	130	1.166
Ostali rashodi	167	93	172
Troškovi službe i kamate*	691	681	1.032
Ukupno	13.716	16.833	19.923

* Ova pozicija rashoda odnosi se na invalidsko i penzisko osiguranje dodatak na decu.

Penzisko osiguranje

U 1957 je znatno opao prirast uživalaca starosnih penzija jer je veći broj radnika i službenika, u očekivanju novog zakona o penziskom osiguranju, nastavio rad iako je ispunio uslove za penziju. Čist prirast porodičnih penzija u 1957 bio je normalan, jer je približno dostigao visinu godišnjeg prirasta prethodnih godina, sa izuzetkom u 1956, kada je bio znatno manji, s obzirom na nešto nižu stopu smrtnosti osiguranika od kojih uživaoci porodičnih penzija izvode svoje pravo (tabela 8).

Tabela 8
STAROSNE I PORODIČNE PENZIJE

Godina	Broj penzija		Čist prirast	
	starosnih	porodičnih	starosnih	porodičnih
1956	121.160	143.268	6.642	4.670
1957	125.830	150.898	4.659	7.630

U 1957 u odnosu na 1956 mesečni iznos prosečne porodične penzije više se povećao od starosne.

Ukupni izdaci za penzisko osiguranje su porasli. Razlog je povećanje prosečne penzije i prosečnog penziskog primanja, na koje su uticala i dva jednokratna dodatka (tabela 9).

Tabela 9
IZDACI ZA PENZISKO OSIGURANJE IZ FONDOVA
DUGOROČNIH OSIGURANJA

Vrsta rashoda	(U milionima)		
	1955	1956	1957
Starosne penzije	10.729	11.780	12.778
Porodične penzije	7.064	7.010	7.320
Jednokratni dodatak	—	—	1.368
10% doprinosa za stanbenu izgradnju	—	1.885	2.009
Ukupno	17.793	20.675	23.475

Četvrtog decembra 1957 Savezna narodna skupština donela je nov Zakon o penziskom osiguranju, koji se primenjuje od 1 januara 1958.²

Dodatak na decu

Broj korisnika i broj dece za koju se isplaćuje dodatak na decu u stalnom je porastu. U 1957 broj korisnika bio je za 81.389 veći nego u 1956, a broj dece za 171.239. U 1957 dodatak na decu je isplaćivan za 904.416 korisnika odnosno za 1.844.279 dece. Povećanje broja korisnika i dece u 1957 znatno je veće od prirasta u 1955 i 1956. Ono je nastalo zbog toga što se povećao broj aktivnih osiguranika, naročito broj osiguranika sa stručnom spremom koji ostvaruju dodatak bez radnog staža, kao i osiguranika-majki koje same izdržavaju decu. Pored toga, jedan deo osiguranika, koristeći zakonske mogućnosti, odrekao se prava vlasništva na nekretninama i stekao pravo na dečji dodatak. Prosečan dodatak za jedno dete iznosio je prošle godine 2.370 din., tako da je ostao na nivou 1956.

Iz fondova dugoročnih osiguranja na dodatak na decu za poslednje tri godine utrošeno je i to: 1955 — 47.655, 1956 — 48.654 i 1957 — 53.635 miliona dinara.

I. Tr.

² »Penzisko osiguranje«, »Jugoslovenski pregled«, 1958, str. 39 — 42 (1 — 4).

PROSVETNO-PEDAGOŠKA SLUŽBA

Opšti zakon o školstvu uvodi u oblasti školstva novu instituciju — prosvetno-pedagošku službu. Dosadašnja prosvetna inspekcija je ukinuta, a njeni poslovi izmenjeni i saobraženi novim potrebama, preneti su na prosvetno-pedagošku službu.¹

Zadaci

Prosvetno-pedagoška služba prati i proučava rad, pojavu i probleme u oblasti vaspitanja i obrazovanja i vrši sistematski pedagoški nadzor u školama i drugim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje;

vrši nadzor kako škole i druge ustanove za vaspitanje i obrazovanje izvršuju propise kojima se reguliše njihova organizacija i rad, kao i izvođenje nastave i drugih oblika nastavno-vaspitnog rada;

pomaže nastavnicima u organizovanju i izvođenju nastavno-vaspitnog rada, potstiče kod njih inicijativu za stvaralački rad, daje im preporuke i ukazuje stručnu pomoć i podršku u radu;

radi na stručnom usavršavanju nastavnika (prati i proučava rezultate i dostignuća pedagoške teorije i prakse i pomaže nastavnicima da ta dostignuća upoznaju i primenjuju); organizuje seminare, kurseve i druge oblike rada za stručno usavršavanje nastavnika i sarađuje sa svim ustanovama i organizacijama koje rade na organizovanju mera za primenjivanje savremenih načela i metoda vaspitanja i obrazovanja.

Organizacija

Prosvetno-pedagoška služba organizuje se u srezu i u narodnoj republici.² Izuzetno prosvetno-pedagoška služba sreskog narodnog odbora može, uz saglasnost saveta za prosvetu opštine, ovlastiti pojedine službenike opštinskog narodnog odbora koji ispunjavaju uslove propisane za prosvetne savetnike, da vrše pojedine poslove iz delokruga prosvetno-pedagoške službe na području opštine.

U srezu prosvetno-pedagošku službu organizuje sreski narodni odbor kao posebnu ustanovu koja vrši poslove ove službe u svim školama (sem viših stručnih škola) i svim drugim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje na području sreza. Ali prosvetno-pedagoška služba u srezu može delovati u stručnim školama i gimnazijama samo ako u svom sastavu ima stručne službenike koji ispunjavaju propisane uslove za vršenje prosvetno-pedagoške službe u tim školama.

U narodnim republikama poslove prosvetno-pedagoške službe vrše zavodi za unapređivanje školstva. Zavodi ove poslove vrše u višim stručnim školama i ispituju i proučavaju u svim školama i drugim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje stanje nastavno-vaspitnog rada. Po potrebi, ovi zavodi mogu neposredno da vrše poslove prosvetno-pedagoške službe u svim školama i drugim vaspitnim ustanovama.

Republički zavodi za unapređivanje školstva staraju se, pored ostalog, o stručnom organizovanju i pravilnom izvršavanju zadataka prosvetno-pedagoške službe narodnih odbora srezova (pružaju pomoć ustanovama prosvetno-pedagoške službe u srezu, vode evidenciju o prosvetnim savetnicima, daju joj, prema potrebi, stručna uputstva, postavljaju zadatke za izvršenje pojedinih poslova i traže podnošenje izveštaja).

¹ Načela o prosvetno-pedagoškoj službi koja sadrži Opšti zakon o školstvu primenjuju se od 1. septembra 1958. Međutim, Uvodni zakon za Opšti zakon o školstvu dozvoljava da do obrazovanja prosvetno-pedagoške službe u srezovima, njene poslove vrše organi uprave nadležni za školstvo, čime se organizacija ove službe dovodi u sklad sa kadrovskim mogućnostima.

Narodne republike donose svoje zakone o prosvetno-pedagoškoj službi na načelima Opšteg zakona o školstvu. Na međurepubličkom dogovoru o razradi ovog Zakona istaknuta je potreba da se republički zakoni o prosvetno-pedagoškoj službi donesu u najkraćem roku.

² U narodnim republikama koje u svom sastavu imaju autonomne jedinice, prosvetno-pedagoška služba osniva se i za područja ovih jedinica.

Zavodi za unapređivanje školstva i ustanove prosvetno-pedagoške službe u srezu su upravne ustanove (čl. 45 Zakona o državnoj upravi).³

Sreska prosvetno-pedagoška služba odgovara za svoj rad sreskom, a republički zavod za unapređivanje školstva republičkom savetu za prosvetu. Nadležni saveti vrše nadzor nad radom odgovarajuće prosvetno-pedagoške službe i daju joj uputstva za rad. Ustanove prosvetno-pedagoške službe svoj program dostavljaju na odobrenje sreskom odnosno republičkom savetu za prosvetu. Ovi saveti mogu ustanovama prosvetno-pedagoške službe određivati konkretne zadatke u okviru njihovog delokruga koje su one dužne da izvrše. Prosvetno-pedagoška služba nadležnom savetu, na njegovo traženje ili po sopstvenoj inicijativi, podnosi povremeno izveštaj o radu i daje odgovarajuće predloge i mišljenja.

Prosvetni savetnici

Poslove prosvetno-pedagoške službe vrše prosvetni savetnici. Za prosvetne savetnike se imenuju prosvetni radnici i drugi pedagoški stručnjaci koji imaju odgovarajuću stručnu spremu, a proveli su određeno vreme u školama i drugim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje kao učitelji, nastavnici i profesori na prosvetnim, pedagoškim i sličnim stručnim poslovima, ako su se istakli u nastavno-vaspitnom radu i doprineli unapređivanju pedagoške teorije i prakse, a imaju lične i moralne osobine potrebne za vršenje poslova prosvetno-pedagoške službe.

Prosvetne savetnike u srezu postavlja, na osnovu konkursa, savet za prosvetu sreskog narodnog odbora, a prosvetne savetnike u zavodu za unapređivanje školstva u republici — direktor zavoda. Pre donošenja akta o postavljanju, savet za prosvetu sreskog narodnog odbora traži mišljenje republičkog zavoda za unapređivanje školstva o svakom kandidatu za prosvetnog savetnika. Starešinu prosvetno-pedagoške službe u srezu imenuje na zajedničkoj sednici oba veća sreski narodni odbor na predlog svoga saveta za prosvetu. Na prosvetne savetnike primenjuju se propisi o javnim službenicima prosvetne struke.

Dužnost prosvetnog savetnika mogu obavljati i stalni saradnici prosvetno-pedagoške službe koji inače nisu njeni stalni službenici. Stalni saradnici imaju ista ovlašćenja kao i prosvetni savetnici i za njihov izbor važe isti uslovi kao i za prosvetne savetnike.

U vršenju poslova prosvetno-pedagoške službe, prosvetni savetnici imaju pravo i dužnost da se upoznaju sa izvršavanjem cilja vaspitanja i obrazovanja u školi i drugoj ustanovi za vaspitanje i obrazovanje i da razmatraju celokupan rad škole (ustanove) i njenih nastavnika. Školski organi i pojedini nastavnici dužni su da prosvetnim savetnicima pruže sva obaveštenja i podatke potrebne za vršenje tih poslova.

Prosvetni savetnici upoznaju školski odbor, nastavničko veće i direktora odnosno odgovarajuće organe u drugim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje sa svojim stručnim nalazom i mišljenjem, predlažu mere za otklanjanje utvrdjenih nedostataka, kao i mere za unapređivanje celokupnog rada škole (ustanove).

Ako prosvetni savetnik utvrdi da se propisi o organizaciji i radu škola ili o nastavno-vaspitnom radu ne izvršavaju pravilno, podnosi o tome izveštaj nadležnoj prosvetno-pedagoškoj službi, koja može naložiti direktoru škole da se u određenom roku otklone utvrđene nepravilnosti. Protiv naloga prosvetno-pedagoške službe sreza škola odnosno svaki nastavnik ima pravo prigovora republičkom zavodu, a protiv naloga republičke prosvetno-pedagoške službe — republičkom savetu za prosvetu. Za rešavanje ovakvih prigovora republički savet može obrazovati posebnu komisiju iz reda svojih članova koja donosi konačna rešenja.

³ Prema čl. 45 Zakona o državnoj upravi, upravne ustanove naučnim i stručnim metodama obrađuju pitanja iz svog delokruga za odgovarajuće organe. Kada su za to posebno ovlašćene, ove ustanove mogu imati izvesne upravne kompetencije.

Prosvetno-pedagoška služba je jedino ovlašćena da u školama razmatra nastavno-vaspitni rad ali to ne isključuje pravo organa koji se stara u sprovođenju drugih propisa (sanitarnu, građevinsku, finansijsku i druge inspekcije) da vrše odgovarajući nadzor u školi (ustanovi). Prosvetni savetnici su dužni da obavestavaju ove organe kada utvrde da se propisi o čijem se izvršenju ti organi staraju nepravilno sprovode.

Prosvetna inspekcija

Poslove prosvetno-pedagoške službe do donošenja Opšteg zakona o školstvu vršila je delimično prosvetna inspekcija koja je u svom radu imala značajne rezultate i doprinela da se posle oslobođenja brže sredi stanje u našem školstvu.

Prosvetna inspekcija ima u našem školstvu dužu tradiciju. U skladu sa opštim promenama u zemlji posle oslobođenja izmenio se i karakter prosvetne inspekcije. U prvim godinama posleratne izgradnje prosvetna inspekcija je bila instrument narodne vlasti za sprovođenje nove prosvetne politike. Docnije, u periodu podruštvljenja organa prosvete, ona postaje stručni saradnik organa društvenog upravljanja u školama i saveta za prosvetu.

Do donošenja Opšteg zakona o školstvu prosvetna inspekcija bila je, po pravilu, organizovana pri savetima za prosvetu narodnih republika i pri savetima za prosvetu sreskih narodnih odbora.

U narodnim republikama poslove prosvetne inspekcije vršili su prosvetni inspektori — stručni službenici osposobljeni za ovaj rad, koji su organizaciono pripadali sekretarijatima republičkih saveta za prosvetu. Ove prosvetne inspektore postavljali su sekretari republičkih saveta, i oni su njima bili odgovorni za svoj rad. Prosvetnu inspekciju u srezu vršili su službenici sekretarijata za prosvetu i kulturu po nalogima načelnika sekretarijata u prvom redu u osnovnim i osmogodišnjim školama a, izuzetno, kad su za to bili prosvetni inspektori stručni, i u gimnazijama i stručnim školama.

Prosvetna inspekcija pri savetima za prosvetu narodnih republika vršila je svoje poslove u prvom redu u stručnim školama i gimnazijama, a prema potrebi i u osmogodišnjim školama.

Stručni službenici koji su vršili poslove prosvetne inspekcije imali su zvanje prosvetnog inspektora. Većina njih vršila je svoje dužnosti kao stalni službenici odgovarajućeg sekretarijata za prosvetu. Međutim, zbog nedostatka dovoljnog broja stalnih prosvetnih inspektora angažovana su i druga stručna lica iz škola odgovarajućih ustanova i privrednih organizacija.

Broj prosvetnih inspektora se stalno menjao. Od 1954, kad se pristupilo pripremama za sprovođenje reforme školstva, nadležni organi su ukazivali veću pažnju organizaciji prosvetne inspekcije.

U Sekretarijatu Saveta za prosvetu Srbije bilo je 1955 samo nekoliko inspektora, a 1957 — 32. Krajem 1955 u svim srezovima Srbije bilo je 267 prosvetnih inspektora, a u 1957 — 286. Prosvetni inspektori u srezu bili su uglavnom prosvetni radnici osposobljeni za nastavnike osmogodišnjih škola. U tom pogledu stanje u Srbiji u 1955 i 1957 bilo je sledeće:

	Učitelja		Nastavnika		Profesora	
	1955	%	1957	%	1955	%
Sreska inspekcija	18	67,78	170	59,44	63	23,69
					75	26,22
					23	8,63
					41	14,34

U 1957 u Srbiji je donet poseban Zakon o prosvetnoj inspekciji.

Brojno stanje stalnih prosvetnih inspektora uoči donošenja Opšteg zakona o školstvu (juna 1958) bilo je sledeće: u Srbiji 246 prosvetnih inspektora u srezovima, 29 u republičkom Savetu za prosvetu, 11 u Savetu APV i 5 u Savetu AKM; u Hrvatskoj 175 u srezovima i 29 u republičkom Savetu; u Sloveniji 86 u srezovima i 17 u Republici; u Bosni i Hercegovini 90 u srezovima i 14 u Republici; u Makedoniji 81 u srezovima i 26 u Republici i u Crnoj Gori 39 u republičkom Savetu

(u opštinama ih nije bilo). Ukupno je bilo 678 prosvetnih inspektora u srezovima i 170 u republičkim savetima i savetima autonomnih jedinica.

Prosvetna inspekcija je bila organizovana i radila je kao služba organa državne uprave. Međutim, Opšti zakon o školstvu dao je svim školama i drugim ustanovama za vaspitanje i obrazovanje karakter samostalnih društvenih ustanova organizovanih na principima društvenog upravljanja. Samostalnost škola Zakon je obezbedio nizom instrumenata i isključio pravo organa uprave da se mešaju u nastavno-vaspitni proces u školi. Ali Zakon o školstvu nije odbacio potrebu društvenog uvida u rad škola, pedagoški nadzor nad njihovim nastavno-vaspitnim delovanjem, kontrolu izvršenja propisa o organizaciji i radu škola i pedagoško-stručnu pomoć pojedinim nastavnicima. Društvena intervencija u ovim okvirima, naročito u narednom periodu sprovođenja reforme školstva, ocenjena je kao neophodno potrebna. Zato je Opšti zakon o školstvu usvojio rešenje da nova prosvetno-pedagoška služba koja radi pod nadzorom i uputstvima organa teritorijalnog društvenog upravljanja — saveta za prosvetu zadrži elemente neophodne društvene intervencije.

Prosvetno-pedagoška služba ima nove zadatke koji se po svom karakteru i obimu razlikuju od zadataka koje je vršila dosadašnja prosvetna inspekcija.

Među zadacima prosvetno-pedagoške službe naročito značajno je stručno i pedagoško usavršavanje nastavnika.

Dosadašnji radna stručnom usavršavanju nastavnika

Sa radom na usavršavanju nastavnika otpočelo se odmah posle oslobođenja.⁴ U početku težište je bilo na ideološko-političkom uzdizanju, a kasnije na stručno-pedagoškom usavršavanju nastavnika. Seminare i tečajeve, u prvo vreme, organizovali su organi za prosvetu, a kasnije sindikati prosvetnih radnika odnosno udruženja nastavnika i stručna društva.

Programi i metodi ovog usavršavanja bili su veoma raznovrsni. Odbori sindikata prosvetnih radnika (kasnije Udruženje nastavnika) izradivali su programe ideološkog uzdizanja i stručnog usavršavanja nastavnika. Održavani su skupovi sreskih udruženja nastavnika, sreska i republička savetovanja o pojedinim stručnim i metodskim pitanjima, o prosvetnoj politici i sl. U sindikalnim grupama, razrednim zajednicama i stručnim aktivima održavani su sastanci o nastavnim i vaspitnim pitanjima. Ovim oblicima rada bili su obuhvaćeni skoro svi nastavnici.

Prvih godina posle rata radilo se sa svim nastavnicima, a kasnije se sve više prelazilo na rad sa grupama nastavnika po strukama. Ovaj rad naročito su razvila neka stručna društva (za srpskohrvatski jezik, geografsko, biološko, matematičko i druga). Republički i sreski saveti za prosvetu zajedno sa udruženjem nastavnika i stručnim društvima organizovali su tečajeve i seminare. Rad na usavršavanju nastavnika bio je dobrovoljan. Stručno usavršavanje nastavnika znatno je koristilo nastavnicima i doprinelo unapređenju i razviku različitih oblika nastavno-vaspitnog rada.

Pedagoški centri za stručno usavršavanje nastavnika. — I pored rada udruženja, stručnih društava i saveta za prosvetu na usavršavanju nastavnika, ukazala se potreba za osnivanjem posebnih ustanova, koje bi organizovale ovaj rad i učinile ga sistematskijim i efikasnijim.

⁴ Rad na stručnom i pedagoškom usavršavanju nastavnika u našoj zemlji ima dužu tradiciju. Tako su, naprimer, u Srbiji krajem prošlog i početkom ovog veka održavani tečajevi na kojima su se učitelji pripremali za predavanje ručnog rada, koji je tada prvi put uveden u osnovne škole. U predratnoj Jugoslaviji na usavršavanju nastavnika najviše su radila udruženja nastavnika. Pred Drugi svetski rat učitelji su osnivali kulturno-prosvetne zadruge koje su radile na ideološkom uzdizanju i pedagoškom usavršavanju učitelja.

Prva takva zadruga osnovana je u Sloveniji pod nazivom »Učiteljski pokret« (krajem 1936), zatim u Hrvatskoj »Ivan Filipović« (početkom 1937), u Srbiji »Vuk Karadžić« (krajem 1937), u Bosni i Hercegovini »Petar Kočić« (sredinom 1939) i u Crnoj Gori »Narodni učitelj« (sredinom 1939).

Kulturno-prosvetne zadruge organizovale su razne skupove (»Pedagoške nedelje«, sastanke za vreme školskih raspusta, letnje kolonije itd.), izdavale knjige i na drugi način radile na ideološko-političkom uzdizanju i pedagoškom usavršavanju svog članstva.

Na savetovanju o novim nastavnim planovima i programima za učiteljske škole, koje je održano u Beogradu 1948, bilo je zaključeno da učiteljske škole treba da postanu pedagoški centri za područja na kome rade, i da, pored obrazovanja učitelja, rade i na pedagoškom usavršavanju nastavnog kadra.

Posle savetovanja počelo se sa osnivanjem pedagoških centara u okviru učiteljskih škola. Oni su se razvijali samo pri onim učiteljskim školama u kojima su saradnjom nastavničkih kolektiva, organa za prosvetu i udruženja učitelja bili stvoreni potrebni uslovi. Pedagoški centri su održavali predavanja za nastavnike, savetovanja sa inspektorima itd.

Pedagoški centri pri učiteljskim školama u praksi ipak nisu mogli da obuhvate sve nastavnike (ograničavali su se mahom na učitelje), tako da su rezultati zaostajali za potrebama koje su se neprekidno povećavale. Stoga se osnivaju pedagoški centri za stručno usavršavanje nastavničkog kadra kao samostalne ustanove.

Prvi centar za stručno usavršavanje učitelja i nastavnika osnovao je početkom školske 1953/54 Zavod za unapređenje nastave i opšteg obrazovanja Hrvatske u Zagrebu. Centar je osnovan sa zadatkom da »radi na stručnom i didaktičko-metodičkom usavršavanju učitelja i nastavnika; da organizuje izmenu iskustava naprednih učitelja i nastavnika i drugim prikladnim putevima; da vrši istraživački rad na području uvođenja i praktične primene savremenih metoda psihološkog proučavanja učenika, nastavnog procesa i vanrednog oblika vaspitnog i obrazovnog rada; da radi na izmeni iskustava s drugim sličnim ustanovama u zemlji i inostranstvu«. Od 1953 do aprila 1958 u ovom centru su održana 74 seminara i tečajeva sa 1.838 polaznika. Samo od septembra 1957 do aprila 1958 održano je 13 seminara sa 286 polaznika (13 prosvetnih inspektora, 61 upravitelj osmogodišnje škole i 212 nastavnika osmogodišnje škole). Saradnici centra održali su u raznim mestima Hrvatske oko 1.700 predavanja. U školskoj 1957/58 u ovom centru su održani seminari za rukovodioce muzičkih tečajeva, za učitelje i nastavnike, prosvetne inspektore i upravitelje osmogodišnjih škola, o metodama upoznavanja učenika i postizanja uspeha audiovizuelnim sredstvima i metodama rada u savremenoj nastavi i o tehničkom odgoju u osmogodišnjoj školi. Pored ovih seminara, u centru se održavaju savetovanja nastavnika pojedinih predmeta (geografije, stranih jezika, likovnog vaspitanja, biologije, hemije, fizike itd.).

Školske 1956/57 u Hrvatskoj se osamostaljuju pedagoški centri pri učiteljskim školama koji su imali najbolje uslove za rad — u Daruvaru, Karlovcu, Osijeku, Koprivnici, Rijeci, a školske 1957/58 osamostaljuju se pedagoški centri u Zadru i Sisku. Pored ovih samostalnih pedagoških centara, u Hrvatskoj postoje i pedagoški centri u sastavu saveta za prosvetu u Bjelovaru, Šibeniku, Zagrebu, Splitu i Varaždinu. Još rade i pedagoški centri pri učiteljskim školama u Slavonskom Brodu, Gospiću i Čakovcu. Pedagoški centar za stručne škole u Rijeci

osnovan je kao ustanova Zavoda za unapređenje nastave i opšteg obrazovanja Hrvatske. Ova ustanova organizuje stručno usavršavanje (dopisni studij) za nastavnike stručnih škola iz cele zemlje.

Prvi pedagoški centar u Sloveniji osnovan je 1955 kao odeljenje republičkog Saveta za prosvetu. Od osnivanja u ovom pedagoškom centru je održano 85 tečajeva sa 2.958 i 10 seminara sa 273 polaznika. Od septembra 1957 do aprila 1958 centar je održao 12 tečajeva sa 466 polaznika i 1 seminar sa 26 polaznika. Pedagoški centri u Sloveniji osnovani su i pri sreskim savetima za prosvetu u Mariboru i Murskoj Soboti.

Pedagoški centar za stručno usavršavanje učitelja i nastavnika u Makedoniji osnovan je 1957 pri Zavodu za unapređenje školstva. Ovaj centar je od osnivanja do aprila 1958 održao šest seminara sa 150 polaznika i 6 predavanja za 300 slušalaca. U Makedoniji postoji pedagoški centar pri učiteljskoj školi u Štipu.

U Srbiji ima 11 pedagoških centara. Početkom 1957 osnovan je pedagoški centar pri Zavodu za unapređenje nastave AP Vojvodine u Sremskim Karlovcima. Od osnivanja do danas ovaj centar je održao 14 seminara sa 433 polaznika. Kao samostalna ustanova osnovan je pedagoški centar u Svetozarevu, a kao odeljenja sreskih saveta za prosvetu — pedagoški centri u Nišu, Kruševcu, Vranju i Pirotu. Pored ovih pedagoških centara, u Srbiji postoje centri pri učiteljskim školama u Šapcu, Pirotu, Somboru, Kikindi i Prizrenu.

U Bosni i Hercegovini nema pedagoških centara kao samostalnih ustanova. Postoje centri pri učiteljskim školama u Bijeljini i Travniku. U Crnoj Gori još nisu osnovani pedagoški centri.

U školskoj 1957/58 radilo je 35 ustanova za stručno usavršavanje nastavnika (u Srbiji — 11, Hrvatskoj — 17, Sloveniji — 3, Bosni i Hercegovini — 2 i Makedoniji — 2).

U nekim pedagoškim centrima utvrđeni su stalni programi (Centar za stručno usavršavanje učitelja i nastavnika Hrvatske ima utvrđeni plan seminara već više godina).

Svi pedagoški centri održavali su seminare o reformi školstva.

U Rezoluciji VII Kongresa Saveza komunista Jugoslavije posvećuje se pažnja sistematskom stručnom i ideološkom uzdizanju prosvetnih radnika, a Opšti zakon o školstvu predviđa obavezno periodično usavršavanje nastavnika.

R. J. — S. F.

IZVORI:

Opšti zakon o školstvu; Obrazloženje zakona o prosvetnoj inspekciji NR Srbije; Izveštaji republičkih saveta o brojnom stanju prosvetne inspekcije; Pedagoški centri—materijali Saveznog zavoda za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1958; Izveštaji pedagoških centara, 1958; »Plan seminara i savetovanja u letnjem semestru školske 1957/58«, Centar za stručno usavršavanje učitelja i nastavnika Hrvatske, Zagreb 1958.

HEMISKI INSTITUT »BORIS KIDRIČ«

Hemiski institut »Boris Kidrič« u Ljubljani osnovala je Slovenska akademija znanosti in umetnosti 21 decembra 1946, u sastavu Razreda za matematičke, fizičke i tehničke nauke Akademije. Razred je rukovodio Institutom preko Saveta, sastavljenog od četiri člana Akademije. Do kraja 1953 Institut je bio budžetska ustanova, a otada je ustanova sa samostalnim finansiranjem.

Zadatak Instituta je da naučnicima omogući eksperimentalni rad u cilju proširenja hemijske nauke i njene primene, a mladim hemičarima i upoznavanje s naučnom metodom i istraživanjima koja im mogu poslužiti za izradu doktorskih disertacija i habilitacionih radova. Pored toga, Institut radi na praktičnim naučnim istraživanjima kojima će se neposredno pomoći industriji i privredi.

Institutom rukovodi, od osnivanja, akademik profesor dr Maks Samec. Prve istraživačke grupe u Institutu koje

su formirane bile su grupa za skrob i grupa za oplemenjivanje uglja, koje su nastavile ranija istraživanja dr Sameca u ovim pravcima. Radni program kasnije je proširen na proučavanje sledećih problema: istraživanja o racionalnijem iskorišćavanju kukuruza; iznalaženje metoda za iskorišćavanje uglja koji je većinom mladog porekla, te stoga ograničeno upotrebljiv u sirovom stanju; ispitivanje mogućnosti za što bolje iskorišćavanje industrijskih otpadaka kako bi se smanjio uvoz (rad se dosada zasnivao na upotrebi mikroorganizama za preradu otpadaka); stvaranje u našoj zemlji Centra za ispitivanje hemije prirodnih supstancija kao što su hormoni, glikozidi, alkaloidi i vitamini.

Aktivnost

Grupa za hemiju makromolekula. Radovi kojima rukovodi dr Samec usmereni su na hemiju i tehnologiju makromolekula skroba koji je osnov čovekove hrane i polazni materijal za mnoge tehničke proizvode. U poslednje vreme grupa radi na ispitivanju uticaja raznih vrsta zrakova na skrob, celulozu i drvo.

Grupa za tehničku mikrobiologiju i biohemiju. Prvi zadatak bio je prikupljanje mikroorganizama u veću zbirku koja već danas može poslužiti za istraživanja kao i za potrebe industrije. Grupa je dosada razradila iskorišćavanje slame, naročito kukuruzne šase, i sulfinitnog luga za proizvodnju krmnog kvasca, butanola (butil-alkohol) i acetona. Proširila je svoj rad i na proučavanje uticaja mikroorganizama na ljudsku hranu. Dosada se radilo na problemima konzerviranja hleba, brašna i drugih biljnih proizvoda pomoću raznih dodataka i zračenja.

Problem hemije i tehnologije mineralnih goriva razrađuju četiri grupe koje usko međusobno sarađuju.

Grupa za oplemenjivanje goriva radi na boljem iskorišćavanju lignita putem sušenja, gasifikacije i koksovanja. (Rezultati pokazuju da se dodavanjem 30% domaćeg uglja dobija koks sa 1,7% sumpora; potrošnja koka je za 12,9% veća pri smanjenju obima proizvodnje gvožđa za 11,4% prema industrijskom ogledu u Sisku 1958.) Sistematski je ispitivan basen Velenje i pojedini slojevi u Raši, a sada se ispituju drugi baseni u zemlji.

Uz grupu za oplemenjivanje goriva radi i Grupa za toplotnu tehniku i toplotnu privredu, koja je pregledala veći broj ložišta u Sloveniji. Prvi rezultati ovog rada su razni predlozi za poboljšanje ložišta u većim industrijskim postrojenjima.

Grupa za endokrinološku biohemiju radi na istraživanju rentabilnih postupaka za dobijanje hormonalnih preparata i vitamina iz domaćih sirovina. Ispituje se mogućnost uvođenja jonskih izmenjivača kod ovih postupaka. Grupa radi i na određivanju hormonalnih supstancija pomoću hromatografije. Nastoji se da se odrede produkti koji se stvaraju prilikom razgradnje ženskih polnih hormona u organizmu.

Grupa za istraživanje lekovitog bilja razrađuje pitanje primene ovih važnih sirovina. Proučeno je određivanje novih genina iz digitalisa, kao i nova metoda za analizu ove biljke.

Kao servisna grupa služi Grupa za analitičku hemiju. Ona posebno proučava nove analitičke metode pri istraživanju goriva i drugih materijala kako bi se ti metodi mogli primeniti na specifične sirovine.

Grupa za izučavanje strukture molekula razvila se na bazi istraživanja strukture uglja i koka. Dosadašnji radovi ove grupe bili su ograničeni na teorijska izučavanja kao što su struktura tautomernih jedinjenja, vezivanje vodonika u jedinjenjima, asigancije (priredivanje) traka — OH i — NH grupa u spektrima i na pedagoški rad.

Kadrovi i unutrašnja organizacija

U 1957 u Institutu »Boris Kidrič« bilo je 120 zaposlenih lica — od kojih 8 naučnih, 4 stručna saradnika i 16 asistentata koji rade u 10 naučno-istraživačkih grupa.

JUGOSLOVENSKA LIKOVNA UMETNOST U INOSTRANSTVU I INOSTRANA U JUGOSLAVIJI

Jugoslovenski likovni umetnici u 1957 izlagali su u mnogim inostranim galerijama kao samostalni izlagači ili učesnici na međunarodnim izložbama.

U 1957 u Jugoslaviji je izlagao veći broj stranih likovnih umetnika. Jugoslovenska publika imala je prilike da vidi najveća ostvarenja inostrane likovne umetnosti (klasične i savremene).

Izložbe u inostranstvu

Izložba savremene jugoslovenske grafike održana je u Lionu u toku januara i februara 1957. Izlagali su: Dragutin Avramovski, Boris Anastasijević, Jelena Čirković, Stojan Čelić, Riko Debenjak, Marijan Detoni, Božidar Jakac, Boško Karanović, Milan Kerac, Albert Kinert, Tone Kralj, Jovan Kratochvil, Ferdinand Kulmer, Aleksandar Luković, Miha Maleš, Petar Maze, France Mihelič, Zlatko Prica, Josip Restek, Maksim Sedej, Dragoslav Stojanović-Sip, Vilim Svečnjak, Marijan Tršar i Lazar Vujaklija. U Lionu je ova izložba održana u Jakobinskoj galeriji, a zatim je prenetu u Pariz gde je dopunjena još radovima Boška Karanovića, France Miheliča i Josipa Resteka priređena u Jugoslovenskoj galeriji. Od 24 maja do 5 juna 1957 ova izložba je prikazana u Dijonu.

Posle ove uspele izložbe, jugoslovenski grafičari Boško Karanović, Albert Kinert, France Mihelič i Zlatko Prica, na poziv »Salona mlade gravure«, izlagali su od 29 marta do 14 aprila 1957 u Parizu.

Izložba savremene jugoslovenske grafike izlagana je tokom 1957 u Kini i to: u Pekingu, Šangaju, Nankingu i Hongu. Izlagali su jugoslovenski grafičari: Boris Anastasijević, Dragutin Avramovski, Petar Bibić, Stojan Čelić, Jelena Čirković, Riko

Kao pomoć naučnim grupama bile su organizovane biblioteke, pomoćne radionice (mehanike i precizne mehanike, stakloduvačka i elektro-radionica). One održavaju instalacije i aparature, a prema potrebi izrađuju nove aparature za laboratorije.

Upravnim sektorom (administracija, personalna, komercijalna i služba računovodstva) i prometom rukovodi upravni direktor.

Pored ovih organizacionih jedinica, Institut ima još i poluindustrijska postrojenja. U njima se izvode poluindustrijski ogledi u vezi s pojedinim problemima čiji laboratorijski rezultati ukazuju na mogućnosti primene u industriji. Dosada su stavljena u pogon postrojenja za sušenje i koksovanje uglja (sa spravama za čišćenje i analizu gasova kao i ostalih otpadnih proizvoda koji nastaju prilikom sušenja i koksovanja), postrojenje za proizvodnju krmnog kvasca iz sulfinitnog luga i kukuruzovine, postrojenje za ispitivanje ložišta i postrojenje za ispitivanje antihorozionih sredstava.

Veze s drugim naučnim ustanovama i privrednim organizacijama

Hemiski institut »Boris Kidrič« država uske veze sa ustanovama i preduzećima u zemlji i inostranstvu, koje su zainteresovane za njegov rad. Rukovodioci pojedinih istraživačkih grupa su ujedno članovi raznih inostranih stručnih i naučnih udruženja i organizacija, u kojima oni sarađuju (na savetovanjima i kongresima), te se i na taj način upoznaju s razvitkom hemijske nauke u svetu.

Institut je organizovao više stručnih savetovanja (savetovanje mikrobiologa i biohemičara 1956) kada je organizovana i stručna sekcija u okviru Unije društava hemičara FNRJ; simpozijum vezivanja vodonika u 1957.

Institut usko sarađuje sa ustanovama i privrednim organizacijama (sa Saveznom komisijom za nuklearnu energiju, Sekretarijatom za industriju Saveznog izvršnog veća, Industrijskom komorom i njenim udruženjima itd.).

C. P.

Podaci Hemiskog instituta »Boris Kidrič«.

Debenjak, Marijan Detoni, Božidar Jakac, Boško Karanović, Zdenko Karel, Albert Kinert, Milan Kerac, Anton Kirinčič, Dora Klemenč, Tone Kralj, Jovan Kratochvil, Ferdinand Kulmer, Petar Hadžiboškov, Vlado Lamut, Aleksandar Luković, Miha Maleš, Petar Maze, France Mihelič, Milivoje Nikolić, Zivka Pajić, Mihajlo Petrov, Oto Polak, Zlatko Prica, Božidar Prodanović, Dragoslav Stojanović-Sip, Ive Subić, Vilim Svečnjak, Aleksandar Sivert, Josip Restek, Maksim Sedej, Marijan Tršar, Marija Vogelnik i Lazar Vujaklija. Ovu izložbu videlo je 111.060 posetilaca.

Od 30 maja do 30 juna 1957 održana je u Pragu izložba savremenog jugoslovenskog drvoreza i drvoreza u boji sa 65 listova. Ista izložba bila je otvorena u Norveškoj — u Oslu od 3 do 20 novembra 1957, a zatim u Trondhajmu i Bergenu sa 40 ekspanata.

U septembru 1957 u Meksiku, u Galeriji lepих umetnosti, izlagana je savremena jugoslovenska grafika.

Zbirka »60 slika modernog jugoslovenskog slikarstva«, koja je završila sa izlaganjima u Velikoj Britaniji (od 3 januara do 3 februara u Nju Portu i Loventriju), upućena je na jednogodišnje izlaganje po Kanadi na poziv Zapadnog kanadskog umetničkog udruženja. Za vreme izlaganja po Kanadi, izložba je priređena u gradovima: Reginu, Kalgari, Brandonu, Viktoriji, Edmontonu, Saskacevanu i Alberti. Na ovoj izložbi izlagali su: Stojan Aralica, Slavoljub Bogojević, Marko Čelebonović, Ivo Dulčić, Olivera Galović, Ivan Generalić, Oton Gliha, Nikola Graovac, Nedeljko Gvozdenović, Andrija Handžar, Oskar Herman, Olivera Kangrga, Milan Kečić, Milan Konjović, Stane Kregar, Ferdinand Kulmer, Majda Kurnik, Lazar Ličenoski, Petar Lubarda, Peda Milosavljević, Milo Milunović, Milun Mitrović, Anton Motika, Edo Murtić, Zora Petrović, Đorđe Popović, Mića Popović, Oton Postružnik, Miodrag Protić, Zlatko Prica, Ivan Radović, Maksim Sedej, Lubica Sokić, Mladen Srbinović, Miljenko Stanić, Gabriel Stupica, Frano Šimunović, Slavko Sohai, Ivan Tabaković, Lazar Vožarević, Lazar Vujaklija, Miloš Vučković i Klauđije Zornik.

Izložba savremene jugoslovenske umetnosti održana je i u Italiji. Od 6 do 15 januara 1957 izložba je bila otvorena u Rimu u Palati Moderne umetnosti, a odatle je prenetu u Milano gde je bila otvorena od 15 januara do 15 februara u prostorijama

»Stalne izložbe«. Radove su izlagali: Marijan Pregelj, Miodrag Protić, Lazar Vujaklija, Marko Čelebonović, Oton Gliha, Krsto Hegedušić, Milan Konjović, Gojmir Anton Kos, Stane Kregar, Petar Lubarda, Peda Milosavljević, Milo Milunović, Anton Motika, Edo Murtić, Oto Postružnik, Miljenko Stanić, Gabriel Stupica, Marko Suštaršić, Marino Tatraglia, Kosta Angeli Radovani, Vojin Bakić, Stojan Batić, Dušan Džamonja, Olga Jančić, Olga Jevrić, Zdenko Kalin, Ksenija Kantoci, Karel Putrih, Sreten Stojanović, Risto Stijović i Drago Tršar.

Posle Italije izložba je prenetu u Poljsku, gde je juna 1957 bila prikazana u Varšavi, a jula u Sopotu.

Posle XXVIII Bijenala u Veneciji, na traženje Nizozemskog instituta za kulturne veze, u Amsterdamu je otvorena izložba radova Vojina Bakića, Marija Pregelja, Miodraga Protića i Lazara Vujaklije koja je imala veliki uspeh, a po povratku, od 8 do 24 marta 1957, izložba je održana u Brislu. Za izložbu u Brislu bile su ustupljene prostorije Palate lepih umetnosti. Ekspozatni su bili izloženi i u Ganu i Liježu.

Na traženje muzeja Kamakura, u Japan je, krajem septembra 1957, poslat jedan deo izložbe »Čovek, priroda i predmeti na freskama Bogorodice Ljevišje u Prizrenu«. Izložba od 100 ekspozata najuspeljih kopija fresaka ovog manastira obišla je drugu Kamakuru, Tokio, Kurumu i Nagoju.

Drugi deo ove izložbe bio je izlagan u isto vreme u Kanadi i to u gradovima: Alberti, Regini, Saskacevanu, Edmontonu i Kalgari, a potom je prenetu u Sjedinjene Američke Države.

Za izložbe jugoslovenskih fresaka u celom svetu postoji veliko interesovanje, i one su neprekidno na turnejama.

Jugoslovenski umetnici na međunarodnim izložbama

Godine 1957 Jugoslavija je prvi put učestvovala na XI Trije-nalu — Međunarodnoj izložbi arhitekture i primenjene umetnosti u Milanu.

Jugoslavija je učestvovala na izložbi primenjene umetnosti u Palati umetnosti u Parku Trijenala; izložbi savremenog stana u Parku Trijenala; izložbi Međunarodne savremene arhitekture; Međunarodnom kongresu urbanista.

Na izložbama su izlagali: keramiku — Vlasta Baranjai, Majda Kumar, Mila Petrić i Miloš Požar; drvo — Milan Celbar; tekstil — Slava Abtoljak, Marija Kolić, Joško Onić i Etelka Tobolka; ukras — Irv. Boga Pogacnik — Avčin i Eza Maire; arhitekturu — arh. Ivo Penić (dobio je nagradu za projekt).

U okviru IV Bijenala u Sao Paulu od 16. septembra do kraja 1957 otvorena je izložba slika Marka Čelebonovića i grafike France Mihelića. Svaki autor izlagao je po 30 ekspozata. Na ovoj izložbi France Mihelić je dobio veliku otpunju nagradu od 25.000 braziljanskih kruzerosa.

Na IV Međunarodnoj izložbi u Tokiju od 23 maja do kraja novembra 1957 Jugoslavija je učestvovala sa 15 slika Nedeljka Gvozdenovića, Miljenka Stanića i Gabriela Stupice.

U isto vreme održana je i Međunarodna izložba grafike u Tokiju na kojoj su sa po tri lista učestvovali: Riko Debenjak, Boško Karanović, France Mihelić, Josip Restek i Lazar Vujaklija. Jednu od pet velikih međunarodnih nagrada dobio je Riko Debenjak (zlatnu vaz u vrednosti 100 jena i 100 jena u gotovu — nagradu japanskog Mi i tarstva inostranih poslova).

Na I Međunarodnoj izložbi umetničke grafike u Čileu u septembru 1957 Jugoslavija je učestvovala sa 30 listova, izlagali su: Dragutin Avramovski, Ivan Čopić, Marijan Detoni, Albert Kinert, Jovan Kratochvil, Marko Kršmanović, Ferdinand Kulmer, Aleksandar Luković, Miha Maleš i Marijan Tršar.

Od 28 decembra 1957 do 15 marta 1958 Jugoslavija je učestvovala na II Bijenalu mediteranskih zemalja u Aleksandriji. Posle uspeha koji je Jugoslavija postigla na I Bijenalu u Aleksandriji izlaganjem dela mladih autora koji su se pojavili ili afirmisali posle oslobođenja, odlučeno je da se na ovaj Bijenale šalju uvek radovi mladih autora. Na Bijenalu u Aleksandriji krajem 1957 i početkom 1958 učestvovali su sa po 2 do 3 rada slikari: Stojan Čelić, Dragutin Cigarić, Albert Kinert, Stane Kregar, Anton Motika, Floris Oblak, Zoran Petrović, Zlatko Prica, France Slana, Franjo Šimunović i vajari: Ksenija Kantoci, Karel Putrih i Ivan Sabolić.

Na Bijenalu u Aleksandriji naknadno su izložene grafike: Frana Baće, Rike Debenjaka, Sergija Glumca, Božidara Jakca, Hrvoja Melkusa, Mirjane Mihać, Ankice Oprešnik, Mihajla Petrova, Živke Pajić, Bože Prodanovića, Josipa Resteka i Maksima Sedeja (po jedna grafika).

Na ovoj izložbi Jugoslavija je dobila tri nagrade i to: prvu nagradu za slikarstvo od 200 egipatskih funti (France Slana), drugu za vajarstvo od 100 funti (Karel Putrih) i drugu za grafiku od 50 funti (Živka Pajić).

Strane izložbe u Jugoslaviji

Od 11 do 20 januara 1953, u Galeriji ULUS-a na Terazijama, bila je otvorena izložba švajcarskog plakata sa 92 ekspozata. U februaru je ova izložba otvorena u Skopju, u martu u Zagrebu, aprilu u Banjoj Luci, maju u Ljubljani, a u junu u Mariboru.

Moderna galerija u Ljubljani organizovala je krajem 1956 izložbu nove norveške grafike. Od 12 do 17 januara 1957 ova izložba je bila otvorena u Beogradu, od 15 do 28 februara u Skopju, od 17 do 21 marta u Zagrebu, a od 1 do 15 juna u Banjoj Luci.

Od 20 maja do 6 juna 1957 u Ljubljani je bila otvorena izložba italijanskog keramičara Nina Karuza. Ista izložba bila je otvorena u Beogradu od 15 do 25 septembra, a u oktobru i novembru u Banjoj Luci.

Velika izložba savremene kineske grafike od 140 listova prikazana je u Beogradu od 13 avgusta do 2 septembra 1957, zatim u Ljubljani od 13 do 31 oktobra, a kasnije u Banjoj Luci, Subotici i Skopju.

Izložba moderne poljske umetnosti od 71 slike i 10 skulptura bila je otvorena u Beogradu od 21 marta do 10 aprila 1957, zatim u Ljubljani od 20 aprila, Zagrebu od 20 maja i Skopju od 23 juna.

Jedna od najzanimljivijih i vrednih inostranih izložbi u Jugoslaviji bila je smotra flamanske umetnosti XVII veka — »Umetnost i kultura epohe Rubensa«, koja je u organizaciji Komisije za kulturne veze sa inostranstvom i Narodnog muzeja Beograda održana u Beogradu od 15 oktobra do 30 novembra 1957. Ova velika izložba, velika po obimu i vrednostima njenih ekspozata, sadržala je pet tapiserija (jedna rađena po Rubensovim crtežima, a jedna po crtežima Jordensa) i 52 slike umetnika: Deniz van Alsloota, Zak Artua, Teodor Buijermano, Adrien Brouvera, Piter Brojgela mlađeg, zvanog »iz pakla«, Piter Brojgela III, Žan Gijoma, Karljera Jos van Kresbeka, Antanis van Dajka, Vilhelma Šuberta van Ilifon Ernberga, Jan Fita, Kornelias Gijlsbrecha, Antona Gobaua, Abrahama Jansena, Zak Jordansa, Piter van Linta, Nepoznatog majstora iz Anversa, Pitera Nefsa starijeg, Vilem van Niejlanta, Zak van Osta, Teodor Romboa, Petera Paul Rubensa, Rulant Saverija, Daniel Zegera, Jan Ziberecha, Fransa Snidersa, Davida Teniersa, Lukas van Udena i Kornelijusa Vosa.

Izloženo je i devet vajarskih dela od drveta i slonove kosti majstora: Van Bosuia, Jan van Borena, Dikvesnoja, Lukas Fajderbea, G. van Opstala, Artus Kvelina starijeg, Artus Kvelina mlađeg, P. Semekersa i J. B. Ksaveria; 20 crteža majstora: Anton van Dajka, Jan Fita, Zak Jordansa, Peter Paul Rubensa, Fransa Snidersa, Jan Snidersa, Lukas van Udena i Paul de Vosa. Od flamanske gravire bilo je izloženo 27 dela Gaspar Bautaca, Itema Bolsverta (Buce a'), Itema Bolsverta (Selte a'), Piter Bautaca, Jan van der Brugena, Zak Kuremansa, Gerard Edelinka, Antoni van Dajka, Jan Fita, Kornelijus Gale Abraham Genulsa, Vencel Hilara, Kristof Jegersa, Nikolas Lauversa, Fransa de Nevea, Paul Poncius, Peter Paula Rubensa, Ignacijus van der Štoka, Lukas van Udena, Lukas Vostermana I i Žan Baptista Vrinca.

Ova izložba prikazala je i 47 štampanih dela u štampariji Plantin—Moretus, mnoga sa Rubensovim ilustracijama. Za vreme trajanja izložbe bila je u pogonu jedna od devet sačuvanih presa, koja je radila na originalnoj hartiji iz toga vremena. I obrada metala činila je jedan deo izložbe. Bilo je izloženo 14 predmeta od zlata i srebra sa oznakama majstora i čehova kojima su oni pripadali.

Mnoga od ovih dela prvi put su izašla iz belgiskih muzeja. Ova dela svojina su Kraljevskog umetničkog muzeja Belgije u Brislu, Kraljevskog umetničkog muzeja u Anversu, Muzeja Renie u Vervieu, Umetničkog muzeja u Ganu, Kabineta estamp i Anversu, Muzeja Plantin—Moretus u Anversu, Arheološkog muzeja u Anversu, Muzeja Kurtuis u Liežu, Opatije u Averbodeu i nekoliko privatnih zbirk.

Izložbu je videlo 46.386 posetilaca iz cele zemlje.

Međunarodne izložbe u Jugoslaviji

U Ljubljani je juna meseca 1957 otvorena II Internacionalna izložba grafike na kojoj je izloženo 640 radova iz 28 zemalja. Poznati svetski umetnici kao što su: Pablo Pikašo, Mark Šagal, Huan Miro, Ferdinand Leže, Henri Laurens, Zak Vilon, Maks Ernst, Josip Zadkin, Masimo Kampilji, Andre Klave, Žan Lirsa, Žan Dibife, Žan Arp, Hans Hartung, Djuzepe Santomazo, Renato Gutuso, Zao Vuki i dr. izlagali su na ovoj izložbi.

Podeljeno je šest nagrada. Prva nagrada Izvršnog veća Slovenije od 250.000 din. dodeljena je francuskom grafičaru Adamu Henri Zoržu; druga nagrada Gradskog odbora Ljubljane od 200.000 din. jugoslovenskom grafičaru Zoranu Mušiću; nagrada Komisije za kulturne veze sa inostranstvom od 100.000 din. japanskom grafičaru Saito Kijoshiju; nagrada Saveta za kulturu Slovenije od 100.000 din. švedaninu Jirgen Konovu; nagrada Moderne galerije u Ljubljani od 100.000 din. Italijanu Santomazo Đuzepeu, a nagrada Jakopičevog paviljona od 75.000 din. Riki Debenjaku.

U Umetničkom paviljonu u Zagrebu, od 3 do 18 oktobra 1957, održana je međunarodna izložba dečjih crteža »Moj dom« u organizaciji Centra za dečji crtež u Zagrebu. Na ovoj izložbi učestvovalo je 429 izlagača (iz Jugoslavije, Austrije, Belgije, Brazila, Čehoslovačke, Danske, Demokratske Republike Nemačke, Egipta, Finske, Francuske, Holandije, Indije, Italije, Japana, Jordana, Kanade, Kine, Malte, Norveške, Rumunije, Sjedinjenih Američkih Država, Sovjetskog Saveza, Švajcarske i Velike Britanije. Za izložbu je bilo prijavljeno 20.000 crteža od kojih je odabran i izložen 431.

Zlatne medalje su dobili: po jedan izlagač iz Egipta, Italije, Japana i Jugoslavije; srebrne medalje dobila su dva izlagača iz Jugoslavije i po jedan iz Austrije, Čehoslovačke, Danske, Engleske, Finske, Francuske, Indije i Norveške; Nacionalnu zlatnu medalju dobilo je šest izlagača iz Jugoslavije i po jedan iz Austrije, Belgije, Čehoslovačke, Japana, Egipta, Kine, Italije, Malte, Rumunije, Sovjetskog Saveza i Sjedinjenih Američkih Država.

V. S.

Vidi: »Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu«, »Jugoslovenski pregled«, 1957, str. 205 (25).

IZVORI: Izveštaji Komisije za kulturne veze sa inostranstvom i dokumentacija izložbi.

PETI FESTIVAL JUGOSLOVENSKOG FILMA

Peti festival jugoslovenskog filma u Puli održan je od 19 do 30 jula 1958 pod pokroviteljstvom predsednika Republike Josipa Broza Tita. Na ovoj smotri nacionalne kinematografije prikazano je 13 igranih, 75 kratkometražnih i 3 igrana filma rađena u koprodukciji sa inostranim partnerima. Prikazani filmovi proizvedeni su u periodu između Četvrtog i Petog festivala.

Organizaciju festivala sproveo je Upravni odbor pod predsedništvom Veljka Drakulića, predsednika Odbora za prosvjetu, nauku i kulturu Republičkog vijeća Sabora NR Hrvatske.

U konkurenciji za nagrade prikazani su filmovi:

igrani: »Potraži Vandu Kos« i »Četiri kilometra na sat« (Avala film, Beograd); »Crni biseri« i »Vratiću se« (Bosna film, Sarajevo); »H-8« i »Cesta duga godinu dana« (Jadran film, Zagreb); »Tri koraka u prazno« (Lovćen film, Budva); »Te noći« (Slavija film, Beograd); »Dobro morje« (Triglav film, Ljubljana); »Kroz granje nebo« i »Rafal u nebo« (UFUS, Beograd); »Kala« (Viba film, Ljubljana) i »Jedini izlaz« (Zastava film, Beograd);

kratkometražni: »Devojka sa naslovne strane«, »Freske«, »Srednjeevropska arhitektura u Srbiji i Makedoniji«, »Kad se magle dignu«, »Nevesta Jadrana«, »Osmeh zemlje«, »Dubrovački pasteli« i »Impresije sa Kvarnera« (Avala film, Beograd); »Drvar«, »Kočari iz Kalija«, »Tek je počelo«, »Unom rijekom«, »Kako su lijepe slike ove«, »Svetlošćen« i »Dalekovodi« (Bosna film, Sarajevo); »Radar«, »Fotočelija«, »Narodni muzej u Beogradu« i »Za najmlađe na selu« (Dunav film, Beograd); »Stari kapetan«, »Crne marama« i »Zublja grahovačka« (Lovćen film, Budva); »Raskrsnica« i »Crno na belo« (Slavija film, Beograd); »Beli konji« i »Skrivnosti Jadrana« (Triglav film, Ljubljana); »Jovan Bijelić«, »Pa strašno bi bilo« i »Petica u snegu« (UFUS, Beograd); »Freske u Makedoniji«, »Tragovima jegulja« i »Pobuna lutaka« (Vardar film, Skopje); »Grafika človeku«, »Galeb iz piranskog gnezda«, »Mrtvački ples«, »I Slovenski festival fizičke kulture« i »Novi obzorik« (Viba film, Ljubljana); »Od monarhije do republike« (Zastava film, Beograd); »Koraci grada«, »Petar Dobrović«, »Zakletva na Samarici«, »Mali građanin«, »Zlatan spomenik«, »Tamo kraj opasne rijeke«, »Osamljenici«, »Moreška«, »Moj dom«, »Boje sanjaju«, »Svijet na markama«, »Jadranski motivi«, »Mladost koja će biti legenda«, »Dan odmora«, »Prokleti praznik«, »Fabrike radnicima«, »Život je jači«, »Slike na košnicama«, »Kamerom kroz Zagreb«, »Samac«, »Osvetnik«, »Veliki strah«, »Happy and«, »Ipak se kreće«, »Abra Kadabra«, »Bušo — hrabri izvidnik«, »Lažni kanarinac« i »Nocturno« (Zagreb film, Zagreb); »Svetkovina kamenak«, »U korak s vremenom«, »O našem kršu«, »Minijature«, »Nesporazum«, »Dječak i kurir«, »Sačuvane kronike«, »Tehnika slikarstva« i »Kako nastaju novine« (Zora film, Zagreb).

Pored toga, van konkurencije su prikazani igrani filmovi snimljeni u koprodukciji: »Aleksa Dundić« (Jugoslavija — SSSR), »La Tur, čuvaj se« (Jugoslavija — Francuska) i »Veliki plavi put« (Jugoslavija — Francuska).

Upravni odbor Petog festivala imenovao je dva žirija — za igrani i za kratkometražni film, koji su filmovima prikazanim u konkurenciji podelili veći broj nagrada. Službeni festivalski žiri za igrani film, koji su sačinjavali: Josip Vidmar, Ivo Frol, Slobodan Glumac, Fedor Hanžeković, Bratko Kreft, Marjan Matković i Mirko Tepavac dodelio je nagrade i proglasio za najbolje:

— igrane filmove: »H-8«, »Cesta duga godinu dana« i »Kroz granje nebo«;

— nagradu za režiju od 500.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Nikoli Tanhoferu za film »H-8«; nagradu za scenario od 300.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Zvonimiru Berkoviću i Tomislavu Butorcu za film »H-8«; nagradu za fotografiju od 250.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Mihajlu Popoviću za fotografiju u filmu »Kroz granje nebo«; nagradu za muziku od 200.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Bojanu Adamiću za muziku u filmu »Kroz granje nebo«; nagradu za scenografiju od 150.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Miomiru Deniću za film »Četiri kilometra na sat«; nagradu za glavnu mušku ulogu od 200.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Pavlu Vujisiću za ulogu Obrada u filmu »Tri koraka u prazno«; tri nagrade za epizodne muške uloge od po 100.000 din. i zlatne plakete »Arena« Antonu Vrdoljaku za ulogu u filmu »H-8«, Miloradu Majiću za ulogu u filmu »Četiri kilometra na sat« i Milanu Srdoču za ulogu u istom filmu; nagradu za epizodnu žensku ulogu od 100.000 din. Miji Oremović za ulogu u filmu »H-8«. Pored toga, žiri je dodelio nagradu »Kekec« filmu »Dobro morje« kao najboljem omladinskom filmu, filmu »Crni biseri« — diplomu za uspešno umetničko ostvarenje, a italijanskom režiseru Đuzepe de Santisu diplomu u znak priznanja za realizaciju filma »Cesta duga godinu dana«.

Žiri za kratkometražni film radio je u sledećem sastavu: Samuilo Amodaj, Mira Boglić, Dušan Bravničar, Slavko Jancevski, Olga Kreačić, Anica Magašić i Boško Vučinić i dodelio nagrade:

— za režiju, prvu nagradu od 150.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Milenku Štrpcu za film »Pa strašno bi bilo«, dve druge nagrade po 100.000 din. i zlatne plakete »Arena« Žiki Čukuliću za film »Fabrike radnicima« i Puriši Đorđeviću za film »Devojka sa naslovne strane«, treću nagradu od 75.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Žiki Ristiću za film »Drvar«; za fotografiju, prvu nagradu od 100.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Draganu Karadžinoviću za film »Petica u snegu«, drugu nagradu od 75.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Franu Vodopivcu za film »Svetkovina kamenak« i treću nagradu od 50.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Janu Beranu za film »Unom rijekom«; za crtanje karaktera nagradu od 100.000 din. i zlatnu plaketu »Arena« Borisu Kolaru za crteže u filmu »Veliki strah«; za najbolje ostvarenje koje se preporučuje deci i omladini nagradu od 100.000 din. režiseru Dušanu Vukotiću za film »Abra Kadabra«. Žiri je dodelio i veći broj specijalnih nagrada.

Poseban žiri jugoslovenske filmske kritike u sastavu: Dragoslav Adamović, Žika Bogdanović, France Brenk, Irma Flis, Stevo Ostojić, Arsa Stefanović i Aco Štaka dodelio je najviše priznanje jugoslovenske filmske kritike »Zlatno pero« filmu »Samac« režisera Vatroslava Mimice za izvornu i humanu ideju, ostvarenu sredstvima moderne likovne impresivne i ujednačene forme.

Pretstave Petog festivala jugoslovenskog filma u Puli pratilo je oko 150.000 gledalaca.

Podaci Udruženja filmskih proizvođača Jugoslavije.

R.

JUGOSLAVIJA I DANSKA

Međudržavni odnosi Jugoslavije s Danskom razvijaju se povoljno i u duhu prijateljskog razumevanja. Postoje uslovi za njihovo dalje učvršćenje i pored razlika koje postoje u društvenim sistemima dve zemlje i u njihovim gledanjima na neka pitanja međunarodne politike. Osnovu za prijateljske odnose između dve zemlje predstavljaju činjenice što su u Drugom svetskom ratu obe države bile žrtve nemačkog nacizma i što se, kao manje države, u spoljnoj politici rukovode principima miroljubivog rešavanja međunarodnih sporova i razvijanja međunarodne saradnje na bazi ravnopravnosti i uzajamne pomoći. Razlike između dve zemlje proizilaze iz činjenice da Jugoslavija nije uključena u postojeće vojne paktove velikih sila, dok Danska pripada Atlantskom paktu.

Danski pretstavnici se izjašnjavaju za pregovore kao sredstvo za obustavljanje hladnog rata i smanjenje trke u naoružanju, a takođe pružaju otpor merama koje bi mogle da pogoršaju međunarodnu situaciju. U tome je bila suština istupanja danskih pretstavnika na zasjedanju šefova vlada Atlantskog pakta decembra 1957 u Parizu, kada je Danska, zajedno s Norveškom, odbila predlog da se na njenoj teritoriji smeste balističke rakete srednjeg dometa i nuklearno oružje, iako je na zasjedanju donesena odluka o potrebi naoružanja zemalja-članica NATO raketnim oružjem. Osim toga, na savetovanju zemalja NATO u Kopenhagenu maja 1958, Danska je, s Norveškom i Islandom, zastupala gledište da treba pažljivo proučiti svaki plan ili predlog, bez obzira na njihovo poreklo, koji pružaju mogućnosti za postepeno smanjivanje zategnutosti u Evropi. Svetska javnost je pozdravila zajednički kominike ministara nordiskih zemalja (gde je Danska aktivno učestvovala) marta 1958 u Štokholmu. Kominike posvećuje potrebnu pažnju problemu razoružanja, naglašavajući da će nordiske zemlje podržati sve realističke predloge koji bi dali konkretne rezultate: zalaže se za obustavu nuklearnih eksperimenata sadogovarajućom međunarodnom kontrolom i obustavljanje proizvodnje fisisonog materijala za vojne svrhe i smanjenje konvencionalnog naoružanja.

Ovi stavovi Danske u prilog očuvanja mira naišli su na povoljan odjek u jugoslovenskoj javnosti.

Diplomatski odnosi između dve zemlje obnovljeni su odmah posle Drugog svetskog rata. Poslanstva u Beogradu i Kopenhagenu otvorena su 26 novembra 1952, a 16 septembra 1957 podignuta na rang ambasada. Kontakti između pretstavnika dve države, kao i rukovodilaca Socijalističkog saveza radnog naroda Jugoslavije i Socijaldemokratske partije Danske i drugih društvenih organizacija doprineli su uzajamnom upoznavanju i razvijanju međusobnih veza.

Među te susrete spada poseta potpredsednika Saveznog izvršnog veća Edvarda Kardelja i predsednika Sabora NR Hrvatske dr Vladimira Bakarića Danskoj. Oni su boravili u Kopenhagenu, posle posete Norveškoj i Švedskoj, od 16 do 18 oktobra 1954. Tom prilikom s predsednikom danske vlade i šefom Socijaldemokratske partije Hansom Hedtoftom, ministrom privrede J. O. Kraham i socijaldemokratskim poslanikom A. Andersenom izmenjali su mišljenja od interesa za obe zemlje.

Veze s danskim sindikatima uspostavljene su 1952. Tada je u Jugoslaviji boravila zvanična delegacija Saveza sindikata Danske na čelu sa sekretarom Saveza. Delegacija SSJ vratila je posetu 1953. Pored toga, između strukovnih saveza sindikata održavani su češći kontakti.

Junu 1955 potpredsednik Saveza ženskih društava Jugoslavije Vida Tomšić održala je u Kopenhagenu predavanje za aktiv socijaldemokratskih žena Kopenhagena.

Oktobra 1955 delegacija SSRNJ na čelu s Veljkom Vlahovićem na povratku iz Oslo posetila je Dansku, gde je bila prijateljski primljena. Održan je diskusioni sastanak, kome su s danske strane pristupovali potpredsednik danske Socijaldemokratske partije A. Andersen, generalni sekretar O. Karlson i istaknuti socijaldemokrata V. Kampman. Prilikom diskusije izmenjena su mišljenja o aktuelnim problemima međunarodne politike i međunarodnog radničkog pokreta. Izražena je želja da se sa sličnim kontaktima i razgovorima nastavi i ubuduće.

Oktobra 1955 boravila je u Danskoj delegacija Jugoslovenske sekcije Interparlamentarne unije na čelu s potpredsednikom Savezne narodne skupštine Vladimirom Simićem, koja je sa predstavnicima danskih parlamentaraca izmenjala gledišta o nizu međunarodnih pitanja.

Julu 1957, na putu po skandinavskim zemljama, u Danskoj su se zadržali dva dana potpredsednici Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj i Aleksandar Ranković, predsednik Narodne skupštine NR Srbije Jovan Veselinov i general-pukovnik Otmar Kreačić.

Aprila 1958 član Saveznog izvršnog veća Sergije Kraigher, na povratku iz Finske, zadržao se u Kopenhagenu i tom prilikom izmenjao mišljenja s rukovodiocima danske Socijaldemokratske partije.

Potpredsednik vlade i ministar inostranih poslova Danske Hans Christiana Hansen, učinio je zvaničnu posetu Jugoslaviji od 25 do 30 avgusta 1958.

U pratnji potpredsednika Hansena nalazili su se: direktor brodogradilišta »Burmeister & Wain« Niels Munk, savetnik, šef Presbiroa Ministarstva inostranih poslova Sigvald Kristensen i šef kabineta potpredsednika vlade Krog Meyer.

U toku boravka potpredsednik Hansen je sa pratnjom razgledao znamenitosti Beograda, Bled, Potojsku Jamu, preduzeće »Litostroj« u Ljubljani, brodogradilište »Uljanik« u Puli i dr.

Potpredsednik Hansen je sa svojim saradnicima vodio razgovore s potpredsednikom Republike Josipom Brozom Titom, potpredsednikom Saveznog izvršnog veća Edvardom Kardeljom i drugim državnim i političkim rukovodiocima Jugoslavije. Razgovori su vođeni u Beogradu 26 avgusta i na Brionima 29 avgusta.

29 avgusta je objavljeno zajedničko jugoslovensko-dansko saopštenje u kome se kaže da je u toku razgovora izvršena razmena mišljenja o aktuelnim međunarodnim problemima od zajedničkog interesa i o jugoslovensko-danskim odnosima.

»Obe vlade su saglasne«, kaže se u saopštenju, »da je u ovom času očuvanje svetskog mira glavni zadatak vlada i naroda. U tom cilju one smatraju da je potrebno razvijati međunarodnu saradnju na principima Povelje Ujedinjenih nacija, ... rešavajući međunarodne sporove mirnim putem i time jačati razumevanje i poverenje među narodima. U tom smislu dve vlade pridaju poseban značaj pomoći nedovoljno razvijenim zemljama, prvenstveno preko Ujedinjenih nacija, kao i unapređenju slobodnije razmene materijalnih i kulturnih dobara među narodima.«

Dve vlade su saglasne da treba potpomoći svaki pokušaj koji ima za cilj odlučnije rešavanje problema razoružanja.

Izražena je želja da se postojeći ekonomski i kulturni odnosi između dve zemlje dalje razviju i prodube »koristeći u tom cilju razne forme kao što su: razmena mišljenja o pitanjima od zajedničkog interesa, proširenje ekonomskih i kulturnih odnosa, posticanje kontakata među društvenim, kulturnim i drugim organizacijama, itd.«

Na kraju saopštenja se kaže da je potpredsednik vlade Hansen pozvao potpredsednika Edvarda Kardelja da poseti Dansku i da je potpredsednik Kardelj prihvatio poziv.

Na zajedničkoj konferenciji za štampu potpredsednika Tita i premijera Hansena s jugoslovenskim i danskim novinarima, potpredsednik Tito je istakao veliki značaj jugoslovensko-danskih razgovora, jer se radi o razgovorima sa potpredsednikom vlade jedne male prijateljske zemlje, a male zemlje imaju mnogo zajedničkih problema. Potpredsednik Tito je izjavio da »mali narodi treba da budu subjekti, a ne objekti u spoljnoj politici...« »Ova posjeta dokazuje«, naglasio je potpredsednik Tito, »da može postojati vrlo tijesna saradnja između zemalja koje imaju različite društvene sisteme.«

Ekonomski odnosi

Na robnu razmenu s Danskom, koja je dosta mala, utiče, između ostalog, i izvesna strukturalna podudarnost u proizvodnji i izvozu.

Robna razmena s Danskom u toku poslednje tri godine iznosila je:

	(U milionima din.)		
	1955	1956	1957
Izvoz u Dansku	260	214	299
Uvoz iz Danske	455	435	999

Važniji izvozni artikli Jugoslavije u Dansku su: suve šljive, soljena creva, voćne pulpe, hmelj, živin hlorid oksid, vino, tuljci, zečja dlaka i odeva.

Važniji uvozni artikli Jugoslavije iz Danske su: priplodna stoka, ambalaža od hartije, brodski motori i mehaničke pumpe.

Robna razmena se odvija na osnovu Platnog sporazuma i Protokola o robnoj razmeni, potpisanog u Beogradu 23 maja 1957. Ovim Platinim sporazumom o međusobnom plaćanju s Danskom, kojim je omogućena puna transferabilnost danske krune, otvara put za življu robnu razmenu.

Dansko brodogradilište »Burmeister & Wain« prodalo je 1953 licencu brodogradilištu »Uljanik« u Puli za proizvodnju dizel-motora za brodove. Ova tehnička saradnja se veoma dobro razvija na obostranu korist, tako da i samo brodogradilište »B & W« poručuje motore kod »Uljanika«.

Efikasan i koristan vid saradnje je u oblasti zadrugarstva. Jedna jugoslovenska delegacija poljoprivrednih i zadrugnih stručnjaka boravila je u Danskoj 1955. U toku poslednjih pet godina u Danskoj je redovno boravilo 50—80 zadrugara-poljoprivrednika iz Jugoslavije, koji su na farmama u Danskoj provodili celu ekonomsku godinu i sticali praktična iskustva. Isto tako u Danskoj boravi svake godine veći broj jugoslovenskih stručnjaka u okviru Tehničke pomoći UN.

Broj danskih turista se povećao i za poslednje četiri godine je dolazilo iz Danske u Jugoslaviju prosečno oko 5.000 turista godišnje.

Kulturni odnosi

Dugogodišnji plan kulturne saradnje između Komisije za kulturne veze sa inostranstvom i odgovarajuće ustanove u Danskoj »Det Danske Selskab« uspešno je završen. Razmenjeno je više studijskih grupa koje su sačinjavali profesori univerziteta, učitelji, inženjeri, pravnici i drugi.

Jugoslovenska i danska vlada daju svake godine po dve stipendije za usavršavanje stručnjaka u dotičnoj zemlji.

Juna 1955 u Kopenhagenu je bila organizovana izložba jugoslovenskih fresaka.

U 1957 učinjene su uzajamne posete između jugoslovenskih i danskih književnika.

U Kopenhagenu postoji već više od 20 godina »Dansko-jugoslovensko udruženje« koje aktivno radi na jačanju prijateljstva s jugoslovenskim narodima.

Na svečanosti koja je održana povodom dvadesetogodišnjice osnivanja Udruženja 28 januara 1957, jugoslovenski poslanik Miloš Carević predao je u ime predsednika Republike Josipa Broza Tita Orden jugoslovenske zastave I reda predsedniku i osnivaču Udruženja Einar Diggveu, i Orden jugoslovenske zastave I reda general-lajtnantu danske vojske i bivšem šefu danskih oružanih snaga Eriku Vitu. Na svečanosti je izvršena i predaja Povelje predsednika Republike Josipa Broza Tita Dansko-jugoslovenskom udruženju.

M. K.

IZVORI:

Godišnji izveštaj Saveznog izvršnog veća za 1950—1953, 1954, 1955, 1956 i 1957.

STAV JUGOSLAVIJE O POMOĆI EKONOMSKOM RAZVOJU NERAZVIJENIH ZEMALJA

Odnos Jugoslavije prema problemu ekonomskog razvoja nerazvijenih zemalja u tesnoj je vezi s najosnovnijim principima njene spoljne politike: politike mira, nacionalne nezavisnosti i aktivne koegzistencije. Osnovne principe takve politike izneo je predsednik Tito u govoru na Univerzitetu u Ranguu prilikom proglašenja za počasnog doktora prava 16 januara 1955. On je rekao:

»Pojava novih nezavisnih država, koje su mahom nerazvijene, kao i sve veća uloga manjih država uopće u međunarodnom životu, ima značajan uticaj na razvoj i karakter međunarodnih odnosa. One, prije svega, neosporno djeluju u pravcu učvršćenja mira u svijetu. To je sasvim prirodno, jer su te zemlje sve podjednako zainteresovane za ekonomski razvitak i duboko svjesne da mogu svoje napore na savlađivanju svoje ekonomske zaostalosti i svoje napore u pravcu svestranog razvitka s uspjehom privesti kraju samo u uslovima mira. One vrlo dobro znaju da bi nov rat značio uništenje onoga što su one tolikim naporima uspjele stvoriti. Zato su one duboko zainteresovane za održavanje mira i u tom pravcu igraju pozitivnu i sve efikasniju ulogu, što se već jasno pokazalo, naročito u Ujedinjenim nacijama. Te države, u isto vrijeme, po svom položaju u međunarodnim zbivanjima djeluju nasuprot onim tendencijama koje vode zaostavanju međunarodnih odnosa i sadrže u sebi klice novih ratnih sukoba. One se moraju nužno opirati polarizaciji u međunarodnim odnosima između dvije velike sile, pošto je očigledno da bi im takva polarizacija oduzela svaku mogućnost samostalne uloge u međunarodnom životu. Kao nerazvijene zemlje, koje su tek nedavno došle do svoje nezavisnosti, one su u položaju da se njihovi interesi ne mogu poklapati s usko shvaćenim interesima velikih i razvijenih država i zato su malo sklone da se uključe u blokove okupljene oko tih velikih država i da prihvate politiku blokova. Uopće uzev, uloga tih zemalja u međunarodnom životu djeluje u pravcu ublažavanja suprotnosti i služi kao korisna protivteža krajnostima s jedne ili druge strane.«

Ti osnovni principi zasnivaju se na analizi razvitka savremenog sveta, o čemu je državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović u govoru u Saveznoj narodnoj skupštini, 26 februara 1957, izjavio:

»U toku poslednjih decenija dogodile su se krupne i duboke promene u međunarodnom životu, koje su obuhvatile sve njegove oblasti: privredu, nauku, tehniku, tehnologiju, društvene i međunarodne odnose. Celovita naučna analiza i ocena tih promena nije još izvršena, ali njihov opšti pravac se može jasno razaznati. Radi se o objektivnoj tendenciji ka sve većoj opštoj međuzavisnosti i saradnji svih zemalja na bazi njihove nezavisnosti i ravnopravnosti, ka stvaranju jedinstvenog svetskog tržišta u cilju opšteg međunarodnog privrednog povezivanja, što uključuje i potrebu za smanjenjem razlike između razvijenih i nerazvijenih područja i zemalja, zbog čega se već kao akutna postavlja potreba međunarodnog pomaganja razvoja nedovoljno razvijenih zemalja, ka uklanjanju rata i upotrebe sile kao sredstva za rešavanje međunarodnih i međunarodnih problema odnosno ka uspostavljanju trajnog mira koji je postao ne samo mogućan nego i neophodan opšti preduslov za efektivan i skladan razvoj celog čovečanstva.

Čitav taj proces, koji se odvija uz sve veći uticaj i ulogu radničke klase i međunarodnog radničkog pokreta, uz odgovarajuće progresivne društvene promene, na širokoj osnovi, u najrazličitijim formama u krilu različitih državnih, društvenih i političkih sistema, mi nazivamo — jačanjem i prevagom socijalističkih elemenata u svetu, kretanjem sveta ka socijalizmu. I OUN je, delom svoje aktivnosti, odraz delovanja ovakvog kretanja i ovakve objektivne društvene tendencije.«

Na osnovu ovih principijelnih shvatanja izrastao je politički zahtev za pružanjem pomoći nerazvijenim zemljama u njihovom ekonomskom razvitku. Jugoslavija je uvek smatrala da takvo pružanje pomoći ne sme da bude vezano sa bilo kakvim političkim ili vojnim uslovima. U spoljnopoličkoj akciji Jugoslavija je davala prvenstvo multilateralnoj akciji preko Ujedinjenih nacija ispred bilateralnih ili regionalnih programa van UN jer je, pre svega, smatrala da se programima UN više obezbeđuje princip nemešanja i poštovanja suvereniteta malih zemalja. Takve principe jugoslovenske politike o pitanju pomoći nerazvijenim

zemljama definisao je potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj u govoru povodom desetogodišnjice Ujedinjenih nacija, 24 oktobra 1955, rekavši:

»Ujedinjene nacije su dosada temeljito proučavale probleme međunarodnog finansiranja odnosno probleme pomoći za ekonomski razvoj nerazvijenih oblasti sveta, a isto tako preduzele su i neke konkretne mere. Osnovna koncepcija pomoći za ekonomski razvoj jeste da je ona u obostranom interesu i razvijenih i nerazvijenih zemalja odnosno svetske privrede u celini. U tom pogledu se naročito ističe osnivanje Specijalnog fonda UN za ekonomski razvoj. Napori za što skorijim obrazovanjem ovog fonda spadaju, nema sumnje, u prvorazredne zadatke UN.

Jugoslavija kao socijalistička zemlja pridaje tom pitanju izuzetan značaj i to kako sa stanovništva društvenog napretka u svetu uopšte tako i sa stanovništva neposrednog ekonomskog interesa, tj. sa stanovništva podizanja standarda zaostalih zemalja. Nema sumnje da ideja o ubrzanju ekonomskog razvika nerazvijenih zemalja, kroz pomoć iz međunarodnih fondova, a ne kroz uvoz privatnog kapitala ili kroz jednostrane državne ugovore, znatno slabi faktore ekonomske ekspanzije, zasnovane na eksploataciji zaostalih zemalja i time, s jedne strane, ubrzava ekonomski i društveni progres u tim zemljama, a, s druge strane, čini ih nezavisnim i ravnopravnim u međunarodnim odnosima, čime se moć mira samo još više povećava. Upravo zato smo bili od samog početka i bez rezerve aktivni pobornici za ostvarenje te ideje.

Danas već možemo konstatovati da ta ideja, koja je u početku imala izvanredno jake protivnike, sve više dobija u snazi. Takav razvitak stvari nije samo rezultat napora pristalica te ideje, nego i manifestacija činjenice da u socijalno-ekonomskim i političkim uslovima današnjeg sveta takvo rešavanje pitanja razvika nerazvijenih zemalja sve više postaje jedini moguć izlaz razvijenih zemalja iz njihovih sopstvenih unutarnjih ekonomskih protivreća i teškoća. Jako razvijene privrede zahtevaju jaku međunarodnu razmenu. A ova ne može da se razvije ako čitavi kontinenti stagniraju u zaostalosti, čak u naturalnoj privredi.«

Na osnovu ovih jedinstvenih principa Jugoslavija je vodila određenu spoljno-političku aktivnost na raznim područjima i u okviru različitih međunarodnih tela.

Polazeći od saznanja da je uspostavljanje ravnopravnosti u međunarodnim privrednim odnosima složen proces koji ne traži samo trgovinsku, finansijsku ili naučno-tehničku saradnju i pomoć i da je sam proces ekonomskog razvoja nerazvijene zemlje isto tako veoma složen i da zahteva, pored pomoći u tehničkom znanju, i pomoć u finansiranju, a i u prenošenju upravnih iskustava — Jugoslavija je svoju akciju za realizovanje pomoći nerazvijenim zemljama sprovodila na veoma širokom planu.

Stav Jugoslavije o finansijskoj pomoći nerazvijenim zemljama

U pokušajima da ubrzaju svoj ekonomski razvoj, nerazvijene zemlje su se najpre sukobile sa ograničenošću svojih finansijskih izvora, a pre svega deviznih sredstava. Polazna tačka jugoslovenskog stava o tom pitanju bila je da domaća finansijska sredstva treba da sačinjavaju bazu za finansiranje ekonomskog razvoja, ali su ta sredstva po pravilu nedovoljna za značajnije ubrzanje razvoja, pa je zato pomoć međunarodne zajednice neophodna. Taj stav su iznosili jugoslovenski delegati u diskusijama u UN kroz dugi niz godina.

Jugoslovenski predstavnik dr Jože Brilej je u govoru održanom u Drugom komitetu XII Zasedanja Generalne skupštine UN, 19 novembra 1957, izjavio da »internacionalni aspekt problema nerazvijenih zemalja prema tome pokazuje da iako je ekonomski razvoj prvenstveno zavisao od nacionalnih napora, ipak je potrebno izgraditi takve međunarodne mehanizme koji će pomoći nacionalne napore i učiniti ih efikasnijim«.

Prema tome ukazuje se potreba dopunjavanja nacionalnih finansijskih izvora mnogih nerazvijenih zemalja međunarodnim. Te zemlje su siromašne jer su dohodi stanovništva mali, dohodi su mali jer je produktivnost rada mala, produktivnost je mala jer su investicije u sredstva za proizvodnju male, a investicije su male jer je akumulacija mala, dok je akumulacija mala zato jer su mali dohodi odnosno jer su te zemlje siromašne. Taj kraj zaostalosti moguće je razbiti i probiti samo odlučnom nacionalnom akcijom pomognutom međunarodnom saradnjom na području finansiranja.

Industrijski razvijene zemlje su zauzele stav da međunarodno dopunjavanje nacionalnih finansijskih sredstava treba da finansira, pre svega, međunarodni privatni kapital i da je zato osnivanje nove agencije za finansiranje putem javnog kapitala i pod nekomercijalnim uslovima i internacionalnom upravom nepotrebno. Iskustvo Jugoslavije sa inostranim privatnim kapitalom bilo je veoma negativno. Jugoslovenski delegat dr Jože Vilfan je u govoru u Ekonomsko-finansijskom komitetu na IV Zasedanju Generalne skupštine UN, 7 oktobra 1949, izneo iskustvo Jugoslavije u predratnom periodu sa

eksploatacijom inostranog kapitala. Ukazujući, između ostalog, na činjenicu da su inostrane investicije samo u industriji šećera 1938 donele strancima 122 miliona dinara, dok je Jugoslavija bila među poslednjima u Evropi u potrošnji šećera, on je izveo zaključak da pomoć nerazvijenim zemljama ne treba da bude finansirana preko privatnog kapitala.

Zajedno s mnogim drugim delegacijama nerazvijenih zemalja Jugoslavija je godinama ukazivala na činjenicu da metod privatnog međunarodnog finansiranja ne može zadovoljiti osnovne potrebe finansiranja ekonomskog razvoja.

Jugoslovenski delegat Leo Mates je u govoru na XVI Zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN, jula 1953, ukazao na statističke podatke iz kojih proizlazi da je zbir profita od inostranih investicija uvek veći od priliva novih investicija u nerazvijene zemlje. Na bazi podataka Britanskog kraljevskog instituta za međunarodne odnose Mates je pokazao da su se, naprimer, engleske investicije u inostranstvu povećale od 1880 do 1913 za tri puta, dok se istovremeno dohodak od tih investicija povećao za četiri puta. Na bazi podataka OEEC (Organizacije za evropsku privrednu saradnju), on je pokazao da se ista tendencija ispoljila i u posleratnim privatnim investicijama SAD, što potvrđuje i studija UN »Međunarodno kretanje kapitala« (ST/ECA/2) od oktobra 1949, koja za period od 1874 do 1914 za celokupne privatne investicije u svetu konstatuje da se njihov porast »finansirao iz prostog investiranja profita od tih investicija«. Na osnovu ove ekonomske analize on je podvukao »da stimulus profita ne može usmeravati privatne investicije prema onim geografskim oblastima i onim privrednim granama gde bi one bile najpotrebnije za rešavanje postojećih svetskih ekonomskih problema«.

U diskusiji o međunarodnom privatnom finansiranju na XVII Zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta, 15 aprila 1954, jugoslovenski delegat Janez Stanovnik dao je iscrpnu analizu ovog pitanja i, između ostalog, rekao:

»Krizu u međunarodnom investiranju povećava krizu u svetskoj privredi kao celini. Mi moramo, međutim, prići problemu s tačke gledišta zaposlenosti u svetu i s tačke gledišta optimalnog porasta dohotka, a ne s tačke gledišta individualnog profita.«

U toku posleratnog razvoja svetske privrede nerazvijene zemlje su uspele da stabilizuju svoju nezavisnost i da razviju uspešnu aktivnost u odbrani svojih ekonomskih interesa, sprečavajući eksploataciju preko privatnog kapitala. U tim uslovima znatan broj nerazvijenih zemalja razvio je aktivnost za dobijanje inostranih privatnih investicija koje bi bile podređene nacionalnom zakonodavstvu. Jugoslavija nije želela da sprečava te napore, iako je i dalje zadržala rezervisan stav. Jugoslovenski delegat dr Jože Brilej je na XVIII Zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN, 19 jula 1954, izjavio:

»Privatni kapital i dalje igra značajnu ulogu u mnogim delovima sveta i u mnogim ekonomskim projektima. Međutim... postoje izvesne granice u pogledu učešća privatnog kapitala u unapređivanju ekonomskog razvika, granice koje privatni kapital ne može prosto zaobići prostim preduzimanjem izvesnih stimulusa.«

Nemogućnost privatnog kapitala da reši problem finansiranja ekonomskog razvoja bila je osnovni razlog što je posle rata osnovana Međunarodna banka za obnovu i razvoj. Suština finansiranja preko Međunarodne banke sastoji se u tome da se za svaku investiciju traži garancija vlade-dužnika kao i da osnovna finansijska sredstva za davanje zajmova predstavljaju državni kapital. Zajmovi Međunarodne banke se odobravaju, međutim, pod redovnim komercijalnim uslovima — s kamatom stopom od 5 do 6 procenata — i otplaćivanjem u konvertibilnoj valuti. Zato se Međunarodna banka rukovodi principom »kreditne sposobnosti« određene zemlje — odnosno sposobnosti zemlje da proizvodi dovoljno roba za eksport čime bi se ostvarili konvertibilni prihodi — za odgovaranje na obaveze po tim zajmovima. Jugoslavija je podupirala razvika finansiranja preko Međunarodne banke, ukazujući istovremeno na izvesne nedostatke i ograničenja ove vrste finansiranja. U govoru o aktivnosti Međunarodne banke na XIX Zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta, 7 aprila 1955, jugoslovenski delegat dr Jože Brilej je, između ostalog, izjavio:

»Mogućna oblast finansiranja Banke još je više ograničena vanredno uskom interpretacijom koncepcije kreditne sposobnosti koju Banka primenjuje u svojoj svakodnevnoj politici... Aktivnost Banke bila je pozitivna i korisna i ona danas popunjava prazninu koju smo osećali na području međunarodnog finansiranja još u međuratnom periodu. Međutim, iako se kapital koji stoji na raspoloženju Banci može povećati, Banka nije u stanju da prema svojim pravilima adekvatno doprinosi rešavanju celokupnog problema međunarodnog finansiranja ekonomskog razvoja, ukoliko se njena investiciona politika ne promeni.«

Saznanje da sama Međunarodna banka ne može rešiti probleme međunarodnog finansiranja dolazilo je sve jasnije do izražaja. Rešenja su se tražila uglavnom u dva pravca. S jedne strane, pokušavala se pronaći dodatna stimulacija za povećanje inostranog privatnog investiranja, dok su se, s druge strane, rešenja tražila na području organizacije javne finansijske pomoći.

Traženje rešenja u oblasti privatnog finansiranja dovelo je do predloga za formiranje Međunarodne finansiske korporacije. Osnovna ideja tog predloga bila je u tome da se međunarodni vladin kapital udružuje s inostranim privatnim investitorom i da se privatnom investitoru na taj način posredno daje javna garancija i pokriće kako bi se ohrabrio za investiranje u nerazvijenim zemljama gde se dosada smatralo da su finansiske akcije i suviše »riskantne«. Jugoslavija je bila uzdržana prema ideji o Međunarodnoj finansiskoj korporaciji.

Ova sumnja pokazala se opravdanom već u prvoj godini operacija Međunarodne finansiske korporacije. Krajem septembra 1957. 51 zemlja-članica upisala je ukupno kapital u visini od 92,4 miliona dolara. Međutim, do 10 septembra iste godine od ove sume bilo je angažovano svega 5,3 miliona dolara i to isključivo u zemljama Latinske Amerike. (Vidi dokument E/3131 str. 43.)

U diskusijama oko pitanja Međunarodne finansiske korporacije, Jugoslavija je naročito ukazivala na opasnost ideološko-političke diskriminacije zbog zamisli da se zemljama sa nacionalizovanim sredstvima za proizvodnju ne omogući učešće u radu te nove agencije. Do takve diskriminacije dovođio je paragraf u nacrtu pravila koji je predviđao da se iz Finansiske korporacije finansiraju samo »produktivna privatna preduzeća«. Međutim, kasnije su odredbe do te mere bile izmenjene da je i Jugoslavija mogla da prihvati stvaranje te korporacije kao novi doprinos rešavanju problema finansiranja nerazvijenih zemalja. Jugoslovenski delegat Janez Stanovnik je izjavio na IX Zasedanju Generalne skupštine UN, 4 decembra 1954:

»Jugoslovenska vlada podržava osnivanje Međunarodne finansiske korporacije kao supsidijarnog tela Međunarodne banke, jer veruje da će to doprinosti finansiranju projekata ekonomskog razvoja koji pod postojećim uslovima ne mogu lako da nađu finansiska sredstva i jer smatra da treba za finansiranje ekonomskog razvoja iskoristiti sva moguća raspoloživa finansiska sredstva.«

Zauzimajući pozitivan stav prema osnivanju Međunarodne finansiske korporacije, Jugoslavija je ukazivala da time problem finansiske pomoći nerazvijenim zemljama nije rešen i da će uspeh finansiske korporacije zavisi od osnivanja mnogo značajnije Agencije za finansiranje javnim kapitalom.

Jugoslavija je u Ujedinjenim nacijama dosledno ukazivala da je za rešavanje problema nerazvijenih zemalja bitno osnivanje nove finansiske ustanove, koja bi putem poklona ili povoljnih zajmova pomogla nerazvijenim zemljama u njihovom nastojanju da izgrade svoju nezavisnu ekonomiju. Jugoslavija je od samog početka podržavala ideju indiskog ekonomiste V.K.R.V. Rao za osnivanje Međunarodne agencije javnog kapitala. Još je na IV Zasedanju Generalne skupštine UN delegacija Jugoslavije u svom amandmanu (A/C.2/L.7) tražila da se proučavanje pitanja međunarodne ekonomske pomoći proširi i na područje međunarodnog javnog finansiranja. Time su stvoreni i preduslovi za dugogodišnji studijski rad koji je doveo do razrađene ideje Specijalnog fonda UN za ekonomski razvoj — SUNFED. Na V Zasedanju Generalne skupštine UN, 1950, jugoslovenska delegacija je još odlučnije zahtevala da privatni kapital koji sada otiče u nerazvijene zemlje ne može da zadovolji potrebe finansiranja nerazvijenih zemalja i da te potrebe mogu da budu zadovoljene samo povećanim prilivom javnih fondova. (A/C.2/L.35.)

Bitan napredak bio je učinjen na VI Zasedanju Generalne skupštine UN 1951, kada je Jugoslavija zajedno s delegacijama Burme, Egipta, Kube i Čilea podnela predlog rezolucije (A/C.2/L.104) kojim se traži izrada iscrpnog nacrtu za osnivanje Fonda UN za finansiranje ekonomskog razvoja. Taj predlog rezolucije je bio usvojen sa 27 : 20 glasova, iako su sve industrijski razvijene zemlje glasale protiv. Jugoslovenski delegat Leo Mates bio je kasnije naimenovan za člana posebne grupe stručnjaka koja je pripremila izveštaj o Specijalnom fondu UN za ekonomski razvoj (E/2381).

Na VIII Zasedanju Generalne skupštine UN, 14 oktobra 1953, jugoslovenski delegat Josip Đerđa je, između ostalog, izjavio:

»Konačno smo došli u situaciju da je osnovna ideja Specijalnog fonda, koja je bila kritikovana u toku nekoliko godina, prihvaćena, ideja da Fond treba da pruža zemljama niskokamatne zajmove i poklone, što je bitno za ekonomski razvoj. Dalje, prihvaćen je princip da takav Fond treba da bude zaista međunarodni (što je najvažnije), osnovan u okviru Ujedinjenih nacija i na osnovu principa UN s ciljem da se poboljša životni standard i unapredi ekonomski razvitak u svetu. Drugim rečima bilo je opšteprihvaćeno da je takav Fond mogućan, da on može da se osnuje i da naš jedini zadatak ostaje da ga i faktički osnujemo.«

Osnovna argumentacija protivnika ideje Specijalnog fonda bila je da politički uslovi, a pre svega izdaci za naoružanje, onemogućavaju industrijskim zemljama da daju dovoljno veliki doprinos za osnivanje Fonda. Jugoslavija je odlučno pobijala osnovanost takve argumentacije. Na XVIII Zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN, 19. jula 1954, dr Jože Brilej je, između ostalog, izjavio:

»Smatram da u ovim uslovima Specijalni fond UN za ekonomski razvoj može da postane najbolji međunarodni instrumenat za kontrolu razoružanja. Dajući svoj doprinos Fondu zemlje-članice UN će dokazati na najubedljiviji način da su počele da smanjuju svoje izdatke za naoružanje. Istovremeno će, međutim, funkcionisanje Fonda predstavljati najbolju garanciju za mir u svetu. Nikakav instrumenat kolektivne bezbednosti ne može doprinosti više za ostvarivanje ciljeva Povelje nego osnivanje jednog takvog Fonda.«

Kada su se krajem 1957 pojavili novi predlozi koji u suštini teže da se osnivanje SUNFED-a odloži, Jugoslavija je ostajala čvrsto na stanovištu ostvarivanja ideje SUNFED-a.

Doslednost takvog stava urodila je plodom. Generalna skupština je na XII Zasedanju 1957 prihvatila ideju »postepene realizacije« SUNFED-a. Ambasador Dobrovoje Vidić je u govoru u Ekonomsko-socijalnom savetu, 8. jula 1958, podržao takav razvitak i izrazio nadu da će se aktivnost UN na tom području stalno proširivati. Kao početak bio je osnovan Fond za specijalne projekte, koji proširuje aktivnost UN na području tehničke pomoći.

Stav Jugoslavije o tehničkoj pomoći nerazvijenim zemljama

Jugoslavija je na ekonomski razvoj uvek gledala ne kao na isključivo finansiranje kapitalne izgradnje, nego kao na složen proces koji zahteva istovremeni napredak svih područja društvene aktivnosti. Ona je zato zastupala gledište da se veština radnika i celokupna tehnologija moraju razvijati uporedo s povećanjem kapitalnih investicija kako bi one dovele do povećanja produktivnosti rada i time do još većih rezultata.

Tehnička pomoć bila je zamišljena kao pomoć u slanju specijalizovanih stručnjaka koji bi odlazili u nerazvijene zemlje bilo da daju specijalne savete o izvesnim produkcionim problemima, bilo da tamo u toku dužeg perioda obučavaju domaće osoblje, dalje, u obliku stipendija domaćim kadrovima iz nerazvijenih zemalja i, konačno, u obliku ogledne opreme za laboratorije i izvesna uzorna preduzeća.

Jugoslavija je smatrala da naponi za osnivanje agencije UN za finansiranje ekonomskog razvoja treba da idu uporedo s razvojem agencije koja pruža nerazvijenim zemljama tehničku pomoć.

Jugoslavija je davala najodlučniju podršku ideji i akciji tehničke pomoći već od samog njenog osnivanja. U govoru povodom proslave desetogodišnjice UN, potpredsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj ocenio je Prošireni program tehničke pomoći kao jednu od najuspelijih akcija UN.

Još u samom početku, kada je Prošireni program tehničke pomoći UN, koji je dobijao svoja sredstva iz specijalnih godišnjih doprinosa vlada i za čije sprovođenje su se angažovale pored UN i ostale specijalizovane ustanove počeo da se razvija iz skromnog Redovnog programa koji je, u smislu rezolucije 200 III Zasedanja Generalne skupštine UN, svoja sredstva crpao iz redovnog budžeta, jugoslovenska delegacija je stajala najodlučnije na principima na kojima takva široka akcija UN treba da se zasniva. Na IV Zasedanju Generalne skupštine UN, 7 oktobra 1949, jugoslovenski delegat dr Jože Vilfan je izjavio:

»To znači da ukoliko osnivamo jedan međunarodni program onda najrazvijenije zemlje treba i da imaju najveće obaveze... Taj princip bio je primenjen od strane UN u njenom Programu tehničke pomoći dok je isti bio finansiran iz redovnog budžeta. Obim tog programa je bio, međutim, mali, ali je zato princip na kome se on zasnivao bio plemenit, i treba ga proširiti kako bi pokrio celokupnu oblast tehničke pomoći.«

Kroz dugi niz godina je Jugoslavija dalje razvijala taj svoj pozitivan odnos prema Proširenom programu tehničke pomoći, koji je ocenila kao jedan novi značajan elemenat u savremenim međunarodnim odnosima. Jugoslavija se dosledno borila za povećanje finansiskih sredstava Proširenog programa tehničke pomoći i za proširivanje njegove aktivnosti na nova područja (centri za produktivnost rada, geološke analize, uređivanje vodenih tokova i sl.).

Jugoslavija je bila jedan od predlagača rezolucije 542 B II na XVIII Zasedanju Ekonomsko-socijalnog saveta kojom se na osnovu francuskog predloga daje vladama koje primaju tehničku pomoć daleko veća sloboda u sastavljanju sopstvenih godišnjih planova.

Na X Zasedanju Generalne skupštine UN 1955, jugoslovenski delegat je naročito podvukao potrebu tešnje koordinacije programa tehničke pomoći s nacionalnom ekonomskom i socijalnom politikom zemalja koje primaju tu pomoć. Istovremeno se Jugoslavija zauzela, zajedno s drugim zemljama, za povećanu aktivnost Programa tehničke pomoći u oспособljavanju domaćeg stručnog i tehničkog osoblja u nerazvijenim zemljama.

Vrednost i značaj Programa tehničke pomoći Jugoslavija nikad nije videla samo u doprinosu koji on daje ekonomskom razviku nerazvijenih zemalja. Suma od 30 miliona dolara koja se sada prosečno godišnje troši na ovu aktivnost UN isuviše je mala da bi mogla da sama po sebi bude odlučujući faktor. Značaj tog programa je mnogo više u razvijanju međunarodne solidarnosti. Političke i kulturne implikacije ovog Programa su zato bar toliko značajne koliko i čisto ekonomske.

Stav Jugoslavije o ravnopravnosti u međunarodnoj trgovini

Pomoć koju međunarodna zajednica može da pruži nerazvijenim zemljama u njihovom ekonomskom razvoju nije samo finansijske i tehničke prirode, već ona može da dođe do punog značaja i uspostavljanjem pravilnih odnosa u međunarodnoj trgovini i finansijama.

Kolonijalni period razvika svetske privrede pretvorio je nerazvijene zemlje u sirovinске proizvođače. Zato je jedna od osnovnih karakteristika nerazvijenih zemalja da su pretežno

proizvođači sirovina za svetsko tržište, da u svom izvozu često zavise od jedne ili nekoliko sirovina i da skoro svu svoju akumulaciju crpu iz eksportnih zarada. Na taj način se događa da privredna konjunktura tih zemalja sudbonosno zavisi od konjunktura na svetskom tržištu, na koju, međutim, nerazvijene zemlje nemaju skoro nikakvog uticaja.

Oštre fluktuacije cena — koje prema analizama stručnjaka UN dostižu prosečno čak do 30% godišnje u oba pravca — predstavljaju za većinu nerazvijenih zemalja jedno od najvećih zala. Ove zemlje se zato bore već dugi niz godina u UN za stabilizaciju sirovinskih cena. Jugoslavija je tom nastojanju davala svoju podršku.

Pružajući podršku naporima nerazvijenih zemalja Jugoslavija je stalno ukazivala da stabilizacija sirovinskih cena ne predstavlja trajno rešenje problema koji se može rešiti samo izgradnjom elastičnijeg privrednog mehanizma nerazvijenih zemalja, tj. industrijalizacijom. Jugoslovenski delegat Janez Stanovnik je izjavio na XVII Zasedanju Ekonomskog i socijalnog saveta UN, 9 aprila 1954:

»Naši naponi u pogledu stabilizacije sirovinskih cena treba da budu usmereni u pravcu pomaganja privrednog razvika nerazvijenih zemalja. To će, međutim, značiti dinamičku stabilizaciju u smislu uspostavljanja pariteta s kretanjem cena industrijskih roba. To treba da bude stabilizacija eksportnih prihoda, a ne prosto cena ili volumen izvoza. Drugim rečima smatramo da stabilizacija kao takva ne može postići istinski pozitivne rezultate ukoliko ona ne omogućava ispravljanje bazične neuravnoteženosti koja razdvaja današnji svet.«

U težnji da se stvore osnovi za jednu takvu konstruktivnu politiku, Jugoslavija je odlučno podržala predlog da se osnuje Komisija za međunarodnu robnu trgovinu. Komisija je osnovana u leto 1955, a Jugoslavija je postala član u leto 1958.

J. Sk.

JUGOSLAVIJA NA XXV I XXVI ZASEDANJU EKONOMSKO-SOCIJALNOG SAVETA UN

XXV Zasedanje Ekonomsko-socijalnog saveta UN (ECOSOC)¹ održano je od 15 aprila od 2 maja 1958 u Njujorku. Na dnevnom redu ovog zasedanja bila su tri važna pitanja: osnivanje Regionalne ekonomske komisije UN za Afriku, industrijalizacija nerazvijenih zemalja i vodni izvori.

Posle duže debate i priličnih teškoća u usaglašavanju mahom oprečnih interesa pojedinih zemalja na Zapadu, s jedne strane, i afričkih zemalja, s druge strane, jednoglasno je usvojena odluka o osnivanju Regionalne ekonomske komisije UN za Afriku. Ova Komisija ima krupan ekonomski i politički značaj za zemlje ovog kontinenta u rešavanju njihovih sopstvenih problema i u njihovom doprinosu za rešavanje niza problema na privrednom i političkom području u svetu uopšte.

Pored ekonomskih problema, nova Komisija baviće se i socijalnim pitanjima. Sedište Komisije biće u Adis Abebi (Etiopija). Većina je odlučila da SSSR i SAD ne budu članovi Komisije. Zajedno sa svim zemljama Zapada za takvu odluku glasale su i same SAD. Nasuprot tome Indonezija, Sudan, Poljska, SSSR i Jugoslavija glasali su protiv takve odluke smatrajući da bi članstvo ove dve zemlje, od kojih se očekuje da pruže najveću pomoć za razvoj ovog regiona, bilo korisno.

Jugoslovenska delegacija je tokom čitave debate o osnivanju i načinu funkcionisanja Komisije podržavala stavove afričkih zemalja, koje su nastojale da se ona što pre osnuje i podržavala predloge koji bi osiguravali sve veće učešće samih afričkih zemalja u rešavanju problema ekonomskog razvoja njihovog područja.

Značajno pitanje na XXV Zasedanju bilo je razmatranje daljeg razvoja programa rada UN na području industrijalizacije. Savet je razmatrao pitanja koja sadrži prvi broj biltena o industrijalizaciji i produktivnosti. U biltenu ima nekoliko veoma

korisnih studija koje ukazuju na mogućnost različitih rešenja na putu industrijalizacije i predstavljaju napredak u odnosu na studiju o problemu industrijalizacije koja je izašla 1954 i koja je, pored ostalog, isticala nepovoljne uslove za industrijalizaciju u razvijenim zemljama i smatrala da poljoprivredi i lakoj industriji u tim zemljama treba pridati veći značaj.

Osnovni problem u čitavom programu na području industrijalizacije leži u usmeravanju ove korisne aktivnosti ka zadovoljavanju neposrednih praktičnih potreba zemalja u procesu industrijalizacije. On se još uvek odvija na prilično uskoj osnovi, kroz Sekretarijat UN, bez učešća zainteresovanih stručnjaka i drugih lica iz samih nerazvijenih zemalja. Program sadrži interesantne i korisne projekte od velikog značaja za nerazvijene zemlje.

Jugoslovenska delegacija se na ovom, kao i na ranijim zasedanjima, zalagala da se program tako postavi da sve više služi neposrednim interesima nerazvijenih zemalja. Jugoslovenska delegacija je tražila da se sadržina i način obrade izvesnih studija određuju u skladu sa specifičnim zahtevima pojedinih zemalja. Ona je smatrala da se izrada pojedinih studija može poveriti raznim nacionalnim institucijama nerazvijenih zemalja, a u izradi onih koje priprema Sekretarijat UN da treba da učestvuju i eksperti ovih zemalja. Jugoslovenska delegacija je predlagala da se organizuju savetovanja, seminari i centri za stručno oспособljavanje, čime bi ovaj program dobio praktičnu primenu.

U vezi sa daljim razvojem aktivnosti UN na ovom području bilo je osnivanje tela koje bi putem pružanja tehničke pomoći (obradom pojedinih problema, statističkom delatnošću i sl.) radilo na unapređenju industrijalizacije u svetu. Niz zemalja, a naročito nerazvijenih, smatraju da postoje svi uslovi za osnivanje jedne komisije Saveta za ova pitanja ili posebne specijalizovane agencije UN za industrijalizaciju.

Jugoslovenska delegacija se zalagala za osnivanje jednog ili drugog tela. Rešenje se nije moglo postići zbog otpora pojedinih velikih sila i mišljenja samog Sekretarijata UN da čitavu stvar treba još razmotriti. Na kraju je doneta kompromisna odluka da se osnuje komitet eksperata koji će namenovati Generalni sekretar uz konsultovanje sa zainteresovanim vladama i koji će izraditi preporuke u pogledu daljeg razvoja programa na području industrijalizacije i njegove primene.

U pogledu korišćenja vodnih izvora naša delegacija je istakla veliki interes Jugoslavije za one delove studije koji govore o razvoju rečnih bazena i u kojima se obrađuju pitanja međunarodnih aranžmana za korišćenje zajedničkih voda. Jugoslavija ima zajedničke slivove sa 7 susednih zemalja i sa njima trajno saraduje u rešavanju raznih pitanja kao što su izmena podataka, korišćenje nasipa, kontrola od poplava, koordinacija radova na poboljšanju tla itd.

¹ Ekonomsko-socijalni savet UN je glavni organ Ujedinjenih nacija za razmatranje ekonomskih i socijalnih problema i problema ljudskih prava. Sastoji se od 18 članova koje bira Generalna skupština za period od tri godine. Jugoslavija je birana dva puta uzastopce, tako da se u Savetu nalazi neprekidno od 1953 do 1958 zaključno.

U okviru Ekonomsko-socijalnog saveta rade sledeće komisije: Komisija za saobraćaj i veze, Statistička komisija, Demografska komisija, Socijalna komisija, Komisija za ljudska prava, Komisija za položaj žena, Komisija za opojne droge i Međunarodna sirovinска komisija. Jugoslavija je danas član samo Međunarodne sirovinсke komisije.

Savet je jednoglasno usvojio rezoluciju kojom se traži dalje proširenje rada na ovom području i zahteva od Generalnog sekretara da formira u okviru Sekretarijata UN poseban centar za unapređenje koordinacije rada na razvoju vodnih izvora.

Na kraju Savet je usvojio izveštaj o radu Međunarodnog dečjeg fonda i izabrao novi Izvršni komitet za program. Visokog komesara UN za izbeglice u koji je ušla i Jugoslavija.

XXVI zasjedanje ECOSOC-a održano je od 4 jula do 1 avgusta 1958 u Ženevi. Dnevni red je obuhvatio veliki broj pitanja sa ekonomskog i socijalnog područja, sa područja tehničke pomoći i područja koordinacije celokupne delatnosti Saveta.

Savet je počeo rad generalnom debatom o svetskoj ekonomskoj situaciji na osnovu studije UN. Ove godine u njoj je najveća pažnja poklonjena problemima inflacije i prikazu tehničkih kretanja u svetskoj privredi. Pritom su na prvom mestu obrađeni problemi privredne recesije u SAD, pad cena sirovina i pogoršanje platnih bilansa manje razvijenih zemalja. Oko ovih problema se uglavnom koncentrisala diskusija i zahtevi za konkretnijim akcijama.

Generalni sekretar je u svom istupanju ukazao na dalje povećanje jaza između privredno razvijenih i nerazvijenih zemalja kao i na ozbiljnost posledica recesije i, naročito, na trgovinske bilanse manje razvijenih zemalja.

U generalnoj debati o svetskoj ekonomskoj situaciji šef jugoslovenske delegacije Dobrovoje Vidić, između ostalog, rekao je: »Problem ekonomske recesije je, štaviše, mnogo složeniji, jer je u velikoj meri izraz nerešenih dugoročnih problema u domaćoj i svetskoj privredi i razvija se u opštoj klimi svetske ekonomske nestabilnosti i sa svoje strane je pojačava.«

»Naravno, postojeći krupni svetski ekonomski problemi su takve prirode« — rekao je Vidić — »da se ne mogu smatrati kao posledica recesije, niti će biti automatski rešeni ukoliko se savlada sadašnji ekonomski pad.« U daljem izlaganju on je istakao: »Ako svetsku privrednu problematiku posmatramo sa gledišta koje privrednu stabilnost ispituje u svetlosti ciljeva koje sadrži Povelja, čini mi se da možemo istaći tri velike grupe problema: prvo, svet, u kome 18% stanovništva uživa 67% svetskog dohotka dok, s druge strane, 67% svetskog stanovništva u nerazvijenim zemljama uživa svega 15% svetskog dohotka nalazi se, po našem mišljenju, u takvoj neuravnoteženosti koja stalno dovodi do nestabilnosti u svakodnevnom privrednom životu. Drugo, svet, u kome se politika vojnih blokova prenosi i na ekonomsko područje, što dovodi do takvih integracija koje se razvijaju pod znatnim teretom tekućih vojno-političkih potreba u jednom podeljenom svetu, do veštackog razbijanja jedinstva svetskog tržišta i do uvođenja raznih instrumenata političke diskriminacije — ne može a da ne oseti posledice takve politike na području opšte privredne stabilnosti. Treće, svet je ušao u takvu fazu razvika kada svi članovi međunarodne zajednice, a naročito ekonomski snažniji, moraju biti dovoljno svesni činjenice da u sprovođenju svoje privredne politike snose odgovornost ne samo pred sopstvenim stanovništvom, nego i pred međunarodnom zajednicom, pošto određenom politikom, a osobito izvesnim negativnim merama, mogu delovati stalno i na svoj razvitak i na međunarodnu privrednu stabilnost.«

Šef jugoslovenske delegacije istakao je zatim da je aktivnost pojedinih organa UN na području sirovina nedovoljno koordinirana i da postignuti rezultati još nisu zadovoljavajući. Uzimajući u obzir tešku situaciju u kojoj se nalaze zemlje-proizvođači sirovina usled velikih fluktuacija cena sirovina on je predložio da UN preduzmu odlučnu akciju na tom području.

U toku generalne debate Savet je usvojio rezoluciju koju su zajednički podnele Kanada, Grčka i SAD, a koja preporučuje regionalnim ekonomskim komisijama proučavanje problema nezaposlenosti. Ona je doslovno ponovila rezoluciju o merama za unapređenje uposlenosti koju je jednoglasno usvojila Međunarodna organizacija rada UN. Sličan predlog podnela je delegacija SSSR koja je tražila da regionalne komisije pristupe proučavanju problema zaposlenosti, što one već i čine.

Jugoslovenska delegacija se kod obe rezolucije uzdržala od glasanja. Po prvoj zato što je smatrala da nema nikakve svrhe preporučivati nešto što se već radi, a po drugoj zato što je smatrala nepotrebnim ponovo usvajati jedanput već usvojenu rezoluciju.

Savet je preporučio Generalnoj skupštini UN da razmotri pitanje povećanja njegovog članstva koje sada sačinjava 18 država. Jugoslovenska delegacija je podržala ovu rezoluciju smatrajući da posle povećanja članstva UN treba povećati i članstvo Saveta, kako bi se postigla punija zastupljenost pojedinih regiona u njemu.

Posle generalne debate Savet je razmotrio još nekoliko krupnijih problema sa ekonomskog područja i doneo odgovarajuće preporuke. Najveću pažnju privukla je debata o sirovinim problemima. Sve delegacije su bile saglasne u tome da je situacija na tržištu sirovina kritična i da treba preduzeti izvesne mere da se zaustavi dalje smanjenje prihoda od izvora sirovina. Oni su u prvom tromesečju 1958 bili za 2.017 miliona dolara ili 12% manji nego u istom periodu 1957.

U debati o sirovinama jugoslovenski delegat Vidić naročito je podvukao socijalni aspekt problema sirovina. On je izjavio da su »mnogi sukobi našeg doba, mnogi pokreti i procesi povezani sa aspiracijama u svetskim ekonomskim odnosima koji će dovesti do stabilnosti u njihovom svakodnevnom životu i stvoriti uslove za srećniju budućnost njihovih zemalja«.

Savet je odlučio da se Komisija za sirovininske probleme ECOSOC-a sastane u prvom tromesečju 1959. Ova odluka ima veliki značaj, jer će na tom zasjedanju prvi put uzeti učešća SAD i Velika Britanija, koje su tek na XXVI Zasjedanju izabrane u Komisiju, pošto dosada nisu želele da učestvuju u njenom radu. Savet je takođe doneo odluku da se izvrši ponovan izbor čitavog članstva Komisije. Tom prilikom je i Jugoslavija postala član.

Po pitanju finansiranja privrednog razvoja nerazvijenih zemalja, Savet je usvojio preporuke Pripremnog komiteta² koji je početkom 1958 zasjedao u Njujorku i izradio Statut Specijalnog fonda koji, prema rezoluciji XII Zasjedanja Generalne skupštine UN, treba da otpočne s radom 1 januara 1959.

U diskusiji o Specijalnom fondu većina delegacija, uključujući i jugoslovensku, izjavila je da Specijalni fond smatraju da treba da preraste u Specijalni fond UN za privredni razvoj (SUNFED) čije osnivanje Ujedinjene nacije razmatraju već sedam godina.³

Jugoslovenska delegacija, zajedno s holandskom i francuskom, zahtevala je da u rezoluciju o Specijalnom fondu ude formualacija koja bi ukazivala na prerastanje Specijalnog fonda u SUNFED. SAD i Velika Britanija su se ovome suprotstavljale, ali je na kraju nađeno kompromisno rešenje koje pruža mogućnost za proširenje Specijalnog fonda odnosno za njegovo prerastanje u veći fond koji će finansirati ključne objekte privrednog razvoja.

U pogledu stvaranja svetskih rezervi hrane Savet je, uz uzdržani glas SSSR i Poljske, usvojio rezoluciju kojom preporučuje svim zainteresovanim vladama da izrade planove o stvaranju ili proširenju nacionalnih rezervi hrane, dok se vlade zemalja-davalaca pozivaju da pokažu spremnost u prihvatanju planova koji će odgovarati zemljama koje su se odlučile da formiraju rezerve hrane.

Na socijalnom području UN razmatrana su pitanja slobode informacija, prava čoveka, pomoći izbeglicama i narkotičnih droga i, za razliku od prošlih zasjedanja, skoro sve odluke bile su donete jednoglasno. U tim diskusijama je bila istaknuta i uloga Jugoslavije u prihvatanju mađarskih izbeglica i naglašena potreba da se Jugoslaviji nadoknadi deo još neisplaćenih troškova u iznosu od 3,6 miliona dolara.

U pogledu Tehničke pomoći nije bilo značajnijih promena. Svi su delegati konstatovali da se Program i dalje uspešno razvija pri čemu je većina dala opštu podršku postojećem principu da zemlje same izrađuju nacionalne programe za dobijanje ove pomoći. Jedna od pozitivnih karakteristika debate bio je opšti zahtev za ograničenje administrativnih troškova za 1959 što je ušlo i u rezoluciju koja je jednoglasno prihvaćena.

Na području koordinacije celokupne delatnosti UN po ekonomskim i socijalnim pitanjima i pitanjima ljudskih prava Savet je dalje razradio preporuke donete na XXIV Zasjedanju o izradi petogodišnjeg programa UN za gore pomenuta područja. Za izradu tog programa Savet je izabrao Komitet pet stručnjaka u koji je ušao i zamenik šefa jugoslovenske delegacije na XXVI Zasjedanju i stalni predstavnik FNRJ pri Evropskom uredu UN Sergije Makijed. Jugoslavija je izabrana u delegaciju ECOSOC-a koja treba da se sastane s delegacijom Međunarodne organizacije rada radi izgladivanja izvesnih nesporeda sa ovom specijalizovanom agencijom u pogledu izrade petogodišnjeg programa razvoja. Zamenik šefa jugoslovenske delegacije Makijed bio je izabran za predsednika Komiteta za koordinaciju ECOSOC-a, čiji je osnovni zadatak donošenje preporuka za unapređenje delatnosti UN na ekonomskom i socijalnom području.

D. S.

² Pripremini komitet su sačinjavali: Kanada, Čile, SAD, Francuska, Meksiko, Pakistan, Holandija, Velika Britanija i Jugoslavija.

³ SUNFED bi u slučaju osnivanja finansirao objekte privrednog razvoja, a Specijalni fond će se ograničiti na pružanje tehničke pomoći.

IZVORI:

Privremeni zapisnici UN sa XXVI Zasjedanja ECOSOC-a; Izveštaj Ekonomskog komiteta sa XXVI Zasjedanja ECOSOC-a E/3168, E/3176.

POSETA PRETSEDNIKA UAR NASERA I TROJNI SASTANAK MINISTARA INOSTRANIH POSLOVA FNRJ, UAR I GRČKE

Pretsednik Ujedinjene Arapske Republike Gamal Abdel Naser boravio je u Jugoslaviji od 2 do 14 jula 1958 kao gost pretsednika Republike Josipa Broza Tita. Pretsednika Nasera pratio je ministar inostranih poslova UAR dr Mahmud Favzi.

U toku boravka pretsednik Naser je uzeo učešća u proslavi petnaestogodišnjice bitke na Sutjesci 3 i 4 jula, i posetio Dubrovnik, Split, Zadar, Brione i Rovinj u Hrvatskoj i Bled, Bohinj, Pokljuku, Kranj, Ljubljani i Postojnu u Sloveniji.

Na masovnom zboru na Tjentištu 4 jula govorili su pretsednik Tito i pretsednik Naser. Tom prilikom, pretsednik Tito je, između ostalog, rekao: »Mi želimo saradnju sa svim narodima i mi ostvarujemo tu saradnju. Danas mogu ovdje pred vama da kažem da nam je veoma drago i da duboko cijenimo saradnju sa Ujedinjenom Arapskom Republikom sa pretsednikom Naserom na čelu.«

Pretsednik Naser je u svom govoru ukazao na sličnost borbe za ostvarenje i učvršćenje nacionalne nezavisnosti naroda Jugoslavije i Ujedinjene Arapske Republike. On je, između ostalog, rekao: »Godine 1956, u vreme moje posete Jugoslaviji, ja sam osjetio kakvog mi prijatelja imam u narodima vaše zemlje, a i danas, kad se ponovo nalazim među vama, ja osećam da se uzajamna ljubav i prijateljstvo između naših naroda iz godine u godinu sve više produbljuju i jačaju.«

Od 6 do 9 jula na Brionima izvršena je iscrpna razmena mišljenja između pretsednika Tita i pretsednika Nasera o mnogim pitanjima koja se tiču međunarodne politike i odnosa između dve zemlje. U ovim razgovorima su takođe učestvovali potpretsednik Saveznog izvršnog veća Edvard Kardelj, ministar inostranih poslova dr Mahmud Favzi i državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović.

Na Brionima je 10 jula 1958 objavljeno Zajedničko saopštenje o rezultatima razgovora. U njemu se kaže da su razgovori protekli u atmosferi prijateljstva i međusobnog poverenja; konstatuje »sličnost gledišta o svim razmatranim pitanjima, kao i to da su principi i gledišta, izneseni u brionskim deklaracijama jula 1956, potvrđeni u praksi; ukazuje da je »prilikom ocenjivanja međunarodnog razvoja konstatovano da su se posle izvesnog perioda povoljnog razvika u pravcu popuštanja međunarodne zategnutosti, ponovo pojavile tendencije u suprotnom pravcu, uglavnom kao posledica nastavljanja trke u naoružanju i tendencije za ostvarenje uticaja i dominacije nad drugim zemljama putem mešanja u njihove unutrašnje stvari i raznim formama pritiska«. Te negativne pojave ispoljile su se »u poslednje vreme u raznim delovima sveta, uključujući Indoneziju i Liban«.

Dva pretsednika su se složila, kaže se dalje u saopštenju: »o važnosti da se preduzmu potrebne mere za okončanje »hladnog rata«, trke u naoružanju, podela velikog dela sveta na dva antagonistička bloka, strane dominacije, mešanja od strane nekih zemalja u unutrašnje stvari drugih zemalja, kao i upotrebe pritiska sile i pretnje silom od strane jedne zemlje protiv druge«;

»o hitnoj obustavi proizvodnje nuklearnih i termonuklearnih oružja i neodložnoj obustavi eksperimenata sa svim tim oružjem i u svim delovima sveta.«

Pretsednici Tito i Naser su se takođe saglasili »o potrebi održavanja konferencije na najvišem nivou«.

Isto tako su se složili »o životnoj potrebi da se odnosi među narodima sveta, velikim i malim, zasnivaju na principima Povelje Ujedinjenih nacija i da se na bazi nezavisnosti i ravnopravnosti uspostavi miroljubiva koegzistencija i saradnja među narodima«.

Oba pretsednika su se saglasila i »o imperativnoj potrebi mira za održavanje i prosperitet ljudskog roda«.

U razgovorima su temeljno razmotreni i rezultati saradnje između dve zemlje u toku protekle dve godine i s velikim zadovoljstvom je konstatovano da je na svim područjima uzajamnih odnosa »postignut napredak na obostranu korist, koji će poslužiti kao čvrsta osnova za dalji napredak i učvršćenje njihovih odnosa i prijateljstva«. Posebna pažnja posvećena je razvijanju što šire i intenzivnije saradnje između dve zemlje na političkom, ekonomskom i kulturnom polju.

U razgovorima je utvrđeno, kaže se u saopštenju, »da postoje velike mogućnosti za plodan razvoj privredne saradnje kao i za jačanje naučno-tehničke saradnje između dve zemlje« i rečeno »da se tokom nekoliko meseci sastanu delegacije dve vlade na nivou ministara, da bi formulisale i predložile preduzimanje potrebnih mera«.

Dva pretsednika su se takođe »saglasila da vlade njihovih zemalja obavljaju povremena konsultovanja o pitanjima od zajedničkog interesa, koja su od značaja za učvršćenje mira u svetu i za razvijanje međunarodne saradnje«.

Oni su isto tako izrazili uverenje da će plodni rezultati njihovih razgovora »poslužiti još tešnjoj saradnji između dve zemlje i na taj način, istovremeno, doprineti učvršćenju mira i progressa u svetu«.

Pretsednik Tito je ovom prilikom prihvatio poziv pretsednika Nasera da poseti Ujedinjenu Arapsku Republiku.

Trojni sastanak ministara inostranih poslova

U toku boravka pretsednika Nasera, učinio je zvaničnu posetu Jugoslaviji, od 7 do 10 jula 1958, grčki ministar inostranih poslova Evangelos Averof. Ova poseta je omogućila da se na Brionima 8 i 9 jula izvrši razmena mišljenja između državnog sekretara za inostrane poslove Koče Popovića, ministra inostranih poslova UAR dr Mahmuda Favzija i ministra inostranih poslova Kraljevine Grčke Evangelosa Averofa. U razgovorima su takođe učestvovali državni potsekretar za inostrane poslove Srđa Prica, jugoslovenski ambasadori u Kairu i Atini Josip Djerđa i Mita Miljković, ambasador UAR u Beogradu Sabet Aris i grčki ambasador u Beogradu Trasivulos Cakalotos. Razmena mišljenja trojice ministara inostranih poslova odnosila se na pitanje međunarodne situacije uopšte i situacije u oblasti njihovih zemalja, pri čemu se imao u vidu poseban položaj svake od njihovih zemalja.

U završnom kominikeu o sastanku trojice ministara, koji je objavljen na Brionima 9 jula 1958, kaže se da su razgovori »obavljeni u atmosferi srdačnosti i razumevanja, a u cilju da se pronađu sredstva koja bi mogla više doprineti očuvanju mira«.

U kominikeu se ističe da su tri ministra u toku razgovora »sa zadovoljstvom konstatovala da prijateljski odnosi koji srećom postoje između njihovih zemalja imaju stabilizirajući uticaj u ovom delu sveta i konstatovala značaj ovih odnosa za učvršćenje mira«.

Oni su takođe sa »zadovoljstvom konstatovali postignuti napredak u razvoju privrednih, tehničkih i kulturnih odnosa« i »izrazili čvrstu želju svojih vlada da se ti odnosi sve više i više razvijaju«.

»Tri ministra su došla do zaključka, kaže se u kominikeu, da su ovakvi lični kontakti veoma korisni i izražavaju želju da im se pruži prilika da do njih ponovo dođe.«

Jugoslovensko-grčki razgovori. — Poseta ministra Averofa pružila je mogućnost razmatranja dosada ostvarenih rezultata u odnosima između Jugoslavije i Grčke i merama za njihovo dalje razvijanje.

Na ručku koji je državni sekretar Koča Popović priredio na Brionima 8 jula u čast grčkih gostiju, izmenjene su zdravice između dva ministra inostranih poslova. U zdravici državnog sekretara Popovića, između ostalog, rečeno je: »Hteo bih da iskoristim ovu priliku da podvučim da je saradnja između Kraljevine Grčke i Federativne Narodne Republike Jugoslavije dala veoma plodne rezultate i predstavlja primer korisne saradnje i uzajamnog razumevanja.«

U odgovoru ministra Averofa se, između ostalog, kaže da će »grčko-jugoslovenska saradnja i danas služiti kao primer saradnje između zemalja sa različitim društvenim sistemima i međunarodnim položajem, naročito kad se uzme u obzir da se ta saradnja odvija na aktivan i konstruktivan način u svim praktičnim područjima i sa bitnim ciljem da se sačuva mir«.

Po završetku trojnih razgovora, na Brionima su 9 jula posle podne održani i posebni jugoslovensko-grčki razgovori, u kojima su učestvovali ministri inostranih poslova dve zemlje i njihovi saradnici. Pre početka i na kraju ovih razgovora, pretsednik Republike Josip Broz Tito primio je grčke goste. U jugoslovensko-grčkim razgovorima izvršena je iscrpna razmena mišljenja o međunarodnoj situaciji i konkretnim pitanjima iz oblasti uzajamnih odnosa između dve zemlje.

Državni sekretar za inostrane poslove Koča Popović prihvatio je poziv ministra Averofa da poseti Kraljevinu Grčku.

M. M.

IZVORI:

Doček pretsednika Nasera u Dubrovniku — »Borba«, 4 jul 1958; Govori pretsednika Tita i Nasera na masovnom zboru na Tjentištu — »Borba«, 5 jul 1958; Poseta pretsednika Nasera Splitu i Zadru — »Borba«, 6 jul 1958; Dolazak pretsednika Nasera na Brione i razgovori pretsednika Tita i Nasera — »Borba«, 7 jul 1958; Saopštenje o poseti ministra Averofa Jugoslaviji — »Borba«, 7 jul 1958; Nastavak razgovora pretsednika Tita i Nasera — »Borba«, 8 jul 1958; Poseta pretsednika Nasera Rovinju; Trojni sastanak na Brionima; Zdravica državnog sekretara Koče Popovića i ministra Averofa na ručku u čast grčkih gostiju — »Borba«, 9 jul 1958; Saopštenje o poseti pretsednika UAR Jugoslaviji; Tekst kominikea o trojnom sastanku; Dolazak pretsednika Nasera u Sloveniju — »Borba«, 11 jul 1958; Boravak pretsednika Nasera u Sloveniji — »Borba«, 12 i 13 jul 1958; Odlazak pretsednika Nasera sa Briona — »Borba«, 15 jul 1958.

MEĐUNARODNI UGOVORI ZAKLJUČENI U PRVOJ POLOVINI 1958¹

DVOSTRANI (BILATERALNI) UGOVORI

POLITIČKI I DIPLOMATSKI SPORAZUMI

Čile

Sporazum o podizanju Poslanstva na rang Ambasade, postignut razmenom nota od 5 maja 1958.

Japan

Sporazum o podizanju Poslanstva FNRJ u Tokiju i Poslanstva Japana u Beogradu na rang Ambasada, postignut razmenom nota od 13 i 14 novembra 1957.

Jemen

Ugovor o prijateljstvu, zaključen 28 decembra 1957 na Brionima (Rs. br. 74, 7 april 1958*).

Nemačka Demokratska Republika

Sporazum o uspostavljanju diplomatskih odnosa, potpisan 15 oktobra 1957 u Beogradu (R. p. br. 50/58).

TRGOVINSKI, PLATNI I FINANSISKI SPORAZUMI I SPORAZUMI IZ OBLASTI PRIVREDNE SARADNJE

Argentina

Trgovinski i platni sporazum, zaključen 27 februara 1958 u Buenos Airesu i Protokol o likvidaciji jugoslovenskog salda, potpisan istog dana (Rs. br. 128, 29 maj 1958).

Beneluks

Trgovinski i platni sporazum sa Ekonomskom unijom Beneluksa, potpisan 18 juna 1958 u Hagu.

Protokol o otplati manipulativnog kredita, potpisan 18 juna 1958 u Hagu.

Razmena pisama kojima je regulisana trgovinska razmena s Belgiskim Kongom, potpisanih i razmenjenih 18 juna 1958 u Hagu.

Francuska

Sporazum o produženju važnosti Trgovinskog sporazuma od 27 jula 1955 za period do 31 marta 1958, postignut razmenom nota od 7 januara 1958 (Rs. br. 89, 7 april 1958).

Sporazum o produženju važnosti Trgovinskog sporazuma od 27 jula 1955 za dalji period od tri meseca — do 30 juna 1958, postignut razmenom nota od 2 aprila 1958 (Rs. br. 152, 10 jul 1958).

Grčka

III Dodatni protokol o ekonomskoj saradnji i trgovinskoj razmeni i razmena pisama o 10% transferabilnosti jugoslovenskih sredstava, potpisani 10 aprila 1958 u Atini (Rs. br. 155, 10 jul 1958).

Holandija

Protokol o otplati manipulativnog kredita, potpisan 18 juna 1958 u Hagu.

Sporazum o obeštećenju holandske nacionalizovane imovine u FNRJ, potpisan 22 jula 1958 u Beogradu.

Indija

Sporazum o produženju važnosti robnih lista uz Trgovinski sporazum od 31 marta 1956 do 31 decembra 1958, postignut razmenom nota od 26 aprila 1958.

Indonezija

Saglašeni zapisnik sa sastanka Jugoslovensko-indonežanske mešovite komisije o pitanju ekonomske saradnje, potpisan 12 aprila 1958 u Džakarti.

Jemen

Trgovinski sporazum, zaključen 28 decembra 1957 u Beogradu (Rs. br. 75, 7 april 1958).

¹ U broju 1 »Jugoslovenskog pregleda« za 1958 objavljeni su ugovori koje je FNRJ zaključila u 1957. U ovom pregledu biće prikazani i oni ugovori zaključeni u 1957 koji iz tehničkih razloga nisu uneti u pregled ugovora za 1957. Svi međunarodni ugovori objavljuju se u Dodatku »Službenog lista FNRJ« i u posebnoj publikaciji koju izdaje Državni sekretarijat za inostrane poslove »Zbirka međunarodnih ugovora«. Objavljivanje ugovora vrši se sukcesivno. Ugovori se mogu konsultovati i pre njihovog objavljivanja u Službi ugovora Državnog sekretarijata za inostrane poslove. Konsultacije ugovora mogu vršiti ovlašćeni predstavnici ustanova, nadležnata, organizacija i preduzeća koji su angažovani u izvršenju međunarodnih sporazuma Jugoslavije sa inostranstvom.

² Oznaka Rs. br. ili R. p. br. i datum označavaju pod kojim je brojem i kada Savezno izvršno veće odobrilo sporazum.

Južnoafrička Unija

Sporazum o recipročnom oslobođenju od plaćanja taksa na bankovne čekove koji se upotrebljavaju u službene svrhe, postignut razmenom nota od 29 novembra 1957 i 7 marta 1958.

Kina

Protokol o robnoj razmeni, potpisan 28 februara 1958 u Beogradu (Rs. br. 130, 29 maj 1958).

Mađarska

Protokol o robnoj razmeni, potpisan 15 januara 1958 u Budimpešti (Rs. br. 99, 16 april 1958).

Sporazum o uplatama na posebni klirinški račun, zaključen 22 februara 1958 u Budimpešti (Rs. br. 131, 29 maj 1958).

Mongolija

Trgovinski i platni sporazum, zaključen 19 februara 1958 u Beogradu (Rs. br. 129, 29 maj 1958).

Paragvaj

Trgovinski i platni sporazum, zaključen 20 aprila 1958 u Asunuanu (Rs. br. 151, 10 jul 1958).

Poljska

Sporazum o uspostavljanju Jugoslovensko-poljskog komiteta za privrednu saradnju, zaključen 20 februara 1958 u Varšavi (Rs. br. 137, 29 maj 1958).

Protokol o dopunskim isporukama robe za 1958, potpisan 4 juna 1958 u Beogradu.

Zapisnik o radu Mešovite jugoslovensko-poljske komisije, uspostavljene članom 6 Trgovinskog sporazuma od 12 februara 1955, potpisan 4 juna 1958 u Beogradu.

Rumunija

Protokol o robnoj razmeni za 1958, potpisan 29 januara 1958 u Beogradu (Rs. br. 136, 29 maj 1958).

Sjedinjene Američke Države

Sporazum o korišćenju dinarskih sredstava za izgradnju objekata u FNRJ u iznosu od 97.767.900.000 dinara, postignut razmenom pisama od 25 i 28 aprila 1958 u Beogradu.

Sporazum o zajmu od 73.700.000 dolara, zaključen 12 novembra 1957 između FNRJ i Eksport-Import banke u Vašingtonu kao agencije vlade SAD (Rs. br. 120, 29 maj 1958).

Sporazum o zajmu od 13.500.000 dolara, zaključen 12 novembra 1957 između FNRJ i Eksport-Import banke u Vašingtonu kao agencije vlade SAD (Rs. br. 121, 29 maj 1958).

Sporazum o poljoprivrednim proizvodima po naslovu I Zakona o razvoju poljoprivredne trgovine i pomoći sa izmenama, zaključen 27 decembra 1957 u Beogradu (Rs. br. 90, 7 april 1958).

Sporazum o plaćanju transportnih troškova u 1958 za pakete koje američke dobrotvorne organizacije šalju u FNRJ, postignut razmenom pisama od 12 i 13 januara 1958 u Beogradu (Rs. br. 94, 15 april 1958).

Sporazum o isporuci poljoprivrednih viškova, zaključen 3 februara 1958 u Beogradu (Rs. br. 122, 29 maj 1958).

Sporazum o uslovima korišćenja 2.000.000 dolara za tehničku saradnju, postignut razmenom nota od 4 i 5 aprila 1958.

Sporazum o korišćenju sredstava iz kontrapart fondova u iznosu od 30.245.915 dolara za stanbenu izgradnju u Beogradu, postignut razmenom pisama od 28 aprila i 5 maja 1958.

Sporazum o zajmu od 46.900.000 dolara, zaključen 22 maja 1958 između FNRJ i Export-Import banke u Vašingtonu kao agencije vlade SAD.

Sporazum o zajmu od 5.700.000 dolara, zaključen 22 maja 1958 između FNRJ i Export-Import banke u Vašingtonu kao agencije vlade SAD.

Sporazum o zajmu od 8.000.000 dolara, zaključen 29 maja 1958 između FNRJ i Export-Import banke u Vašingtonu kao agencije vlade SAD.

Španija

Aranžman o plaćanju, zaključen 14 januara 1958 između Narodne banke FNRJ i Instituta Espond de Moneda Estraniera (Aranžmanu su priložene robne liste) (Rs. br. 140, 29 maj 1958).

Ujedinjena Arapska Republika

Protokol o pregovorima održanim saglasno članu XIII Sporazuma o dugoročnoj trgovini i privrednoj saradnji od 26 juna 1957, potpisan 17 juna 1958 u Kairu.

Sporazum sa Provincijom Egipat o isporuci investicionih dobara, zaključen 17 juna 1958 u Kairu.

Velika Britanija

Sporazum o produženju važnosti Saglašenog zapisnika o trgovini od 2 aprila 1957 za period od 1 aprila 1958 do 31 marta 1959, postignut razmenom nota od 12 marta 1958 (Rs. br. 127, 29 maj 1958).

NAUČNO-TEHNIČKA SARADNJA

Jemen

Sporazum o naučno-tehničkoj saradnji, zaključen 28 decembra 1957 u Beogradu (Rs. br. 76, 7 april 1958).

Mađarska

Zapisnik sa II Zasedanja Mešovite jugoslovensko-mađarske komisije za naučno-tehničku saradnju, potpisan 21 maja 1958 u Budimpešti.

Poljska

Protokol o saradnji u oblasti standardizacije i o saradnji na polju međunarodne standardizacije, potpisan 1 oktobra 1957 u Varšavi (Rs. br. 112, 27 maj 1958).

Ujedinjena Arapska Republika

Sporazum sa Provincijom Egipat o naučno-tehničkoj saradnji, zaključen 17 juna 1958 u Kairu.

SARADNJA U OBLASTI UPOTREBE NUKLEARNE ENERGIJE U MIRNODOPSKE SVRHE

Francuska

Sporazum o saradnji u oblasti korišćenja nuklearne energije u mirnodopske svrhe, zaključen 30 septembra 1957 u Parizu između Komisije za nuklearnu energiju FNRJ i Komesarijata za atomsku energiju Republike Francuske (Rs. br. 123, 29 maj 1958).

SARADNJA NA POLJU SAOBRAĆAJA, VODOPRIVREDE I RIBARSTVA

Albanija

Protokol I Zasedanja Jugoslovensko-albanske mešovite komisije za voduprivredu, potpisan 13 januara 1958 u Beogradu (Rs. br. 116, 27 maj 1958).

Zapisnik sa I Sastanka Mešovite komisije poštanskih uprava FNRJ i NR Albanije, potpisan 12 aprila 1958 u Skadru.

Austrija

Protokol IV Zasedanja Jugoslovensko-austrijske mešovite komisije, uspostavljene sporazumom o uvođenju i saobraćaju međudržavnih turističkih autobuskih linija, održanog 9 i 10 januara 1958 u Zagrebu (Rs. br. 113, 27 maj 1958).

Protokol sa IV Zasedanja Jugoslovensko-austrijske komisije za Dravu, potpisan 31 maja 1958 u Badenu kod Beča.

Bugarska

Sporazum o regulisanju drumskog prevoza putnika i robe komercijalnim vozilima, zaključen 21 marta 1958 u Beogradu.

Sporazum o konstrukciji i tehničkoj opremi motornih vozila i prikolica za prevoz robe i o carinskom postupanju s tim vozilima i robom, zaključen 21 marta 1958 u Beogradu (Rs. br. 139, 29 maj 1958).

Sporazum o carinskom postupanju s komercijalnim vozilima koja se privremeno uvoze i izvoze između dve zemlje, zaključen 21 marta 1958 u Beogradu (Rs. br. 138, 29 maj 1958).

Sporazum o voduprivrednim pitanjima, zaključen 4 aprila 1958 u Sofiji (Rs. br. 157, 10 jul 1958).

Protokol o početku radova na regulaciji reke Timok na graničnom sektoru, potpisan 4 aprila 1958 u Sofiji (Rs. br. 166, 10 jul 1958).

Holandija

Sporazum o uzajamnom oslobođenju od plaćanja taksa na motorna vozila, postignut razmenom nota od 14 i 16 maja 1958.

Italija

Protokol III Zasedanja Mešovite jugoslovensko-italijanske komisije predviđene članom 9 Sporazuma o drumskom prevozu putnika od 31 marta 1955, potpisan 17 decembra 1957 u Zagrebu (Rs. br. 52, 1 april 1958).

Mađarska

Zapisnik II Zasedanja Jugoslovensko-mađarske mešovite komisije za voduprivredu, održanog od 11 do 21 februara 1958 u Bukureštu (Rs. br. 115, 27 maj 1958).

Sporazum o službi pošta i telekomunikacija i Protokol o merama za proširenje telefonskih i telegrafskih krajnjih veza, potpisan 24 marta 1958 u Beogradu (Rs. br. 159, 10 jul 1958).

Rumunija

Zapisnik IV Zasedanja Jugoslovensko-rumunske mešovite komisije za voduprivredu, održanog od 11 do 21 februara 1958 u Bukureštu (Rs. br. 109, 27 maj 1958).

Dopunska konvencija uz Konvenciju za uređenje železničke pogranične službe od 4 avgusta 1954, o pejažnom saobraćaju vozova na prugama Jaša Tomić — Međa i Stamera Maravitra — Bazjaš, potpisana 4 maja 1958 u Bukureštu (Rs. br. 158, 10 jul 1958).

Sjedinjene Američke Države

Sporazum o uzajamnom priznavanju baždarskih isprava, postignut razmenom nota od 12 i 16 juna 1958 u Vašingtonu.

Švajcarska

Sporazum o uvođenju »uverenja za člana posade civilnog vazduhoplovstva«, postignut razmenom nota od 10 decembra 1957 i 28 i 11 marta 1958 (Rs. br. 170, 10 jul 1958).

Švedska

Sporazum o vazdušnom saobraćaju, zaključen 18 aprila 1958 u Beogradu (Rs. br. 154, 10 jul 1958).

Sporazum o recipročnom priznavanju baždarskih isprava, postignut razmenom nota od 28 i 31 maja 1958.

GRANIČNI PROBLEMI UKLJUČUJUĆI I VETERINARSKIE SPORAZUME

Albanija

Zapisnik VIII Zasedanja (redovnog) Glavne jugoslovensko-albanske komisije za ispitivanje i rešavanje graničnih incidenata, potpisan 22 maja 1958 u Tirani.

Austrija

Konvencija o obnovi, čuvanju i održavanju graničnih stubova i ostalih graničnih oznaka na državnoj jugoslovensko-austrijskoj granici, zaključena 19 marta 1958 (Rs. br. 101, 16 april 1958).

Mađarska

Zapisnik I i II sastanka Mešovite jugoslovensko-mađarske komisije po pitanju izvršenja radova na vadenju potonulih delova, projektovanju i obnovi porušenog mosta na Muri na putu Goričan — Letenje, održanih od 14 do 20 novembra 1957 u Budimpešti (Rs. br. 165, 10 jul 1958).

Zapisnik po predmetu donetih odluka i konstatacija na XI redovnom zasedanju Jugoslovensko-mađarske glavne mešovite komisije za predupređenje i ispitivanje graničnih incidenata, potpisan 25 aprila 1958 u Budimpešti.

Rumunija

Zapisnik sa V redovnog zasedanja Mešovite komisije za ispitivanje i rešavanje graničnih incidenata na jugoslovensko-rumunskoj granici, potpisan 7 aprila 1958 u Novom Sadu.

SARADNJA NA PITANJIMA SOCIJALNE POLITIKE I SOCIJALNOG OSIGURANJA (UKLJUČUJUĆI SPORAZUME U OBLASTI ZDRAVLJA I ZDRAVSTVENE ZAŠTITE)

Albanija

Sporazum o pružanju besplatnih zdravstvenih usluga diplomatskim i ostalim službenicima Poslanstva FNRJ u Tirani i Poslanstva NR Albanije u Beogradu, potpisan 28 aprila 1958 u Tirani (Rs. br. 167, 10 jul 1958).

Belgija

Sporazum o novom načinu plaćanja po osnovu socijalnog osiguranja, postignut razmenom nota od 5 februara i 11 marta 1958 (Rs. br. 171, 10 jul 1958).

Bugarska

Sporazum o regulisanju pitanja u vezi sa tačkama 3 i 4 člana 6 Konvencije o sanitarno-profilaktičkim i protivepidemskim merama u pograničnom području, postignut razmenom nota od 25 marta i 12 maja 1958.

Administrativni sporazum o sprovođenju Konvencije o socijalnom osiguranju, potpisan 9 juna 1958 u Sofiji.

Čehoslovačka

Zapisnik sa I Zasedanja Mešovite komisije uspostavljene članom 8 Konvencije o saradnji na polju socijalne politike i Poslovnik Mešovite komisije, potpisani 6 marta 1958 u Pragu (Rs. br. 118, 27 maj 1958).

Poljska

Konvencija o saradnji u oblasti socijalne politike, potpisana 16 januara 1958 u Varšavi (Rs. br. 97, 16 april 1958).

Konvencija o socijalnom osiguranju i Dodatni protokol, potpisani 16 januara 1958 u Varšavi (Rs. br. 96, 16 april 1958).

Rumunija

Sporazum o uzajamnom besplatnom pružanju zdravstvene zaštite diplomatskim i ostalim službenicima Ambasade FNRJ u Bukureštu i Ambasade NR Rumunije u Beogradu, postignut razmenom pisama od 14 i 19 maja 1958.

Velika Britanija

Konvencija o socijalnom osiguranju, zaključena 24 maja 1958 (Rs. br. 153, 10 jul 1958).

SARADNJA NA POLJU KULTURE, UMETNOSTI, NAUKE, PROSVETE I ŠKOLSTVA

Bugarska

Plan kulturne saradnje za 1958, potpisan 13 februara 1958 u Sofiji (Rs. br. 110, 27 maj 1958).

Čehoslovačka

Plan realizacije za 1958 Sporazuma o kulturnoj saradnji, potpisan 27 februara 1958 u Pragu (Rs. br. 163, 10 jul 1958).

Kina

Plan izvršenja Sporazuma o kulturnoj saradnji u 1958, potpisan 29 marta 1958 u Beogradu.

Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

Plan kulturne i naučne saradnje za 1958, potpisan 2 januara 1958 u Moskvi.

SPORAZUMI IZ OSTALIH OBLASTI SARADNJE

Austrija

Protokol o sporazumno rešenim pitanjima na II Plenarnom zasedanju Jugoslovensko-austrijske komisije, potpisan 19 aprila 1958 u Beogradu (Rs. br. 145, 10 april 1958).

Mađarska

Sporazum o regulisanju izvršenja člana 11 kao i odredaba o predmetima umetničke, istoriske ili arheološke vrednosti iz člana 24 Ugovora o miru s Mađarskom od 10 februara 1947, potpisan 3 juna 1958 u Budimpešti.

Rumunija

Zapisnik III Zasedanja Jugoslovensko-rumunske mešovite komisije za rukovođenje i koordiniranje radova na uređenju Dunava u sektoru Đerdapa, potpisan 5 aprila 1958 u Beogradu (Rs. br. 164, 10 jul 1958).

Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika

Sporazum o izgradnji zgrade Ambasade FNJR u Moskvi i zgrade Ambasade SSSR u Beogradu i o međusobnom ustupanju zemljišta radi podizanja tih zgrada, zaključen 20 marta 1958 u Beogradu (Rs. br. 162, 10 jul 1958).

Sjedinjene Američke Države

Sporazum o tumačenju člana II Konvencije o trgovini i plovidbi iz 1881, postignut razmenom nota od 18 i 24 aprila 1958.

VIŠESTRANI (MULTILATERALNI) UGOVORI

Multilateralne konvencije koje je Savezno izvršno veće ratifikovalo u prvoj polovini 1958 i sporazumi koje je Jugoslavija zaključila u prvoj polovini 1958 sa međunarodnim međuvladinim organizacijama:

Aranžman između Svetske meteorološke organizacije i Hidro-meteorološkog zavoda FNJR o prikupljanju instrumenata koji padnu na teritoriju FNJR u vezi sa geofizičkom godinom, zaključen 23 januara 1958 u Ženevi.

Konvencija Međunarodne organizacije rada, br. 58 o određivanju minimuma starosti za prijem dece na pomorske radove, usvojena 1936 (Rs. br. 34, 4 mart 1958).

Plan rada UNICEF-a o formiranju centra za decu nedonošćad u Jugoslaviji, potpisan 5 marta 1958 (Rs. br. 160, 27 maj 1958).

Konvencija o ustanovljenju međunarodne komisije za odgajivanje silvne bube (Rs. br. 61, 7 april 1958).

Konvencija Međunarodne organizacije rada, br. 87 o sindikalnim slobodama i zaštiti sindikalnih prava, usvojena 9 jula 1948 u San Francisku (Rs. br. 57, 7 april 1958).

Konvencija Međunarodne organizacije rada, br. 98, koja se odnosi na primenu principa prava na organizovanje i na kolektivne pregovore, usvojena 14 juna 1948 u San Francisku (Rs. br. 57, 7 april 1958).

Sporazum između FNJR, NR Bugarske, NR Rumunije i SSSR o ribarstvu u vodama Dunava, zaključen 29 februara 1958 u Bukureštu (Rs. br. 92, 7 april 1958).

Prvi dopunski plan rada UNICEF-a za program rada na suzbijanju trahuma u Jugoslaviji, potpisan 29 aprila 1958 u Beogradu (Rs. br. 161, 10 jul 1958).

Konvencija Međunarodne organizacije rada, br. 106 o nedeljnom odmoru u trgovini i biroima, usvojena 26 juna 1957 u Ženevi (Rs. br. 148, 10 jul 1958).

M. L.

IZVORI:

Služba ugovora Državnog sekretarijata za inostrane poslove.

SADRŽAJ IZDATIH BROJEVA

STANOVNIŠTVO

Pismenost i školska sprema stanovništva	1—4
Kretanje nataliteta, fertiliteta i mortaliteta stanovništva	279—284

DRUŠTVENO I DRŽAVNO UREĐENJE

Radni odnosi	5—9
Službenički sistem	10—13
Republičke narodne skupštine (1953—1958 g.)	49—52
Zakonodavni rad Savezne narodne skupštine (1953—1957 g.) ..	53—58
Odbornici narodnih odbora	59—60
Izbori za Saveznu narodnu skupštinu	97—99
Odlikovanja	100—101
Sednice Saveznog izvršnog veća	14; 52; 101—102; 152; 195—196; 245; 294
Izbori za narodne skupštine narodnih republika i autonomnih jedinica	145—148
Savezna narodna skupština	149; 241
Republičke narodne skupštine ..	149—150; 196; 242—244; 293
Sastav Savezne narodne skupštine ..	153—156
Mesni odbori	191—192
Narodna milicija	193—194
Stalna konferencija gradova	197—198
Sastav republičkih narodnih skupština	198—208
Zborovi birača	239—240
Sednice republičkih izvršnih veća ..	245—248
Sastav Saveznog izvršnog veća	249
Sastav republičkih izvršnih veća ..	249—250
Federativno uređenje Jugoslavije ..	285—287
Sastav organa radničkog samoupravljanja	288—290
Pravosudni organi u Jugoslovenskoj narodnoj armiji	291—292

POLITIČKE I DRUŠTVENE ORGANIZACIJE

Omladinske radne akcije	61—65
Savez lekarskih društava FNRJ ..	103—104
Dečje organizacije	105—107
Šesti kongres Narodne omladine Jugoslavije	17—20
Proširena sednica Izvršnog komiteta CK SKJ	65
Plenumi republičkih CK SK 20; 65; 107; 252 ..	15—16; 20; 251; 252; 298
Plenum Saveznog i glavnih odbora SSRNJ	108
Međunarodni kontakti SKJ i SSRNJ	66; 107
VII Kongres Saveza komunista Jugoslavije	157—162
IV Plenum Centralnog veća Saveza sindikata Jugoslavije	162—164
Sednica predsedništva Saveznog odbora SSRNJ	164
Drugi kongres pravnika Jugoslavije ..	209
Redovna skupština Saveza udruženja pravnika Jugoslavije	209
Treći kongres ekonomista Jugoslavije	210

Treći kongres inženjera šumarstva i drvne industrije Jugoslavije	210
Odluka CK SKJ o zadacima i sastavu pomoćnih organa, Kontrolne komisije i opunomoćstva CK SKJ za organizaciju SK u JNA	251—252
Sastav pomoćnih organa Saveznog odbora SSRNJ	252
Savez novinara Jugoslavije	295—297
Savez udruženja za Ujedinjene nacije Jugoslavije	297—298
Prvi kongres arhitekata Jugoslavije ..	298

PRIVREDA

Savezni društveni plan za 1958. godinu	21—26
Kretanje i struktura zaposlenosti ..	26—30
Drvna industrija	30—34
Peta godišnja skupština Glavnog zadružnog saveza Jugoslavije ..	34
Privreda u 1957. godini	67—71
Proizvodnja i prerada nafte	72—74
Proizvodnja šećerne repe i šećera ..	74—76
Narodni dohodak 1952—1956 g.	109—110
Olovo i cink	111—114
Proizvodnja kukuruza	114—118
Pčelarstvo	118—119
Sistem i organizacija spoljne trgovine	119—122
Brodogradnja	165—167
Radioindustrija	168
Turizam u 1957	169—170
Prehranbena industrija	211—213
Železnički transport	214—218
Trgovina u 1957	219—221
Spoljna trgovina u 1957	221—222
Privreda u prvom tromesečju 1958 ..	223—226
PTT saobraćaj	253—257
Proizvodnja i prerada duvana	258—260
Investicije u 1957	261—262
Industrija cementa	299—301
Javni putnički saobraćaj u gradovima	301—305
Privreda u prvom polugodu 1958 ..	306—310
Gradevinarstvo u 1957	310—312

SOCIJALNA POLITIKA I NARODNO ZDRAVLJE

Penzisko osiguranje	39—42
Invalidsko osiguranje	131—133
Apotekarska služba	133—135
Letovanje i odmor dece u 1957 g.	135—137
Deset godina rada UNICEF-a u Jugoslaviji	137—138
Socijalne pomoći	171—172
Služba posredovanja rada i zaštita lica van radnog odnosa ..	173—175
Vaspitna zapuštenost i kriminalitet kod dece i omladine	176—178
Banjska lečilišta	178—180
Suzbijanje malarije	227—228
Odmarašta	263—264
Školske kuhinje	264—265
Rashodi za zdravstvenu zaštitu u 1956 i 1957	265—266
Ambulantno-polikliničke i dispanzerske ustanove	313—316
Socijalno osiguranje u 1957	316—318

KULTURA

Niže i srednje umetničke škole ..	77—79
Arhivi	80—82
Međunarodni festival naučno-tehničkih filmova	82
Narodni univerziteti	123—125
Filmovi proizvedeni u 1957 g.	126—127
Dela jugoslovenskih pisaca u prevodima	127
Časopisi	128—130
Više škole	181—183
Jugoslovensko dramsko pozorište ..	184
Diplomiranje i trajanje studija na višim i visokim školama	229—231
Doktorat nauka	232—233
Treće jugoslovenske pozorišne igre »Sterijino pozorište«	234
Reforma školstva	267—270
Kulturno-prosvetno veće Jugoslavije	270—271
Biološki institut Srbije	272
Prosvetno-pedagoška služba	319—321
Hemiski institut »Boris Kidrič« ..	321—322
Jugoslovenska likovna umetnost u inostranstvu i inostrana u Jugoslaviji	322—323
Peti festival jugoslovenskog filma ..	324

FIZIČKA KULTURA I NARODNA TEHNIKA

Međunarodna takmičenja jugoslovenskih sportista u 1957. godini ..	35—38; 277
Državna prvenstva u 1957. godini ..	83—88; 274
Objekti za fizičku kulturu	273—274

SPOLJNA POLITIKA

Jugoslavija u specijalizovanim agencijama OUN	43—44
Međunarodni ugovori zaključeni u toku 1957. godine	45—48
Poseta pretседника Republike Indonezije Sukarna	48
Jugoslavija i Grčka	89—90
Diplomatsko-konzularna predstavništva	91—94
Poseta potpredsednika SIV-a Svetozara Vukmanovića NR Poljskoj	95
Poseta izvršnog sekretara Evropske ekonomske komisije	95
Poseta predsednika grčke Narodne skupštine Konstantina Rodopulosa	95—96
Stavovi FNRJ po važnijim pitanjima na Dvanaestom zasjedanju Generalne skupštine UN	139—144
Opšta spoljnopolička aktivnost Jugoslavije u 1957	185
Jugoslavija i Burma	186—188
Jugoslavija na Trinaestom zasjedanju Evropske ekonomske komisije	188
Jugoslavija i Evropska ekonomska komisija	189—190
Stav Jugoslavije u vezi s problemom nuklearnog naoružanja ..	235—237
Poseta parlamentarne delegacije Velike Britanije	237
Stavovi Jugoslavije na Međunarodnoj konferenciji za pomorsko pravo	238
Jugoslavija i Indija	275—278
Jugoslavija i Danska	325—326
Stav Jugoslavije o pomoći ekonomskom razvoju nerazvijenih zemalja	326—329
Jugoslavija na XXV i XXVI zasjedanju Ekonomsko-socijalnog saveta UN	329—330
Poseta pretседника UAR Naseri i trojni sastanak ministara inostranih poslova FNRJ, UAR i Grčke ..	331
Međunarodni ugovori zaključeni u prvoj polovini 1958	332—334

»Jugoslovenski pregled« izlazi u mesečnim sveskama.

Godišnja pretplata 3.000 dinara / Redakcija: Nemanjina 34 / tel. 27-190 / Administracija: Ulica Kosmajka 7 / tel. 22-778, pošt. fah 62 / Beograd.

Tekući račun kod Narodne banke br. 101—14
2—645

Štampa: Beogradski grafički zavod, Beograd.

